

**ORTAÖĞRETİM**  
**Güzel Sanatlar Lisesi**

# **GENEL SANAT TARİHİ**

# **10**

**DERS KİTABI**

**Yazarlar**

Asiye KARACAN  
Mehmet Fatih ŞELE  
Vedat SÖYLEYİCİ



**DEVLET KİTAPLARI**  
**ÜÇÜNCÜ BASKI**

....., 2019

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI .....: 6485  
YARDIMCI VE KAYNAK KİTAPLAR DİZİSİ.....: 837

Her hakkı saklıdır ve Millî Eğitim Bakanlığına aittir. Kitabın metin, soru ve şekilleri kısmen de olsa hiçbir surette alınıp yayımlanamaz.

### **Hazırlayanlar**

#### **Editör**

Doç. Dr. Kemal ÖZKURT

#### **Dil Uzmanı**

Mustafa ALTINGÖZ

#### **Program Geliştirme Uzmanı**

Mustafa ÇALIŞKAN

#### **Ölçme ve Değerlendirme Uzmanı**

Ahmet CANSIZ

#### **Rehberlik ve Gelişim Uzmanı**

Murat UZUNOĞLU

#### **Grafik Tasarım Uzmanı**

Tayfun AKSU

ISBN 978-975-11-4359-4

Millî Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 24.07.2017 gün ve 10794287 sayılı yazısı ile eğitim aracı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünün 28.05.2019 gün ve 10443977 sayılı yazısı ile üçüncü defa 3.073 adet basılmıştır.



## İSTİKLÂL MARŞI

Korkma, sönmez bu şafaklarda yüzen al sancak;  
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.  
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak;  
O benimdir, o benim milletimindir ancak.

Çatma, kurban olayım, çehreni ey nazlı hilâl!  
Kahraman ırkıma bir gül! Ne bu şiddet, bu celâl?  
Sana olmaz dökülen kanlarımız sonra helâl.  
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl.

Ben ezelden beridir hür yaşadım, hür yaşarım.  
Hangi çılgın bana zincir vuracakmış? Şaşarım!  
Kükremiş sel gibiyim, bendimi çiğner, aşarım.  
Yırtarım dağları, enginlere sığmam, taşarım.

Garbın âfâkını sarmışsa çelik zırhlı duvar,  
Benim iman dolu göğsüm gibi serhaddim var.  
Ulusun, korkma! Nasıl böyle bir imanı boğar,  
Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar?

Arkadaş, yurduma alçakları uğratma sakın;  
Siper et gövdeni, dursun bu hayâsızca akın.  
Doğacaktır sana va'dettiği günler Hakk'ın;  
Kim bilir, belki yarın, belki yarından da yakın.

Bastığın yerleri toprak diyerek geçme, tanı:  
Düşün altındaki binlerce kefensiz yatanı.  
Sen şehit oğlusun, incitme, yazıktır, atanı:  
Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı.

Kim bu cennet vatanın uğruna olmaz ki feda?  
Şüheda fışkıracak toprağı sıksan, şüheda!  
Cânı, cânânı, bütün varımı alsın da Huda,  
Etmesin tek vatanımdan beni dünyada cüda.

Ruhumun senden İlâhî, şudur ancak emeli:  
Değmesin mabedimin göğsüne nâmahlâli.  
Bu ezanlar -ki şehadetleri dinin temeli-  
Ebedî yurdumun üstünde benim inlemeli.

O zaman vecd ile bin secde eder -varsa- taşım,  
Her cerîhamdan İlâhî, boşanıp kanlı yaşım,  
Fışkırır ruh-ı mücerret gibi yerden na'sım;  
O zaman yükselerek arşa değer belki başım.

Dalgalar sen de şafaklar gibi ey şanlı hilâl!  
Olsun artık dökülen kanlarımın hepsi helâl.  
Ebediyyen sana yok, ırkıma yok izmihlâl;  
Hakkıdır hür yaşamış bayrağımın hürriyyet;  
Hakkıdır Hakk'a tapan milletimin istiklâl!

**Mehmet Âkif Ersoy**

## GENÇLİĞE HİTABE

Ey Türk gençliği! Birinci vazifen, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini, ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir.

Mevcudiyetinin ve istikbalinin yegâne temeli budur. Bu temel, senin en kıymetli hazinendir. İstikbalde dahi, seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dâhilî ve hâricî bedhahların olacaktır. Bir gün, istiklâl ve cumhuriyeti müdafaa mecburiyetine düşersen, vazifeye atılmak için, içinde bulunacağın vaziyetin imkân ve şeraitini düşünmeyeceksin! Bu imkân ve şerait, çok namüsaît bir mahiyette tezahür edebilir. İstiklâl ve cumhuriyetine kastedecek düşmanlar, bütün dünyada emsali görülmemiş bir galibiyetin mümessili olabilirler. Cebren ve hile ile aziz vatanın bütün kaleleri zapt edilmiş, bütün tersanelerine girilmiş, bütün orduları dağıtılmış ve memleketin her köşesi bilfiil işgal edilmiş olabilir. Bütün bu şeraitten daha elîm ve daha vahim olmak üzere, memleketin dâhilinde iktidara sahip olanlar gaflet ve dalâlet ve hattâ hıyanet içinde bulunabilirler. Hattâ bu iktidar sahipleri şahsî menfaatlerini, müstevlîlerin siyasî emelleriyle tevhit edebilirler. Millet, fakr u zaruret içinde harap ve bîtap düşmüş olabilir.

Ey Türk istikbalinin evlâdı! İşte, bu ahval ve şerait içinde dahi vazifen, Türk istiklâl ve cumhuriyetini kurtarmaktır. Muhtaç olduğun kudret, damarlarındaki asil kanda mevcuttur.

Mustafa Kemal Atatürk



MUSTAFA KEMAL ATATÜRK



# İÇİNDEKİLER

<b>1. Ünite - Sanat Tarihine Giriş</b>	<b>12</b>
1 - Sanat Tarihine Giriş	14
1.1 - Sanat ve Estetik	14
1.2 - Sanat ve Birey	15
2- Sanat Türleri	16
2.1 - Güzel Sanatlar	16
2.2 - Sanat Tarihi ve Diğer Bilim Dalları	18
3 - Dünya ve Türkiye’de Sanat Tarihi	19
4 - Ünite Özeti	21
5 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	22
<b>2. Ünite - Sanat Tarihi Terminolojisi</b>	<b>24</b>
1 - Sanat Eserinin Temel Kavramları	26
2 - Plastik Sanatlarda Biçimlendirici Faktörler	30
3 - Mimarlıkta Biçimlendirici Faktörler	33
4 - Mimari Ögeler	36
5 - Ünite Özeti	38
6 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	39
<b>3. Ünite - Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlar ve Sanat</b>	<b>42</b>
1 - Anadolu’da Tarih Öncesi Çağlarda Sanat	44
2- Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu’daki Önemli Kültür Merkezleri	47
3 - Ünite Özeti	57
4 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	58
<b>4. Ünite - Mezopotamya Sanatı</b>	<b>60</b>
1 - Mezopotamya Uygarlıkları	62
1.1 - Sümer Sanatı	63
1.2 - Akad Sanatı	67
1.3 - Asur Sanatı	68
1.4 - Babil Sanatı	69
1.5 - Elam Sanatı	70
2 - Ünite Özeti	73
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	74

<b>5. Ünite - Mısır Sanatı</b>	76
1 - Mısır Uygarlığı	78
1.1 - Mimari	79
1.2 - Heykel	83
1.3 - Resim	85
2 - Ünite Özeti	87
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	88

<b>6. Ünite - Anadolu Sanatı</b>	90
1 - Anadolu Sanatı	92
1.1 - Hitit Sanatı	92
1.2 - Frig Sanatı	96
1.3 - Lidya Sanatı	99
1.4 - Urartu Sanatı	100
2 - Ünite Özeti	102
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	103

<b>7. Ünite - Antik Yunan Sanatı</b>	104
1 - Antik Yunan Sanatı	106
1.1 - Antik Yunan Mimarisi	106
1.2 - Antik Yunan Heykel Sanatı	113
2 - Ünite Özeti	116
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	117

<b>8. Ünite - Roma Sanatı</b>	118
1 - Roma Sanatı	120
1.1 - Roma Mimarisi	121
1.2 - Roma Heykel Sanatı	125
2 - Ünite Özeti	127
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	128

<b>9. Ünite - Erken Hristiyan ve Bizans Sanatı</b>	130
1 - Erken Hristiyan Sanatı	132
2 - Bizans Sanatı	134
3 - Ünite Özeti	147
4 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	148

<b>10. Ünite - Avrupa Sanatı</b>	150
1 - Avrupa Sanatı	152
1.1 - Roman Sanatı	152
1.2 - Gotik Sanatı	156
1.3 - Rönesans Sanatı	161
2 - Ünite Özeti	174
3 - Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları	175



## Organizasyon Şeması

Ünite Ünite Konusu

8. ÜNİTE Roma Sanatı

1 - Roma Sanatı

Konu Başlığı

Harita Açıklaması

Harita

Harita

Metin

Bunu Biliyor musunuz ?

Bunu Biliyor musunuz ?

Etkinlik

Sayfa Numarası

Harita

Roma İmparatorluğu



Tarihin en büyük imparatorluklarından biri olan Roma İmparatorluğu kuruluşundan itibaren birkaç yüzyıl içinde İtalya sınırlarını aşarak Akdeniz Havzası'na egemen olmuş, Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir coğrafyada büyük bir uygarlık kurmuştur.

Bunu Biliyor musunuz ?

Mısır kralı Keops zamana meydan okumak istemiş ve sonsuzluğa doğru bir anıt yükselterek Mısır'ın en büyük piramidini yaptırmıştır. Yaklaşık yüz bin kişi krallarına sonsuz bir barmak yapmak için yirmi üç yıl süreyle çalışmıştır. Bunun için dört köşe yontulan iki buçuk milyon taş blokun taşınması gerekmiştir. Bu taş blokların bazıları yüz elli ton ağırlığındadır. Giza ile Assuan'daki granit taş ocakları arasında sekiz yüz kilometre vardır. Yüzlerce kilometre ötede bulunan taş ocaklarından teknelerle taşınan bu taşlar daha sonra eğimli düzeylerin üzerine tek tek çekilerek yerleştirilmiştir. Keops piramidi 146 metre yüksekliğindedir. Kütesi ise iki milyon beş yüz yirmi bir bin metre küptür. 4500 yıl sonra yüksekliğinden yedi metre yitmiştir.

Görsel

Görsel Numarası ve Açıklama

A - Mimari

Roma sanatının en çok gelişme gösterdiği alanların başında mimari gelmektedir. Romalılar hakim oldukları topraklarda kendilerine özgü şehir planlamacılığını ve yapı tiplerini yaygınlaştırmaya önem vermişlerdir. Bunu gerçekleştirirken kireç harcı kullandıkları kemer, kubbe ve tonozlarla geniş mekânların üstünü örterek boyut ve oran itibarıyla daha görkemli eserler yapmışlardır (Görsel 1).

Etkinlik

Aşağıda Yunan ve Roma heykellerinden örnekler verilmiştir. Bu görsellerden yola çıkarak Yunan ve Roma heykellerinin farklılıklarını boş bırakılan yerlere yazınız.

Yunan Heykelleri	Roma Heykelleri
	
	

.....

.....

.....

55

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Sanat

Estetik

Sanat Tarihi

Sanatçı

Sanat Eseri

Zanaat

Portre

Natürmort



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite de;

- 1 - Sanat ve estetik terimlerini,
- 2 - Sanatın bireye katkılarını,
- 3 - Sanat türlerini,
- 4 - Sanat tarihine yardımcı alanları,
- 5 - Dünya ve Türkiye’de Sanat Tarihi’nin ortaya çıkışını **öğreneceksiniz.**



# 1.ÜNİTE

## Sanat Tarihine Giriş

Konu Başlıkları

- 1 - Sanat Tarihine Giriş
  - 1.1 - Sanat ve Estetik
  - 1.2 - Sanat Tarihinin Alanı, Sanat Tarihinin Diğer Bilim Dallarıyla İlişkisi
  - 1.3 - Sanat Tarihinin Doğuşu-Gelişimi ve Türkiye’de Sanat Tarihi çalışmaları

## 1.1 - Sanat Tarihine Giriş

## 1.1.1 - Sanat ve Estetik



Görsel 1 - Kaplumbağa Terbiyecisi,  
Osman Hamdi Bey



Görsel 2 - Mimar Sinan Heykeli,  
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi

Yaşamın içinden çıkan bir etkinlik olan sanat insanlık tarihi kadar eski ve insanoğlunun her döneminde var olan bir olgudur. İnsanoğlu bu olguyu görme, sezme ve eser ortaya çıkarma şeklinde gerçekleştirmiştir. Bunu gerçekleştirenken duygu ve düşüncelerini ses, ritim, renk ve simgelerle ifade etmiştir.

Evensel nitelikleri, özgünlüğü, teklifi, yeniliği ve kültürlerin farklılığı sanatın tanımını yapmayı zorlaştırmaktadır (Görsel 1). İnsanların vazgeçilmez uğraşı olan sanatın tarifini sanat tarihçileri, felsefeciler, tarihçiler, sanat ve estetik bilimi ile uğraşanlar farklı şekillerde yapmışlardır. Sanat; insanın yaratılıştaki kendine bahşedilen yeteneğe eğitim, uygulama ve özel deneyim yoluyla kazanılan beceriyi de katarak, doğada görülenleri kısmen değiştirerek, çoğaltarak, ona yeni boyutlar kazandırarak taklit yoluyla yaptığı özel bir üretimdir. Cahit Kınay sanatı, “İnsanın dünyanın sınırlarına erişebilme, kişisel bunalımlarını yatıştırabilme, heyecanlarını başkalarına duyurma, ruhsal özlemlerini uygun bir düzeyde yaşayabilme, kendini aşabilme çabasıdır.” diye tanımlarken, Herbert Read (Hörbirt Rid) “Kişinin içindeki güzellik duygusunu belli kurallara uyarak maddeye yansıtmasıdır” diye tanımlar. Nusret Çam ise “İnsanların gördükleri, duydukları, his ve tasavvur ettikleri olayları ve güzellikleri insanlarda estetik bir heyecan uyandıracak şekilde ifade etmesidir.” şeklinde tanımlamaktadır.

Sanat eserini meydana getiren kişilere sanatçı denir. Sanatçıyı diğer insanlardan ayıran; onun kişiliği, hayal kurma gücü, duyarlılığı, duygululuğu, çağrışım zenginliği, gelişim sürekliliği ve sabrı gibi özellikleridir (Görsel 2). Zanaatçı ise endüstriyel sanatlarla (kuyumcu, demirci, çömlekçi) uğraşanlara denir (Görsel 3). Sanat eserleri, sanatçıların ortaya koydukları estetik objelerdir. Tolstoy’a göre: “Duygu aktarımını başaran her eser sanat eseridir.” der. Bir heykel, bir tablo, bir beste, roman birer sanat eseridirler. Sanat eseri insanın yaşamış olduğu duyguyu, zihninde canlandırdıktan sonra, aynı duyguyu başkalarının da hissedebilmesi için hareket, ses, çizgi, renk veya kelimelerle, belirlenen biçimlerle ifade etme ihtiyacının yansımasıdır.



Görsel 3 - Çömlek ustası,  
Nevşehir

Bir eserin sanat eseri özelliği taşıması için özgün olması (orijinallik), estetik değerlere sahip olması, mesajının olması (duygu ve düşünceleri aktarması) ve evrensel değerler taşıması gerekmektedir.

Sanatın konusu estetikdir. Estetik kavramını ilk kez kullanan ve estetiği bağımsız bir disiplin olarak kuran Filozof A. G. Baumgarten'dır (Baumgardın) (1714-1762). Ona göre estetik "güzel üzerine düşünme bilimi"dir. Estetiğin temelini güzellik oluşturur. İster doğada ister sanat eserinde olsun, insanlarda estetik haz uyandıran nesnelere "güzel" denir. Güzellik; çağdan çağa, toplumdan topluma ve insandan insana, hatta insanın yaşına, mesleğine, içinde bulunduğu sosyal ve psikolojik duruma göre değişen bir değerdir. İnsan tabiatta gördüğü, işittiği, dokunduğu, kokladığı veya tattığı şeyleri güzel veya çirkin olarak nitelemektedir. Çirkin ise sanatta ifade yoksunluğu olarak tanımlanmaktadır.

### 1.1.2 - Sanat ve Birey

#### Etkinlik

Aşağıda sanat eğitimi ile ilgili görseller verilmiştir. Görselleri inceleyiniz. Aşağıda verilen soruların cevaplarını arkadaşlarınızla tartışınız.



- 1- Küçük yaşta alınan sanat eğitiminin gelecekte bireyin sosyal yaşamına katkıları neler olabilir?
- 2- Sanat eğitimi ile estetik bakış arasında nasıl bir ilişki kurulabilir?
- 3- Görsellerde hangi sanat çeşitleri verilmiştir?

Sanat, bireyin içinde yaşadığı toplum ile barışmasını sağlayan bir araçtır. Sanatın bir eğitim alanı olması, insanın sosyalleşmesine yardım etmesi, bütün zamanlarda sanatın ortak fonksiyonu olmuştur. Sanat bireye paylaşma duygusu kazandırırken; çevresindeki güzellikleri fark etmesini, heyecan ve hayal gücünü geliştirmesini sağlayarak hayatı durağanlıktan kurtarır. Sanatın temel estetik kalitesini yakalama çabası içine girmek, kişiye prestijli görüş açısı kazandırır. Sanat eğitime ve çevresindeki sanat faaliyetlerine katılan birey; kendini ifade edebilme, gelişmiş duygusal denge ve pratik zekaya sahip olma, konsantre olabilme yeteneği, kendini yenileyebilme ve geliştirme, sabırlı davranma, disiplin kazanma, sanatta yapılanı takdir etme, eleştirel bakabilme alışkanlıklarını kazanır. Bunların yanında sanat ve sanat eğitimi bireyin estetik bakış açısı ile estetik düşünme tarzlarını geliştirir.

## 1.2 - Sanatın Türleri

Sanat, tarih boyunca farklı biçimlerde sınıflandırılmıştır. Sanat türlerinin sınıflandırılmasında konu, malzeme, teknik gibi yöntemler esas alınmıştır. Günümüzde ise sanat türleri; Plastik Sanatlar, Endüstriyel Sanatlar, Karma, Fonetik ve Ritmik Sanatlar olarak beş grupta sınıflandırmıştır.

## 1.2.1 - Güzel Sanatlar

## 1.2.1.1 - Plastik Sanatlar

Görsel sanatlar olarak da bilinen plastik sanatlar; sanatsal etkinlikler içinde amacı kullanıma dönük olmayan mimari, resim, çizim, heykel gibi kendi başlarına bir değer oluşturan sanat ürünlerini üreten uğraşlar olarak tanımlanmaktadır.

## A - Mimari

Mimari; insanların barınma, savunma ibadet gibi ihtiyaçlarını karşılamak için belli kurallara uyarak meydana getirdiği mekân ve yapı sanatıdır. Mimari eserler kullanılış amacına (ev, kale, saray, camii vb.) (Görsel 4) dönemine (ilkçağ), kültür (Türk, İran, Çin vb.) (Görsel 5) ve üsluplarına (barok, rokoko) (Görsel 6) göre gruplandırılırlar.



Görsel 4 - Yıldız Sarayı,  
İstanbul



Görsel 6 - Ortaköy Camii,  
İstanbul



Görsel 5 - Yalıbozu evleri,  
Amasya

## B - Heykel ve Kabartma

Heykel, “taş, bronz, ağaç, kil, alçı gibi maddelerle bir şeyi üç boyutlu olarak tasvir etme sanatı”dır. (Görsel 7)

Kabartma; taş, metal, kil, ahşap ya da alçı yüzeyi üzerinde, bazı kesimleri oyuk bazı kesimleri ise kabartılı bırakarak betimler (tasvir) oluşturma yöntemiyle yapılmış sanat yapıtı ya da bir yapıtın bu anlamda oluşturulmuş parçasıdır.



Görsel 7 - Fatih Sultan Mehmet  
Heykel grubundan bir bölüm, İstanbul

## C - Resim

Resim, doğadan bir parçayı ya da sanatçının iç dünyasının durumunu düz bir yüzey üzerinde çizgi ve renklerle anlatma sanatıdır. Resim diğer sanatlara göre, uygulama yöntemleri ve araçları bakımından en fazla çeşitliliğe sahip sanattır. Uygulanabilirliğindeki bu yaygınlık ve çeşitlilik resmin, tarih boyunca kesintisiz sürekliliğini oluşturmuştur. Öte yandan resim dilinin ve gereçlerinin ulusal ve bölgesel sınırlarla kısıtlanmamış olması ve taşınabilirliği, ona diğer sanatlara göre uluslararası anlaşılabilirlik ve etkilere açık olmak açısından öncülük kazandırmıştır. Resim sanatı işlenen konu ve kullanılan malzemeye göre çeşitlilik göstermektedir (Görsel 8).

### İşlenen konuya göre:

**Portre:** İnsanı ve yüzünü gerçekçi anlayışla betimleyen resim ya da heykel çalışmalarıdır.

**Janr:** Resim sanatında günlük yaşamı, ev yaşamını ve festivalleri betimleyen yapıtları niteler.

**Peyzaj:** Bir açık alanın doğal öğelerin (ağaç, çiçek, su, taş vs.) kullanımına ağırlık verilerek estetik bir etki yaratacak biçimde düzenlenip bir mekân düzeni kurulması etkinliğidir.

**Interieur (enteriyör):** Ev içi resimleri içeren çalışmalardır.

**Natürmort:** Çiçek, meyve gibi doğal ve hareketsiz varlıkları betimleyen resim çalışmasıdır (Görsel 9).

**Afiş:** Tanıtma ya da reklâm amacıyla hazırlanmış, yazılı ve resimli grafik sanatı ürünüdür.

**Soyut resim:** Yapıtın doğada rastlanan gerçek varlıkları betimlememesi anlayışı ile yapılan resim çalışmasıdır (Görsel 10).

### Kullanılan Malzemeye göre:

**Tempera:** Boyar maddenin tutkallı su, genellikle de yumurta akının karıştırılmasıyla elde edilen bir boya türü ve bu boya kullanılarak yapılmış resimdir.

**Fresko:** Yaş sıva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri kullanılarak yapılan duvar resimleridir (Görsel 11).

**Guaj:** Boya pigmentlerinin suyla karıştırılıp macun haline getirilmesiyle üretilen resim boyasıdır.

## D - Seramik

Ham maddesi kil olup elde, kalıpta ya da tornada biçimlendirilmiş ve fırınlanmış her türlü eşyanın genel adıdır.



Görsel 8 - Ab-ı Hayat Çeşmesi,  
Osman Hamdi Bey



Görsel 9 - Natürmort



Görsel 10 - Soyut resim



Görsel 11 - Uygur prensleri

## 1.2.1.2 - Endüstriyel Sanatlar

Para kazanmak ve aynı zamanda bir eser vermek için yapılan sanatlardır. Duvarcılık, dokumacılık, marangozluk, demircilik, semavercilik endüstriyel sanatlara örnektir (Görsel 12).



Görsel 12 - Semaver ustası,  
Amasya

## 1.2.1.3 - Karma Sanatlar

Sinema, opera, fotoğraf ve dans (Görsel 13) karma sanatlardandır.



Görsel 13 - Karma sanatlardan bir örnek,  
Bale

## 1.2.1.4 - Fonetik Sanatlar

Ses ve sözler aracılığı ile yapılan sanatlardır. Şiir, müzik bu sanat türlerindedir (Görsel 14).

## 1.2.1.5 - Ritmik Sanatlar

İnsanın eyleme dönüşmüş ifadelerle kendini veya bir olayı anlattığı sanatlardır. Tiyatro, Pantomim bu sanat türlerindedir.

## 1.2.2 - Sanat Tarihi ve Diğer Bilim Dalları

Sanat tarihi, yapının oluşturulduğu ortama bağlıdır ve sosyokültürel düzen içinde yaratma sürecinin ve sanat eserinin araştırılmasını sağlar. Sanat tarihi içerisinde yer alan herhangi bir nesnenin incelenmesi, beraberinde birçok bilim ve sanat dalının da işin içerisine girmesine olanak sağlamaktadır. Bu nedenle sanat tarihinin yararlandığı bilim dalları şöyle sıralanabilir:

**Arkeoloji:** Yaptığı kazılarla toprak veya su altında kalan tarih öncesi ve eski çağlardan kalma yapıtları ortaya çıkararak eserleri, özellikle tarih ve sanat tarihi bakımından inceleyen bilim dalıdır (Görsel 15).

**Tarih:** İnsanlık tarihi boyunca oluşan olayları yer - zaman ve neden - sonuç ilişkisi kurarak belgelerle inceleyen bilim dalıdır.

**Etnografya:** Topluların kültür, gelenek ve yaşayışlarını inceleyen bilim dalıdır.

**Epigrafi:** Eski uygarlıklardan kalan taş, metal, tablet gibi eserler üzerindeki yazıları çözme ve okuma bilimi. Çözülen ve okunan herhangi bir belgenin yapılış amacını, ait olduğu uygarlığı ve dönemini belirlemesi açısından sanat tarihine yardımcı olur (Görsel 16).

**Coğrafya:** Tarih boyunca meydana gelen sanatsal faaliyetlerin coğrafi unsurlarla ilişkisini inceler.

**Nümizmatik:** Eski paraları okuyan bilim dalıdır. Paraların dönemlerini belirleyerek eserlerin tarihlendirilmesine yardımcı olur (Görsel 17).



Görsel 14 - Ritmik sanatlardan  
Müzik



Görsel 16 - Kitabe



Görsel 17 - Sikke



Görsel 15 - Arkeolojik kazılarda ortaya  
çıkarılan çömlek



## 3 - Dünya ve Türkiye’de Sanat Tarihi

Sanat tarihi, sanat denilen olayın doğuşundan günümüze kadar birçok ülkede ne şekilde, ne tür eserler verilerek görüldüğünü inceleyen, sanat eserlerinin ve onları yapan sanatçıların stillerini (üsluplarını), sanat anlayışlarını araştırarak değerlendiren bilim dalıdır.

Bilimsel anlamda ilk sanat tarihi çalışmaları 18. yüzyılda yapılmıştır. Sanat tarihi açısından asıl gelişme estetik ve felsefe dallarının kurulması Roma, Pompei (1748) ve Herculaneum (1763) kazılarıyla başlar. Alman sanat tarihçisi Winckelmann “Sanatın Tarihi” adlı kitabıyla (1764) sanat tarihindeki bilimsel çalışmaları bir düzene koymuştur (Görsel 18). İlk Sanat Tarihi kürsüsü 1844 yılında Berlin Üniversitesinde kurulmuş ve 20. yüzyıl içerisinde dünyadaki bir çok üniversitede sanat tarihi çalışmaları başlamıştır.



Görsel 18 - Johann Joachim Winckelmann

Türkiye’de sanat tarihi bir bilim dalı olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Ancak bu alanda yapılan çalışmalar, adı “sanat tarihi” olmasa da geçmiş dönemlerde de mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi’nde ve öncesinde, zengin kültür hayatımızın ve bu kültürü oluşturan pek çok eserin kayıtları devlet arşivlerine alınmıştır. Dönemin belirli olaylarını belgeleme amacıyla tutulan bu kayıtlar doğal olarak bir ‘sanat tarihi’ anlayışını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca ‘Batılılaşma’ süreci içinde askeri okullar, sanat ve sanat tarihi eğitiminin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Sanat tarihi eğitiminin temelleri bu okullarda (Mühendishane-i Berri Humayun 1795, Mekteb-i Harbiye 1834) atılmıştır. Sanat tarihçisi, arkeolog, müzeci, ressam Osman Hamdi Bey tarafından kurulan ve 1928’de Güzel Sanatlar Akademisi (Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi) adını alan Sanayiinefise Mektebi, Türkiye’de akademik anlamda sanat tarihi eğitiminin başlamasına öncülük etmiştir (Görsel 19).



Görsel 19 - Osman Hamdi Bey

Cumhuriyet’le birlikte, gelişen kültürel politikalar ve toplumların kültürel geçmişi ile var olma bilinci arkeoloji ve sanat tarihine yönelmesinde etkili olmuştur. Kısa zaman içinde Milli Eğitim Bakanlığına bağlı Eski Eserler Müdürlüğü kurulmuş, Türkiye’nin çeşitli yörelerinde müzeler açılmıştır, üniversitelerde arkeoloji ve sanat tarihi bölümleri de 20. yüzyılın ilk yarısında kurulmaya başlamıştır.

Türkiye’de sanat tarihi çalışmalarıyla öne çıkan bazı sanat tarihçileri; Osman Hamdi Bey, Fransız Prof. Albert Gabriel, Oktay Aslanapa, Semavi Eyice, Ord. Prof. Suut Kemal Yetkin, Arif Müfit Mansel, Bedrettin Cömert’ tir.

## Okuma Parçası "OKTAY ASLANAPA"nın Sanat Tarihine Katkıları

Türk sanatı araştırmacılarının en eskilerinden birisi olan Oktay Aslanapa 1914 yılında Kütahya'da doğmuş, 2013 yılında İstanbul'da vefat etmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesini 1938 yılında bitirmiş, Almanya ve Avusturya'da eğitimine devam etmiştir. 1943 yılında doktorasını bitirmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Kürsüsüne atanmış ve 1983 yılına kadar burada çalışmıştır.

Türk sanatının bütün dalları ile ilgilenmiş olan Oktay Aslanapa'nın bu konuda yüzelliye aşkın kitap, makale, ansiklopedi maddesi gibi yayınları bulunmaktadır. Çok sayıda lisans ve lisansüstü öğrenci yetiştirmiştir. Türk sanatına getirdiği yeniliklerden birisi de yapılan kazılarda öncü olmasıdır. O, Türk sanatında ilk sistemli arkeolojik kazıyı Diyarbakır Kalesi'nde bulunan Artuklu Sarayı'nda 1961 yılında başlatmıştır. İznik, Van, Bursa, Kayseri, Afyon'da yaptığı kazılarla Türk sanatı ile ilgili Orta Çağ kazıları geleneğini başlatmıştır.

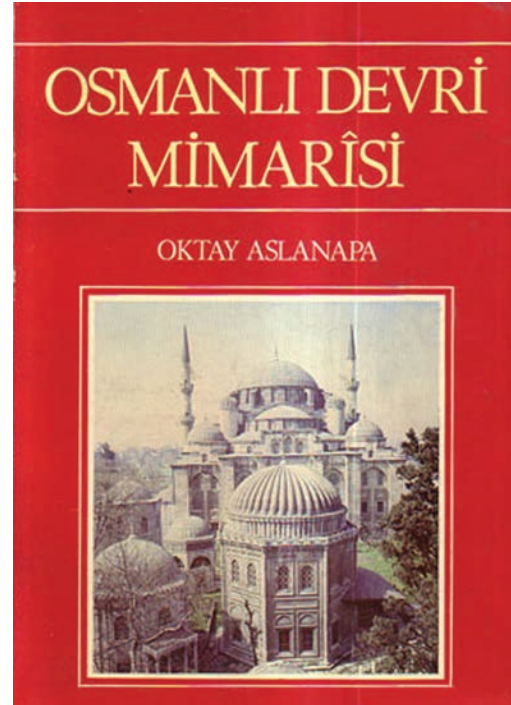


Oktay ASLANAPA

İstanbul Üniversitesi'nde Estetik ve Sanat Tarihi Kürsüsü, Türk ve İslam Sanatı Kürsüsü, Bizans Sanatı Kürsülerini kurmuştur. "Türk sanatı I-II", "Osmanlı Devrinde Kütahya Çinileri", "Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri", "Turkish Art And Architecture", "Türk Sanat Tarihi", "Osmanlı Devri Mimarisi", "Türk Halı Sanatının 1000 Yılı", "Mimar Sinan Hayatı ve Eserleri", "Türk Sanatı El Kitabı" gibi eserleri bulunmaktadır.

## Aslanapa Armağanı

*Selçuk Mülayim, Ara Altun, Zeki Sönmez. Bağlam Yay.Ank.1986 S.11-12-13-14-15 Kısaltılmıştır.*





## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 - Sanat tarihi alanında Türkiye’de yapılan çalışmalar nelerdir?
- 2 - Sanatın toplumlar arası kültürel etkileşimdeki rolü nelerdir?
- 3 - Sanat tarihinin çalışmalarında yararlandığı diğer bilim dalları ile ilişkisi nelerdir?
- 4 - Bir sanat eserinin özgün olmasından ne anlıyorsunuz? Anlatınız.
- 5 - Sanat eserindeki güzellik ile doğal güzellik arasında farklar var mıdır? Söyleyiniz.

Cümlelerdeki boş bırakılan yerleri uygun sözcüklerle tamamlayınız.

**Peyzaj, arkeoloji, sanayiinefise, estetik, Osman Hamdi Bey**

- 6 - Yaptığı kazılar sonucu ortaya çıkardığı eserleri tarih ve sanat tarihi bakımından inceleyen bilim dalına ..... denir.
- 7 - Eserlerdeki güzellik duygusunun yansımalarına ..... denir.
- 8 - 1882’de Osman Hamdi Bey tarafından kurulan ve Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, olarak bilinen okul ..... ‘dir.
- 9 - ..... yaptığı çalışmalarla Türkiye’de sanat tarihi ve müzecilik alanında öncü olmuştur.
- 10- ..... açık alanların çiçek, ağaç ve diğer süs eşyalarının kullanılmasıyla estetik olarak düzenleme sanatıdır.

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

11 - Aşağıdakilerden hangisi plastik (görsel) sanatlardandır?

- A) Şiir
- B) Pantomim
- C) Bale
- D) Mimari
- E) Dans

12 - Aşağıdakilerden hangisi dillerin yapısını, tarihsel gelişimlerini ve diller arasındaki ilişkileri inceleyen bilim dalıdır?

- A) Paleografya
- B) Epigrafi
- C) Tarih
- D) Arkeoloji
- E) Coğrafya

13 - Sanat çalışmasının sanat eseri olması için aranılan en önemli özellik aşağıdakilerden hangisinde doğru olarak verilmiştir?

- A) Güzel olması
- B) Kompozisyonun olması
- C) Özgün olması
- D) Yapımında farklı tekniklerin kullanılması
- E) Yapımında farklı malzemelerin kullanılması

14 - Ülkemizde akademik anlamda sanat tarihi eğitimini başlatan okul aşağıdakilerden hangisidir?

- A) İstanbul Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi
- B) Sanayiinefise
- C) Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi
- D) Ankara Üniversitesi Dil Tarih - Coğrafya Fakültesi
- E) On Dokuz Mayıs Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi

15 - Aşağıdaki bilim insanlarından hangisi sanat tarihi çalışmaları ile **tanınmamıştır**?

- A) Müfit Mansel
- B) Oktay Aslanapa
- C) Mimar Sinan
- D) Osman Hamdi Bey
- E) Semavi Eyice

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Malzeme

Teknik

Kompozisyon

Boyut

Perspektif

Oran

Simge

Simetri



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite de;

- 1 - Sanat eserinin yapısı ile ilgili terimleri,
- 2 - Heykel, kabartma, resim ve el sanatları alanlarında biçimlendirici kavramların etkilerini,
- 3 - Mimarlıkta biçimlendirici faktörleri,
- 4 - Mimari anıtları meydana getiren taşıyıcı ve örtü sistemine ilişkin kavramları tanımları **öğreneceksiniz.**



## 2.ÜNİTE

# Sanat Tarihi Terminolojisi

Konu Başlıkları

- 2 - Sanat Tarihi Terminolojisi
  - 2.1 - Sanat Eseri İle İlgili Temel Kavramlar
  - 2.2 - Plastik Sanatlarda Biçimlendirici Faktörler
  - 2.3 - Mimarlıkta Biçimlendirici Faktörler
  - 2.4 - Mimari Öğeler

## 2.1 - Sanat Eserinin Temel Kavramları

## Etkinlik

Aşağıda Osman Hamdi Bey'in "Cami Kapısında Namaz Vakti" adlı tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz ve aşağıdaki soruları cevaplayınız.



1- Resmin kompozisyonu hakkında neler söyleyebilirsiniz?

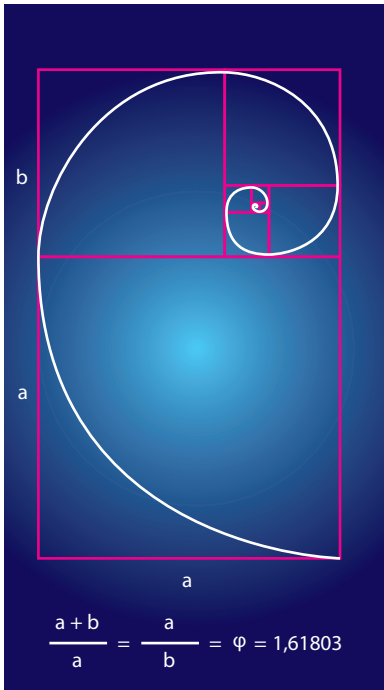
2- Resimde perspektif kullanımı hakkında görüşlerinizi söyleyiniz.

3- Resimde ışık-gölgenin kullanılışı ile ilgili bildiklerinizi açıklayınız.

4- Kültür ve mekân arasında nasıl bir ilişki vardır? Açıklayınız.

Sanat eserinin önemli unsurlarından olan **kompozisyon**, çeşitli elemanların homojen bir bütün (ünite) meydana getirecek şekilde birbirleriyle ilişkilendirilerek yan yana getirilmesi işlemi olarak tanımlanmaktadır. Böylece amaç olan ahenk sağlanmış olur. Sanat eserlerinde olduğu gibi doğada ve doğal eserlerde de parçaların merkezî bir ögeye eklenerek ahenkli bir birlik meydana getirdikleri görülmektedir. İnsan vücudu ahenkli doğal kompozisyonların en önemli ve anlamlı örneğidir. **Birlik-Bütünlük** ise bir görseli meydana getiren öğelerin bir bütün olarak görünmesini sağlayan öğeler arasındaki ilişkidir. Bütünlüğü oluşturacak olan ilişkinin kurulabilmesi için sanat eserinde bulunması gereken tasarım öğelerinden (çizgi, şekil, renk, vb.) faydalanılır. Kompozisyonlarda birlik-bütünlük denge ile sağlanmaktadır. Kompozisyonlarda kullanılan öge ve ilkeleri tanımak çalışmada dengeli bütünler sağlamaya imkân tanır. **Denge**, sanat yapıtını oluşturan öğelerin bir bütün içinde kompozisyon düzenini bozmayacak biçimde dağılıştır.

Bütünü oluşturan parçalar birbirlerine nispetle değişik ölçülerdedir. Parçaların birbirlerine nispetle gösterdikleri ölçü değişikliklerine **oran** (proportien) denir. Oran ahengin temelidir. Heykeltıraşlıkta ve resimde oran, baş uzunluğuna nispetle saptanır. Başın vücuda nispeti 1/7, 1/8'dir. Bu ideal oran zamana ve sanat anlayışlarına göre değişmektedir. Klâsik Yunan heykeltıraşlığında ve resimde daha uzun, arkaik Mezopotamya sanat eserlerinde ise daha kısa oranlar kullanılmıştır. Yüzyıllar boyunca sanatta uyum ve oranlandırma (proporsiyon) açısından en yetkin boyutları verdiği varsayılan düzen bağıntısı altın orandır. **Altın oran**, doğada bir bütünün parçaları arasında gözlemlenen, uyum ve estetik açıdan en uygun boyutları veren geometrik ve sayısal bir oran ilişkisidir. Altın oranın elde edilmesi için çok sayıda yaklaşım ve yöntem bulunmaktaysa da en genel formül şudur: Bir doğru parçası öylesi iki parçaya ayrılmalıdır ki küçük parçanın büyüğe oranı, büyük parçanın bütüne oranına eşit olmalıdır. Bu durumda yaklaşık olarak % 61.8 değeri bulunur. Özellikle Rönesans Dönemi'nde çok ciddiye alınmış ve üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Altın oran, bir yapıt yaratılırken kurulabilecek düzen bağıntılarından biridir (Görsel 1).



Görsel 1 - Altın oran



Sanatçılar çalışmalarında çok çeşitli malzemeler kullanmışlardır. Çalışma teknikleri ve yapıtlarında kullandıkları farklı malzemeler sanatçıların üretim yapabilme imkânlarını artırmaktadır. Üç boyutlu çalışmalarda kalem, kâğıt, boya gibi resim malzemeleri yanında kil, alçı, ahşap, geometrik bloklar, karton, kâğıt hamuru, kumaş parçası, ip, tel, plastik, metal, taş vb. her çeşit nesne de kullanılabilir. Bu malzemeleri şekillendirmek için günümüzde eskiden beri kullanılan araç gerecin yanında modern teknoloji de kullanılmaktadır. Sanat eserlerinin yapımında kullanılan malzemeler genellikle yapıldıkları bölgelerde bulunan malzemelerdir. Coğrafi şartlar malzeme kullanımında etkilidir. Safranbolu evlerinde ahşap (Görsel 2), Mardin evlerinde taş ve Ahlat mezar taşlarında Ahlat taşının kullanılması bu sebeptir (Görsel 3).



Görsel 3 - Ahlat mezar taşları,  
Bitlis

Sanat eserini ya da doğal bir eseri, eşyayı o eser ve eşya yapan **form** (biçim) dur. Form varlığın, yaratığın, eşyanın kendisidir, özüdür. İşlenebilir ve biçimlendirilebilir özelliklere sahip olan madde ya da bir kütleyi, sanatsal formu oluşturmada kullanılan çeşitli yöntem ve tekniklerle şekillendirmedir. Form aynı zamanda bir nesnenin şekli, boyutu, hareketi dokusu, rengi ve tonudur. Özellikle sanat eserlerinde kullanılan üç boyutlu formlar mekânda derinlik, genişlik, yükseklik sağlamaktadır. Sanatçının yaptığı eserin biçimi ile anlatmak istediği **içerik** (muhteva) arasında yakın bir ilişki vardır. Sanat kavramının anlamı gereği, sanat eserinde hem biçim hem de içerik olmazsa olmazlardandır. İçerik ve biçim bir arada kullanıldıklarında anlam taşımaktadırlar. Hiçbir zaman içerik sanat eserinden soyutlanmamıştır.

Bir yapıt ortaya koyma, bir işi başarmada kullanılan yöntem, yol ve çalışma biçimlerine **teknik** denmektedir. Teknik, sanat eserlerinde kendini farklı biçimlerde fark ettirmektedir. Bunlardan bazıları mekân, kütle, hacim ve boya gibi tekniklerdir. Sanat eserlerinde **kütle**, eserin ağırlığı olarak bilinirken **hacim** ise nesnelerin uzayda yer kaplayan masif kitlesi anlamına gelmektedir. Başka bir anlatımla hacim, dördüncü boyuta, yani mekân boyutuna sahip olmayan üç boyutlu bir nesnenin niteliğidir. Heykel bir “hacim sanatı” sayılabilir; çünkü ancak dıştan üç boyutuyla algılanabilmektedir (Görsel 4). Kütle ve hacmin bir arada kullanılmasıyla nesnelere boyut oluşturulmaktadır. **Boyut** sanat eserinde bir nesnenin uzunluk ölçüsüyle ifade edilebilen büyüklüğüdür. Sanat eserinde boyut kavramı, onun algılayıcıyla olan ilişkisini anlatmaktadır. Örneğin resim sanatı iki boyutludur. Resmin betimlediği obje yüzeysel olmasa bile sanat ürünü onu iki boyutlu bir yüzey üzerinde sunmakta ve izleyici de onu iki boyutta algılamaktadır. Buna karşılık, heykel üç boyutlu bir sanat yapıtıdır.



Görsel 2 - Safranbolu evleri



Görsel 4 - Amasya Tamimi Anıtı



Görsel 5 - Alfred Sisley'in bir tablosu

Mimari ürün ise dört boyutlu sayılmaktadır. Çünkü mimari mekânı kullanan kişi onu yalnızca eni, boyu ve derinliği bulunan bir obje olarak değil, içinde eylemlerde bulunulan bir yapıt olarak algılamaktadır. Kişinin yapıt içindeki ya da dışındaki sürekli devingenliği onu tek bir noktadan algılanan diğer sanat ürünlerinden ayırmaktadır. Eserlerde botla beraber ölçü de önem kazanmıştır. Ölçü, bir nesnenin bir başka nesne ile karşılaştırılıp büyüklüğünün algılatılmasıdır. Nesnelere büyüklüklerine göre zihinde algılanır ve buna göre gruplandırılır. Tasarımda önemli olan ölçülerin amaca uygun olarak düzenli, dengeli ve estetik düzeni ortaya koyabilmesidir.

**Perspektif:** Düz bir yüzeyde renk ve form değiştirmeleri yapmak suretiyle uzaklık yanılgısını vermek ve eşyayı olduğu gibi değil, görüldüğü gibi tasvir etmektir (Görsel 5).

#### Etkinlik

Güzel sanatlarla ilgili çalışmalarda kompozisyonun esasını oluşturan, toplumların gelenek, görenek, zevk anlayışını ve inançlarını ifade eden bezeme ve süslemelerden her birine motif denmektedir.



Yukarıdaki görselde ilk Türk halısı olarak kabul edilen Pazırık Halısı verilmiştir. Halıda bulunan motifleri inceleyiniz. Motiflerin Türk kültüründeki önemi hakkında bildiklerinizi ve kompozisyona etkilerini belirtiniz.

**Fonksiyon (İşlev):** Bir yapının, her tür eşyanın ya da sanat ürününün kullanım amacı.

**Tipoloji:** Bir sanat dalında ya da onun belirli bir alanındaki tüm yapıtların veya yapıtı oluşturan tek tek incelenerek tiplerin belirlenmesi ve gerçek örneklerin bunlara göre sınıflandırılması işlemidir.

**Çizgi:** Bir tasvirin kalem, tebeşir ya da boya kullanılarak salt çizgisel değerlerle meydana getirilmesi işidir. Bir yüzey sanatı ögesi olarak çizgi, uzunluğuna oranla kalınlığı çok az olan bir şerit anlamındadır. Kalın bir fırçayla bir yüzey üzerine vurulacak uzun bir boya darbesi resim sanatında çizgi olarak değerlendirilir.

#### Etkinlik

Mekân özellikle iki ya da üç boyutlu çalışmalarda kullanılan nesnelerin etrafındaki, altındaki, arasındaki ve içindeki alana denilmektedir. Çalışmalarda genellikle boş veya nesnelerle içleri doldurulmuş gerçek mekân ile resim çalışmalarında tuval veya farklı malzemelerin üzerinde kullanılan resimsel mekân olmak üzere iki çeşit mekân kullanımı görülmektedir.

Aşağıda İtalyan ressam Raffaello Sanzio tarafından 1509-1511 yılları arasında Vatikan'da yapılmış olan Sistine Şapeli'ndeki "Atina Okulu" çalışması verilmiştir. Görseli inceleyiniz. Verilen soruları görsele göre cevaplayınız.



- 1- Görsel üzerinde resimsel mekân kullanımı ile ilgili görüşlerinizi belirtiniz.
- 2- Mekân kullanımının perspektifi uygulaması üzerindeki etkilerini ifade ediniz.

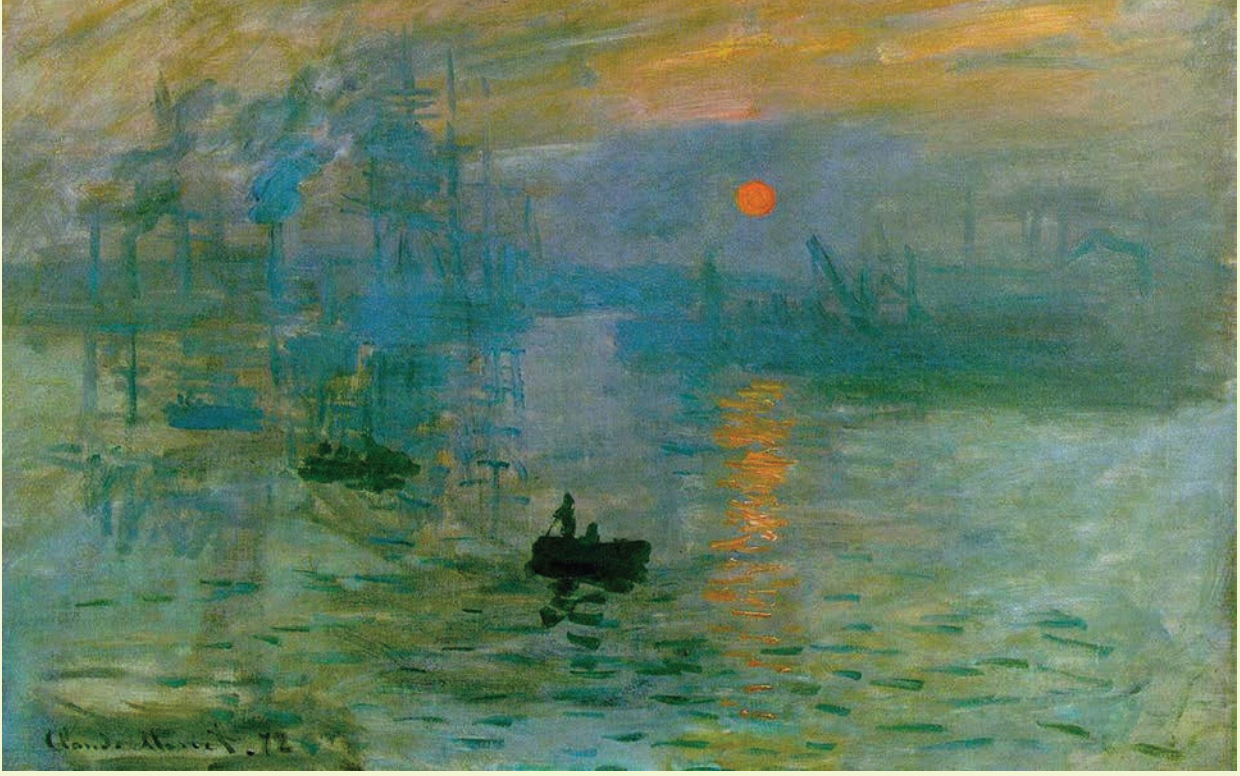
**Simetri:** Çalışma üzerinde bir eksene göre iki yanda, aynı mesafede karşılıklı olarak yer almaz.

**Ritim:** Ritim ve armoni (ahenk) sanat eserinin üzerinde estetik birliği sağlayan elemanlardır. Ritim, figürlerin bir tabloya belirli aralıklarla yerleştirilmesiyle sağlanır. Ritmin temelinde ölçü vardır.

**Modül:** Mimarlık terimi ve ölçüsü olarak modül, bir yapının çeşitli elemanlarının aritmetik niteliğini ifade eder. Heykeltıraşlık ve resimde insan vücudu oranlarının başa göre hesaplanmasına karşılık Eski Yunan mimarları sütun gövdesinin yarı çapını modül olarak (ölçek) almışlardır.

## Etkinlik

Aşağıda Claude Monet' in (Klod Mone) "Gündoğumu" adlı tablosu verilmiştir. Tabloyu inceleyiniz. Boş bırakılan kutucuklara görüşlerinizi yazınız.



1- Ressam kompozisyonu nasıl oluşturmuştur ?

2- Işık, renk kullanımı ve perspektif arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

3- Krem ve beyaz lekelerle ne anlatılmak istenmiştir?

### 2.2 - Plastik Sanatlarda Biçimlendirici Faktörler

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana duygu ve düşüncelerini farklı ifadelerle anlatmıştır. Gerektiğinde sözlü anlatım yollarını (şiir, müzik) gerektiğinde ise görsel anlatım (resim, heykel, nokta, çizgi, renk) yollarını tercih etmiştir. Sanatçının resim, heykel, kabartma ya da el sanatlarından herhangi birisiyle yaptığı çalışmada öncelikle aranan şey birlik, bütünlük ve devamlılıktır. Bu öncelikler çalışılan eserin kompozisyonunu oluşturur. Sanat eserlerinin biçimlendirici kavramlarından olan; nokta, ışık-gölge, leke, değer (valör), denge, ritim, oran-orantı, hareket, vurgu (etki) ve zıtlık (kontrast) uygulamaları sanat eserindeki düzenli dağılımı ve uyumu sağlayarak görsel üzerindeki denge ve düzeni sağlar. Bu denge ve uyum sanatın temel ilkeleri ile oluşturulan yapıtların kompozisyonunu oluşturur.

Dengeli bir kompozisyonda kontrast, biçim, leke, nokta gibi biçimlendirici kavramlar yerli yerinde ve ölçülü bir şekilde kullanılmalıdır. Bu kavramların bir arada kullanılmasından sonra eserde estetik bir değer oluşur.

Estetik değer, eser üzerinde bütünlüğün oluşturduğu zıtlıkların dengesi ile sağlanır. Sanatçının ortaya çıkardığı yapıt da hedef öğelerin dengeli ve düzenli dağılımı ve diğer öğelerle ilişkilendirilerek kompozisyonun tamamlanmasıdır.

Sanat yapıtı üzerinde ışık-gölge bazen sert bazen de yumuşak kontrastlar meydana getirmektedir. Işığın fiziksel ve psikolojik özellikleri bulunmaktadır. Fiziksel özelliği çevredeki nesnelerin şekil ve hacmini, büyüklüğünü ortaya çıkarması olarak görülebilir. Bu yönüyle ışık görsel sanatların temel ögesidir. Bir ressam, ışığı etkili bir biçimde kullanarak yapıtı üzerinde farklı duyguların oluşmasını sağlar. Çalışmalar üzerinde ışıkla birlikte düşünülmesi gereken bir başka kavram ise gölgedir. Gölgeyi oluşturan da ışıktır. Işık olmadan gölge olmaz. Gölgenin oluşmasını sağlayan etken ise gelen ışığın önüne çıkan saydam olmayan maddelerdir. Gölge, ışığın önüne çıkan nesnenin biçimini alır ve bir anlamda onun varlığını ortaya koyar. Işık nesnelerin görüntülerini ortaya çıkarırken gölge ise nesnelerin hacimlerini, diğer nesnelerle ve çevreleri ile ilişkilerini ortaya çıkartmaktadır. Gölge ve ışığın birlikte kullanılması ile ilgili olarak J. Ronchetti (Ronçetti) “Gölgeler hiçbir zaman tümüyle ışıktan yoksun değildir” der. Cezanne: “Gölge, tıpkı ışık gibi ama daha az parlayan bir renktir. Işık ve gölge, son çözümlemede iki ton arasındaki ilişki sorunudur.” der. Işık ve gölgenin kullanılmasıyla sanatçılar çalışmalarında hacmi derinlik duygusunu ve benzerlikleri vermişlerdir (Görsel 6). Hacim, eser üzerinde ışık ve gölgenin değerleri ile birlikte verilmesiyle oluşturulur. Sanatçı, eserinde ışık ve gölgeyi hissettirmeye çalışırken ışık değerlerini (valör) dikkatli kullanmalıdır. Aynı rengin en koyusundan en açığına kadar olan tonlarına değer (valör) denir. Değer aynı zamanda renklerin ton derecesidir. Ton ise rengin ışık değeri ile ilgilidir. Bir rengin koyudan açığa kadarki her kademesine ton denir. Renklerin beyaza doğru açıldıkça parlaklıkları artarken siyaha doğru yaklaştıkça koyulaşan dereceleri vardır. Tonların değerleri farklı olduğu gibi farklı renklerde kullanılan tonların yoğunlukları da farklıdır. Zıtlık (kontrast), iki ve daha fazla tonun kıyaslanmasıyla oluşan bir etki ya da sanatsal kompozisyonda renk değerleri ya da diğer nitelikler açısından öğeler arasındaki karşıtlıktır. Renkle ve tonlarla da kontrast elde edilebilir. Burada birbirine zıt renklerin kullanılması en belirgin kontrastı verirken ara tonların ve diğer renklerin kullanılması dereceli bir kontrast oluşumunu sağlamaktadır.



Görsel 6 - Gökbilimci,  
Johannes Vermeer

#### Etkinlik

Görselde Şeker Ahmet Paşa'nın "Ormanda Karaca" adlı tablosu verilmiştir. Görsel üzerinde kullanılan ışık gölge ile perspektifin uygulanışını ifade ediniz.



Perspektif sabit tek bir görüş açısıyla ufukta bir kaçış noktasında birleşen çizgilerin düz bir yüzeyde üç boyutlu mekân yansıması yaratmasıdır. Aynı zamanda, nesnelerin gözden uzaklıklarına göre görünüşlerini uzaklıkları içinde aslına uygun olarak gösterme ve çizme bilgisine de perspektif denir.

**Leke:** Resim sanatında yüzeyin homojen biçimde tek bir renk kullanılarak örtülmesi ve ışığın nesnenin üzerinde bıraktığı açık, koyu, orta ton değerleridir.

**Fon:** Sanat çalışmalarında figürün arkasında kalan, çoğunlukla tek renkten oluşan kısımdır.

**Ritim:** Bir resim düzeninde yer alan öğelerin yerleştirme ve hareket etme açısından meydana getirdikleri, birbirleriyle bağıntılı ve birbirini izleyen aralık ve ölçü değişimleridir.



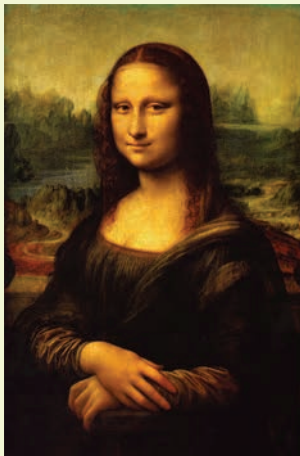
Görsel 7 - İkonolar,  
Kariye Müzesi mozaikleri

**Doku:** Bir sanat yapıtının yüzeyinin görünümü veya hissedilmesidir. Nesnenin görünümü veya hissi, düz ya da parlaktan kaba veya mata kadar çeşitlenebilir. Nesnenin karakterini anlamamızı sağlayan bu örüntü, “doku” olarak tanımlanmasına rağmen aynı zamanda ışığın konuya yatık geldiği hallerde belirginleşen bir vurgulama ögesidir. Doku eserlerde hem görme hem de dokunma duyularına hitap ederken nesnenin iç ve dış yapısı hakkında da bilgiler vermektedir.

**İkonografi:** Resimsel anlam bilgisi ya da ikonografi; belli bir zaman süreci içinde sanatçılar ve onların izleyicileri tarafından yapılmış olan belirli konu, form, renk ve simgelerle özdeşleşmiş anlamları inceler. Simgeleri inceleyen bir ikon uzmanı belli bir kültür döneminin simgesel anlamlarını ve işlevlerini araştırır. Hristiyan ikonalarında Hz. Meryem ya da diğer kutsal sayılan insanlar başlarındaki hale ile beraber tasvir edilmişlerdir. Haleler onların kutsallığını simgelemektedir (Görsel 7).

#### Etkinlik

Aşağıdaki görsellerde Rembrant'ın “Dr. Tulp'un Anatomi Dersi”, Leonardo da Vinci'nin “Mona Lisa”, Johannes Vermeer'in (Yohans Vermer) “İnci Küpeli Kız” tabloları verilmiştir. Tablolara göre aşağıdaki soruları cevaplayınız.



- 1- Görsellerde fon kullanımının desene etkisi ile ilgili görüşlerinizi belirtiniz.
- 2- Görsellerde kullanılan renklerin ışık - gölge oluşumundaki etkisini arkadaşlarınızla tartışınız.
- 3- Kullanılan renklerin kompozisyona etkilerini açıklayınız.

## 2.3 - Mimarlıkta Biçimlendirici Faktörler

## Etkinlik

Mimari eserlerin ortaya çıkarılmasında yapı-insan, yapı-kültür, kültür-estetik gibi biçimlendirici etkenlerin yanı sıra insan ihtiyaçları ve çevrede bulunan doğal malzemelerde önemlidir.

Aşağıda görselleri verilen mimari eserleri inceleyiniz. Soruların cevaplarını arkadaşlarınızla tartışınız.



- 1- Bu eserlerin yapılış amaçları sizce neler olabilir?
- 2- Verilen mimari eserler üzerinde kültüre ait ne gibi özellikler bulunmaktadır?

Mimarlık; insanın barınma, eğlenme, çalışma, savunma, ibadet gibi ihtiyaçlarını karşılamak üzere belli ölçü ve kurallar çerçevesinde fiziksel çevrenin mekân olarak düzenlenmesidir.

Mekân, insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluktur. Mimari bir mekân yaratmak, geniş anlamda doğadan veya peyzaj mekânından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır.

Her toplumun mekân anlayışında ve mekânsal davranışında büyük farklılıklar vardır. Bu da toplumların kültürel farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Zaman içinde her kültür sistemini, yaşama biçimini, görülür veya saklı bir semboller dizisiyle yansıtmıştır. Bu sembollerin başında da mekân anlayışı ve onun kullanılışı gelmiştir. Mimari, her türlü toplumsal değişimden etkilenmektedir. Toplumsal, teknolojik ya da ekonomik gelişmeler mimariyi etkileyip değiştirebilir. Osmanlı Devleti'nde de Batılılaşma çabalarıyla beraber mimari anlamda değişimler görülmüş, barok ve rokoko tarzında eserler verilmeye başlanmıştır (Görsel 8).



Görsel 8 - Nur-u Osmaniye Camii,  
İstanbul



Görsel 9 - Sivrihisar'da bir ev

Görsel 10 - Tac Mahal,  
HindistanGörsel 11 - Bağdat Köşkü,  
Topkapı Sarayı, İstanbul

Mimaride estetik; eserin güzellik ölçülerine uyan, gözü gönü okşayan, beğenilen nitelikleri taşımasıdır.. Bir mimari yapının güzel sanat eseri özelliği taşıması için estetik değere sahip olması gerekmektedir. Mimari yapıyı diğer yapılardan ayıran en önemli özellik onun sanat değeridir. İnsanların ortak ihtiyaçlarını karşılamak için yapılan her cami ya da köprü sanat eseri sayılmaz. Oysa estetik değerleri ile ön plana çıkan Selimiye Camii, Süleymaniye Camii, Dolmabahçe Sarayı ya da ev birer sanat eseri sayılırlar (Görsel 9).

Mimari eserler çoğu zaman ait oldukları toplumların kendilerine özgü özelliklerini yansıtarak kitlelere ulaşabilen, çeşitli söylemleri ve mesajları onlara yansıtabilen bir iletişim biçimidir. Bu özelliği ile mimarlık her dönem ya da kültürde, her inanç sistemi veya ideolojide kendi özelliklerini yansıtan bir sembolizm dünyası oluşturmuştur. Oluşturduğu bu sembol ile toplumların psikolojik özelliklerini de kendisinde barındırmakta ve diğer toplumlara da bu özelliğini sembollerle göstermektedir (Görsel 10).

Mimari yapılar insanlıkla yaşattır. Mimarlık; doğayla ilişki kuran, doğadan ve doğanın malzemesinden yararlanan, doğanın, maddenin değişimi, dönüşümü, canlılığı, dokusu, ritmini ve rengini tasarımlara aktaran, doğayla paylaşımlar taşıyan yaklaşımlar doğrultusunda geliştirilmekte, mimari uygulamalar ve malzeme üretimleri çevre verileri dikkate alınarak gerçekleştirilmektedir. Genellikle doğadan hazır olarak alınan taş, toprak, mermer ve ahşap doğal malzemeler olarak bilinirken insan eliyle hazırlanan tuğla, kerpiç ve alçı ise yapay malzemeler olarak bilinirler.

Mimari gruplandırmalar genellikle; kullanılış amacına (ev, saray, cami, mezar vb.), malzemeye (taş, tuğla, ahşap vb.), döneme (Rönesans, barok, rokoko vb.), kültüre (Türk, Çin, İran vb.), Üslup özelliklerine (Erken Osmanlı Üslubu ya da Klasik Devir Üslubu vb.) göre sınıflandırma yapılırken bazen de sivil ve dini mimari gibi gruplandırmalar yapılmıştır. Sivil mimari genellikle toplumun dini ihtiyaçlarının dışında yapılan yapılar topluluğudur. Bu grubun içine askeri mimari (kale, kışla sur), konut mimarisi (ev, saray, köşk vb.) (Görsel 11) ile kamu binaları (Darüşşifa, bedesten, kervansaray vb.) girer. Dini mimari eserleri ise insanların dini ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılmış olan eserlerdir (Camii, türbe, kilise, sinagog vb.).

#### Araştırma

İnanç, kültür ve malzemenin mimari eserler üzerindeki etkisini araştırınız. Araştırma sonuçlarınızı arkadaşlarınızla paylaşınız ve sonuçları üzerinde tartışınız.



## Etkinlik

Aşağıda verilen metni okuyunuz. Okumanız bittikten sonra İslam şehrini oluşturan simgeler hakkındaki fikirlerinizi arkadaşlarınızla tartışınız.



İslam şehirleri, diğer şehirlerden silüetlerinde göğe doğru yükselen minareleri ile ayırt edilirler. Minare, herhangi bir coğrafyada doğrudan İslam'ın varlığını sembolize edip kanıtlayan en belirgin mimarlık biçimidir. Gerçek işlevi ve tasarlanma nedeni ne olursa olsun, minarelerin özel bir mimarisi ve bu mimarinin bir anlamı vardır. Minareler bulunduğu yerin İslam ülkesi olduğunu veya o yerde caminin ve Müslümanların var olduğunu gösterirler. Minareler, namaza çağrı mahiyetindeki ezanın etraflıca duyurulması için yüksekçe bir yerden okunabilmesi amacıyla ortaya çıkmış olsa da bazen bir zafer kulesi ve özellikle yeni fethedilen bölgelerde İslam'ın varlığına işaret eden semboller olarak yapılmıştır.

Grabar, O, "İslam Mimarlığı'nda Simgeler ve İşaretler I", Çev. Gürayman, Z. Mimarlık Dergisi, 1983 S. 195, s: 5-9.'dan kısaltılmıştır.

## Etkinlik

Aşağıda verilen metni okuyunuz. Verilen ülke ve şehirlerin sembollerini inceleyerek sembol ve şehir hakkındaki düşüncelerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.

Dünyadaki güçlü marka şehirler arasında yer alan; Paris, New York ve Londra tüm dünyada sembol yapıları ile hatırlanmakta, adeta şehrin adı sembol yapısı ile bir anılmaktadır. Paris kenti Eyfel Kulesi'ni, Eyfel de Paris'i akla getirmektedir.

Şehre gelen turistlerin hemen hepsi sembol yapıyı ziyaret etmeye veya görmeye çalışmakta, sembol yapıyı ziyaret etmeden şehirden ayrılmak ziyaretçi açısından şehri ziyaret etmemek olarak değerlendirilmektedir.

Ateşoğlu, İ., (2008). "Şehir Markası Oluşturmada Sembol Yapıların Etkisi", Yerel Siyaset, S.4, s:87-88. Kısaltılmıştır.



## 2.4 - Mimari Öğeler

Çağlar boyunca insanoğlu çeşitli yapı malzemeleri kullanarak yaptığı mimari eserlerin üzerini taşıyıcı öğeler ve örtü sistemleri ile kapatmak için çeşitli çözümler üretmiştir. Bu çözümleri üretirken sürekli taşıyıcılar (strüktür) olarak sütun ve ayakları, örtü öğeleri olarak kubbe, tonoz ve kemeri kullanırken örtü sistemine geçiş öğesi olarak ise tromp, pandantif ve Türk üçgenini kullanmıştır.



Görsel 12 - Efes Celcius Kütüphanesi,  
İzmir

**Sütun:** Mimari eserlerde kare, çokgen ya da daire biçimli olup taş, ahşap ya da mermerden yapılan ve tek parçadan oluşan düşey taşıyıcı öğedir. Sütunlar kaide, gövde ve başlık gibi kısımlardan oluşur (Görsel 12).

**Ayak (fil paye, fil ayağı):** Örülerek yapılmış olan kalın kesitli düşey taşıyıcılardır. Ölçü bakımından sütunlardan daha büyük, ayaklar serbest veya bir duvara bitişik olarak meydana getirilen taşıyıcı öğedir. Kare, dikdörtgen, çokgen gibi belirgin geometrik biçimleri vardır. Anıtsal yapılarda orta mekânda yer alan iri boyutlu taşıyıcılara filpaye ya da fil ayağı da denilmektedir (Görsel 13).



Görsel 13 - Fil ayağı,  
Sultan Ahmet Camii, İstanbul

**Kemer:** İki sütun, iki ayak yada iki duvar arasındaki açıklığı birbirine bağlayarak üst bölümdeki ağırlığı yanlardaki ayaklara bindiren yay şeklinde yapılmış ahşap, maden ya da kagir mimari öğedir (Görsel 14).



Görsel 14 - Termesos antik kenti,  
Kemer

**Tonoz:** Bir kemer gözünün kesiksiz olarak derinliğine devam etmesiyle meydana gelen, çeşitli örgü teknikleri kullanılarak yapılan yarım silindir biçiminde tavan örtüsüdür. Beşik, aynalı, çapraz ve kaburgalı tonoz gibi çeşitleri vardır (Görsel 15).



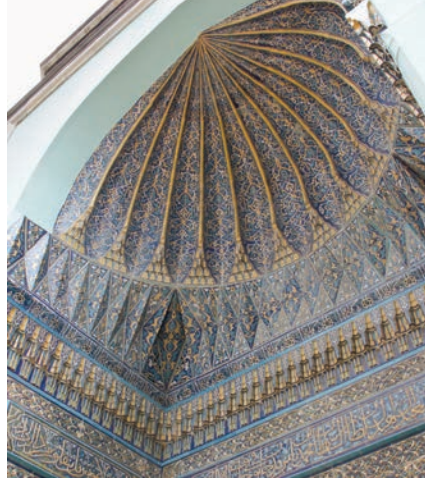
Görsel 15 - Evdirhan,  
Antalya

**Kubbe:** Bir kemerin merkez eksenini etrafında 360 derece döndürülmesiyle oluşan yarım küre biçimindeki yapı örtüsüdür. Yarım daire kemer yerine basık veya sivri kemer ya da yarım elips şeklinde bir kesit eğrisine de sahip olabilir (Görsel 16).

**Tromp:** Mimaride kare planlı bir mekândan kubbe yuvarlağına geçişi sağlayan, duvarlar arasındaki köşelerin üst bölümüne yapılan ve yapının üstünü sekiz kenarlı bir şekil haline getirerek kubbenin oturmasına elverişli bir kaide meydana getiren küçük tonoz biçimli geçiş ögesidir (Görsel 17).



Görsel 17 - Süleymaniye Camii,  
İstanbul



Görsel 18 - Yeşil Türbe,  
Bursa

**Türk üçgeni:** Genellikle Türk mimarisinde kullanılan, duvarla kubbe arasında yumuşak bir geçiş sağlayan, ters ve düz üçgenlerden oluşturulan mimari geçiş ögesidir (Görsel 18).

**Pendantif:** Kare planlı bir duvar sistemi üzerine kubbenin oturtulmasını sağlayan, kubbe ile kemerlerin arasını kapatan üçgen biçimindeki mimari geçiş ögesidir (Görsel 19).



Görsel 16 - Sultan Ahmet Camii,  
İstanbul



Görsel 19 - Sultan Ahmet Camii,  
İstanbul

#### Etkinlik

Aşağıda Mimar Sinan'ın eseri olan İstanbul Süleymaniye Camii'nin iç görseli verilmiştir. Görseli inceleyiniz. Görsel üzerinde bulduğunuz mimari öğelerin isimlerini belirleyiniz. Belirlediğiniz öğelerin başındaki numarayı görsellerin içindeki ilgili alanlara yerleştiriniz.



1 Ayak (filpaye - pilpaye)

2 Kubbe

3 Pendantif

4 Kemer

5 Kubbe Kasnağı

## Ünite Özeti

Sanatçıların ortaya koyduğu yapıtlar olan sanat eserlerini oluşturan önemli unsurlar vardır. Çizgi, biçim, renk, üslup, perspektif, hacim sanata özgü terimlerdir. Bu terimler eserin bütünlüğünü oluşturan kompozisyonun temelini oluşturmaktadır. Sanat eserlerinde biçimlendirici öğeler olmasaydı eser düzensiz ve karmaşık duygulardan meydana gelmiş anlamsız imgeler olarak anlaşılırdı. Sanat eserinde birlik, bütünlük, denge, oran biçimlendirici öğeler arasındadır. Sanatçıların çalışmalarında farklı malzemeler kullanmışlardır. Kağıt, kalem ve boyanın yanında kil, alçı, ahşap, karton ve kumaş parçaları bu malzemelerdendir.

Resim, heykel ve mimariden oluşan plastik sanatlarda biçimlendirici etmenlerden hacim, değer, zıtlık, ton, ışık-gölge, perspektif vb. öne çıkmaktadır.

Mimari eserlerin ortaya çıkarılmasında yapı-insan, yapı-kültür, kültür-estetik gibi biçimlendirici etkenlerin yanı sıra insan ihtiyaçları ve çevrede bulunan doğal malzemeler de önemlidir. Mimarlıkta mekân, insanı çevreden belli ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluktur. Mekân anlayışı toplumlara göre farklılıklar göstermekte ve kültürel farklılıkları yansıtmaktadır.

Estetik ise mimaride eserin güzellik ölçülerine uyan gözü gönü okşayan beğenilen anlamlarına gelmektedir. Mimaride gruplandırmalar genellikle kullanım amacına göre, döneme, kültüre ve üslup özelliklerine göre yapılmaktadır. Mimaride sütun, kubbe, ayak, tonoz, kemer, pandantif, Türk üçgeni vb. öğeler kullanılmıştır. Mimari yapıların çoğu kültürlerinin temsili ve sembolüdür. İslam şehri de kendine has özellikler barındırmaktadır.

*Notlar*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 - Mimari estetik ne demektir? Arkadaşlarınızla tartışınız.
- 2 - Plastik sanatlarda biçimlendirici faktörler nelerdir. Bir tanesini açıklayınız.
- 3 - Kompozisyon sözcüğü sanat eserinde neyi ifade etmektedir? Birlik ve bütünlük açısından değerlendiriniz.
- 4 - Mimari örtü sistemleri hakkında bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız?
- 5 - Resim sanatı eserlerinde perspektifin uygulaması hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Cümlelerdeki boş bırakılan yerleri uygun sözcüklerle tamamlayınız.

**Başlık, gövde, kaide, kemer, kontrast, ışık - gölge, Türk üçgeni**

- 6 - Sütun; ....., ..... ve ..... olmak üzere üç bölümden oluşur.
- 7 - ..... iki sütun ya da duvar arasındaki açıklığı kapatmak için kullanılan mimari öğedir.
- 8 - .....iki ya da daha fazla tonun kıyaslanmasıyla oluşan bir etki ya da sanatsal kompozisyonda renk değerleri ya da diğer nitelikler açısından öğeler arasındaki karşıtlıktır.
- 9 - Sanat yapıtında çalışma üzerinde bazen sert bazen de yumuşak kontrastlar meydana getirmeye ..... denir.
- 10- Duvarla kubbe arasında yumuşak bir geçişi sağlayan, ters ve düz üçgenlerden oluşturulan mimari geçiş ögesine ..... denir.

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

11 - Aşağıda verilenlerden hangisi dörtgen ya da çokgen şeklindeki plan şemasından, tabanı daire şeklinde olan örtüye geçişi sağlamak üzere **kullanılmaz**?

- A) Kubbe
- B) Türk üçgeni
- C) Pandantif
- D) Tromp
- E) Kemer

12- Bir nesnenin bir başka nesne ile karşılaştırılıp büyüklüğünün algılanması aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Denge
- B) Hacim
- C) Valör
- D) Ölçü
- E) Altın oran

13- Aynı rengin en koyusundan en açığına kadar olan tonlarına verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Denge
- B) Valör
- C) Zıtlık
- D) Leke
- E) Fon

14- Aşağıda verilenlerden hangisi sivil mimarlık eserlerinden **değildir**?

- A) Saray
- B) Ev
- C) Darüşşifa
- D) Kale
- E) Köprü

15- Aşağıdakilerden hangisi mimari bir öge **değildir**?

- A) Kemer
- B) Kubbe
- C) Pandantif
- D) Tonoz
- E) Cami

Notlar

A large rectangular area containing a grid of small dots, intended for students to write their notes on.

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Tümülüs

Höyük

Mikrolit

Kült

İdol

Megaron

Tablet

Obsidiyen



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### **Bu ünite;**

- 1 - Tarih öncesi çağların sanat özelliklerini,
- 2 - Tarih öncesi çağlara ait Anadolu'daki önemli kültür merkezlerini,
- 3 - Dönem insanının yaşayış tarzının sanat eserleri üzerindeki etkisini **öğreneceksiniz.**





# 3.ÜNİTE

## Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlar ve Sanat

Konu Başlıkları

- 3 - Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlar ve Sanat
  - 3.1 - Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlarda Sanat
  - 3.2 - Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu'daki Önemli Kültür Merkezleri

## 3.1 - Anadolu'da Tarih Öncesi Çağlarda Sanat

Sanat, insanlık tarihi kadar uzun bir geçmişe sahiptir. İnsanın yaşam mücadelesi, yaşadığı çevre, yaşam şeklinde meydana gelen değişimler, ihtiyaçlar vb. faktörler sanatın doğmasında, gelişmesinde ve şekillenmesinde önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle insanlığın serüvenine paralel olarak sanat alanında da büyük değişim yaşanmıştır.

Coğrafi konumu, farklı iklim özellikleri ve zengin doğal kaynaklara sahip olmasından dolayı Anadolu, tarih boyunca değişik insan topluluklarının tercih ettiği yerleşim yerlerinden biri olmuştur. Anadolu'nun çeşitli yörelerinde yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılan tarihi eserler bu durumu belgelemektedir.

## Etkinlik

Aşağıda Anadolu Medeniyetleri Müzesinde bulunan Paleolitik Dönem'e ait görsel yer almaktadır. Görsele göre bu dönemin yaşam tarzı ve sanatı hakkında neler söylenebilir?



Anadolu, yazının henüz kullanılmadığı Paleolitik Çağ'dan (MÖ 600.000 - 10.000) itibaren insanların yerleşim alanı olmuştur. Bu dönemde yaşayan insanlar avcılık ve toplayıcılıkla geçinmişler; yaşadıkları ortamda bulunan yabani sebze, meyve, bitki kökleri ve avladıkları hayvanları yiyerek beslenmişlerdir. İklim ve çevre koşullarının değişkenliği nedeniyle yeni besin kaynakları arayan insanlar, av hayvanlarını izlemişler ve küçük gruplar halinde konar-göçer bir tarzda yaşamışlardır. Kaya sığınaklarının bulunduğu yerlerde mağara ve kaya altı sığınaklarında barınmışlar, bunların bulunmadığı yerlerde ise açık alanda kurdukları sığınaklarda yaşamışlardır. Dönemin sonuna doğru ateşin bulunması, tarih öncesi devirlerin en önemli gelişmesi olmuştur. Çünkü ateş; ısınma, aydınlanma, yiyecekleri pişirme, çanak çömlek yapma, madenleri işleme, haberleşme ve yırtıcı hayvanlardan korunma aracı olarak kullanılmıştır. Bu dönemde insanlar avlanabilmek ve diğer hayatî ihtiyaçlarını karşılayabilmek için çeşitli alet ve silahlara ihtiyaç duymuşlardır. Bunun için doğada hazır buldukları taşları kullanmışlar, kırılğan bir özelliğe sahip olan çakmak taşından mızrak, ok ucu, el baltası, bıçak gibi aletler yapmışlardır (Görsel 1).



Görsel 1 - Paleolitik Dönem'e ait taş aletler, Antalya Müzesi

Taştan yapılmış alet ve silahların yanında, ağaçtan ya da kemikten yapılmış mızrak uçları, takılar, idol adı verilen heykelcikler bu dönemin sanat açısından değerlendirilebilecek buluntuları arasında önemli yer tutar. Ayrıca mağara duvarlarına yapılmış olan resimler dönemin diğer önemli sanat eserleri arasında sayılabilir (Görsel 2). Av sahnelerinin sıkça işlendiği resimlerde belli bir perspektif yoktur. Sahnelerdeki figürler genelde hareketli bir görünüme sahiptir. Kırmızı ve siyah renklerin hakim olduğu resimlerde kullanılan boyalar bitkisel ve mineral maddelerden elde edilmiştir.

Dönemin kült anlayışına göre insanlar resim ve heykelleri, kendilerini tehdit eden güçlerden korunmak için yapmışlar ve bunları tapınaklarında kullanmışlardır.

Anadolu'da bu döneme ait eserler arasında; çift yüzlü baltalar, kazıyıcılar, kemikten yapılmış kesici ve delici aletler, takılar, ok ve mızrak uçları ile taştan ve fil dişinden heykelcikler bulunmaktadır. Anadolu'da Paleolitik Çağ'a ait buluntulara özellikle Antalya'daki Karain ve Beldibi, İstanbul'daki Yarımburgaz ve Samsun'daki Tekkeköy Mağaralarında rastlanmaktadır.

**Mezolitik Çağ (MÖ 10.000 - 8.000)**, Paleolitik ile Neolitik Devirleri arasında bir geçiş dönemidir. Bu dönemde buzullar erimeye başlamış ve günümüzdeki iklim şartları ortaya çıkmıştır. Dönemin başlarında yaşam biçimi avcılık ve toplayıcılık şeklindeyken dönemin sonlarına doğru buğday üretimine başlanmıştır. Bu dönemde insanların günlük yaşamdaki ihtiyaçlarına uygun olarak mikrolit denilen geometrik şekilli küçük aletler yapılmıştır. Olgunlaşan buğdayları biçmek için çakmak taşı ve obsidiyenden yapılan mikrolitlerin ahşap veya kemik bir sapa sıra ile çakılmasıyla oluşturulan orak, bu dönemde ortaya çıkmış ve Neolitik Çağ'da da geliştirilmiştir (Görsel 3).



Görsel 2 - Yarımburgaz Mağarası duvar resmi, İstanbul



Görsel 3 - Çatalhöyük buluntusu, kemik saplı obsidiyen bıçak

#### Etkinlik

Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde bulunan eserlerden Neolitik Dönem'e ait görseller yer almaktadır. Görsellere göre Neolitik Dönem'de yaşayan insanların yaşam tarzı ve sanatı hakkında neler söylenebilir?



**Neolitik Çağ'da (MÖ 8.000 - 5.500)** hayvanların evcilleştirilmesi ve tarım ürünlerinin yetiştirilmesi yerleşik yaşamı zorunlu kılmıştır. İnsanlar mağaralarda yaşamayı bırakmış; taş, saz ve kamıştan kulübelere yapmışlar, köyler kurmuşlardır. Bu da yapı sanatında büyük gelişmeleri beraberinde getirmiştir. Sulak ve verimli bölgelerde avlu içinde, birbirine bitişik ve dikdörtgen planlı evler yapılmıştır. Genellikle taştan yapılan ve iç cephesi sıvanan bu evlerin duvarları resim, kabartma ve heykellerle süslenmiştir.



Görsel 4 - Kemik kolye, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Bu dönemde insanların mezar ve anıt yapmak için büyük taşlar kullanmaları sonucu megalitik yapılar ortaya çıkmıştır. Bu yapıların dayanak gerektirmeden ayakta duran tek bir büyük taşına menhir, paralel düzenlenmiş bir döşemeyi taşıyan taşlardan meydana getirilen mezar odalarına ise dolmen denir. Bu mezar odalarının üstü toprakla örtülerek oluşturulmuş tepeliklerine tümülüs adı verilir.



Görsel 5 - Obsidiyen ayna, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara

Neolitik Çağ'da bakır ve kurşun işlenmeye başlanmış; sert, kesici ve dayanıklı aletler yapılmıştır. Su boylarında yetiştirilen keten, kenevir gibi bitki liflerinden giysi yapılmasıyla dokumacılık başlamıştır. Çeşitli taşlardan, boynuz ve kemiklerden yapılmış kolyeler (Görsel 4) ile obsidiyen aynalar (Görsel 5) Neolitik Çağ'da takı ve süslenme kültürünün geliştiğini göstermektedir. Anadolu'da Neolitik Çağ'a ait buluntular; Batman'daki Hallan Çemi, Malatya'daki Caferhöyük, Konya'daki Catalhöyük, Şanlıurfa'daki Göbeklitepe, Diyarbakır'daki Çayönü, Aksaray'daki Aşıklıhöyük ve Burdur'daki Hacılar Höyüğü'nde yoğunlaşmıştır.

**Kalkolitik Çağ'da (MÖ 5.500 -3.000)** tarımsal üretimin artmasına bağlı olarak yerleşmeler kalabalıklaşmış, köyler küçük kente dönüşmüştür. Farklı işlerde uzmanlaşan zanaat grupları daha da belirginleşmiştir. Üretim fazlası nedeniyle yerel ticaret, bölgesel ticarete dönüşmüştür. Bu gelişmeler sonucunda planlı yerleşimler kurularak kent devletlerine dönüşecek yapılanmaya gidilmiştir. Ekonomik ve idari yapıda görülen bu değişiklikler Kalkolitik Çağ'ın en belirgin özelliğidir. Kalkolitik Çağ'da kullanılan malzemelerde de değişiklikler olmuş, taşın yerini metal almaya başlamıştır. Başta bakır olmak üzere metal kullanımı yaygınlaşmıştır. Bakırın ergitilmesi ve döküm tekniğinin kullanılması gibi yeniliklerin ortaya çıkmasından dolayı bu dönem Taş-Maden Çağ'ı olarak tanımlanmıştır.



Görsel 6 - Çömlekçi çarkı

Kalkolitik Çağ'da Anadolu'daki yerleşmelerin yüksek yerlerde kurulduğu ve etraflarının surlarla çevrili olduğu görülür. Orta ve Batı Anadolu evlerinde dikdörtgen planlar görülürken Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Mezopotamya kültürlerinin etkisiyle yuvarlak planlı evler yapılmıştır. Bu çağda mimaride kerpiç kullanımı devam etmekle beraber, çevre koşullarına bağlı olarak ahşap malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Anıtsal olarak inşa edilmiş idari ve dinî yapılar yanında mühürler, heykelcikler, zengin ve gelişmiş boya bezemeli kaplar bu dönemin önemli sanat eserleri arasında sayılabilir. Bu dönemde ayrıca çanak çömlek yapımı ve renkli süslemeler çok gelişmiştir. Bakırdan yapılan takılar ve süs eşyaları bu dönemin önemli sanat eserlerinden sayılmaktadır. Kalkolitik Çağ'da tekerleğin icat edilmesi ve çömlekçi çarkına (Görsel 6) uyarlanmasıyla çanak çömlek yapımında büyük bir gelişme görülmüştür. Anadolu'da Kalkolitik Çağ'a ait buluntular; Yumuktepe, Alishar, Değirmentepe, Canhasan ve Hacılar'da yoğun olarak görülmektedir.

**Tunç Çağı'nda (Bronz Çağı)** eşya ve alet yapımında maden kullanımı yaygınlaşmıştır. Tunç alaşımı yanında altın ve gümüş başta olmak üzere, işlenen madenlerden takı ve süs eşyalarının özgün örnekleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde mezar mimarisinde de gelişme görülmüş, ölümler için mezar odaları yapılmaya başlanmıştır. Bu odalara ölen kişinin eşyaları, değerli taş ve maden takılar ile tanrıça heykelticikleri konulmuştur (Görsel 7-8). Tunç Çağı'nın kültürel açıdan en önemli gelişmelerinden biri de yazının icadı olmuştur.



Görsel 7 - Mermer idoller,  
Erken Tunç Dönem

Bu çağın önemli yerleşim yerleri daha çok Orta Anadolu'da yer almaktadır. Bunlar arasında Alacahöyük, Alişar, Kültepe, Boğazköy, Gordion ve Truva sayılabilir.



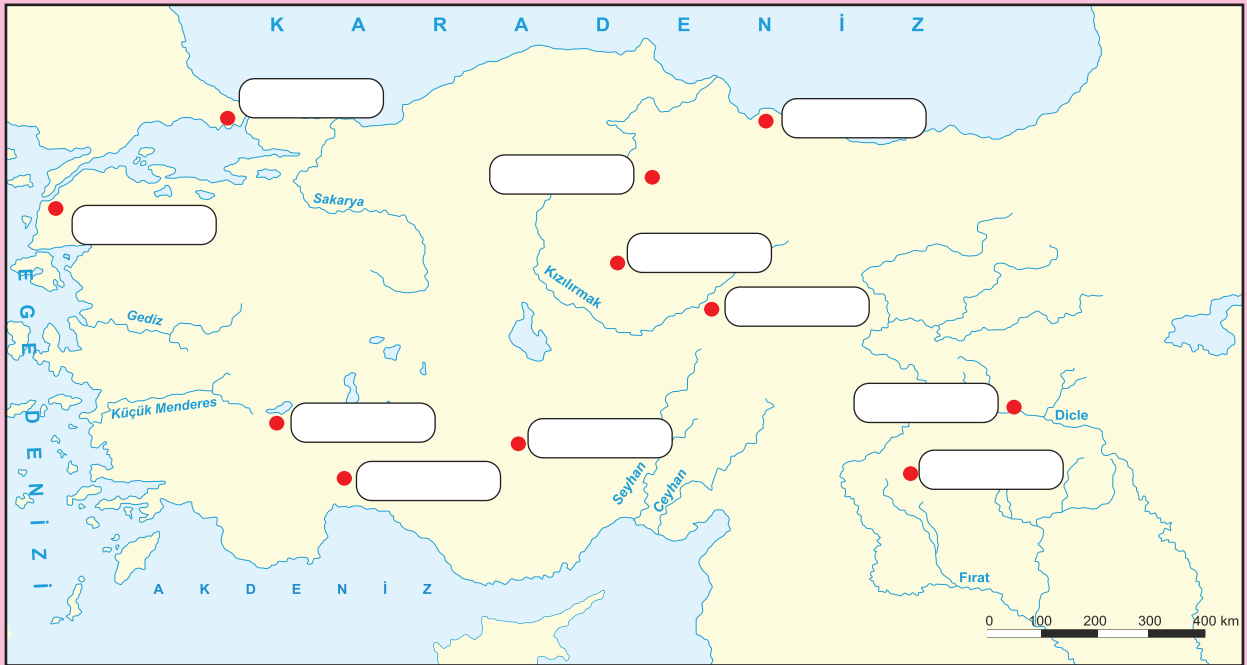
Görsel 8 - Erken Tunç Dönemi'ne ait buluntular,  
Limantepe Höyüğü, Urla

### 3.2 - Tarih Öncesi Çağlarda Anadolu'daki Önemli Kültür Merkezleri

Yapılan araştırmalar sonucunda Anadolu'da Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar ulaşan birçok yerleşim yeri tespit edilmiştir. Bu yerleşim yerleri çağlar boyunca yaşam alanı olarak kullanıldığı için buralarda farklı kültür-lere ait birçok kültür tabakası ortaya çıkarılmıştır. Bu tabakalardan elde edilen bulgular Anadolu'nun dünya uygarlığı içindeki yerini göstermesi açısından önemli bir yere sahiptir.

#### Etkinlik

Tarih öncesi çağlarda Anadolu'daki başlıca yerleşim yerlerini haritada uygun yerlere yazınız.



- Yarımburgaz
- Hacılar
- Tekkeköy
- Alişar
- Çatalhöyük
- Göbeklitepe
- Truva
- Karain
- Alacahöyük
- Kültepe
- Çayönü

### KARAIN MAĞARASI



Görsel 9 - Karain Mağarası,  
Antalya

Antalya'nın yaklaşık 30 km kuzeybatısında, Torosların yamacındaki kireç taşı bir arazide oluşan Karain Mağarası (Görsel 9), Paleolitik Çağ'ın bütün özelliklerini taşımaktadır. Mağarada yapılan kazılarda fil, su aygırı, mağara aslanı, öküz, at, geyik gibi hayvanlara ait kemiklerin bulunması bu dönem insanların ustalaşmış avcılar olduğunu kanıtlamaktadır. Ayrıca bu döneme ait insan dişi ve kafatası ile iki taraflı taş baltalar, kemiklerden yapılmış kesici ve delici aletler, takılar, ok ve mızrak uçları yanında daha sonraki çağlara ait eserler bulunmuştur. Kemikten yapılan eşyaların bazılarının üzerinde şematik insan ve hayvan figürleri yer almaktadır. Mağaranın duvarlarında kazıma tekniği ile yapılmış kaya resimleri bulunmuştur.

### BELDİBİ MAĞARASI

Antalya'nın Kemer ilçesine bağlı olan Beldibi köyündeki mağarada (Görsel 10); Yontma, Orta ve Yeni Taş Dönemlerine ait eserler bulunmuştur. Mağaranın duvarlarında avcılık ve av hayvanları ile ilgili resimler ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca mağaradan, Anadolu'daki ilk örnekler olarak nitelenen çanak çömlek parçaları da çıkarılmıştır.



Görsel 10 - Beldibi Mağarası girişi,  
Antalya

### HALLAN ÇEMİ

Batman'ın Kozluk ilçesi yakınlarında bulunan Hallan Çemi Höyüğü (Görsel 11), Neolitik Dönem'e ait olup insanların yerleşik hayata geçtiği ilk yerler arasındadır. Yerleşim alanında obsidiyenden yapılmış taş aletler, boncuklar ve bezemeli kum taşından kaplar bulunmuştur. Höyükte ayrıca çok sayıda koyun, keçi, geyik, domuz ve köpek kemiği yanında yabani bezelye, mercimek, fıstık ve buğday kalıntıları bulunmuştur. Domuzun ilk defa evcilleştirildiği yerleşim yeri olarak kabul edilen Hallan Çemi, bugün Batman Baraj Gölü'nün suları altında kalmıştır.



Görsel 11 - Hallan Çemi Höyüğü

### TEKKEKÖY MAĞARALARI

Samsun ili Tekkeköy ilçesi sınırları içinde bulunan Tekkeköy Mağaraları, doğal olarak meydana gelmiş küçük mağaraların oyularak genişletilmesi ile oluşturulmuştur. Mağaralarda yapılan kazılarda Paleolitik Çağ, Mezolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait buluntular ortaya çıkarılmıştır. Bu mağaralarda yaşayan insanlar geçimlerini avcılık ve toplayıcılıkla sağlamışlar; el baltaları, mızrak uçları, kesiciler, kazıyıcılar gibi çeşitli aletleri kullanmışlardır (Görsel 12).



Görsel 12 - Tekkeköy Mağaraları,  
Samsun

## YARIMBURGAZ MAĞARASI

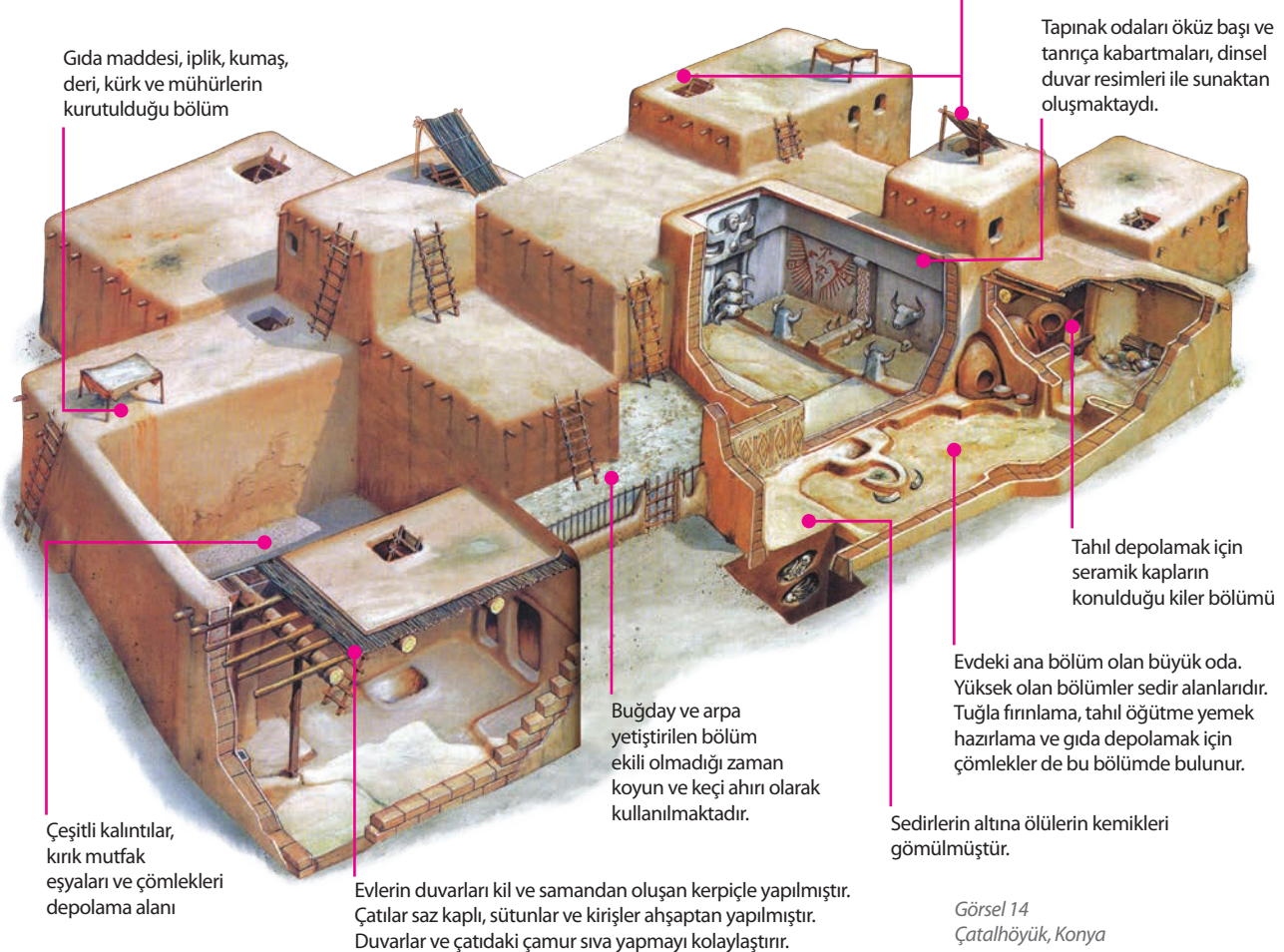
İstanbul'da Küçükçekmece Gölü'nün 1,5 km kadar kuzeyinde bulunan Yarımburgaz Mağarası (Görsel 13) Paleolitik Çağ başlarından Bizans Dönemi'ne kadar insanlar tarafından yaşam alanı olarak kullanılmıştır. Yarımburgaz Mağarası'ndaki kazılarda ortaya çıkartılan Paleolitik Çağ'a ait buluntularda insan izlerinden başka; fosilleşmiş sırtlan, domuz, geyik, mağara ayısı gibi hayvan türlerinin de izlerine rastlanmıştır. Ayrıca burada Paleolitik Çağ'da kullanılmış çakmak taşı yonga, çekirdek, yumru gibi aletler de ortaya çıkartılmıştır. Mağaranın duvarına kırmızı toprak boya ile yapılmış iki gemi tasviri burada yaşamış olan insanların denizcilikle uğraştığını göstermektedir.



Görsel 13 - Yarımburgaz Mağarası, İstanbul

## ÇATALHÖYÜK

Anadolu'da Neolitik Çağ'ı en iyi temsil eden yerleşim yeri olan Çatalhöyük, Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında kurulmuş bir çiftçi köy yerleşmesidir. Sokak bulunmayan bu yerleşimde taş temelli ve kerpiç duvarlı, bitişik düzende inşa edilmiş dikdörtgen planlı evler vardır. Bazılarında avlu da bulunan bu evlerin arasında tapınak odaları bulunmaktadır (Görsel 14). Evlere giriş ocağın dumanının dışarı çıktığı yerde baca olarak da kullanılan ve merdivenle inilen çatıdaki bir delikten gerçekleştirilmektedir. Yapıların içinde; kerpiçten sekiler, ocaklar, kubbeli fırınlar, küçük bir niş (duvara açılan oyuk) ve kilerler yer almaktadır. Odalardaki kerpiçten yapılmış sedirlerin altına ölen aile bireyleri hediyelerle birlikte gömülmüştür. Tapınak odalarında ve evlerdeki sedirlerin kenarlarında bulunan boğa başı kabartmaları, tarımsal üretimde gücünden yararlanan boğalara verilen önemi göstermektedir.



Görsel 14  
Çatalhöyük, Konya

Çatalhöyük'te bulunan kırtan fazla kutsal mekân ve tapınağın varlığı buranın aynı zamanda önemli bir dinî merkez olduğunu da göstermektedir. Bu mekânların sıvalı duvarları; av, bereket büyüsü ile ilgili sahneler ve dinsel resimlerle süslenmiştir. Kabartma olarak yapılmış leopar, boğa ve koçbaşları, boğa doğuran tanrıça gibi figürler süsleme ögesi olarak kullanılmıştır. Bu mekânlarda geometrik süslemelere de sıkça rastlanmaktadır.

Çatalhöyük'te yaşamış olan insanlar avcılığa önem vermişlerdir. Avın bereketli olması için görkemli törenler düzenlemiş ve türlü silahlar yapmışlardır. Bir erkek mezarına ölüye armağan olarak bırakılmış, yılan biçiminde bir kemikten yapılmış ve ağız kısmı çakmak taşından olan hançer, bu konuda eşsiz bir örnektir. Çatalhöyük'te yapılan kazılarda ayrıca madenî süs eşyaları, takılar, damga mühürler ve çeşitli aletler ortaya çıkarılmıştır. Çatalhöyük buluntuları arasında; kemik, tahta gibi saplara obsidiyen veya boynuz takılarak yapılmış tarım aletleri, obsidiyen aynalar, dokumacılıkta kullanılan taraklar, tezgâh ağırlıkları, basit biçimli bezemesiz çömlek parçaları da yer almaktadır.



Görsel 15 - Göbeklitepe,  
Urfa

### GÖBEKLİTEPE

Şanlıurfa'ya 15 km uzaklıkta olan Göbeklitepe günümüzden yaklaşık 12.000 yıl önce inşa edilmiştir. Burası dünyanın bilinen en eski ve en büyük tapınağıdır (Görsel 15). Göbeklitepe yuvarlak planlı bir yapıdır. Boyları üç ile altı metre arasında değişen T biçiminde sütunlar ile çevrilmiş bu tapınağın merkezinde yine T biçiminde iki büyük sütun karşılıklı olarak yer almaktadır. Bu sütunlardaki kol ve el tasvirlerinin stilize edilmiş insanı temsil ettiği kabul edilmektedir. Dikilitaşların üzerlerinde kabartma tekniğinde yapılmış aslan, boğa, yaban domuzu, tilki, yılan, turna ve yaban ördeği gibi hayvan motifleri ve çeşitli soyut semboller vardır. Bunların bir öykü, bir anlatım ya da bir mesajı ifade ettiği tahmin edilmektedir. Göbeklitepe'nin, Neolitik Dönem'in ilk evresinde yaşayan insanlar tarafından inşa edildiği düşünülmektedir. Buranın yakınlarında bulunan heykeller Neolitik Çağ'ın özgün eserleri arasında yer almaktadır.



Görsel 16 - Çayönü,  
Diyarbakır

### ÇAYÖNÜ

Anadolu'da Neolitik Çağ'ın başlarında kurulan köylerin en eskisi Diyarbakır yakınlarındaki Çayönü Tepesi'nde bulunan höyüktür (Görsel 16). Kazılar sonucu gün ışığına çıkarılan mimari yapı, ilk üretim aşamasındaki bir köy yapılaşması için olağanüstü boyutlardadır. Çayönü'ndeki yerleşme düzeninde; kutsal yapılar, konutlar ve aletlerin yapıldığı atölyeler birbirlerinden ayrı alanlara inşa edilmiştir. MÖ 7.250-6.750 yılları arasında tarihlenen Diyarbakır Çayönü yerleşmesinde gerçekleştirilen kazılarda dikdörtgen plana sahip evler bulunmuştur. Taş temel üzerine kerpiç duvarlı ve düz damlı olan bu evlerden başka, dikdörtgen



anıtsal yapılar da ortaya çıkarılmıştır. Dinî yapıların, konutlardan farklı boyutlarda ve özel işçilikle yapıldıkları görülmektedir.

Anadolu'nun en eski çiftçileri olan Çayönü halkı, buğday üretimine önem vermiş ve tarımda oldukça gelişme sağlamışlardır. Genellikle kemikten yapılmış saplara takılarak oluşturulan bir çeşit orak, obsidiyenden yapılan geometrik yapıdaki kesiciler, öğütme taşları ve tokmak gibi aletler tarımsal üretim ve hasatta kullanılmıştır. Çayönü buluntuları arasında; yüzeyleri parlatılmış çok sayıda taş, kemik ve boncuk takılar, çakmak taşı ve obsidiyenden yapılmış delici, kazıyıcı küçük kesiciler, öğütme taşları vardır. Çayönü halkı, madeni de ilk kez kullanan Neolitik Çağ köylüsüdür. Çevrede bol miktarda bulunan bakırı döverek işlemiş ve bunlardan çeşitli süs eşyaları yapmışlardır. Höyükte; Neolitik Çağ'a ait bakırdan yapılmış iğneler, kürecikler, boncuklar, kilden yapılmış kadın heykelcikleri de bulunmuştur. Çayönü'nde bulunan çok sayıda çanak çömlek; Güneydoğu Anadolu ve Orta Anadolu'da MÖ 7.000'lerde yapılan ilk çanak çömleklerin elle şekillendirildiğini, MÖ 4.000'lerde ise seri üretim yapılmasını sağlayan çömleği çarkının kullanılmaya başlandığını göstermektedir.

### HACILAR

Anadolu'da Kalkolitik Çağ'ın önemli merkezlerinden biri de Burdur'un güneybatısındaki Hacılar Höyüğü'dür (Görsel 17). Burada dokuz kültür tabakası tespit edilmiştir. Bunların yedi katı Neolitik, iki katı ise Kalkolitik Çağ'a aittir. Hacılarda bulunan evler Çatalhöyük'tekiler gibi taş temel üzerine ve kerpiçten inşa edilmiş olmakla birlikte onlardan daha geniştir. Evlerin duvarları ve tabanı kireç sıvalı olup kırmızı boyalıdır. Evlerin düz damını taşıyan ağaç direklere ve bazı yapıların iki katlı olduğunu gösteren merdivenlere rastlanmıştır. Yerleşim yerinde ayrıca kuyu, işlik, atölye, tapınak gibi farklı işlevleri olan yapılar inşa edilmiş ve tüm bunları dış etkilerden korumak için yerleşim yeri kalın surlarla çevrilmiştir. Burada ölümler Çatalhöyük'ten farklı olarak şehir dışına gömülmüştür.



Görsel 17 - Hacılar Höyüğü,  
Burdur

Hacılarda çanak çömlek yapımı ve onları renkli bir biçimde süsleme sanatı üstün bir seviyeye ulaşmıştır. İyi pişirilmiş perdahlı çanak çömlekler; kırmızı, kahverengi ve kırmızımsı sarı renklerde. Seramikler arasındaki kırmızı astarlı, perdahlı kadın başı biçiminde bir kap ile hayvan biçimli (geyik, domuz, kuş) tören kapları dönemin önemli eserleri arasında yer alır. Neolitik Çağ'ın son dönemlerinde pişmiş topraktan tanrıça heykelleri yapılmaya başlanmıştır. Bu heykeller, Kalkolitik Çağ'da daha stilize bir üslup kazanarak Tunç Çağ'ında görülecek olan ana tanrıça idollerine öncülük etmiştir.



Görsel 18 - Yabani sığır kemiğinden yapılmış kaşıklar, Fikirtepe Höyüğü, İstanbul

### FİKİRTEPE

İstanbul'da Kadıköy ilçe sınırları içinde bulunan Fikirtepe Höyüğü'nde yapılan kazılar, buranın Neolitik Çağ'a kadar uzanan bir yerleşim yeri olduğunu göstermiştir. Burada içlerinde basit bir fırının bulunduğu, yuvarlak planlı kulübeler yapılmıştır. Dal-örgü tekniği ile yapılan kulübelerin yüzeyleri çamurla sıvanmıştır. Burada yapılan kazılar sonucunda; çanak çömlek, çakmak taşından yapılmış aletler, dar ağızlı kaplar, kilden yapılmış hayvan heykelcikleri bulunmuştur. Ayrıca bulunan kemik kalıntılarına bakarak burada; koyun, keçi, sığır ve domuz gibi hayvanların evcilleştirilmiş olduğu kesinleşmiştir (Görsel 18).

### YUMUKTEPE

Mersin'de bulunan Yumuktepe Höyüğü, MÖ 7.500'den MS 1.000 yılına kadar insanların yaşam alanı olmuştur (Görsel 19). Höyükte hâlen devam eden kazılarda Kalkolitik Dönem'e ait çok sayıda taş ve seramik kaplar, taştan yapılmış süs eşyaları, kemik ev aletleri ile üretim amaçlı aletler ortaya çıkarılmıştır. Höyükte, Kalkolitik Dönem sonlarına doğru savunma duvarlarıyla çevrili köy tipi yerleşime geçilmiştir. Askerlerin oturduğu surlara bitişik evlerde fırın, çeşitli kaplar; evlerin altında ise ölünün özel eşyalarını barındıran mezarlar bulunmuştur. Yumuktepe'de bulunan buğday, baklagil, incir, çitlembik, üzüm gibi bitkilere ait kalıntılar tarımın gelişmiş olduğunu göstermektedir. Ayrıca höyükte bulunan kalıntılar, burada koyun, keçi, domuz ve sığır beslendiğini göstermektedir.



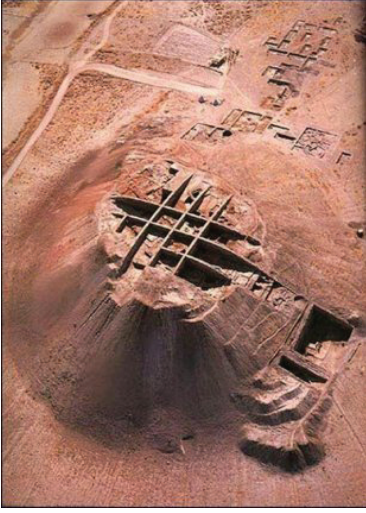
Görsel 19 - Yumuktepe, Mersin

### ALİŞAR

Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Alishar köyünde MÖ 4.000'li yıllarda kurulmuş olan Alishar Höyüğü; dörtgen planlı, kerpiç duvarlı, düz damlı evleriyle basit bir köy görünümündeyken Asurlu tüccarlar tarafından bir ticaret merkezi haline getirilmiştir (Görsel 20). Yapılan kazılarda Kalkolitik Çağ'dan Hititlere kadar çok farklı kültür tabakalarının bulunduğu höyük, Anadolu kültürü için kesintisiz bir kronoloji sunmaktadır.



Görsel 20 - Alishar Höyüğü'nden bir kesit, Yozgat



Görsel 21 - Norşuntepe,  
Elazığ

### NORŞUNTEPE

Norşuntepe Höyüğü, Elazığ ili sınırları içinde yer alır (Görsel 21). Yapılan kazılar sonucunda burada ilk yerleşmelerin Neolitik Çağ'da başladığı, Kalkolitik Çağ'dan itibaren yoğunlaştığı, Demir Çağı'nın sonuna kadar da sürdüğü sonucuna varılmıştır. Yapılan kazılar neticesinde, çevresi surlarla çevrili geniş bir alana yayılan kompleks bir yapı tespit edilmiştir. Bu yapı içindeki saray, tüm bölümleri ile Norşuntepe'deki kent düzeninin varlığını ispatlamaktadır. Buradaki yapıların yuvarlak planlı olduğu görülmüştür. Binaların taş temel üzerine

kerpiçten yapıldığı ve duvarların sıvalı olduğu tespit edilmiştir. Burada yapılan kazılarda çok sayıda çanak, çömlek bulunmuştur. Bunlar içinde; yassı tabaklar, sivri veya yuvarlak dipli küçük kâseler, yuvarlak dipli bardaklar, yonca ağızlı testiler, büyük yonca ağızlılar, çift kulplu yuvarlak dipli iri çömlekler çoğunluktadır.

### CANHASAN

Karaman ili sınırları içinde bulunan höyükte Neolitik Çağ'a kadar uzanan kalıntılar bulunmuştur. Burada yapılan kazılarda Kalkolitik Çağ'a ait kent olgusunun geliştiği görülmektedir. Yerleşim yerinin etrafının surlarla çevrili ve evlerin avlulu olduğu, binaların yapımında kerpiç kullanıldığı, duvarların çamurla sıvalı olduğu tespit edilmiştir. Evlerin üst katı yaşam alanı, altı ise depo olarak kullanılmıştır. Höyükte yapılan kazılar sonucu; geometrik motiflerle süslenmiş ve boyanmış kaplar, insan ve hayvan heykelleri (Görsel 22), bakırdan bir bilezik, topuz ya da asa başı ile bazı bakır parçaları bulunmuştur.



Görsel 22 - Canhasan Höyüğü'nden çıkarılan bir heykel

### BEYCESULTAN

Denizli ili sınırları içinde bulunan Beycesultan Höyüğü Kalkolitik Çağ'dan Tunç Çağı'nın sonuna kadar önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Yapılan kazılar sonucunda Hititlere ait önemli eserlerin de bulunduğu höyüğün üzerine, Bizans Dönemi'nde bir kale inşa edildiği anlaşılmaktadır (Görsel 23).

Kalkolitik Çağ başlarında köy yerleşmesinin görüldüğü Beycesultan'da evler kerpiçtendir. Üst tabakalarda yapılan kazılarda megaron planlı dikdörtgen şeklinde, bir veya birkaç odalı yapılar ortaya çıkarılmıştır. Bu yapılarda dörtgen odalar, ocak ve depolar tespit edilmiştir. Odalardan orta oda olarak nitelendirileni tapınak olarak kullanılmıştır. Taş temelli yapıların kerpiçten yapılmış duvarları özenle sıvanmıştır. Burada yapılan kazılarda ana



Görsel 23 - Beycesultan,  
Denizli



Görsel 24 - Tilkitepe'de bulunan obsidiyen kesici aletler

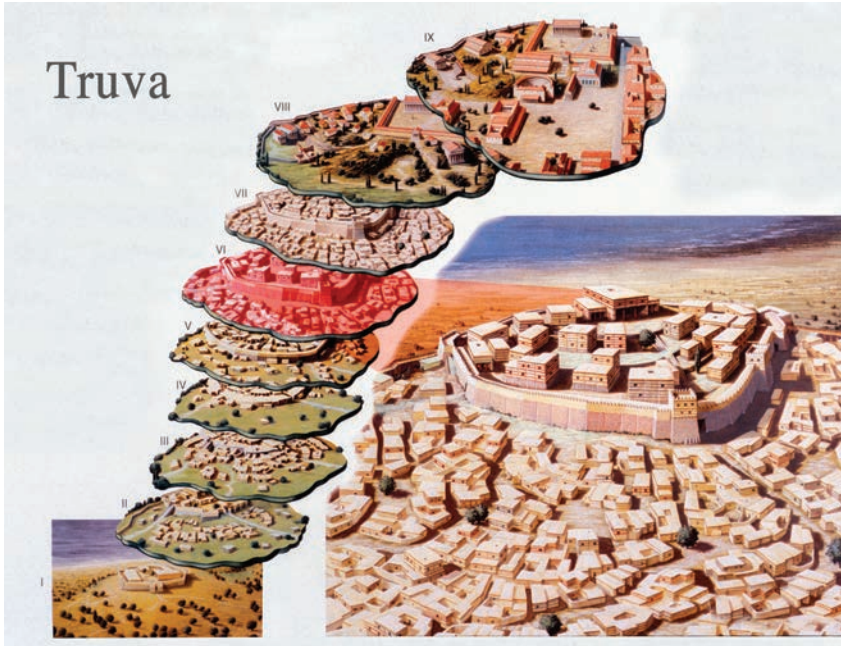
tanrıçayı sembolize eden heykelcikler, kilden tepsiler, tabaklar, kulplu fincanlar bulunmuştur. Ayrıca taşlaşmış buğday, mercimek fosilleri, keçi, koyun gibi hayvan kemikleri burada tarım ve hayvancılığın yaygın olarak yapıldığını göstermektedir.

### TİLKİTEPE

Van ili sınırları içinde bulunan Tilkitepe Höyüğü Doğu Anadolu'nun en önemli Kalkolitik Dönem yerleşmelerinden biridir. Buradaki mimari eserlerin taş temel üzerine oval kerpiç kulübeler şeklinde yapıldığı tespit edilmiştir. Seramikleriyle meşhur yerleşim yerinde; çanak ve çömlekler, yassı taş baltalar, kemik çekiçler, obsidiyenden yapılmış kesici aletler bulunmuştur (Görsel 24).

### TRUVA

Tunç Devri'nin Anadolu'daki en önemli merkezlerinden birisi olan Truva, Çanakkale ilimizdedir (Görsel 25). Höyükte bulunan dokuz kültür katının ilk yedi katı Tunç Çağı'na, diğerleri ise Helenistik ve Roma Devirlerine aittir (Görsel 26). Truva, kalın surlarla çevrili ve dört büyük kapısı bulunan antik bir kent görünümündedir. Kentteki yapılar taş temel üzerine kerpiç duvarlıdır. Evler dikdörtgen yapı planının en eski ve öncül örneklerindedir. Mezar alanlarında ise üzerinde insan kabartmaları (rölyef) olan taşlar bulunmuştur. Ana tanrıça figürünün bolca kullanıldığı bu dönemin çanak çömlekleri el yapısıdır ve hemen hemen hepsi astarlıdır. İnsan yüzü biçimindeki kaplara ilk kez bu höyükte rastlanmıştır. Truva'daki ilk seramik örnekleri elde biçimlendirilmiş, genellikle koyu bir rengin (gri, zeytin yeşili, siyah) kullanıldığı çizgi bezemeli kaplardır. Bunların üç ayaklı, çift kulplu, insan yüzü ve matara gibi değişik formlarda üretilmiş olanları da



Görsel 25 - Truva kenti kültür tabakaları



Görsel 26 Truva, Çanakkale

bulunmuştur. Sonraki dönemlere ait düzgün yüzeyli seramiklerin çömlekçi çarkında yapılmış olduğu bilinmektedir. Truva'da yapılan kazılarda bulunan iki tekerlekli oyuncak arabalar sıra dışı sanat eseri örneklerindedir.

Truvalıların madencilik konusunda üstün bilgi ve beceriye sahip oldukları bilinmektedir. Maden Çağı başlarında günlük eşyalar ve takılar; bakır, tunç gibi madenlerden yapılmıştır. Sonraki dönemlerde ise süs eşyalarında, özellikle takılarda, altın ve gümüş gibi madenlerin yanında akik, lapis gibi değerli taşlar da kullanılmıştır. Yerleşimi oluşturan çeşitli tabakalardan ele geçen hazineler, burada yaşayanların madencilikteki üstün seviyelerini göstermektedir.

## ALACAHÖYÜK

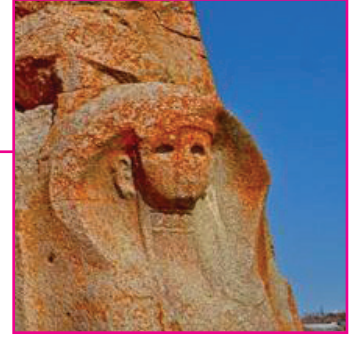
Çorum'un Alaca ilçesi yakınlarında bulunan Alacahöyük, Anadolu'nun Tunç Çağı'na ait en önemli höyüklerindendir (Görsel 27). Burada yapılan kazılarda dört kültür evresi ve on dört yapı katmanı bulunmuştur. Alacahöyük'teki kral mezarları Tunç Çağı'na ait en önemli buluntudur. Toprak içine açılmış, etrafı taş duvarlarla çevrili dikdörtgen şeklinde odalardan oluşan mezarların üstü ahşap ve toprakla kapatılmıştır. Böylece ölü evleri oluşturulmuştur. Bu mezarlarda, tunçtan yapılmış ana tanrıça heykelcikleri ile altından yapılmış idoller bulunmuştur. Ayrıca mezarlara; kaplar, boğa ve geyik heykelleri, değerli taş ve madeni takılar, güneş ışınlarını sembolize eden kurslar, çeşitli törensel semboller ve sistrum denilen müzik aletleri ölüye armağan olarak konulmuştur. Alacahöyük'te bulunan ve el ele tutuşmuş iki kadını stilize eden ikiz idol (Görsel 28), altın dövme tekniğinin en değerli örneklerindendir.



Görsel 28 - İkiz idol, Alacahöyük



Görsel 27 - Sfenksli Kapı,  
Alacahöyük



## KÜLTEPE

Kayseri'nin 22 km kuzeydoğusunda bulunan Kültepe Höyüğü (Görsel 29), Anadolu'nun Kalkolitik Çağ ve Tunç Çağı'na ait en önemli yerleşim alanlarından dendir. Burada yapılan kazılarda, günümüzden 5000 yıl öncesine ait yerleşim tabakalarına rastlanmıştır. Ancak Kültepe'nin asıl önemi, günümüzden 4000 yıl öncesinde Asur Ticaret Kolonileri Dönemi yerleşiminden gelmektedir. Bu dönemde merkezi Asur şehri olan krallığın, ticaret için çok sistemli bir ağ kurduğu ve bu ağın Anadolu'daki merkezinin Kültepe olduğu bilinmektedir.

Höyük ve etrafında onu saran Karum'dan oluşan Kültepe'de; yönetim binalarının, dini yapıların, ev, dükkan ve atölyelerin kalıntıları yer almaktadır. Tunç Çağı'nda Anadolu'da yeterli altın, gümüş



Görsel 29 - Kaniş Ören Yeri, Kültepe,  
Kayseri



Görsel 30 - Kültepe'de bulunmuş bir tablet

ve bakır bulunmasına rağmen tunç elde etmek için gerekli olan kalayın yetersiz olması, bölgeler ve ülkeler arası ticaretin yaygınlaşmasını sağlamıştır. Mezopotamya'daki Asurlu tüccarlar Anadolu'da yerli krallıkların koruyuculuğunda "karum" adı verilen pazar alanlarını kurmuşlardır. Karumlarda yapılan kazılarda Asur yazısı ile yazılmış çok sayıda kil tablet (Görsel 30) bulunmuştur. Kültepe dışında Alacahöyük ve Boğazköy'de de bulunan bu çivi yazısı tabletlere "Kapadokya Tabletleri" denilmektedir. Bunların en önemlisi Kültepe'de kurulan Kaniş Karum'unda yapılan kazılarda ortaya çıkarılan tabletlerdir. Bu tabletler Anadolu'nun o dönemdeki toplumsal ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Kültepe'de yapılan kazılarda ayrıca Tunç Çağı'na ait megaron biçiminde bir tapınak ortaya çıkarılmıştır. Bu tapınağın temeli taş, duvarları ise kerpiçten yapılmıştır. Bu dönemin diğer buluntuları arasında; çok odalı büyük evler ve depolar, küp şeklinde mezarlar ve mezarlardaki heykeller, idoller, çok renkli bezemeli seramikler, törensel içki kapları yer almaktadır.

### İKİZTEPE

Samsun'un Bafra ilçesinin 7 km kuzeybatısında yer alan İkiztepe Höyüğü (Görsel 31), Kalkolitik Çağ'dan Hellenistik Dönem'e kadar önemli bir yerleşim yeri olmuştur. Buradaki yapılarda çağlar boyunca ahşap mimari kullanıldığı, yapıların kütük evler tipinde inşa edilmiş olduğu gözlenmiştir.

Mezarlardan (Görsel 32), elde edilen bazı iskeletlerin kafataslarında görülen deliklerden, yaralanma veya tümör nedeniyle operasyon geçirdikleri anlaşılmıştır. Kazılarda burada yaşayanların dinî düşüncelerini yansıtan buluntular da elde edilmiştir. Bunların başında ana tanrıça kültünü yansıtan ve pişmiş toprak heykelcikten idole kadar değişik stillerde yapılmış kadın betimlemeleri dikkat çekmektedir.



Görsel 31 - İkiztepe Höyüğü, Samsun



Görsel 32 - İkiztepe Höyüğü'nde bulunan bir anıt mezar

İkiztepe'de çömlek ve maden sanatının çok gelişmiş olduğu ele geçirilen örneklerden anlaşılmıştır. Bunun yanında, dokuma tezgâhlarının sayısı ve kalitesinden İkiztepe'de dokumacılığın çok gelişmiş olduğu tespit edilmiştir. İkiztepe'de bütün çağlar boyunca hayvancılık, avcılık ve balıkçılığın gelişmiş olduğu toplanan hayvan kemiği ve boynuzları ile kılıç kalıntılarından anlaşılmıştır.



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 - Paleolitik Çağ'da insanlar ne tür sanatsal faaliyetlerde bulunmuştur?
- 2 - Neolitik Çağ'da insan yaşamında meydana gelen değişiklikler sanatsal faaliyetleri nasıl etkilemiştir?
- 3 - Neolitik Çağ'ın Anadolu'daki en önemli yerleşim yeri olan Çatalhöyük evlerinin özellikleri nelerdir?
- 4 - Eski çağlarda Anadolu kent mimarisinin temel özellikleri nelerdir?
- 5 - Tümülüs ile höyüğün benzer ve farklı özellikleri nelerdir?
- 6 - Kalkolitik Çağ'da ticaretin gelişmesini sağlayan faktörler nelerdir?
- 7 - Kültepe'de ortaya çıkarılan en önemli buluntular nelerdir? Bunların Anadolu tarihi açısından önemini açıklayınız.
- 8 - Maden Çağı'nda Anadolu'da inanç ve kültür açısından farklı toplumların yaşadığını gösteren belgeler nelerdir?



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

- 9 - Neolitik Çağ'ın en önemli özelliği aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Avcılık-toplayıcılık yaşam biçimidir.  
 B) Ateşin bulunması dönemin en önemli gelişmesidir.  
 C) İnsanlar üretime başlamışlardır.  
 D) Tekerleğin icadı dönemin en önemli gelişmesidir.  
 E) Tapınaklar inşa edilmeye başlanmıştır.
- 10- Konya'nın Çumra ilçesi yakınlarında bulunan ve Anadolu'da Neolitik Çağ'ın özelliklerini en iyi yansıtan çiftçi köy yerleşmesi aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Alacahöyük B) Alişar C) Hacılar D) Kültepe E) Çatalhöyük
- 11- Batı Anadolu'da Tunç Çağı'na ait en önemli yerleşim merkezi aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Alacahöyük B) Çatalhöyük C) Truva D) Hacılar E) Kültepe
- 12- Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi **yanlıştır**?
- A) Samsun-İkiztepe  
 B) Karaman-Canhasan  
 C) Denizli- Beycesultan  
 D) Yozgat-Alişar  
 E) Malatya-Norşuntepe
- 13- Yeni taş ve obsidiyen aletlerin geliştirildiği, ilk kez anıtsal boyutlarda heykel ve kabartmaların yapıldığı dönem aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Mezolitik Çağ B) Neolitik Çağ C) Tunç Çağ D) Asur Dönemi E) Urartu Dönemi
- 14- Aşağıdakilerden hangisi Anadolu'da Erken Tunç Çağı'nda yaygın olarak inşa edilen ve iki odadan oluşan dikdörtgen şekilli ev tipinin adıdır?
- A) Megaron B) Stel C) Dolmen D) İştâr E) Orthostad
- 15- Aşağıdakilerden hangisi tarih öncesi çağlardan **değildir**?
- A) Maden Çağı  
 B) Kalkolitik Çağ  
 C) Neolitik Çağ  
 D) İlk Çağ  
 E) Mezolitik Çağ

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Ziggurat

Sunak

Saray

Heykel

Kabartma

Çivi yazısı

Lügal

Stel



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite;

- 1 - Mezopotamya uygarlıklarının sanat özelliklerini,
- 2 - Mezopotamya uygarlıklarının mimari ve heykellerinin özelliklerini,
- 3 - Dönemin önemli yerleşmelerinin bulunduğu yerleri harita üzerinde göstermeyi **öğreneceksiniz.**



## 4.ÜNİTE

# Mezopotamya Sanatı

Konu Başlıkları

- 4 - Mezopotamya Sanatı
  - 4.1 - Mezopotamya Uygarlıkları
    - 4.1.1 - Sümer Sanatı
    - 4.1.2 - Akad Sanatı
    - 4.1.3 - Asur Sanatı
    - 4.1.4 - Babil Sanatı
    - 4.1.5 - Elam Sanatı

## 4.1 - Mezopotamya Uygarlıkları

Harita

Mezopotamya Haritası



“İki nehir arasındaki ülke” anlamına gelen Mezopotamya, ilk çağlarda Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bereketli toprakları betimlemek için kullanılmıştır. Mezopotamya, Kuzeyde Toros Dağları’ndan güneyde Basra Körfezi’ne, doğuda Zagros Dağları’ndan batıda Suriye Çölü’ne kadar uzanır. Mezopotamya’nın Basra Körfezi’nden itibaren iki nehrin birbirlerine en çok yaklaştıkları yere kadar olan bölümüne Aşağı (Güney) Mezopotamya, Anadolu’ya yakın olan kısmına ise Yukarı (Kuzey) Mezopotamya denir. Ayrıca Mezopotamya’nın kuzeyi, Zagros Dağları, Güneydoğu Toroslar ve Amanoslar tarafından çizilen yarım daire biçimindeki hat nedeniyle “Bereketli Hilal” olarak adlandırılır.

Akdeniz ile Güney ve Orta Asya arasında bir köprü olan Mezopotamya, verimli tarım arazilerine ve canlı bir ticaret hayatına sahip olması nedeniyle çok sık istilalara uğramış ve göçlere maruz kalmıştır. Halkların ve kültürlerin bir etkileşim sahası olması medeniyetin ilk olarak bu bölgede gelişimine imkan sağlamıştır. Yerleşik yaşam, hayvanların evcilleştirilmesi, tarım, çanak çömlek üretimi, obsidiyen (volkanik cam) alet yapımı, anıtsal tapınakların inşası gibi önemli gelişmeler; kentleşme, uluslararası ticaret, devletlerin ortaya çıkışı ve yazının geliştirilmesi gibi insanlığın uygarlaşma sürecindeki en temel adımlar Mezopotamya’da atılmıştır. Ortadoğu’nun bu bölgesinde doğan uygarlık, Filistin ve Yunanistan’a, Yunanistan’dan Roma’ya, Roma’dan İspanya, Fransa, Almanya, İngiltere gibi ülkelere, oradan da Kuzey Amerika’ya geçmiştir.

Mezopotamyalılar yeterli taş ve tahtaya sahip olmadıkları için sanat eserlerini oluştururken genellikle kurutulmuş kil kullanmışlardır. Bu da birçok eserin günümüze kadar ulaşamamasında bir etkindir. Sümerler, Akadlar, Asurlular, Babilliler ve Elamlılar Mezopotamya’da kurulan önemli uygarlıklardır.

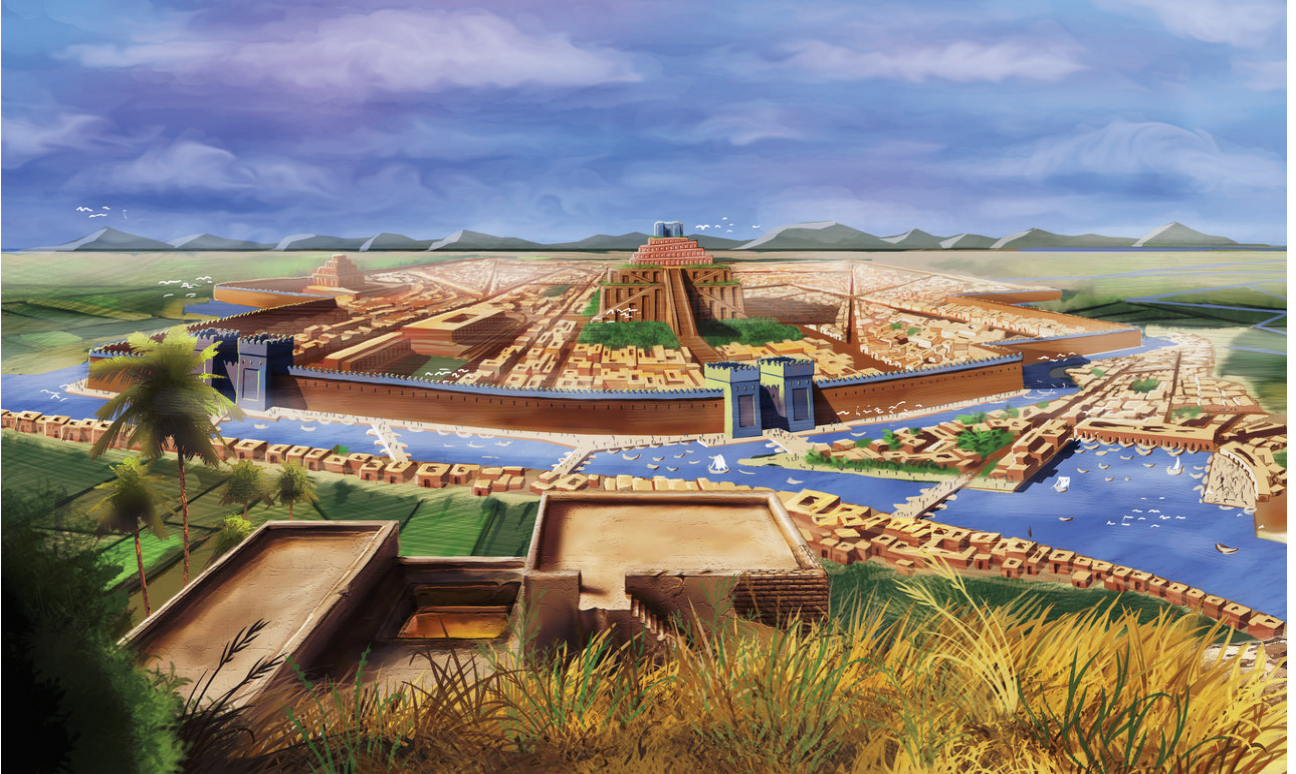
#### 4.1.1 - Sümer Sanatı

Mezopotamya’da ilk sanat eserlerini meydana getirenler, MÖ 4000’li yıllarda göçlerle gelerek bu topraklara yerleşen Sümerlerdir. İndus Nehri veya Kafkasya üzerinden geldikleri tahmin edilen Sümerlerin bu bölgeye gelmeleri, Yakınoğu’nun siyasal yapısını ve kültürünü derinden etkilemiştir. MÖ 5000-2800 yılları arasında bu bölgede yaşayan Halaf, Hassuna, Samarra ve Obeyd kültürlerinin Sümer kültürünün oluşumunda önemli rolleri olduğu kaydedilmektedir. Bu antik halk tarafından üç bin yıl boyunca geliştirilen politik, dinsel, ekonomik, sanatsal ve mimari gelenekler Batı uygarlığının temelini atmıştır.

Güney Mezopotamya’ya yerleşen Sümerler, ırmak kıyılarındaki bataklık bölgeleri kurutup verimli bahçelere dönüştürmüşlerdir (Görsel 1). Fırat ve Dicle nehirlerinin akışının düzensiz, kabarma zamanlarının ise belirsiz olması insanları gelişmiş su kanalları ve setler yapmaya zorlamıştır. Bölgede tarımın yapılabilmesi ancak sulamanın örgütlenmesi ve denetlenmesi ile mümkün olmuştur. Ayrıca bu bereketli topraklar göçebe toplumları da sürekli kendine çekmiş, bu akımı durdurabilmek için de sıkı bir örgütlenme ve iş bölümü ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu durum Sümerlerin; Ur, Uruk, Nippur, Eridu ve Lagaş gibi şehir devletleri (siteler) kurmalarını sağlamıştır (Görsel 2). Sümerlerin teokratik şehir devlet sisteminin başında “Lugal” unvanlı krallar bulunmaktaydı.



Görsel 1 - Sümerlerde günlük yaşamı gösteren temsili resim



Görsel 2 - Sümer Şehir Devleti’ni gösteren temsili resim

## Etkinlik

## Sümerlerin Mezopotamya uygarlığına kazandırdığı yenilikler



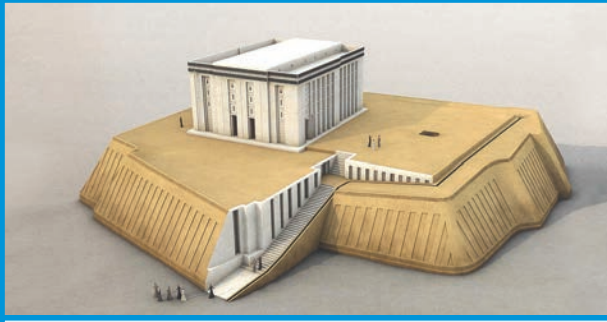
İlk şehir devleti



İlk yazılı dil olan çivi yazısı



Bitkilerin ekilip biçilmesi için kullanılan ilk sulama sistemi

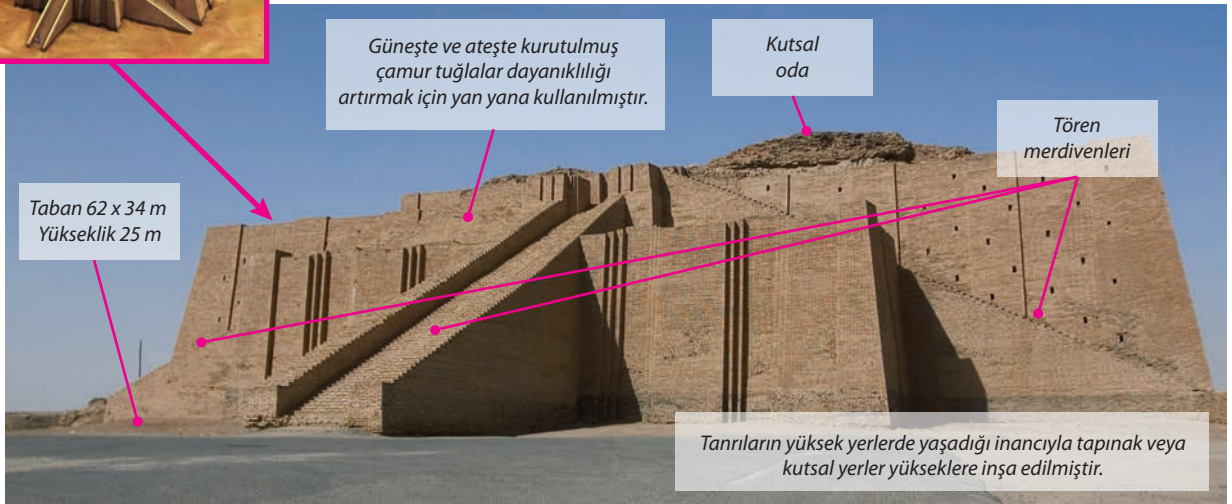


Tanrıların, insanların ve ritüellerin hiyerarşik yapısına dayalı ilk organize din



Ulaşımında kullanılan ilk tekerlekli araçlar

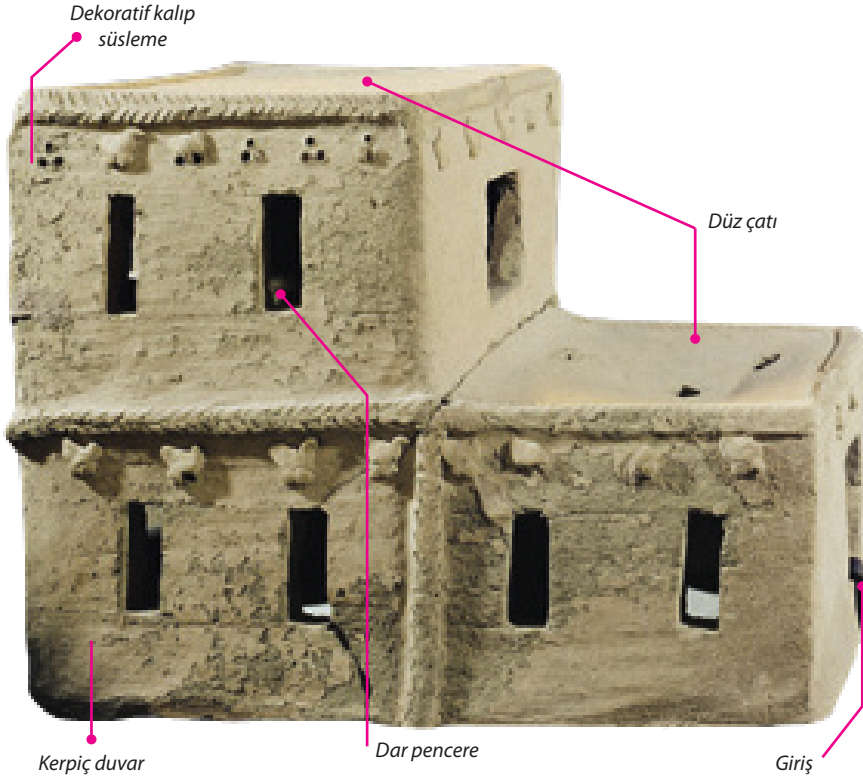
Sümerlerde tüm şehirler surlarla çevrilmiş olup şehirlerin çevresinde de köyler bulunmaktadır. Kentin merkezinde yüksekçe bir tepede üzerine yerleştirilmiş Ziggurat denilen bir tapınak yer almaktadır. Ziggurat, Sümerlerin mimariye kazandırdığı bir yapı tipidir. Zigguratlar çok katlı platformlardan oluşmuş heybetli tapınaklardır. Bu katların çevresini, tapınağın kutsal bölümüne doğru yükselen eğimli merdivenler dolanmaktadır. Nehir taşmalarına önlem olarak yüksek setler üzerinde yapılmış bu tapınaklar, dikdörtgen şeklindeki bir avlunun etrafına dizilmiş odalar ve koridordan ibarettir. Bu çağlardan kalan en önemli örneklerden biri Uruk'taki Beyaz Tapınak, diğeri ise Kral Ur-Nammu tarafından yaptırılan Ay Tanrısı Nanna Zigguratu'dur (Görsel 3).



Görsel 3 - Nanna Zigguratu, Ur

Bu dönemde sadece tapınak değil; saray yapıları, konutlar ve bilinen en eski kubbe örneğinin uygulandığı mezar yapıları da inşa edilmiştir. Saraylar da avlular, holler, taht salonları, oturma birimleri, odalar ve depolardan oluşan bir yapı geliştirilmiştir. Cepheler sırlı tuğla, mozaik, taş veya maden levhalarla kaplanmıştır. Kentsel mimaride ise bölgede ahşabın az bulunmasından dolayı, bir çeşit zift harcına yatırılmış koruyucu ateş tuğlası tabakayla kaplı çamur tuğla kütleleri kullanılmıştır.

Evler dikdörtgen yapıda ve genellikle merkezi bir avlu içine inşa edilmiştir (Görsel 4). Düz bir çatı ve merdivene sahip olan evler, kerpiç duvarlar sayesinde de kışın sıcak, yazın serindir.



Görsel 4 - Temsili ev modeli,  
Mezopotamya

Sümer heykelleri hareketsiz, ağır ve dinsel niteliklidir. Günümüze kalmış pek çok heykel hep dayanıksız malzemelerden yapılmıştır. Kullanılan en dayanıklı malzeme kireç taşıdır.

Tanrıları, kralları, önemli devlet adamlarını ve önde gelen kentlileri canlandıran heykeller genellikle ellerini göğsünün üstünde kavuşturmuş, ibadet pozisyonunda yapılmıştır. Üzerlerinde sağ omzu açıkta bırakan bir elbise vardır. Kalın, oval dış çizgilerle çevrili iri gözler, heykellerin en belirgin özesidir (Görsel 5). Lagaş kenti yöneticisi ve kentin dinsel önderi olan Gudea'yı otururken ya da ayakta tasvir eden heykeller yapılmıştır. Gudea, ellerini tören kuralı uyarınca birbirini üstüne koymuştur ve giysileri çivi yazılıdır (Görsel 6).

Sümer heykellerinde tanrılar boynuzlu başlıklarıyla işlenmiştir. Kabartma ve heykellerde erkeklerin yanında kadınlar da daima olmuştur. Bu gelenek Sami kökenli toplumların Mezopotamya'ya gelişiyle istisnalar dışında ortadan kalkacaktır.



Görsel 5 - Kare Tapınağı Heykelleri  
(MÖ 2700), Bağdat Müzesi



Görsel 6 - Lagaş idarecisi Gudea'nın Heykeli  
(MÖ 2200 dolayları), Louvre Müzesi- Paris



Görsel 7 - Lagaş Kralı Ur-Nansebe'ye adak olarak yapılan kabartma, Louvre Müzesi, Paris

Sümer sanatının en etkileyici ürünleri, ortasındaki bir delikle tapınak duvarlarına çivilendiği anlaşılan bezemeli kabartmalardır (Görsel 7). Kabartmada Lagaş Kralı Ur-Nansebe, tapınak inşası için sepet içinde tuğla taşıırken gösterilmektedir. Kabartmalarda genellikle tanrı sembolleri, tapınak inşası veya kutsal varlıkların betimlemeleri bulunmaktadır. Bu belgeler aracılığıyla Sümer kralları, tanrıları ve dini törenleri hakkında bilgi edinmekteyiz.

Sümer sanatının bir başka örneği de üstlerinde kabartma insan ve hayvan dizileri bulunan iki yüzü tabletlere (Görsel 8). "Ur Standardı" olarak bilinen eserlerin bir yüzünde savaşa gidiş, diğer yüzünde ise savaştan dönüş ve başarının kutlanması işlenmiştir. Kabartmalarda zamanın politik olaylarına yer verilmesi açısından bu eserler yalnız sanat yapıtı değil, aynı zamanda tarihsel birer belge olarak da önem taşırlar.



Görsel 8 - "Ur standardı" (47 x 20 cm), British Müzesi, Londra

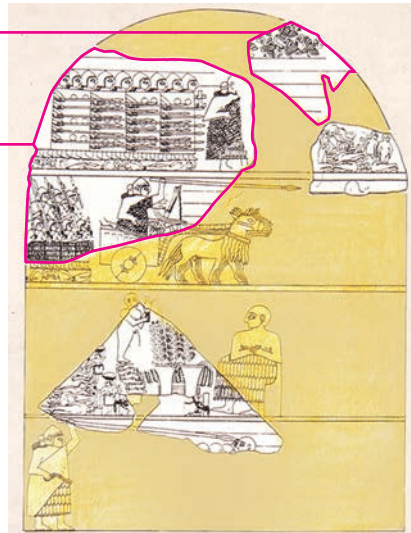


Görsel 9 - Silindir mühür, British Müzesi, Londra

Sümer yontusunun karakteristik anlatım araçlarından biri de kireç taşından yapılmış silindir mühürlerdir. Bunlar yumuşak bir kil yüzeyde yuvarlanırlar ve üstlerine kazılmış işaret izlerinin çıkması sağlanır (Görsel 9). Mühürlerde savaş, av ve halkın günlük yaşamından sahneler işlenmiştir. Zamanla masal yaratıkları, mitolojik ve dinsel sahneler ağırlık kazanmaya başlamıştır.



Sümer kabartma sanatının önemli örneklerinden biriside Lagaş'ta bulunan "Akbabalar Steli" kabartmalarıdır (Görsel 10). Bu kabartmalarda Sümer ordusunun galip geldiği bir savaşın sonrası işlenmiştir. Stelin arka yüzünde ise, Sümer tanrısı belirgin olarak betimlenmiştir (Görsel 11).



Görsel 10 - Akbabalar Steli, Lagaş (Ön yüzü)



Görsel 11 - Akbabalar Steli, Lagaş (Arka yüzü)



## Etkinlik

Mezopotamya sanatının öncüsü Sümerlere ait aşağıda verilen eserlerin özelliklerini ilgili yerlere yazınız.

## Kabartma



■ Tarihi belge niteliğindedirler.

- .....
- .....
- .....

## Ziggurat



■ Tapınak olarak inşa edilmiştir.

- .....
- .....
- .....

## Heykel



■ Gözler iri yapılıdır.

- .....
- .....
- .....

## 4.1.2 - Akad Sanatı

Suriye'den Fırat Nehri'ni izleyerek Sümer ülkesine gelmiş olan Sami kökenli Akadlar'ın, Mezopotamya'ya göçlerinin başlangıcı konusunda yeterince bilgi yoktur. Fakat göçlerinin yüzyıllarca sürdüğü anlaşılmaktadır. Akadlar, egemen bir güç haline gelinceye kadar Sümer kent kültürünü özümsemiş ve kendi katkılarıyla birlikte bu kültürün sonraki toplumlara aktarılmasında önemli rol oynamışlardır. Akadlar, kral Sargon yönetiminde başkenti Agade olan bir devlet kurmuş ve Elam, Anadolu, Suriye ve Yukarı Dicle bölgelerinin doğal zenginliklerini ele geçirmişlerdir. Samilerin daha geniş düş gücü ve özgür yaratıcılıkları hiçbir kopma olmadan Sümerlerin düzenli sanatını özümsemiş ve ona bir yumuşaklık kazandırmıştır. Akad Krallığı, Mezopotamya'da kurulan ilk imparatorluktur.



Görsel 12 - Kral Naram-Sin'e ait büst, Bağdat Müzesi, Irak

Akad Kralları "Evrenin Kralı ve Akad'ın Tanrısı" gibi unvanlar kullanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla Akad sanatı, sarayın ve kralın yüceltilmesi kurgusuyla şekillenmiş propaganda amaçlı kabartma ve stel (dikili taş) örneklerinden oluşmuştur. Kral Naram-Sin, stelinde, kendisini yalnızca ilahi varlıklara özgü bir simge olan çift boynuzlu bir başlıkla betimletmiştir (Görsel 12). İki metre yüksekliğindeki stel, İran sınırındaki Lullubi adlı bir kabileye karşı kazanılan bir zaferin anısına Babil yakınındaki Sippar'da dikilmiştir. Bu taş

üzerinde tanrı-kral düşman askerlerine basarak ordusunun önünde dağlara tırmanmaktadır. Başında boynuzlu başlık, üzerinde kraliyet nişanları olan ok, yay ve savaş baltası, ayaklarında Mezopotamya'ya özgü sandaletleri vardır. Burada Kral Naram-Sin'in en tepede olduğu hareketli, üçgen bir kompozisyon tasarlanmıştır. Ortaya koyulan kompozisyon, figürlerin daima yatay katmanlara yerleştirildiği Sümer heykelciliğinden daha ileri bir adımı temsil etmiştir. Ayrıca Ninova'da bulunmuş olan ve son derece güzel işçilikli, döküm tekniğinde yapılmış tunçtan bir baş, bu dönem sanatının ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından dikkat çekicidir (Görsel 13).



Görsel 13- Naram-Sin Steli, Louvre Müzesi, Paris

## 4.1.3 - Asur Sanatı



Görsel 14 - Kuzeybatı Sarayı girişi,  
Nimrud (Kalhu)

Akadların ve arkasından da Amurruların gelişinden itibaren yavaş yavaş Mezopotamya'nın tümüne yayılan Sami kökenli toplumlar, iki bölgede uzun süre devam edecek siyasal ve kültürel merkezler oluşturmuşlardır. Bu merkezlerden kuzeyde yer alan Asur, güneyde eski Sümer ülkesinde ise Babil öne çıkmıştır. Bu iki merkez, Mezopotamya uygarlıklarının temsilcisi olarak sahip oldukları köklü gelenekleri neredeyse kesintisiz bir biçimde MÖ 7 ve 6. yüzyıllara kadar sürdürmüşlerdir.

Eski Asur, Orta Asur ve Yeni Asur Krallığı olarak son başkent Ninova'nın yıkılışına kadar oldukça uzun süre varlığını koruyan Asur kültürü, birçok bakımdan Sümerler Dönemi'nde oluşan köklü geleneklerin devamıdır. Asurlular, oluşturdukları geniş ticaret ağı ile Mezopotamya kültürünü farklı bölgelere yaymışlar, farklı kültürleri de Mezopotamya'ya taşımışlardır.

Devletin gücünü ve kralın başarılarını ölümsüzleştirmek amacıyla saray duvarlarını süsleyen figürlü kabartmalar, dönem sanatının ulaştığı seviyeyi gösteren en önemli eserlerdir. Önemli saray yapıları arasında Nimrud'da Kuzeybatı Sarayı, Horsabad Sarayı, Ninova'da Güneybatı Sarayı ve Kuzey Sarayı sayılabilir (Görsel 14). Asur sarayları iki avlu çevresine yerleştirilmiş kabul salonu, harem ve diğer mekânlardan oluşmaktadır. Kral II. Asurnasirpal'in (883-859) Nimrud'da yaptırdığı Kuzeybatı Sarayı'nın kabul salonu propaganda amaçlı yapılan taş kabartma levhalarla süslenmiştir. Tanrı kabartmaları ve kutsal sembollerle birlikte en etkileyici kabartmalar savaş ve av sahnelerini içerir. Kabartmalarda kral daha belirgin ve ön planda işlenmiştir. Kötü ruhlardan korunmak için saray girişlerine "Lamaşsu" adı verilen heykeller yerleştirilmiştir (Görsel 15). Bütün süslemeler saraya gelen ziyaretçilerin görebileceği şekilde düzenlenmiştir.



Görsel 15 - Aslan Figürlü Lamaşsu,  
Metropolitan Müzesi, Newyork



Görsel 16 - Kuzeybatı Sarayı'na ait ortostad,  
British Müzesi, Londra

Saray duvarlarındaki ortostadlar (anıtsal yapılarda cephealtı kısımlarını korumak için kullanılan kabartmalı taş blok ve levhalar) dönemin tasvir sanatının en güzel örnekleridir (Görsel 16). Taş bloklar üzerine

işlenen sahneler genellikle sefer ve sefer sonrasında yapılan kutlamalardan, dinî törenlerden ve av sahnelerinden seçilmiştir. Bu dönem için yeni olan, taş levhalar üzerine bir öykünün arka arkaya film şeridi gibi işlenmesidir. Bu öykücü anlatım imparatorluğun sonlarında daha karmaşık bir biçimde savaş sahnelerine de uyarlanmıştır. Asurlularda aslan avı geleneği kralın halkın karşı koruma güdüsünü simgeler. Asurbanipal (668-627) Dönemi'nde yapılan dizi şeklindeki av sahnelerinde, avın tüm gerçekçiliği ve gerginliği betimlenmiştir (Görsel 17).



Görsel 17 - Kral Asurbanipal'in aslan avını gösteren kabartma, British Müzesi, Londra

Heykel ve kabartmalarda ağır tören giysileri içinde ayakta duran sakallı kral figürleri güçlü kuvvetli ve ürkütücü olarak tasvir edilmiştir. Genellikle tapınaklara armağan olarak yapılan heykellerden günümüze az sayıda örnek ulaşmıştır. British Müzesi'nde yer alan II. Asurnasirpal'in heykeli en önemlilerindedir (Görsel 18). Asur sanatında, taş ve maden eserler dışında fil dişi, cam eserler ve Mezopotamya sanatının devamı olarak çeşitli damga ve silindir biçimli mühürcülük ürünleri de bulunmaktadır.



Görsel 18 - II. Asurnasirpal, British Müzesi, Londra

#### 4.1.4 - Babil Sanatı

Sami ırkıdan gelen Amurrular, MÖ 2000 dolaylarında Babil kentine yerleşmişler ve zamanla Asurluları egemenlikleri olarak Babil Devleti'ni kurmuşlardır. Güney Mezopotamya'da uzun süre varlığını sürdüren Krallık; Eski, Orta ve Yeni Babil Krallığı olmak üzere üç dönem birbirinden güçlü hükümdarlarıyla bölgenin siyaset ve din merkezi hâline gelmiştir.

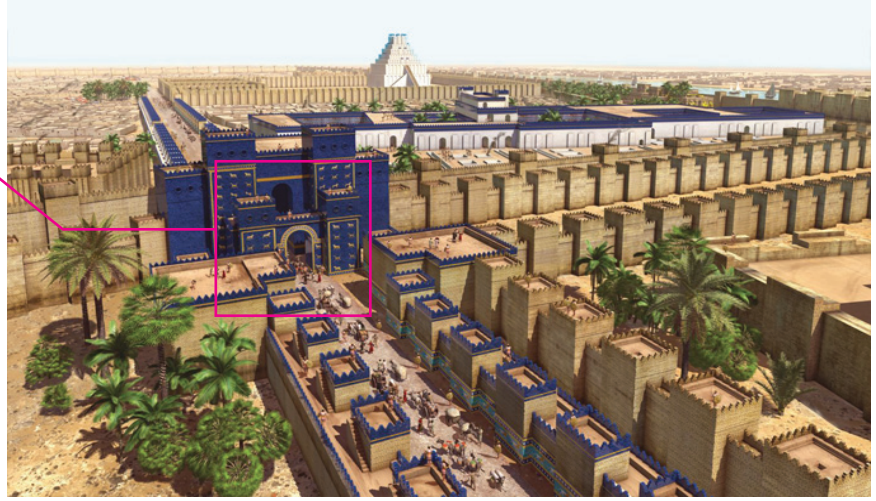
Babil Devleti'ni bir medeniyet eşiği ve hukuk devleti haline getiren ilk büyük hükümdar Hammurabi'dir. Babil Kralı Hammurabi tüm Mezopotamya'ya kendi yasalarını kabul ettirmiştir. Onun bu gücünü siyah bazalt taşından, iki metreden fazla yüksekliğe ve silindirik görünüme sahip büyük bir stel simgelemektedir (Görsel 20). Stelin üst kısmında kralı yasalarını yapmak için güneş tanrısından emir alırken gösteren bir kabartma vardır ve bunun altında 282 maddelik Hammurabi Kanunları yazılıdır.

Babil Devleti'nin güçlü kralı Nebukadnezar Dönemi'nde Mezopotamya'nın en görkemli kentlerinden biri Babil'dir. Kentin çevresi iki sıra halinde surlarla çevrilmiştir. Fırat Nehri kentin ortasından geçmektedir. Nehrin doğu yakasında Nebukadnezar'ın sarayları, "Babil Kulesi" olarak adlandırılan ziggurat ve Marduk Tapınağı gibi önemli yapılar sıralanmıştır. Mimarî açıdan Babil'in Sümer geleneklerini sürdürdüğü kentteki saraylar, Asur saraylarından daha büyük ve renklidirler. Orjinal yüksekliğinin doksan metre kadar olduğu hesaplanan zigguratın günümüze yalnızca kalıntıları ulaşmıştır. Babilliler zigguratların üst katını rasathane (gözlemevi), alt katını ise ürünlerinin deposu olarak kullanmışlardır.



Görsel 19 - Hammurabi Steli, Louvre Müzesi, Paris

Yeni Babil Krallığı'na özgü bir yenilik de duvarların sırlı tuğlalar ile bezeli olmasıdır. Babil kentinin doğu yakasında bulunan Nebukadnezar'ın İştâr Kapısı ile ünlü saray duvarlarına uygulanan renkli kabartmalar, Yeni Babil sanatını yansıtan özelliktedir (Görsel 20). Sırlı tuğla yüzeylerinde mavi ya da yeşil bir fon üstüne sıcak renklerle yapılmış simgesel hayvan figürleri vardır.



Görsel 20 - İştâr Kapısı

İştâr Kapısı'ndan başlayan tören yolu boyunca boğalar, aslanlar ve türlü canavarları tasvir eden metrelere uzunlukta friz (kabartma bezeli düz şerit) mevcuttur (Görsel 21). Tören yoluna giren kişiyi iki yanda yükselen duvar, tapınağa yöneltilmiş olur. Tapınağın görkemli kapısı da üst üste dizili başka hayvan figürleriyle kaplıdır. Bunların büyük bölümü Almanya'daki Berlin Müzesi'ne taşınmış ve orada yeniden düzenlenmiştir. Bir bölümü de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Babil'in ünlü "Asma Bahçeleri" ise günümüze ulaşmamıştır (Görsel 22).



Görsel 21 - Tören yolu etrafında aslan figürü, Bergama Müzesi, Berlin



Görsel 22 - Babil'in Asma Bahçelerinin temsili resmi

#### 4.1.5 - Elam Sanatı

Mezopotamya'nın güneydoğusundaki yüksek bölgelere Elam adı verilmiştir. MÖ 3000 yıllarında Elam Bölgesi'nde çeşitli prenslikler kurulmuştur. Bu prensliklerin her birinin ayrı bir hükümdarı vardır. MÖ 2700'lü yıllarda tüm prenslikler birleşerek Elam Devleti kurulmuş ve devletin başkenti Susa şehri olmuştur. Bu dönemde Elamlıların kültürel, askerî ve siyasi açıdan en fazla ilişki veya mücadele içinde buldukları halk ise Sümerler olmuştur. Fakat barış içerisinde yaşadıkları ve birbirlerini kültürel anlamda etkiledikleri dönem daha fazladır. Ayrıca Akad, Babil ve Asurlularla da ayrı dönemlerde etkilenmişlerdir.



Görsel 23 - Çoğa-zenbil Zigguratı'nın temsili resmi

Kral Untaş-Napirişa Devri Elam mimarisinin zirveye ulaştığı dönem sayılmaktadır. Bütün Elam tarihinin en önemli yapısı olan Çoğa-zenbil Zigguratı onun zamanında yapılmıştır (Görsel 24-25). Ziggurat, Elam mimarisinin özelliklerini yansıtmaları bakımından önemlidir. Elam sanatına özgü olan özelliği onun merdivenleridir. Mezopotamya zigguratlarından çoğunun zirvesindeki odalara bir taraftan (cepheden) çıkılmaktadır. Babil Kulesi'nde bu merdivenler zigguratın etrafını dolaşarak zirveye çıkmaktadır. Oysa Çoğa-zenbil'in her dört tarafında merdivenler vardır ve bunların üçü birinci katta son bulmuştur. Güneybatı cephesindeki merdiven ise ikinci kata kadar çıkmıştır. Üçüncü ve dördüncü katlara ise güneydoğu cephesinde olan merdiven, yani sadece kralın yükselebileceği merdiven çıkmaktadır. Ayrıca merdivenlerin üstü Mezopotamya merdivenleri gibi açıkta ve tavanlı değildir. Bazı yerler kubbeli tavanlarla örtülmüştür. Dışarıda kral girişinin sağına ve soluna, başı kesik piramit biçiminde büyük kerpiçlerden yapılmış bir sıra sunaklar konulmuştur. Zigguratın diğer üç girişinde kralın heykelleri sıralanmıştır. Zigguratın merdivenlerinin iki yanında bir sıra hayvan heykelleri konulmuştur. Bugün Çoğa-zenbil Zigguratı'ndan sadece 25 m yüksekliğinde olan birinci ve ikinci katın tümü ve üçüncü katın ise bir kısmı kalmıştır (Görsel 26).



Görsel 24 - Çoğa-zenbil Zigguratı'nda bulunan çivi yazılı tuğla

#### Bunu biliyor musunuz ?

Günümüzde bazı ülkelerin mimarisinde zigguratların örnek alındığını biliyor musunuz ...



Sacramento Zigguratı, ABD



Hodges Kütüphanesi, ABD



Doğu Anglia Üniversitesi, UK



Görsel 25 - Çoğa-zenbil Zigguratı'nın bugünkü hâli

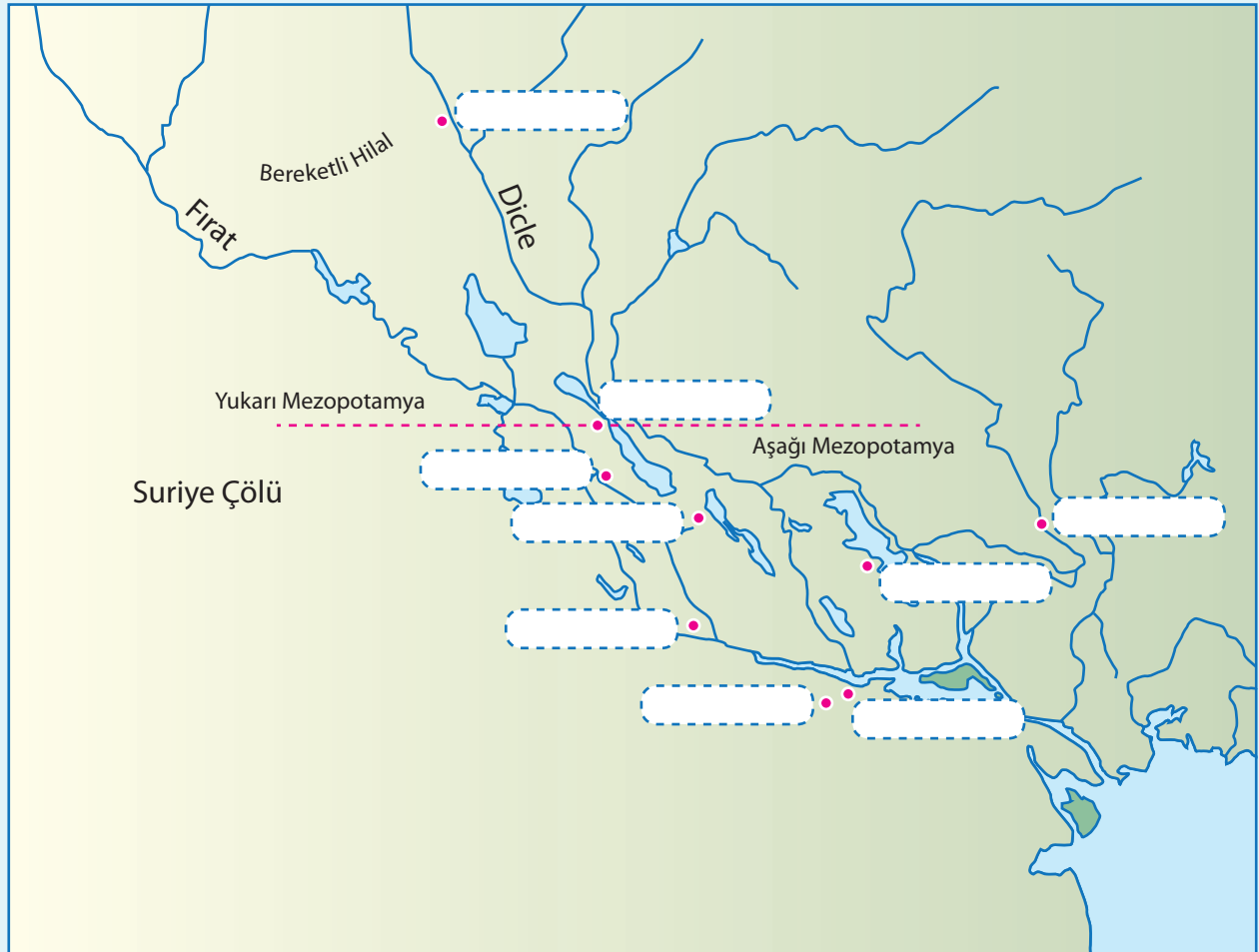


Görsel 26 - Napir-Asu Heykeli,  
Louvre Müzesi, Paris

Kilden heykel yapımı Elam tarihinin başından sonuna kadar devam etmiştir. Ayrıca taş (kireçtaşı, mermer) ve madenin de heykel yapımında kullanıldığı görülmektedir. Kadın heykellerinde eller önde bağlanmıştır ve üzerlerinde bir kolu ve omuzu açıkta bırakan giysileri bulunmaktadır. Giysi ve saç modelinde farkları olmakla beraber Sümer heykel sanatının ciddi etkileri görülmektedir. Bazen Sümerlerde olduğu gibi heykelin kemerden yukarı kısmı çıplak bir biçimde yapılmış veya her iki omuz giysi ile örtülmüştür. MÖ 2000 yılının son çeyreği Elam heykel sanatının zirvesi sayılmaktadır. Özellikle bu dönemde maden heykeltçiliği çok yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Susa akropolünde olan Nin-hursag Tapınağı'nda bulunmuş Kral Untaş-Napirişa'nın eşi Napir-Asu'nun tunçtan yapılmış 1750 kg ağırlığındaki başsız heykeli Elam madeni heykel sanatının şaheseridir (Görsel 27).

#### Etkinlik

Haritada Mezopotamya uygarlıklarına ait önemli yerleşmelerin adlarını boş bırakılan yerlere yazınız.





## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1 -Mezopotamya'nın verimli tarım arazilerine sahip olması ve ticari yollarda köprü vazifesi görmesi sanatı nasıl etkilemiştir?

2 -Sümerlerin uygarlığa kazandırdığı önemli yenilikler nelerdir?

3 -Sümerlerin yaşadığı yer neresidir?

4 -Akad sanatında öne çıkan özellikler nelerdir?

5 -Elam zigguratları diğer uygarlıklara ait zigguratlara göre hangi farklı özelliklere sahiptir?



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

6 - Uygarlığın başlangıcı olarak kabul edilen ilk devletlerin aşağıdaki bölgelerin hangisinde ortaya çıktığı **söylenemez**?

- A) Mezopotamya
- B) Avustralya
- C) Mısır
- D) Çin
- E) Orta Amerika

7 - Mezopotamya'nın en önemli mimari eserlerinden olan tapınak-ev anlamına gelen yapıt aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Piramit
- B) İştâr Kapısı
- C) Ziggurat
- D) Naram-sin'in Zafer Steli
- E) Akbabalar Steli

8 - Mezopotamya'da seramik, binalar ve tabletleri yapmak için kullanılan temel malzeme aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Taş
- B) Ahşap
- C) Kil
- D) Fil dişi
- E) Mermer

9 - Oluşturdukları geniş ticaret ağı ile Mezopotamya kültürünün farklı bölgelere yayılmasına ve bu kültürlerin Mezopotamya'ya taşınmasını sağlayan toplum aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Babiller
- B) Amurrular
- C) Asurlular
- D) Sümerler
- E) Akadlar

10- "Babil kentinin en görkemli bölümünü oluşturan kapının ve çevresindeki surların üzerinde sırlı tuğlalardan aslan, ejder, boğa ve rozet bezemeleri yer almaktadır".

Yukarıdaki tanım aşağıdaki kapılardan hangisini tasvir etmektedir?

- A) Boğazköy Kapısı
- B) Troya Kenti Kapısı
- C) Hattuşa Kapısı
- D) İştâr Kapısı
- E) Nimrud Saray Kapısı

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Mastaba

Piramit

Kaya tapınakları

Obelisk

Fresko

Lahit

Heykel

Resim



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### **Bu ünite;**

- 1 - Mısır mimarisini,
- 2 - Mısır resim ve heykel sanatının özelliklerini **öğreneceksiniz.**



# 5.ÜNİTE

## Mısır Sanatı

Konu Başlıkları

5 - Mısır Sanatı

5.1 - Mısır Uygarlığı

5.1.1 - Mimari

5.1.2 - Heykel

5.1.3 - Resim

## 5.1 - Mısır Uygarlığı

Afrika'nın kuzeydoğusunda yer alan Nil Nehri, her yıl temmuz ile ekim ayları arasında taşarak Habeşistan yaylalarından (Etiyopya) taşıdığı koyu renkli verimli çamuru Mısır'a getirir. Mezopotamya'da olduğu gibi Mısır'da da tarımda doğanın yarattığı bu su taşkınlarından yaşam bulan vadide görkemli Mısır kültürü oluşmuştur. Nil; tarımda, yaşamda ve inançta Mısır uygarlığının tümü anlamına gelir. Nil Vadisi'nin batı sınırını dağlık olan Batı Çölü, doğusunu Doğu Çölü ve Kızıldeniz Tepeleri sınırlamaktadır. Kuzeyde Delta Bölgesi'nden başlayan vadi güneyde çağlayanlara kadar uzanır. Nil Nehri'nin akış yönüne göre Memfis'e kadar olan bölge Yukarı (Güney) Mısır, Memfis'in kuzeyindeki Nil Deltası ise Aşağı (Kuzey) Mısır olarak adlandırılır.

## Etkinlik

## Mısır Uygarlığı Haritası



Mezopotamya ve Mısır Uygarlıklarının Karşılaştırılması	Mezopotamya uygarlığı	Mısır uygarlığı
<b>Coğrafya</b>	Bereketli Hilal (Güneybatı Asya)	Afrika
<b>Nehirler</b>	Dicle ve Fırat	Nil
<b>İnanç</b>	Çok tanrıya inanma	Çok tanrıya inanma
<b>Sosyal Yapı</b>	Soylular, halk, köleler	Üst sınıflar, tacirler, esnaflar, köylüler
<b>Yönetim Biçimi (Hükümet)</b>	Kent devletleri; teokrasi, bürokrasi; krallar	Kırsal köyler; hanedanlar, ilahi krallar
<b>Ekonomi</b>	Tarım ve ticaret	Tarım ve ticaret
<b>Yazı Dili</b>	Çivi yazısı	Hiyeroglif yazı

Mısır'da yaşamın tüm alanları Nil Nehri'nin dönemlerine ve akışına göre yönlendirilmiştir. Mısırlılarda birleşme duygusu Sümerlerden daha güçlüdür. Ekilebilir topraklardan en fazla yararı sağlayabilmek için bütün toplumu ve işgücünü kapsayan sıkı bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. İlk yerleşim dönemi MÖ 3000 dolaylarında Aşağı Mısır'la Yukarı Mısır'ı birleştiren Rahip Kral Menes ile başlamıştır (Görsel 1). Mısır tarihi; Eski Krallık, Orta Krallık, Yeni Krallık ve Geç Dönem olmak üzere dört ana bölümde incelenmektedir. Eski Krallık iç çekişmeler nedeniyle, Orta Krallık Hiksos'ların saldırısıyla, Yeni Krallık da ülkedeki başkaldırıları sonucu yıkılır. Geç Dönem'de Asurlar, Persler, Yunanlılar ve Romalılar gibi çeşitli uluslar ülkeye egemen olurlar. Mısır sanatı da buna paralel olarak her dönemde farklı özellikler göstermektedir. Mısırlılar, yaşadıkları dünyayı anlamak ve ölümden sonraki yaşamı organize etmek için özellikle matematik, astronomi ve tıp alanlarında da oldukça gelişmiş bilimsel çalışmalarda bulunmuşlardır. Ülkenin büyük bölümünün dış dünyadan soyutlanmış olması, homojen bir Mısır uygarlığının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

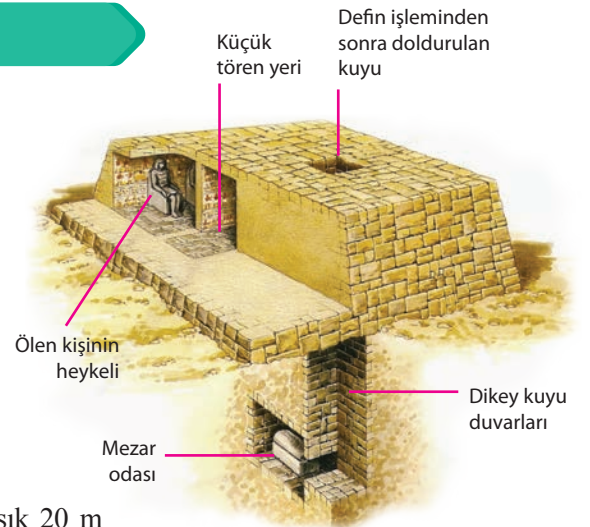


Görsel 1 - Rahip Kral Menes'in Aşağı Mısır Fethi'ni anlatan kabartma

### 5.1.1 - Mimari

Mısır uygarlığında her alan da etkili ve belirleyici unsur, inançtır. Mısır insanı için yaşadığı bu dünya ve ölümden sonra yaşayacağı dünya, inancının temel eksenini oluşturmaktadır. Onlara göre insan, dünyaya ait ölümlü beden ile ölümsüz ruhun birleşiminden oluşmaktadır. Bu inanç sistemine göre ölümlü bedenin fiziki varlığını kaybetmemesi ve bedenin iyi korunması gerektiğinden mumyalama ve anıtsal mezar geleneği oluşmuştur.

“Piramitler Çağı” olarak da adlandırılan Eski Krallık Dönemi mimarisi daha çok mezar ve tapınak yapılarında yoğunlaşmıştır. Saray yapıları ise günümüze kadar korunamamıştır. Mezarlar basit odalar biçimindedir. Mastaba adı verilen bu düzenlemede yaklaşık 20 m derinliğe sahip dik bir kuyu içinde mezar odası ve dinsel tören yeri vardır. Mezar odasına ölüye ait heykel ve heykelcikler konulmuş, odanın duvarları günlük hayattan alınan resimlerle süslenmiştir. Mezar odasıyla dinsel tören yerinin toprak altında olmasına karşın toprak üstünde de kenarları eğik, dikdörtgen planlı, kerpiç ya da taştan bir yapı yer alır. Yapının doğu yüzüne ölünün ruhunun geçebileceğine inanılan sahte kapı yapılmıştır (Görsel 2).



Görsel 2 - Mastabanın temsili resmi

MÖ 2630'larda Kral Coser'in Sakka-ra'daki ünlü Basamaklı Piramit'i ile firavun mezarları değişikliğe uğrar (Görsel 3). Mezar anıtının yapımına büyük bir mastaba şeklinde başlanmış ancak giderek küçülen mastabaların üst üste konulmasıyla bir tür basamaklı mastaba şekli ortaya çıkmıştır (Görsel 4). Piramitlere geçiş aşaması olan bu yapı, kral mezarlarının ilk anıtsal örneği ve Mısır tarihindeki ilk piramittir. Piramit, yukarı doğru yükselen ritmi ve geniş tabanıyla firavunun mutlak gücünü simgeler. Güzel olmak için değil, yasa ve gücün simgesi olmak üzere yapılmıştır.



Görsel 3 - Kral Coser heykeli, Kahire Müzesi, Mısır



Görsel 4 - Basamaklı Piramit



Görsel 5 - Giza Piramitleri

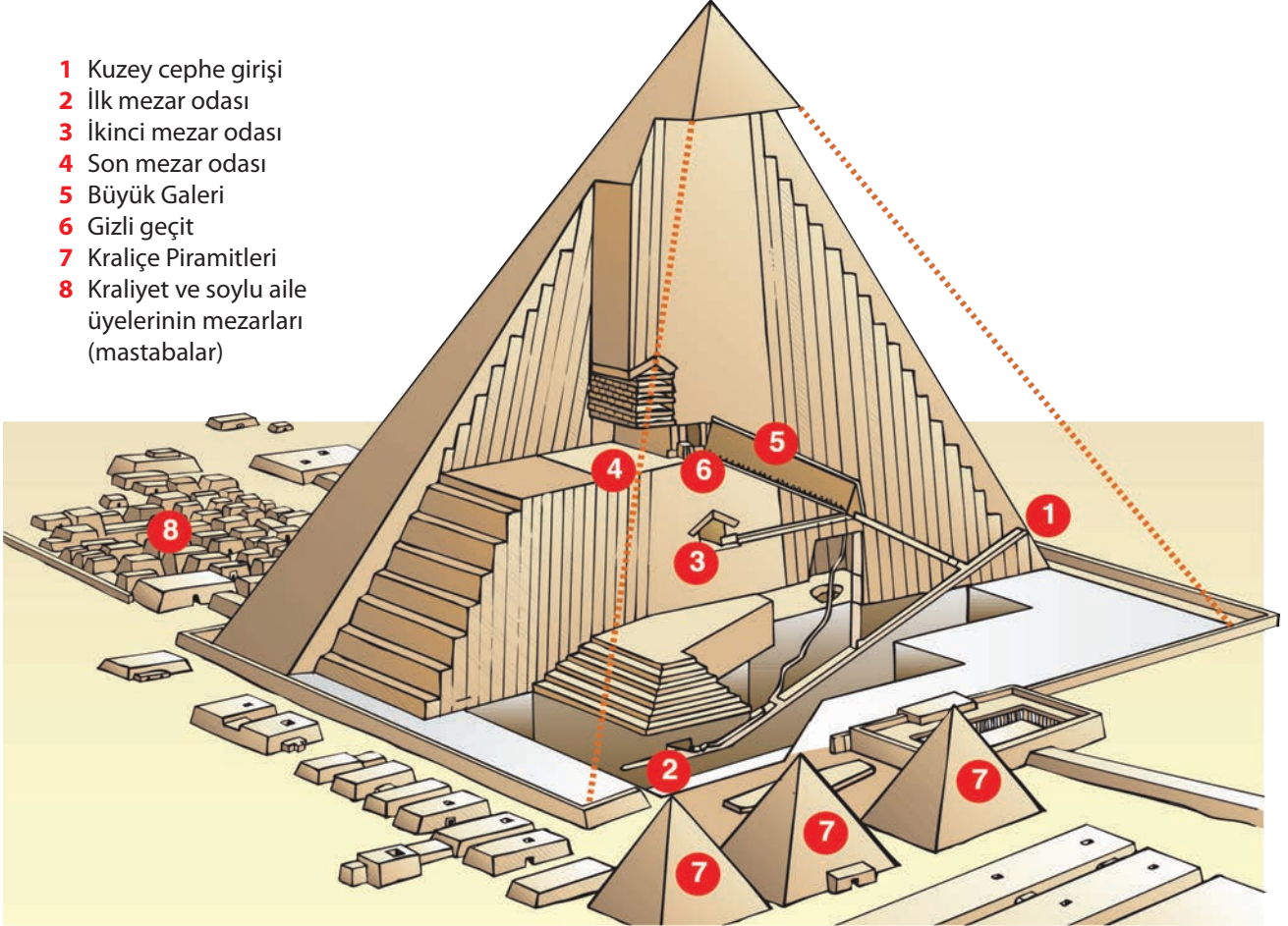
Eski Krallık Dönemi'nde basamaklı ilk piramitten sonra birçok piramit yapılmıştır. Fakat en büyüğü Firavun Snefru'nun oğlu Keops tarafından çöl kıyısındaki Giza Platosu'na yaptırılmıştır. Bu piramidin yanına Kefren ve Mikerinos'a ait piramitlerin yapılmasıyla Mısır'ın sembolü olan "Giza üçlüsü" tamamlanmıştır (Görsel 5). En küçüğü Mikerinos'e ait olan piramitlerin taşları arasında bağlayıcı bir malzeme yoktur. Yapıların daha da büyük görünmesini sağlamak için taşların üstleri cilalı ve parlak yüzeylerle kaplanmıştır. Kireç taşıdan yapılmış bu dış kaplama bugün dökülmüştür. Daha önceki dönemlerin basamaklı yapılarıyla karşılaştırıldıklarında Giza Piramitleri'nin matematiksel hesaplamalarla ve daha sağlam inşa edildiği görülmektedir. Firavunların ölümden sonraki yaşamla ilgisi bakımından onları yıldızlara taşıyacak anıtlar olarak inşa edildikleri için Orion takım yıldızının gökteki dizilişine göre düzenlenmişlerdir (Görsel 6). Bu diziliş piramitlerin havalandırma deliklerinden belli bir açı ile giren güneş ışınları sayesinde içerdeki ısının korunmasını sağlayarak mumyaların uzun süre bozulmasını önlemiştir. Keops piramidinin kenarında mastaba alanları bulunur. Kral ailesinden gelenler doğu kesimindeki mastaba mezarlara, yüksek görevliler ise batı kesimdeki mastaba mezarlara gömülmüşlerdir. Piramitlerin kolaylıkla soyulması, mezar odalarının talan edilmesi üzerine Orta ve Yeni Krallık Dönemleri'nde kaya mezarları tercih edilmiştir.



Görsel 6 - Giza Piramitlerinin dizilişi

Mısır uygarlığında piramit yapımı Orta Krallık Dönemi'nin sonuna kadar devam etmiştir. Piramitler mimarî öge olarak tek başına yapılmamıştır. Aynı zamanda kült törenlerin (dinî törenler) yapıldığı tapınaklar da aynı kompleksin içindedir (Görsel 7). Piramitler çöl kumunun dayanıklı kuru zemini üstüne yapılırken tapınaklar biraz uzaktaki vadilere inşa edilmiştir. Dolayısıyla tapınak örneklerinin çok azı günümüze ulaşmıştır. Mısır tapınakları, tapınmanın dışında devlet ve tarım yönetimi, bilimsel ve tıbbi çalışmaların yapıldığı çok işlevli yapılardır.

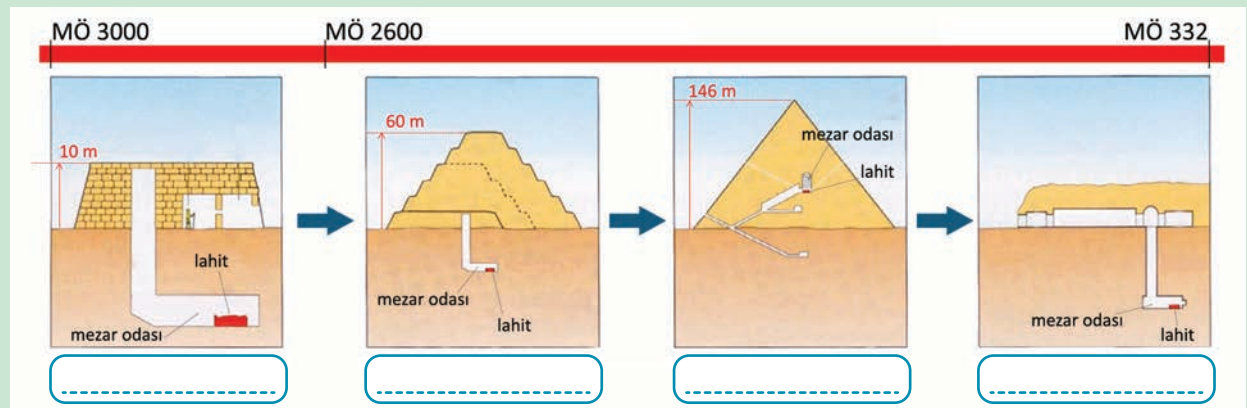
- 1 Kuzey cephe girişi
- 2 İlk mezar odası
- 3 İkinci mezar odası
- 4 Son mezar odası
- 5 Büyük Galeri
- 6 Gizli geçit
- 7 Kraliçe Piramitleri
- 8 Kraliyet ve soylu aile üyelerinin mezarları (mastabalar)



Görsel 7 - Piramitlerin yapısını gösteren şema

#### Etkinlik

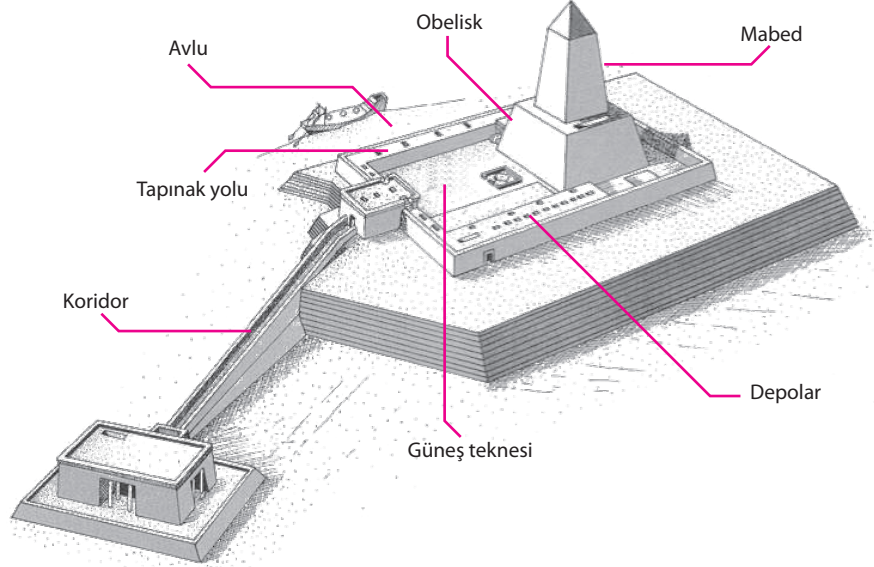
Aşağıdaki Mısır mezar yapılarını inceleyiniz ve soruları cevaplayınız.



- 1- Boş bırakılan yerlere mezar yapılarının adlarını yazınız.
- 2- Tarihsel süreçte mezar yapılarının değişikliğe uğramasının nedenlerini söyleyiniz.

## Bunu Biliyor musunuz ?

Mısır kralı Keops zamana meydan okumak istemiş ve sonsuzluğa doğru bir anıt yükselterek Mısır'ın en büyük piramidini yaptırmıştır. Yaklaşık yüz bin kişi krallarına sonsuz bir barınak yapmak için yirmi üç yıl süreyle çalışmıştır. Bunun için dört köşe yontulan iki buçuk milyon taş blokun taşınması gerekmiştir. Bu taş blokların bazıları yüz elli ton ağırlığındadır. Giza ile Assuan'daki granit taş ocakları arasında sekiz yüz kilometre vardır. Yüzlerce kilometre ötede bulunan taş ocaklarından teknelerle taşınan bu taşlar daha sonra eğimli düzeylerin üzerine tek tek çekilerek yerleştirilmiştir. Keops piramidi 146 m yüksekliğe sahiptir. Kütlesi ise iki milyon beş yüz yirmi bir bin metre küptür. 4500 yıl sonra yüksekliğinden yedi metre yitirmiştir.



Görsel 8 - Güneş Tapınağı (temsili resim)



Görsel 9 - Ramses Tapınağı, Abu Simbel

Yeni Krallık Dönemi'nde yapılan tapınaklar, büyük tanrılara adananlar ve ölü kültü ile ilgili yapılanlar olmak üzere iki tiptedir. Büyük tanrılar için yapılan kaya tapınakların en güzel örneği II. Ramses'in Abu Simbel'de yaptırdığı kaya tapınağıdır (Görsel 9). Tapınağın ön cephesinde 20 m yüksekliğinde Ramses'in oturur durumda dört heykeli ve heykellerin bacaklarının altında akrabalarına ait küçük boyda heykeller bulunmaktadır. Tapınağın içinde sekiz sütunlu büyük salonun arkasındaki nişte Ramsesler Dönemi'nin önemli tanrılarının heykelleri yer almaktadır. Böylelikle kral, yaşarken tanrılaştırılmıştır. Büyük salonun duvarlarına kralın savaşlarını tasvir eden renkli kabartmalar yapılmıştır. Karnak ve Luksor Tapınakları da ülke dışına sefere çıkan Mısır krallarının kazandıkları başarılarından dolayı tanrılara şükranlarını sunmak için yaptırılmıştır (Görsel 10-11).



Görsel 10 - Karnak Tapınağı



Görsel 11 - Luksor Tapınağı



Ölü kültü ile ilgili olarak yapılan tapınlardan Firavun Haçepsut'un Deyr-ül Bahr'deki tapınağı kısmen kayalara oyulmuş ve yamaçta sütunlar üzerine oturtulmuş teraslar halinde bir yapıdır. İki tarafında sfenksler bulunan bir geçit ile tapınağa ulaşılır ve rampalar ile tapınağın farklı seviyelerdeki üç avlusuna çıkılır. Avluların duvarları kabartmalarla süslüdür. Kabartmalarda büyük mavnalar, kutsal doğumla ilgili sahneler, Haçepsut'un taç giyme töreni, Punt ülkesine (Somali) yaptığı seferleri gösteren sahneler vardır. Salonun arkasındaki bir dizi nişin içinde Firavun Haçepsut'un heykelleri mevcut olup aynı duvardaki girişten tapınağa geçilir. İkinci avlunun kenarlarında da tanrı Anubis ve Tanrıça Hathor'un simgesel tapınakları vardır (Görsel 12).



Görsel 12 - Haçepsut Tapınağı

Mısır mimarisinde saray yapılarının hemen hemen hepsi kerpiçten yapıldıkları için günümüze kadar gelememişlerdir. Özellikle Yeni Krallık Dönemi'nde Teb şehri saray yapıları ve duvar resimleri ile öne çıkmıştır. Genelde tapınlara yakın olarak yapılan saraylar, kral ve kral ailesinin konutları, saray görevlilerinin evleri, mutfak ve depoların bir araya gelmesinden oluşmuştur.

### 5.1.2 - Heykel

Eski Krallık'ta en gelişmiş sanat dalının mimarlık olmasına karşın heykeltçilikte de büyük bir ilerleme sağlanmıştır. Toprak altındaki mezar odası ve dinsel tören yerlerine kralı temsil eden ahşap ya da taş heykeller konulmuştur. Heykeller, kralın diğer âlemdeki yaşamında içine gireceği bir kılıf olarak değerlendirildiği için insan boyutlarında ve doğal bir duruşa sahip olarak yapılmıştır. Figürler ayakta ya da oturur vaziyette, eller vücut üstünde kavuşturulmuş, hareketsiz bir şekildedir. Hareketsizliklerine karşın bu figürlerin ayrıntıları oldukça doğal bir biçimde işlenmiştir. Saç, sakal ve makyajlarının aslına uygun olarak yapılmasıyla benzetmeye önem verilmiştir (Görsel 13).



Görsel 13 - Thutmose Heykeli



Görsel 14 - Firavun Kefrenin Heykeli,  
Kahire Müzesi, Mısır



Görsel 15 - Yazıcı Heykeli,  
Louvre Müzesi, Paris



Görsel 17 - Kraliçe Nefertiti Heykelleri,  
Bergama Müzesi, Berlin

Sadece tanrıların değil güç peşinde koşan insanların da heykellerinin yapılmasıyla heykel sanatı giderek gelişmeye başlar. Soylu karı koca figürleri daha canlı, hareketli ve gerçekçi çizgilerle canlandırılır. Heykellerin boyanmasında erkeklerde kıvılcı çalan kahverengi, kadınlarda sarıya kaçan bir ten rengi (okr sarısı) kullanılmıştır. Firavun Kefren'i anlatan yapıtlarla heykel sanatı doruğa erişir. Ayrıca Rahip Renefer Heykeli ve ünlü Yazıcı (katip) Heykeli bu dönemin önemli heykelleridir. Yazıcı dikkatlice ve hareketsiz oturur vaziyette, kol ve bacakları simetrik olarak düzenlenmiştir. Gözleri kristal ve gümüş içeren bir maddeden yapılmış ve bakır halkalarla çevrilmiştir (Görsel 14-15).

Kefren Tapınağının yanında mimarlıkla heykel arasında bir yapıt olan dev boyutlu (57 x 20m) sfenks bulunur. Doğrudan doğruya ovanın tabanındaki kayadan oyularak yapılmıştır. Sfenks kralın stilize edilmiş perukasını taşıyan kalkık başı ve doğuya doğru dikilmiş donuk gözleriyle doğan güneşe bakar şekildedir (Görsel 16).



Görsel 16 - Sfenks

Orta Krallık'tan itibaren heykel sanatında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Heykeller arkalarındaki taş bloktan giderek kopmaya başlar ve duruşlarını çeşitli işler yaparken belirginleştirir. Bu dönemde heykelin çizgilerini birleştirdiği ve yalınlaştırdığı düşünülerek figürler genellikle giysili olarak canlandırılmıştır. Artık büstler de yapılmaya başlanmıştır. Yeni Krallık Zamanına ait I ve II. Ramses Heykelleri ile Kraliçe Nefertiti'nin büstleri önde gelen heykeltıraşlık eserleridir (Görsel 17). Büstlerden biri koyu renk kuvarsit taşından yapılmış olup kabaca oyulmuş ve daha bitmemiştir. Başın üst bölümünü örtmesi gereken altın başlığı yoktur, kaşları ve kirpikleri siyahla belirtilmiştir. Koyu ve açık renklerin hafifçe birbirine karıştığı güzel yüzünden bir iç rahatlığı yansır. Diğer büst boyalı kireç taşından yapılmıştır. Parıltılı gözleri siyah balmumu ve nefes taşındandır. Başındaki taç egemenliğinin simgesi olup boynundaki zincir yüzüne soyluluk etkisi kazandırmıştır. Orta ve Yeni Krallık mezarlarında köleleri, çift süren çiftçileri, çobanları, zanaatkârları, savaşçıları vb. temsil eden çok sayıda ahşap ve taştan yapılmış heykelcik bulunmuştur.

Başlıca dinsel yapılar ve önemli mezarlar kabartmalarla süslenmiştir. Eski Krallık mezarlarındaki kabartmalarda perspektif yoktur. Bu kabartmalarda ölünün hayatından sahneler işlenmiştir. İnsan betimlerinde baş yandan, gövde cepheden, bel, bacak ve ayaklar da yandan gösterilmiştir. Orta Krallık Dönemi'nden itibaren heykelciliğin gelişimine paralel olarak kabartmalar da gelişim gösterir. Yeni Krallık Dönemi'ne ait güzel kabartma örnekleri arasında Haçepsut Tapınağı'na ait Punt'a yaptığı sefer, Kadeş Savaşı ve I. Seti'nin askeri seferlerini konu alan kompozisyonlar sayılabilir (Görsel 18).



Görsel 18 - Mısır askerlerini tasvir eden Haçepsut Tapınağına ait kabartma, Berlin Müzesi, Almanya

### 5.1.3 - Resim

Mısır uygarlığında resim, ölen kişinin ölümden sonraki yaşamda ona kılavuzluk etmesi amacıyla yapılırdı. Eski Krallık Dönemi'nde Sakkara'daki Ti ve Merefnebef mastabalarının duvarları, resimli kireç taşları ile kaplıdır. Yatay şekilde düzenlenmiş kompozisyonda günlük yaşam, av ve balıkçılık başlıca konulardır. Yaşamın zenginliklerini ölen kişiye ulaştırmak amacıyla yapılan bu resimlerde figürler bir yer çizgisi üstünde sınırlanmış, ayrıntılı ve gerçekçi bir şekilde yansıtılmıştır (Görsel 19-20).



Görsel 19 - Merefnebef Mastabası duvar resimleri, Sakkara, Mısır



Görsel 20 - Ti Mastabası duvar resimleri, Sakkara, Mısır



Görsel 21 - Mezar yapılarının alçı duvarlarına yapılmış av sahnelerini içeren resim, British Müzesi, Londra

Resimlerde perspektif ve tonlama gibi derinlik kazandıracak düzenlemeler yoktur. Çok açılı anlatıma uygun olarak figürlerin başları profilden, vücutları cepheden, ayakları yandan gösterilmiştir (Görsel 21). Resmin içindeki figürler belli bir hiyerarşiye göre yerleştirilmiştir. Kral veya firavun kompozisyonun merkezinde ve diğer figürlere göre daha büyük boyutludur.

Yeni Krallık Dönemi'nde mezarlara konmak üzere papirüslere yapılmış cenaze törenlerinin ve dinsel geleneklerin öyküleyici anlatıldığı resim örnekleri ortaya çıkmıştır. Tutmosis tapınağının yıkıntılarında bunun örnekleri vardır. Sanatsal yaratımda artık törensel konuların yerine anlatıma yönelik gerçekçi konular ön plana geçer. Zenginliğin yaygınlaşmasıyla aile eğlenceleri, şölenler, müzik ve dans, duvar resimlerinin sevilen konuları olmuştur.

#### Etkinlik

Aşağıda Mısır duvar resmi ve heykel örneklerinin belirgin özelliklerine dairelerle vurgu yapılmıştır. Vurgulardan yola çıkarak bu özellikleri ilgili boşluklara yazınız.

1

---

---

---

---

---

---

---

---

2

---

---

---

---

---

---

---

---

3

---

---

---

---

---

---

---

---





## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 -Mısır coğrafyasının yaşam biçimi üzerindeki etkisi hakkında neler söyleyebilirsiniz?
- 2 -Mısır sanatında mezar mimarisi neden önem kazanmıştır?
- 3 -Günümüze ulaşan Eski Mısır mimari kalıntılarının genel özellikleri nelerdir?
- 4 -Mısırlıların mezar anıtlarında heykeller koymasının sebepleri ve heykellerin genel özellikleri nedir?
- 5 -Mısırlılara göre; resmin kullanılış amacı ve resimlerin genel özellikleri nelerdir?

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

- 6 - Antik dünyanın yedi harikasından biri olan Keops Piramidi ne zaman inşa edilmiştir?
- A) Erken Dönem'de  
B) Eski Krallık Dönemi'nde  
C) Orta Krallık Dönemi'nde  
D) Yeni Krallık Dönemi'nde  
E) Hellenistik Dönem'de
- 7 - Aşağıdaki mezar yapılarından hangisi Mısır uygarlığına ait **değildir**?
- A) Mastaba  
B) Düz piramit  
C) Ziggurat  
D) Basamaklı Piramit  
E) Kaya mezarı
- 8 - Vezir ve mimar olan İmhotep tarafından inşa edilen Basamaklı Piramit hangi Mısır kralına aittir?
- A) Snefru  
B) Coser  
C) Kefren  
D) II. Ramses  
E) Haçepsut
- 9 - Mısır uygarlığının üç bin yıldan fazla aynı bölgede kültürel sürecini devam ettirmesinin ana nedeni aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Tarihi sebepler  
B) Primitler  
C) Firavunlar  
D) Coğrafi özellikler  
E) Tapınaklar
- 10- I. Mısır'da kayalara oyularak yapılmış tapınaklara en güzel örnektir.  
II. Firavun II. Ramses ve karısı Kraliçe Nefertiti'ye aittir.  
III. Nil Nehri kıyısındadır.
- Hakkında bilgi verilerek tanıtılan tapınak aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Karnak                      B) Luksor                      C) Deyr-el Bahri  
D) Abu Simbel                E) Haçepsut

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Tapınak

Potern

Orthostat

Sfenks

Hiyeroglif

Kibele

Tümülüs

Grifon



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### **Bu ünite;**

- 1 - Hitit sanatının,
- 2 - Frig sanatının,
- 3 - Lidya sanatının,
- 4 - Urartu sanatının karakteristik özelliklerini **öğreneceksiniz.**





# 6.ÜNİTE

## Anadolu Sanatı

Konu Başlıkları

- 6 - Anadolu Sanatı
  - 6.1 - Hitit Sanatı
  - 6.2 - Frigya Sanatı
  - 6.3 - Lidya Sanatı
  - 6.4 - Urartu Sanatı

## 6.1 - Anadolu Sanatı

Anadolu; coğrafi konumu, verimli toprakları, maden yatakları, su kaynakları ve uygun iklim şartları nedeniyle tarih boyunca önemli yerleşim alanlarından biri olmuştur. Burada tarih öncesi ilk yerleşim yerlerinin ardından Hititler, Urartular, Frigler, Lidyalılar gibi İlk Çağ'ın önemli devletleri kurulmuştur.

## 6.1.1 - Hitit Sanatı

Anadolu'ya MÖ 2000'li yılların başlarında Kafkasya üzerinden gelen Hititler, Anadolu'nun yerli halkı olarak kabul edilen Hattilerle kaynaşarak bu topraklarda büyük bir uygarlık kurmuşlardır. Başlangıçta feodal beyliklerden oluşan Hititler, MÖ 1.700-1.200 yılları arasında Orta Anadolu'da güçlü bir merkezi krallık kurmuşlardır. MÖ 1200'lerde Ege Göçleriyle Trakya'dan gelen kavimlerin Hitit Devleti'ni yıkmasıyla Güneydoğu Anadolu'ya göç eden Hititler burada; Kargamış (Gaziantep), Aslantep (Malatya), Zincirli (Maraş), Sakçagözü (Gaziantep), İvriz (Konya) gibi

birçok şehir devleti kurmuşlardır. Bu döneme "Geç Hitit Şehir Devletleri" adı verilmiştir. MÖ 700 yıllarında önce Asurlulara bağlanan bu şehir devletleri daha sonra Perslerin hâkimiyetine girmiştir.



Görsel 1 - Hattuşaş'ın üstten görünüşü

Hititler'in başkenti Çorum yakınlarında bulunan Hattuşaş (Boğazköy) (Görsel 1) kentidir. Devletin Orta Anadolu'da kurulmuş olması Anadolu'nun büyük bir kısmını kontrol altında tutmalarında etkili olmuştur. Hititlerin zamanla sınırlarını genişletmeleri Anadolu'nun ve Ön Asya'nın siyasi tarihini derinden etkilemiştir.

Ticaret yollarının geçtiği Kuzey Suriye için Mısırlılarla yaptıkları Kadeş Savaşı (MÖ 1296 -1280) sonunda tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma olan Kadeş Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu anlaşmayı çivi yazısı ile kil tablet üzerine yazıya geçirmişlerdir.

Hititler Mezopotamya kültüründen etkilenmişler ve onlardan çivi yazısını öğrenmişlerdir. Asurluların Anadolu'ya ticaret için gelmeleri çivi yazısının burada yayılmasında etkili olmuştur. Bununla beraber Hititler, çivi yazısıyla birlikte kendilerine ait olan hiyeroglif yazısını da kullanmışlardır.

Günlük hayatlarında yazıya önem veren Hititler Mezopotamya edebiyatından birçok eseri de dillerine tercüme etmişlerdir. Bu sayede Hititlerde edebiyat gelişmiş ve bu gelişmeler sonunda Hititler birçok destan, efsane, vb. eser oluşturmuştur. Bu eserler arasında tarihi olayların yıl yıl kaydedilmesiyle oluşturulan ve Anal adı verilen yıllıklar, Hitit tarihi kadar dünya tarihinde de önemli bir yere sahiptir. Hititlerin yıllık tutmalarında Tanrı'ya hesap verme düşüncesi etkili olmuştur. Hititlerin yazı yazdıkları tabletler kil, ağaç ve metalden oluşmaktadır.

Bu tabletlerin birçoğu; Boğazköy (Çorum), Ortaköy (Çorum), Maşathöyük (Tokat), Kuşaklı (Sivas) gibi Hititlere ait yerleşim yerlerinde bulunmuştur.

## Etkinlik

Metni okuyunuz ve soruları cevaplandırınız

“Hattuşa ülkesinde ölüm cezası verilmez. Eğer olay (işlenen suç) kralın kulağına giderse olayın üzerine gidilir. Katil yakalanır ve kurbanın yakınlarına teslim edilir. Cinayetin işlendiği yer temizlenir. Kurban yakınları tazminat olarak gümüş kabul etmezlerse katili köle yapabilirler. Krala karşı suç işleyen bir adam başka bir ülkeye kaçarsa onu öldürmek yasaktır.”

(Erdal Doğan, Hitit Hukuku-Belleklerdeki Kayıp, Fam Yayınları, İstanbul 2012, s. 97)

- 1- Hititlerin toplum yapısı ile ilgili hangi yargılara varılabilir?
- 2- Hitit hukuku ile ilgili hangi yargılara varılabilir?

Hititlere ait tabletler (Görsel 2) Anadolu'nun o döneme ait siyasi, ekonomik, sosyal durumu hakkında bilgi vermesi açısından önemli bir yere sahiptir. Devletlerarası antlaşmalar, fermanlar, mahkeme kararları, mektuplar, dualar, destanlar, ayinler gibi farklı alanlara ait birçok belge çivi yazısı ile tabletlere yazılmıştır. Resmî diplomatik yazışmalarda çivi yazısını kullanan Hititler, kayalardaki kabartmalar ve yazıtlarda ise Hiyeroglif denilen resim yazısını kullanmışlardır.

Eski Çağ'da Anadolu'da büyük bir uygarlığın temsilcisi olan Hititler önemli sanat eserleri meydana getirmişlerdir. Bu eserlerin oluşturulmasında Hititlerin sosyal, siyasi, ekonomik, kültürel ve özellikle dini yaşantıları etkili olmuştur.

Hititler, Anadolu tanrılarının yanında komşu ülkelerin tanrılarını da benimsemişlerdir. Bu nedenle Hititler Dönemi'ndeki tabletlerde Anadolu için “Bin Tanrı İli” denilmiştir. Hititler tanrılarını insan şeklinde düşünmüşlerdir. Onlara göre tanrılar insanlara ait duyguları yaşamaktadırlar. Bundan dolayı “Tanrıların Evi” olarak kabul ettikleri tapınaklara (Görsel 3) büyük önem vermişler, buraları tanrı ve tanrıça heykelleriyle donatmışlardır.

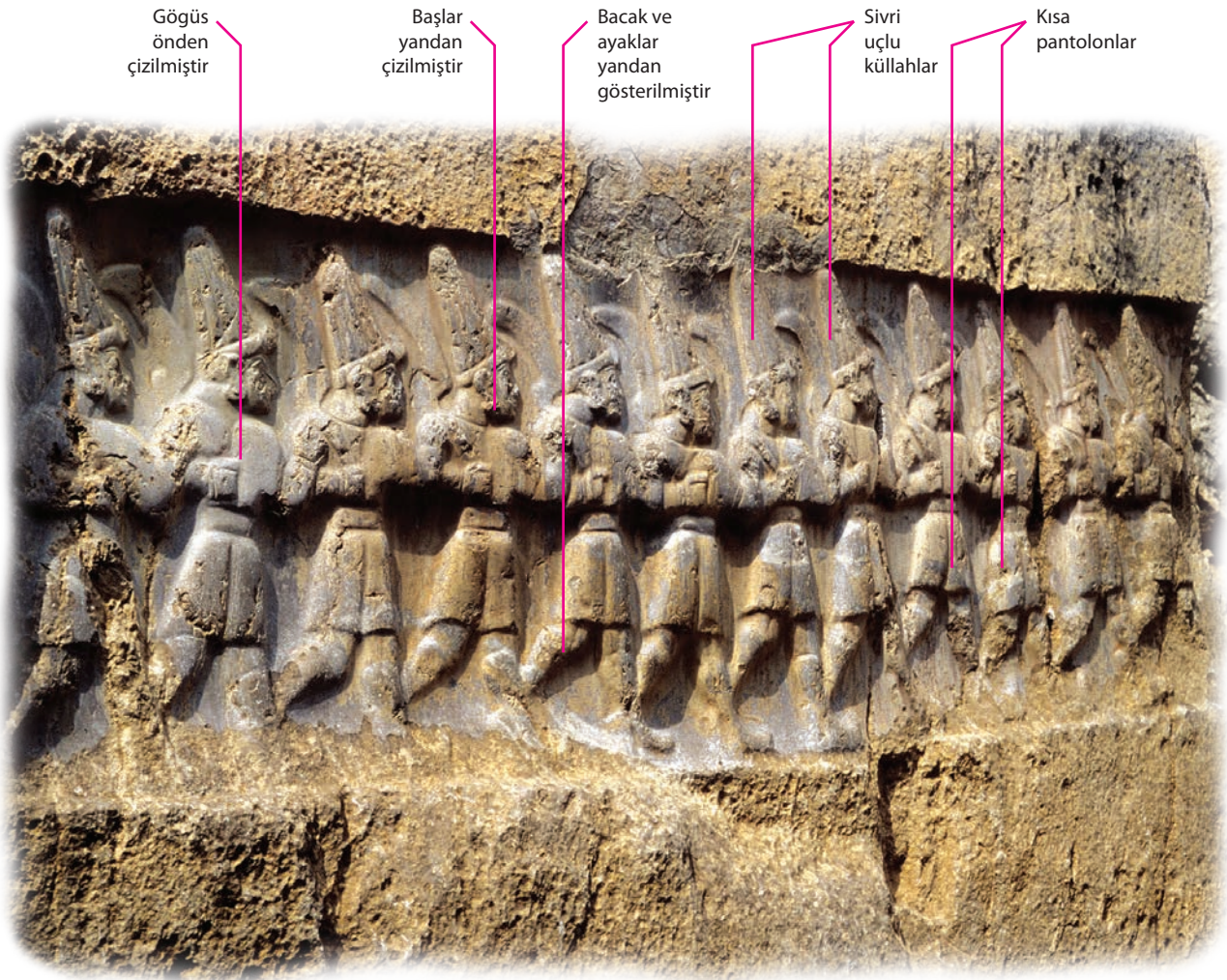


Görsel 3 - Yazılıkaya Açık hava Tapınağı,  
Çorum



Görsel 2 - Hititlere ait arazi bağışıyla ilgili kil tablet,  
Çorum Müzesi

Hitit sanatında heykeltıraşlığa büyük önem verilmiştir. Bunun nedeni heykellerin tanrı ve tanrıçaları tasvir etmesidir. Tapınak, saray ve kapılar için devasa boyutlarda heykel ve kabartmalar yapılmıştır. Hattuşaş'taki insan başlı, aslan vücutlu hayalî yaratık olarak bilinen sfenks heykelleri, Alacahöyük'teki Sfenksli Kapı kabartmaları, Yazılıkaya Açık hava Tapınağı'ndaki kabartmalar ve Yer Kapı Sfenksleri bu alandaki en özgün örneklerdir. Kabartmalarda daha çok, kral ve kraliçeyi tanrılarla beraber tasvir eden sahneler, savaş ve kutsal ziyafet sahneleri ile günlük yaşamdan tasvirler yer almaktadır. Ayrıca; pişmiş toprak, bronz, gümüş, altın, fil dişi ve dağ kristali gibi çeşitli malzemelerden imal edilmiş heykelcikler yapılmıştır. Bunun yanında aslan, boğa gibi hayvanlar da gerçekçi bir üslupla tasvir edilmiştir. Hitit kabartma sanatı küçük sanat eserlerinde daha çok damga mühürlerde kendini göstermektedir. Altın, gümüş ve tunçtan yapılan, silindirik veya düğme biçiminde olan bu mühürlerin üzerinde insan ve hayvan figürleri yer almaktadır.



Görsel 4 - On iki Tanrı kabartmaları,  
Hititler

Kabartmalarda Hitit tanrıları gösterilmiştir. Sırayla yürüyen tanrıların başları yandan, göğüsleri önden, bacak ve ayakları yandan gösterilmiştir (Görsel 4). Üzerlerinde kısa bir pantolon, başlarında ise sivri uçlu bir külah vardır. Bazılarında külahların üzerinde boynuzlar görülür. Heykellerin en önünde ise en büyük tanrı olan gök tanrısı vardır. Gök tanrısı, diğerlerinden ayrı bir yerde, yüksekte durmaktadır.

Hititlerde, dinî anlayış maden ve seramik sanatına ait eserlerde de kendini göstermektedir. Altın ya da tunçtan yapmış oldukları güneş kursları ve hayvan şekilli âlemler, bir sopanın ucuna takılarak rahipler tarafından törenlerde kullanılmıştır. Hititlerde dinî anlayış çanak çömlek yapımında da kendini göstermiş ve dinî işlevi olan çanak çömleğin yapımına özel bir önem verilmiştir. Bibru dedikleri hayvan şeklinde törensel kaplar ile fırtına tanrısı Şarruma'nın iki boğasını tasvir eden heykel biçimli kaplar (riton), bunun en özgün örneklerindedir. Bir başka önemli çanak çömlek grubunu, libasyon testileri diye adlandırılan ve tanrılara içki sunma işlevi taşıyan kaplar oluşturmaktadır. Bu testilerin en belirgin özelliği, gaga ağızlı olmalarıdır. Çok zengin ve renkli süslemelere sahip olan Hitit seramiklerinde koç, aslan ve boğa gibi hayvan tasvirleri sıklıkla kullanılmıştır (Görsel 5).



Görsel 5 - Hititlere ait seramik eserler, Çorum Müzesi

Hititlerde planlı bir şehir düzeni vardır. Şehir etrafını çeviren surlar devasa taşlarla ve harç kullanılmadan örülmüştür. Evler sokaklarla birbirinden ayrılmış olup genellikle iki odalıdır. Konutların üst katı yaşam alanı olarak, alt katı ise ambar ve ahır olarak kullanılmıştır. Yapıların temellerinde iri taşlar, dış cephelerin alt kısımlarında ise süsleme amaçlı orthostat adı verilen kabartmalı taş bloklar kullanılmıştır. Kerpiçten yapılan duvarlar ahşap sütunlarla desteklenmiştir. Çatılarda ahşap malzemeler kullanılmıştır. Şehirlere birden fazla kapı yapılmış ve bu kapıların yanlarına devasa boyutta heykeller dikilmiştir ( Görsel 6). Aslan ve sfenks betimlemelerinden oluşan bu heykeller, monolit taşlar üzerine, üç boyutlu olarak işlenmiştir. Bu kapı heykellerinin şehri kötülüklerden ve düşmanlardan koruyacağına inanılmıştır.



Görsel 6 - Arslanlı Kapı, Alacahöyük, Çorum

Hitit şehirlerinin karakteristik özellikleri Hattuşaş ve Alacahöyük'te bariz olarak görülmektedir. Hititlerin başkenti Hattuşaş; çevresi surlarla çevrilmiş, içinde saray, tapınak ve kalesi olan önemli şehirlerden biridir. Yapılan kazılarda şehirdeki kalenin; kralın yaşadığı bir saray, arşiv, kabul salonu, tapınak gibi farklı birimlerden oluşmuş kompleks bir yapı olduğu görülmüştür. Kente giriş farklı kapılardan sağlanmaktadır. Bunların en önemlileri ise güneydeki üç kapıdır. Birinci kapı, iç kısmında bir kral kabartması bulunduğu Kral Kapı olarak adlandırılmaktadır. Yer Kapı'nın (Sfenksli Kapı) altında **potern** (Görsel 7) olarak adlandırılan büyük bir yer altı geçidi bulunmaktadır. Güney surunun batısındaki Arslanlı Kapı ise adını iki aslan heykelinden almıştır. Ayrıca burada yapılan kazılarda yedi tapınak ortaya çıkarılmıştır. Tapınaklarda anıtsal bir giriş, ortada avlu ve onu çevreleyen yan odalar, tanrı heykelcikleri ve devlet arşivlerinin saklandığı bölümler yer almaktadır.



Görsel 7 - Potern, Hattuşaş, Çorum



Görsel 8 - Tanrı kabartmaları, Yazılıkaya Açık hava Tapınağı, Çorum



Görsel 9 - Alacahöyük'te bulunmuş bir mezar, Çorum müzesi

Hititler için dağların doruğundaki kayalar kutsal alanlar olarak görülmüş ve bu kayaların Hitit Krallığı'nın gücünü simgelediğine inanılmıştır. Hattuşaş'ın 2 km kuzeydoğusunda yer alan Yazılıkaya Açık hava Tapınağı bu doğal kutsal alanların en önemlisidir. Yazılıkaya'daki tapınağın duvarlarına Hititlere ait kral, tanrı ve tanrıçaların kabartma figürleri işlenmiştir. Burada bulunan On İki Tanrı Kabartması (Görsel 8) bunun güzel örneklerindedir.

Hititlerin diğer önemli yerleşim yeri olan Alacahöyük'te yapılan kazılar sonucunda; Kalkolitik, Eski Tunç, Hitit ve Frig Dönemlerini kapsayan farklı mimari tabakalara rastlanılmıştır. Hititlere ait tabakalarda, höyüğün kenarında dairesel bir savunma sistemi oluşturulduğu ve farklı yönlerden şehre girişi sağlayan kapılar olduğu tespit edilmiştir. Yapılan kazılarda saray, tapınak, mezar (Görsel 9), ev, fırın, depo vb. yapılara rastlanılmıştır. Ayrıca hieroglifli mühürle damgalanmış küpler, değişik çanak çömlekler de bulunmuştur. Yapılar genellikle taş temelli, kerpiç duvarlıdır. Kentin kanalizasyonu, sokakları ve kaldırımları Alacahöyük'te şehirciliğin geliştiğini göstermektedir.

### 6.1.2 - Frig Sanatı

Frigler, MÖ 1.200'lerde Balkanlardan Ege Göçleri sırasında Trakya ve Boğazlar üzerinden Anadolu'ya gelmişlerdir. MÖ 8. yüzyılda Kral Midas zamanında Orta Anadolu'da güçlü bir krallık kurmuşlardır. Başkentleri Polatlı (Ankara) yakınlarındaki Gordion'dur (Görsel 10). Kral Midas, bir yandan Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Urartu ve Asur, diğer yandan Batı Anadolu sahilleri ve Yunanistan ile ilişki kuran Anadolu'da Demir Çağı'nın ilk kralı olmuştur. MÖ 700 yıllarına doğru Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya giren Kimmerlerin baskısı sonucu zayıflayan Frigler, Perslerin Anadolu'yu istilası sonucu yıkılmıştır.



Görsel 10 - Gordion, Polatlı, Ankara

#### Bunu Biliyor musunuz ?

##### TUTTUĞUN ALTIN OLSUN

Olimpos tanrılarında Dionisos'un yoldaşı Satiros, Frigya'yı gezerken Midas'ın gül bahçesinde uyuyakalır. Satiros'u bulup on gün on gece sarayında ağırlayan Midas'ın konukseverliğinden etkilenen Dionisos, kralın bir dileğini gerçekleştireceğini söyler. Kral Midas da her dokunduğunun altına dönüşmesini ister. Ancak dokunduğu yiyecekler, içecekler ve ünlü gül bahçesi bile altına dönüşünce kral, Dionisos'dan bu uğursuz gücü geri almasını ister. Midas'ın durumuna acıyan Dionisos krala Paktalos Irmağı'nda (Günümüzdeki Sard Çayı) yıkanmasını söyler. Midas da ırmakta yıkanarak her tuttuğunun altına dönüşmesinden kurtulur ve o andan itibaren Paktalos'tan altın akmaya başlar.

[http://www.darphane.gov.tr/en/content.php?parent\\_id=838&content\\_id=838](http://www.darphane.gov.tr/en/content.php?parent_id=838&content_id=838)

Frigler; başlangıçta Eskişehir, Afyon, Ankara ve Sakarya vadilerini ve Kızılırmak çevresini içine alacak şekilde Orta Anadolu'da hâkimiyet kurarak güçlü bir uygarlık oluşturmuşlardır. Yaşadıkları bölgenin coğrafi zenginliğini (iklim, orman, plato, sulak alanlar, ovalar vb.) sanat eserlerine yansıtmışlardır. Başkentleri Gordion başta olmak üzere Kızılırmak yayı çevresinde bulunan Kültepe, Alishar, Alacahöyük, Boğazköy, Pazarlı, Eski-yapar, Maşathöyük gibi şehirler, Frigler ve onların sanatı hakkındaki bilgi edinilebilecek önemli yerleşim yerleridir.

Gordion müstahkem bir şehir olup kalın surlarla çevrilidir. Yapılarda önde giriş holü ve arkasındaki büyük salondan oluşan iki odalı megaron plan kullanılmıştır. Dikdörtgen plana sahip olan bu yapılar taş, kerpiç ve ağaçla inşa edilmiştir. Yapıların ön cepheleri pişmiş topraktan bezekli levhalarla, bazı- larının tabanları da yine geometrik motifli renkli mozaiklerle süslenmiştir (Görsel 11). Çeşitli motifler halinde karşımıza çıkan bu boyalı levhaların en güzel örnekleri Gordion ve Pazarlı'da bulunmaktadır. Bunlar; savaşçılar, aslan-boğa boğuşmaları, insan başlı at gövdeli veya kuş başlı varlıklar, hayat ağacının iki yanındaki keçileri gösteren figürler gibi konuları içermektedir.

Friglerin diğer önemli yerleşim yeri olan Kültepe, Hititlerden sonra MÖ 8. yüzyılda Friglerin egemenliğine girmiştir. Bu dönemde önemini kaybetmeye başlayan kent kalın bir duvarla çevrilmiştir. Buradaki Frig eserlerinde Asur, Yunan, Geç Hitit ve Urartu etkileri görülmektedir. Yapılan kazılar sonucunda burada çok sayıda Frig seramiği bulunmuştur. İÖ 676'da Friglerin Kimmerler tarafından yıkılmasının ardından onların toprakları üzerinde Lidya Devleti kuruldu. Ancak Kültepe'de oturan Frigler, Lidya'ya bağlı olarak yaşamlarını sürdürdüler. Friglerin hızla genişlemesiyle ele geçirilen bir diğer önemli yerleşim yeri de Alishar'dır. Kerkenez Dağı'nda (Sorgun) ortaya çıkarılan Frigce yazıtlardan burada da bir Frig kenti kurulduğu anlaşılmıştır. Frigler Dönemi'nde kentin mimari düzeninde bazı değişiklikler yapılmış, iç kale eski temelleri üzerine yeniden inşa edilmiştir. Bu dönemde Alishar, siyasi ve kültürel açıdan önemini kaybetmiştir.

Friglerden günümüze kalan en önemli sanat eserlerinden biri de tümülüslerdir (Görsel 12). Kral ailesi ve asil zenginler öldükten sonra üzeri büyük toprak tümseklerle örtülü, ardıç ve sedir ağacı gibi kütüklerle yapılmış mezar odalarını içeren tümülüslere gömülüyorlardı. Bunun için geniş uzun çukurlar kazılıyor, içine tahtadan odalar yapıyor ve çukurun etrafı moloz taşlarla dolduruluyordu. Ölen kişi, hediyeleriyle birlikte tahta odaya yerleştirildikten sonra üstüne çatı örtülüyor ve çatının üzerine büyük taş yığını konuluyordu. Bunun üzerine de toprak veya kil yığılmak sureti ile tümülüs yapılıyordu. Ayrıca mezar odalarındaki ölümlere sunulan hediyelerin zenginliği ve çeşitliliği gömülen kişinin önemini belirtiyordu.

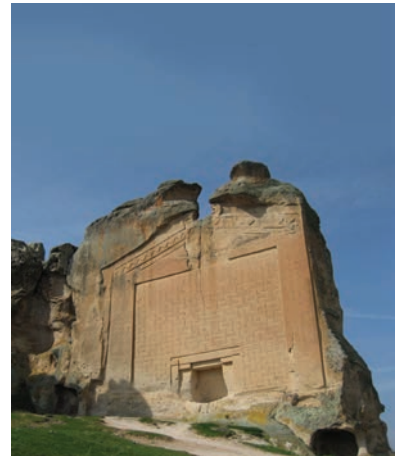
Kaya anıtları, Frig mimarisindeki en çarpıcı örnekler arasında yer almaktadır. Frigler'in dinsel yaşamı hakkında bilgi vermesi bakımından önemli olan anıtlar, doğayı ve bereketi simgeleyen ana tanrıçaları için yaptıkları dini yapılardır. Bu anıtlar için su kaynakları, tarlalar ya da ormanların yakınlarındaki kayalık yerler seçilmiştir. Bu yapılar; ana kayaya oyulmuş ön cephe, basamaklı sunaklar ve nişlerden oluşmaktadır. Günümüze ulaşan onlarca kaya anıtları arasında en ünlü olan Yazılıkaya'daki (Eskişehir) Midas Anıtı'dır (Görsel 13).



Görsel 11 - Frig mozaikleri, Gordion Müzesi

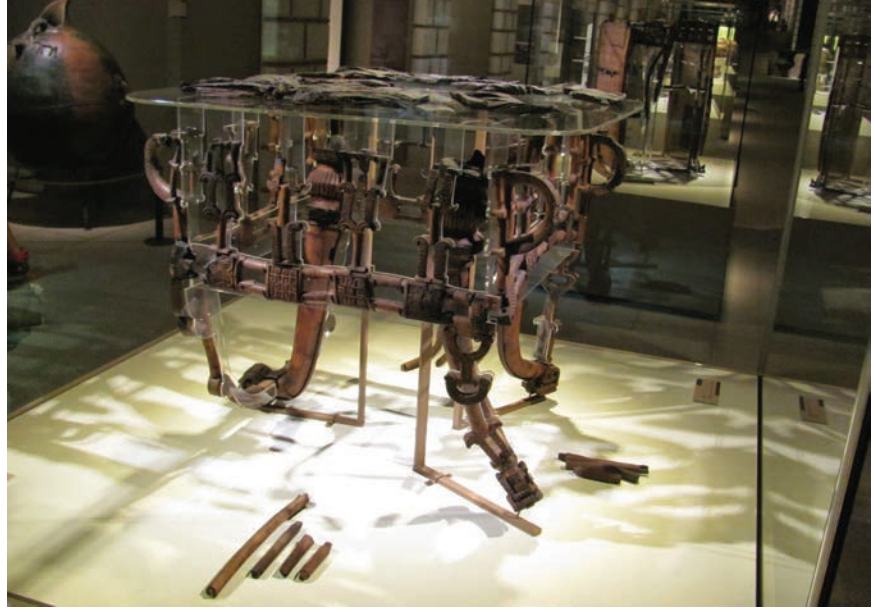


Görsel 12 - Friglere ait tümülüs



Görsel 13 - Midas Anıtı, Eskişehir

Friglerin en özgün sanat dalı mobilyacıktır. Yaşadıkları bölgenin ormanlık oluşu nedeniyle bu alanda özgün eserler vermişlerdir. Gordion tümülüslerinde bulunan mobilyalar marangozlukta ulaşılan üstün seviyeyi göstermektedir. Metal çivi kullanmadan, birbirine ağaç çiviler ve geçmelerle tutturulmuş masalar (Görsel 14), tabureler ve sehpa lar çoğu kez Friglere özgü geometrik bezekli oyma ve kakmalarla süslenmiştir. Ayrıca Gordion'da mobilyacılık alanında faaliyet gösteren bir fil dişi atölyesi tespit edilmiştir. Süslemelerde; silahlı süvari, kartal başlı karışık yaratık ve geyik kabartmaları ile baklava dilimi figürleri kullanılmıştır.



Görsel 14 - Friglere ait masa,  
Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara



Görsel 15 - Frig el sanatlarından  
örnekler

Frigler kabartma sanatıyla ilgili önemli eserler bırakmıştır. Bu dalda günümüze ulaşabilmiş en nadide eserlerden biri Boğazköy'deki Frig sitadelinin kapılarından birinin önündeki niş içinde bulunan kabartmalardır. Burada yüksek bir başlık giymiş olan ana tanrıça Kibele, iki yanındaki müzisyeni ile betimlenmiştir. Kayaların ve mezarların cephelerinde görülen anıtsal ölçekli kabartmalar, ele geçen tanrıça heykelleri ve yapıları süsleyen kabartmalı orthostadlar, Frig heykel sanatının bu alanda ulaştığı seviyeyi göstermektedir. Ayrıca Geç Hitit ve Asur sanatının etkisinin görüldüğü bu kabartmalarda; aslan, at, boğa, grifon ve sfenks figürleri işlenmiştir.

El sanatlarında ileri olan Frigler özellikle madencilikte ve tunç işçiliğinde uzmanlaşmışlardır. Hamam taslarına benzeyen içki kapları, kazanlar, kepeçler, fibulalar Friglerden günümüze ulaşan nadide eserlerdir.

Orta Anadolu'da koyun yetiştiriciliğinin yapılması Friglerin dokumacılıkta gelişmesini sağlamıştır. Bu dalda Gordion tümülüslerinde duvarlara asılmış halılar ile yerlere serilmiş kepelere ait izler saptanmıştır. Gordion'da bulunan dokuma tezgâhları tekstil sanayinin gelişmiş olduğunu göstermektedir. Tapates adı verilen Frigya kilimleri, o dönemin en önemli ticaret malları arasındadır.

Bölgenin toprak yapısının seramik yapımına elverişli olması, Friglerin bu sanatta gelişim göstermelerinde etkili olmuştur. Kızılırmak çevresinde çok sayıda seramik atölyeleri tespit edilmiştir. Süslemede geyik motiflerinin yanında; aslan, dağ keçisi, boğa ve kartal motifleri de kullanılmıştır (Görsel 15).



## 6.1.3 - Lidya Sanatı

İlk Çağ'da Batı Anadolu'da Gediz ve Küçük Menderes nehirleri arasında kalan bölgeye Lidya adı verilmiştir. Lidyalılar uzun süre Friglerin egemenliğinde kalmıştır. Friglerin zayıflamasıyla Kral Giges önderliğinde başkent Sardes (bugünkü Salihli) olmak üzere kendi devletlerini kurmuşlardır (MÖ 687). Sardes yakınında bulunan Paktalos Çayı'ndan (Sart Çayı) çıkarılan elektronu (gümüş-altın alaşımı) kullanarak kraliyet tarafından ağırlığı ve değeri garanti altına alınmış ilk parayı kullanmaya başlamışlardır. Krallıkla yönetilen Lidyalılar, askeri açıdan güçlü olmadıkları için Pers saldırılarına dayanamamaları nedeniyle MÖ 546 yılında yıkılmıştır. Lidyalılar mimaride Frigya geleneklerini geliştirerek devam ettirmişlerdir. Çevresi güçlü surlarla çevrilmiş olan Başkent Sardes; içinde saray ve resmî binalar ile altın arıtma atölyeleri, dükkânlar ve pazar yerleri bulunan antik bir şehirdir. Ölüler için Friglerdeki gibi tümülüsler ve kaya mezarları yapan Lidyalılar, dini hayatlarında da Kibele inancını benimsemişlerdir. Tapınak (Görsel 16) ve tümülüslerdeki bu ihtişama karşılık halkın yaşadığı evler oldukça sadedir. Lidya evleri taş temel üzerine kerpiç duvarlı, üzerleri sazlarla örtülmüş, tek veya iki odadan oluşan, dikdörtgen planlı konutlardır.



Görsel 16 - Artemis Tapınağı, Sardes

Görsel 17 - Kibele Kabartması,  
Spil Dağı, Manisa

Lidyalılardan günümüze heykel ve kabartma sanatı ile ilgili pek fazla eser kalmamıştır. Bununla beraber Manisa yakınlarındaki Spil Dağı'nın eteklerindeki kayalığa oyulmuş ve Ana Tanrıça'yı oturma durumunda gösteren kabartma, Lidya heykel ve kabartma sanatının en önemli örneklerindedir (Görsel 17).

Lidyalılar el sanatlarının zenginliği yönüyle diğer Anadolu uygarlıklarından daha ileri seviyededir. Bunda Lidyalıların Paktalos Çayı'ndan bol miktarda altın ve gümüş elde etmesi önemli bir etkidir. Bu nedenle Lidya sanatında anıtsal ölçüde heykellerin yerini; altın, gümüş, fil dişi işlemeciliğine dayalı küçük el sanatları almıştır. 1960'lı yıllarda Batı Anadolu Bölgesi'nde yapılan kaçak kazılar sonucu yurt dışına kaçırılan ve daha sonra ülkemize iade edilen eserler, Karun veya Lidya Hazinesi olarak tanınmıştır. Lidya Hazinesi adı altında sergilenen eserler; altın, gümüş gibi kıymetli madenlerden yapılmış çeşitli kaplar, takılar, figürinler, mühürler, duvar freskleri ve mermer sfenkslerden oluşur. Bu eserlerin çoğunluğu Uşak Müzesi'nde sergilenmektedir (Görsel 18).

Görsel 18 - Karun Hazinesinden parçalar,  
Uşak Müzesi

## 6.1.4 - Urartu Sanatı



Görsel 19 - Urartulardan günümüze kalan Van kalesi



Görsel 20 - Eski Bayezid Kalesi Urartu Kaya Mezarlığı, Ağrı



Görsel 21 - Altıntepe Tapınağı, Erzincan

Urartular, Doğu Anadolu'da MÖ 9-6. yüzyıllar arasında, Van Gölü çevresinde başkenti bugünkü Van (Tuşpa) olan güçlü bir devlet kurmuşlardır (Görsel 19). Urartu toprakları yüksek ve kayalık dağlarla çevrili düzlüklerden, platolardan, dar ve derin vadilerden meydana gelmiştir. Urartular bölgenin sert doğa koşullarına uygun olarak hayvancılık ve tarımla uğraşmışlardır. Zengin maden yataklarına sahip olan bölge, Mezopotamya kavimlerinin eski zamanlardan beri dikkatini çekmiş ve bölge sık sık Asur akınlarına uğramıştır. Bu nedenle ilk dönemlerde feodal beylikler konfederasyonu şeklinde örgütlenen devlet, daha sonra merkezi bir krallığa dönüşmüştür. Krallık MÖ 600 yıllarında kuzeyden ve doğudan gelen İskit-Med saldırıları sonucu yıkılmıştır.

Urartu sanatı diğer İlk Çağ uygarlıklarında da olduğu gibi dini anlayıştan etkilenmiştir. Urartularda çok tanrılı dinî inanç egemendir. Baş tanrıları, savaş tanrısı olan Haldi'dir. Urartu halkı tanrılar için tapınaklar yapmış, madeni eserlerden duvar resimlerine kadar sanat eserlerinin hemen hepsinde tanrı tasvirlerine yer vermişlerdir.

Urartular öldükten sonra tekrar dirileceklerine inanmışlardır. Urartu beyleri; bir taraftan kayaların içine, diğer taraftan yerin altına görkemli anıtlar şeklinde inşa edilen mezar odalarına, ağaç ve taştan yapılmış lahitlere gömülmüştür (Görsel 20). Oda biçiminde yaptıkları mezarlara ölüye ait eşyalar ve değerli hediyeler koymuşlardır. Mezar odalarında urnelerin bulunmuş olması, hem prens hem de halk mezarlarında gömme ve yakma adeti olduğunu göstermektedir.

Urartular sarp ve kayalık olan bölgenin yapısına uygun olarak mimari eserler yapmışlardır. Mimarideki ustalıklarını inşa ettikleri saray ve mabetlerle göstermişlerdir. Özenle işledikleri tonlarca ağırlıktaki taşları sarp tepelere çıkararak anıtsal yapılar inşa etmişlerdir. Genellikle iki katlı inşa edilen saraylarda alt kat; mutfaklar, kilerler, depolar, tuvaletler gibi hizmetlere ayrılmıştır. Kendilerine özgü tapınakları ve saraylarındaki çok sütunlu kabul salonları (apadana) Urartuların mimarlık tarihine getirdiği yeniliklerdir. Altıntepe Tapınağı bu tipi en iyi tanıtan örneklerden biridir (Görsel 21).

Tapınak, saray, yönetim binaları ve çeşitli bölümlerden oluşan Urartu kaleleri, sık kuleli surlarla çevirmiştir. İdari merkez niteliğindeki kalelerden en görkemlisi Tuşpa'dır (Van Kalesi). Çevresi çok güçlü surlarla kuşatılmış olan kalenin içinde saraylar, tapınaklar ve kaya anıtları yer almaktadır. Erken saraylar ve tapınaklar sitadelin en yüksek noktasında, İç Kale'de kuruludur. Bu kesim hala ayakta duran ayrı bir savunma sistemiyle korunmaya alınmıştır. Van'ın güneydoğusunda bulunan Çavuştepe, Urartu kalelerinden günümüze kalan önemli bir kaledir (Görsel 22). Stratejik bir noktada yer alan, ekonomik, siyasi ve dinsel işlevleri bünyesinde toplayan kalede Tanrı Haldi Tapınağı ve Açık hava Tapınağı bulunmaktadır. Kalenin diğer önemli yapılarını ana kayaya oyulmuş sarnıçlar, saray ve depo binaları teşkil etmektedir. Kalenin etrafında iri blok taşlarla örülmüş surlar mevcuttur.



Görsel 22 - Çavuştepe,  
Van

Urartu sanatının en önemli özelliklerinden biri de bu anıtsal yapıların duvarlarını süsleyen kabartma ve resimlerdir. Canlı ve renkli çeşitli motiflerden oluşan duvar resimlerinde, geometrik ve bitkisel motiflerle birlikte çeşitli hayvan sahneleri işlenmiştir. Çiçek ve geometrik motiflerle oluşturulan kompozisyonlar; kutsal ağacın iki yanındaki kanatlı cinler, kanatlı sfenksler, grifonlar, kutsal hayvanlar üzerindeki tanrılar, hayvanlar arasındaki mücadele ve diğer hayvan sahneleri en çok işlenen konulardır.

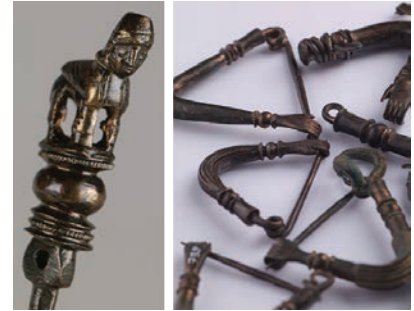
Madencilikte gelişmiş olan Urartular gümüş, bronz ve demirden üretilmiş çok sayıda eser bırakmışlardır. Kemer, miğfer, kalkan, adak levhaları, koşum takımları, oktanlık gibi birçok eser günümüze kadar gelmiştir. Urartu maden sanatının kendine özgü heykelciklerle süslü tunç kazanları da ülke dışına ihraç edilmiştir (Görsel 23-24). Urartu sanat eserleri arasında önemli bir grubu da mühürler oluşturmaktadır. Silindir ve damga mühürlerin üzerinde hayvanlar, karışık varlıklar ve bitkisel motifler sıkça kullanılmıştır (Görsel 25).



Görsel 23 - Urartu kazanı,  
Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Ankara



Görsel 25 - Urartulardan kalma madeni kabartma örneği,  
Elmalı Müzesi, Antalya



Görsel 24 - Urartu maden sanatından örnekler,  
Elmalı Müzesi, Antalya

Fil dişi işçiliği geleneğini Urartular büyük bir başarıyla devam ettirmişlerdir. Çoğu, mobilyalara ait olan fil dişi parçaları Urartular'ın bu alandaki dikkat çekici özelliğini göstermektedir. Bunlar arasında; kuş başlı, kanatlı cinler (griffon), insan yüzleri, geyik kabartması, palmet plakları, kavuşturulmuş iki el biçiminde yapılmış applike parçalar ve aslan heykelcikleri sayılabilir. Urartularda seramik dalı çok gelişmiştir. Şişkin karınlı, yuvarlak ya da yonca ağızlı küçük testiler, yüksek ayaklı kadehler ve çeşitli türde çanak ve tabaklar çok yinelenen kap formlarıdır. Bunların yanında boğa başlı tunç kazanların pişmiş topraktan kopyaları ve dinsel törenlerle ilgili olarak çizme biçimli ya da hayvan biçimli kaplar da yapılmıştır.



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 - Hitit sanatının dinsel özelliğini gösteren kanıtlar nelerdir?
- 2 - Hitit şehirlerinde neden birden fazla kapı yapılmıştır?
- 3 - Yaşam tarzının sanata etkisine örnekler veriniz.
- 4 - Urartuların yaşadığı bölgenin mimariye etkisi nasıl olmuştur?
- 5 - Lidyalılarda hangi sanat dalı daha çok gelişmiştir. Nedenleriyle açıklayınız.

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

6 - İlk Çağ'da Anadolu'da kurulan aşağıdaki devletlerden hangisi altın işleme sanatında diğerlerinden daha ileri bir seviyeye ulaşmıştır?

- A) Lidya B) Frigya C) Urartu D) Hitit E) İyon

7- Aşağıda İlk Çağ'da kurulan devletler ve başkentleri verilmiştir. Bu eşlemelerden hangisi doğrudur?

- A) Urartu- Sardes (Sart) B) Lidya- Tuşpa (Van) C) Hitit- Hattuşaş  
D) Frigya-Milet E) Yunan -Gordion

8- Yazılıkaya Açık hava Tapınağı, İlk Çağ'da Anadolu'da kurulan devletlerden hangisine aittir?

- A) Hitit B) Frigya C) Lidya  
D) Urartu E) İyon

9- Frig heykel ve kabartmalarında en çok hangi figür işlenmiştir?

- A) Kibele B) Haldi C) Teşup D) Arslan E) Kartal

10- Tapınak ve saraylarda görülen çok sütunlu kabul salonları ( apa dana) hangi uygarlığa ait mimari bir yeniliktir?

- A) Hitit B) Frigya C) Lidya  
D) Urartu E) Yunan

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Arşitrav

Ekinos

Abaküs

Triglif

Metop

Mitoloji

Odeon

Agora



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### **Bu ünite;**

- 1 - Antik Yunan mimarisinin genel özelliklerini,
- 2 - Tapınak mimarisinde görülen plan farklılıklarını,
- 3 - Antik Yunan heykel sanatının özelliklerini **öğreneceksiniz.**



# 7.ÜNİTE

## Antik Yunan Sanatı

Konu Başlıkları

- 7 - Antik Yunan Sanatı
  - 7.1 - Antik Yunan Mimarisi
  - 7.2 - Antik Yunan Heykel Sanatı

## 7.1 - Antik Yunan Sanatı

Antik Çağ, tarihsel olarak MÖ 7. yüzyılın sonunda başlayıp Doğu Roma'nın Hristiyanlığı resmi din olarak kabul ettiği 330 tarihine kadar olan zaman dilimi olarak kabul edilir. Bu dönemin önemli uygarlıklarından biri olan Yunan uygarlığı; Yunanistan, Ege Denizi'ndeki adalar, buralardan Batı Anadolu'ya göç eden İyonlar, Akalar ve Dorların yerli kültürden etkilenerek oluşturdukları eserlerin katkısıyla oluşmuştur. Bu örnekler Romalıların yükselişine kadar (117), Batı'daki sanat ve kültürün evrimsel gelişimine ciddi bir katkıda bulunmuştur. Yunan sanatı üslup, teknik ve gelişim açısından Arkaik (MÖ 800-MÖ 490), Klasik (MÖ 490-323) ve Helenistik (MÖ 323-30) olmak üzere birbirini takip eden üç döneme ayrılarak incelenmektedir.

## Harita

Yunan Uygarlığının yayıldığı bölgeler



## 7.1.1 - Antik Yunan Mimarisi



Görsel 1 - Apollo Tapınağı,  
Yunanistan



Görsel 2 - Erechtheion (Erekteyon)  
Tapınağı'ndaki "Karyatidler", Yunanistan

Yunan sanatı; tapınakları ve kamu binalarını dekore etmek, savaşlardaki zaferleri anlatmak, önemli kişileri ölümsüzleştirmek ve tanrılarına adaklar sunmak için üretmişlerdir (Görsel 1-2).

MÖ 7. ve 6.yy.'da Yunanlılar, Doğu Akdeniz ülkeleri ve Nil deltasının önemli merkezleri arasındaki ticari alışveriş, Yakın Doğu ve Mısır sanatını Yunan sanatçılarına taşımıştır. Mısır mimarisi ve anıt heykelleri, Arkaik Yunan

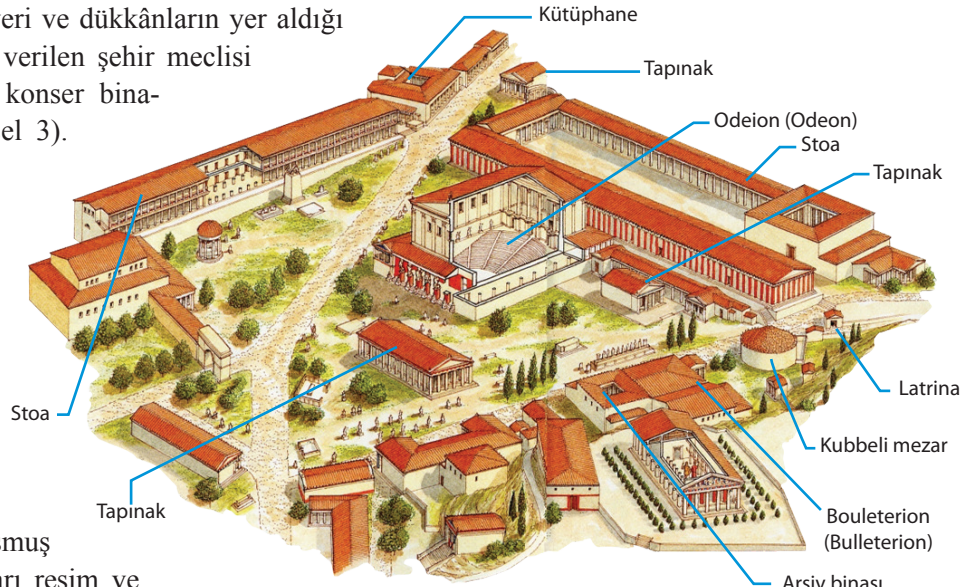


sanatının oluşumuna katkıda bulunmuştur. Özgün bir Yunan sanat kimliğinin gelişmesi, Yunan sanatının Ön Asya ve Ege adalarından başlayarak tüm Yunanistan topraklarına, Sicilya ve Kuzey Afrika'ya yayılmasını sağlamıştır.

Yunanistan'da güçlü surlarla korunan şehirlere **polis** adı verilir. Bu şehirlerde birbirine paralel ve birbirini dik kesen düzenli caddelerin bulunduğu **ızgara planı (Hippodamos planı)** uygulanmıştır. Şehirlerin merkezinde kentin sosyal, ticari ve dinî yaşamında önemli yer tutan ve agora adı verilen meydanlar vardır. Bu meydanların çevresinde değişik işlevli yapılar, işyeri ve dükkânların yer aldığı

**stoalar**, **bouleterion** adı verilen şehir meclisi binaları, **odeion** denilen konser binaları inşa edilmiştir (Görsel 3).

Bunların yanı sıra gençlerin beden eğitimi aldığı **gimnazyum**, atletizm yarışlarının gerçekleştiği **stadium** ve tiyatro gibi kamu binaları da şehrin önde gelen mimari unsurlarıdır. Şehirlerde bulunan saray ve evler; avlu ve onun etrafında yer alan odalardan oluşmuş olup bu yapıların duvarları resim ve mozaiklerle kaplanmıştır. Anadolu'da kurulan ilk kentler; Efes, Milet, Priene, Bergama, Didim ve Assos'tur.



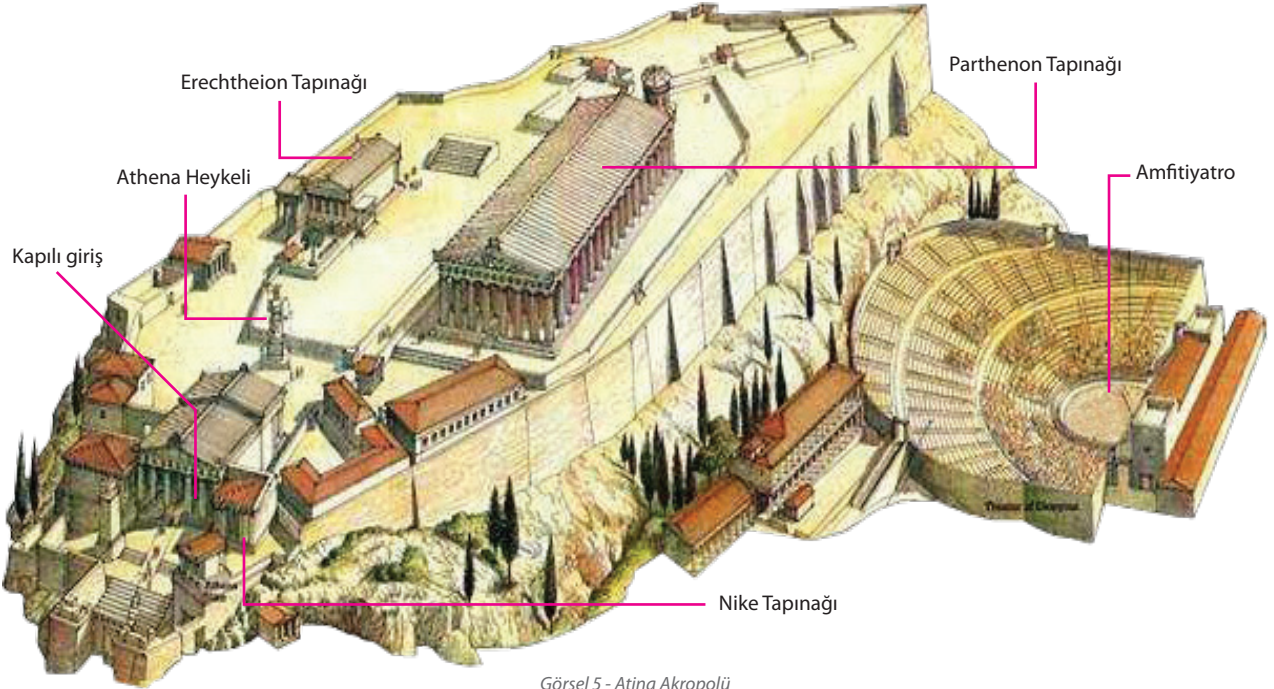
Görsel 3 - Atina Agorası'nın planı

Yunan mimarisinin en önemli yapı türü tapınaktır. Yunan tapınağı, İlk Çağ'da Batı Anadolu yerleşimlerinde bulunan megaron tipli yapıların zamanla gelişen örnekleridir. İlk Yunan tapınaklarının çoğu ahşap ya da kerpiçten inşa edildiğinden günümüze kadar gelememiştir. Arkaik Dönem'den başlayarak tapınaklar daha dayanıklı olan kireçtaşı, mermer ve kesme taştan yapılmaya başlanmıştır. Yunan tapınakları Mısır tapınaklarından farklı olarak akropol adı verilen yüksek tepelere yapılmıştır (Görsel 4).



Görsel 4 - Atina'nın merkezinde bulunan Akropolis'in görünümü

Yunan tapınaklarına örnek olarak; Atina Akropolü'nde (Görsel 5) yer alan Parthenon (Partenon) ve Nike, Sicilya'daki Concordia (Konkordia), Anadolu'da ise Assos'taki (Behramkale) Athena, Silifke ve Atina yakınlarındaki Zeus tapınakları verilebilir.



Görsel 5 - Atina Akropolü

Tanrının evi olarak sayılan tapınaklar, kutsal eşyaları ve tanrı heykelini korumak üzere yapıldığından törenler tapınakların içi yerine avludaki sunağın yanında yapılmıştır. Yunan tapınakları, sella (naos) denilen ve mitolojik tanrı heykelinin yer aldığı kutsal mekânın önünde yer alan bir giriş bölümü ve dışta bunları çevreleyen sütun dizilerinden oluşturulmuştur. Zamana uygun olarak değişik planda tapınak çeşitleri ortaya çıkmıştır (Görsel 6). Bunlar:



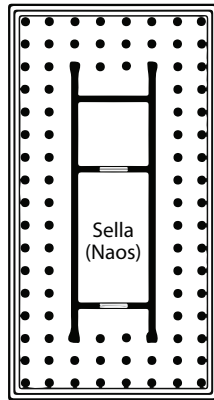
Ante Tapınak



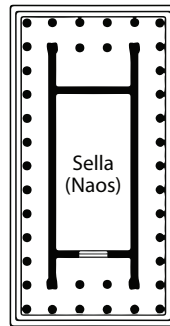
Çift Ante Tapınak



Tholos



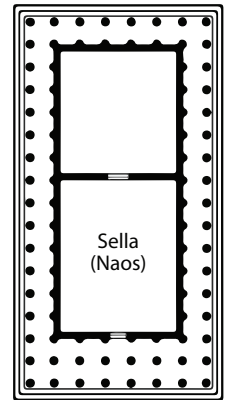
Dipteros



Peripteros



Pseudo-peripteros



Pseudo-dipteros

Görsel 6 - Planlarına göre tapınak çeşitleri



Prostylos



Amphiprostylos

**Ante tapınak:** Megaron planlı, ön cephedeki anteler arasında iki sütun bulunan tapınak tipi genellikle küçük boyutlu tapınaklarda uygulanmıştır.

**Çift ante tapınak:** Tapınağın ön ve arka cephelerindeki ante duvarları arasında ikişer sütun bulunan plan tipidir.

**Tholos:** Yuvarlak planlı, çift sıra sütunlu ve içinde sellası bulunan plan tipidir.

**Amphiprostylos:** Tapınağın hem önünde hem arkasında birer sıra sütun olan planıdır.

**Prostylos:** Sadece ön tarafında tek sıra sütunun bulunduğu tapınak tipidir.

**Peripteros:** Sella duvarının etrafı tek sıra sütun sırasıyla çevrilidir. En çok kullanılan plan tipidir.

**Dipteros:** Sella'nın etrafı çift sıra sütunla çevrili olan tapınak plan tipidir.

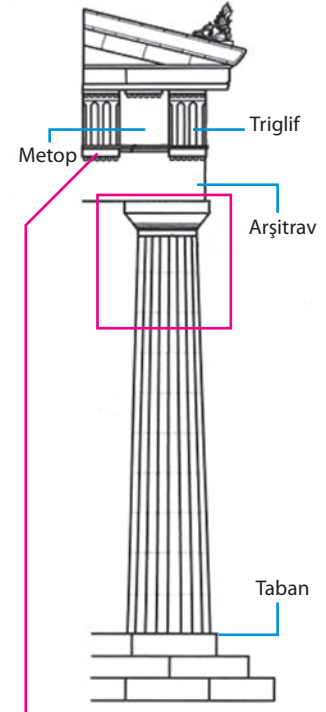
**Pseudo-peripteros:** Sella'yı çevreleyen sütunların sella duvarları üzerine yarım sütunlar şeklinde bitştirilmesiyle peripteros görünümü verilmiş olan plan tipidir. Daha çok Roma Dönemi tapınaklarında uygulanmıştır.

**Pseudo-dipteros:** Dipteros plan tipindeki çift sıra sütun dizisinden içteki sıranın kaldırılıp yerinin boş bırakılması ile dipteros görünümü verilen plan tipidir. Genellikle Hellenistik Dönem'de Anadolu'da görülür.

MÖ 7. yüzyıldan itibaren tapınaklar taştan yapılmaya başlanmış ve bunların biçimi, süslemesi, planı belirli kurallara bağlanmıştır. Bu kurallara “**nizam**” denir. Tapınakların hangi nizamla yapıldığı cephe düzeni ve sütun başlıklarından anlaşılmaktadır. Bunlar ortaya çıkış tarihlerine göre Dor, İyon ve Korint nizamları olarak adlandırılmaktadır.

**Dor Nizamı (MÖ 7-5. yüzyıllar):** Yunanistan, Güney İtalya, Sicilya ve Anadolu'daki tapınaklarda görülmektedir. Bu nizamda yapılmış bir tapınağın döşeme tabanına çoğunlukla üç basamaklı merdivenle çıkılır. Sütunların kaidesi doğrudan döşeme tabanına oturtulmuştur. Bu sütunlar, üzerindeki sade başlıklarla çatıya bağlanmıştır. Çatının kenarlarında su olukları (**sima**) yer almıştır (Görsel 7-8). Çatıyı meydana getiren kısımlar kademeli olarak düzenlenmiştir. Sütun başlıkları birbirine baştaban (**arşitrav**) dediğimiz düz taş bloklarla bağlanmıştır. Bunun üzerinde aralıklı olarak sıralanmış üç düşey yivden meydana gelen ve triglif denilen bir friz uzanmaktadır. Frizin üzerinde uzanan korniş, yapının saçak görevini yüklenmiştir. Kornişin desteklediği çatı, tapınağın iki cephesinde üçgen birer alınlık meydana getirecek şekilde meyilli olarak yapılmıştır.

Atina'daki Parthenon, Sicilya'daki Concordia ve Anadolu'da ise Assos'taki (Behramkale) Athena Tapınağı bu nizamın en özgün örnekleri arasındadır (Görsel 9-10-11).



Görsel 7 - Dor nizamına ilişkin çizim



Görsel 8 - Dor nizamına uygun sütun ve başlığı



Görsel 10 - Concordia Tapınağı, Sicilya



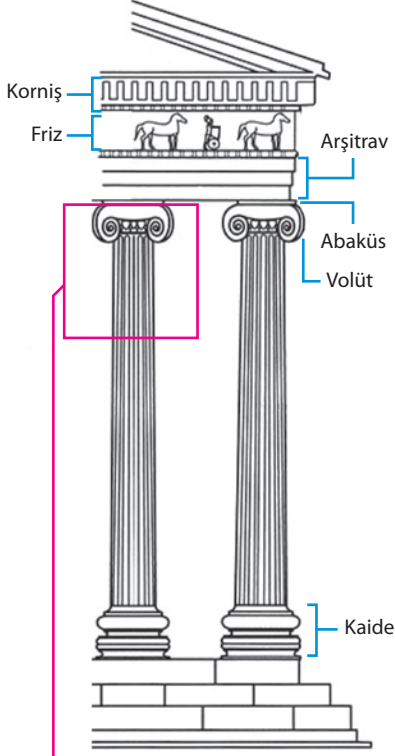
Görsel 9 - Parthenon Tapınağı, Atina



Görsel 11 - Athena Tapınağı, Behramkale

Dor nizamının başlıca özellikleri:

- Birkaç basamakla çıkılan bir zemin üzerinde yer alır.
- Sütunlarda kaide bulunmaz. Doğrudan stilobata oturur.
- Aşağıdan yukarıya doğru incelen sütunların gövdelerinde dikey yivler yer alır.
- Sütun başlığı, çanak şeklinde ekinus (yuvarlak biçimli yastık ) ile bunun üzerinde yer alan abaküs'ten (dört köşe plaka) oluşur.
- Sütunları birbirine bağlayan arşitrav (taş kiriş) vardır.
- Tapınağın kısa kenarında üçgen alınlıklar bulunur. Alınlıklar heykel ve kabartmalarla süslenmiştir.



Görsel 12 - İyon nizamına ilişkin çizim



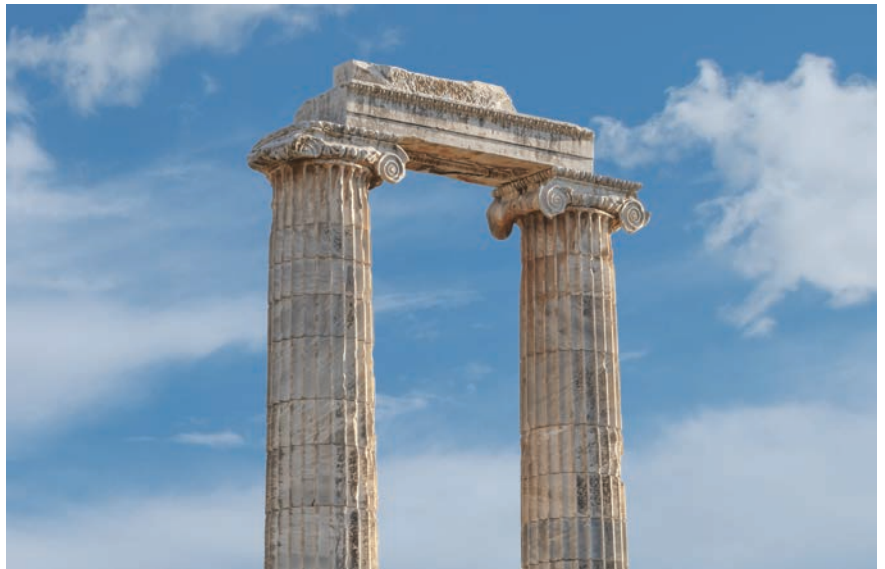
Görsel 13 - İyon nizamına uygun sütun ve başlığı

**İyon Nizamı (MÖ 7 - 5. yüzyıllar):** İyonya olarak adlandırılan Batı Anadolu kıyıları ve Ege adalarında daha yaygın olarak benimsenmiştir. İyon tapınakları Dor nizamındaki tapınaklara göre daha ince ve yüksektir (Görsel 12-13).

Hera (Sisam Adası), Artemis (Efes), Apollon (Didim) ve Artemis (Sard) tapınakları Arkaik Dönem'de İyon düzeninde inşa edilmiş tapınakların en ünlüleridir (Görsel 14-15).



Görsel 14 - Artemis Tapınağı, Efes



Görsel 15 - Apollon Tapınağı, Didim

İyon nizamının başlıca özellikleri:

- Tapınaklar basamaklı bir zemin üzerindedir.
- Arşitrav üzerinde friz bloğu yer alır.
- Sütunlar bir kaide üzerinde yer alır.
- Sütun başlıkları koçboynuzuna benzeyen kıvrımlı bir biçimdedir (volüt).
- Arşitrav dışa taşkın olarak yapılmış iki veya üç fascialıdır.
- Sütunları ince ve uzundur.

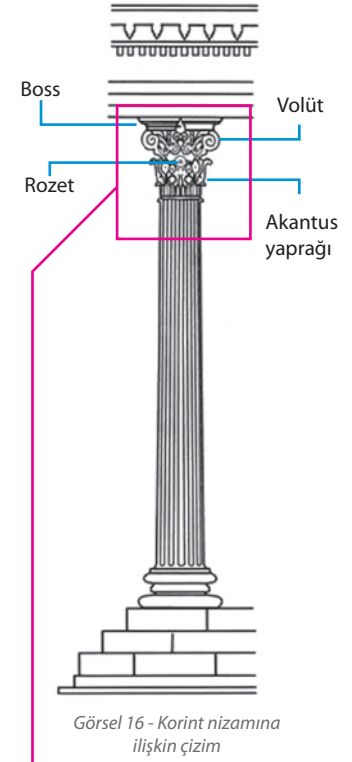
**Korint Nizamı (MÖ 5. yy.):** İyon nizamının çok az değişmiş bir şeklidir. Dor ve İyon nizamının görüldüğü her bölgede Korint nizam da görülmektedir. Aralarındaki tek fark sütun başlıklarında görülür. Korint nizamda, volüt başlık yerine akan (kenger) yaprakları ile donanmış sütun başlıkları kullanılmıştır. Bazı Yunan tapınaklarında Korint ve İyon sütun başlıkları birleştirilerek karma başlıklar kullanılmıştır. Bu tapınaklarda sütunların yerine kadın heykellerinin kullanıldığı da görülür (Görsel 16-17). Korint nizamdaki belli başlı tapınaklar arasında Silifke ve Atina yakınlarındaki Zeus tapınakları sayılabilir (Görsel 18-19).



Görsel 18 - Zeus Tapınağı,  
Mersin



Görsel 19 - Zeus Tapınağı,  
Atina



Görsel 16 - Korint nizamına  
ilişkin çizim



Görsel 17 - Korint nizamına uygun  
sütun ve başlığı

## Etkinlik

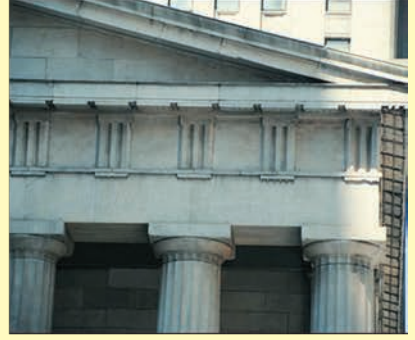
Aşağıda Yunan Mimarisinden mimari nizamlara yönelik görseller verilmiştir. Görsellerin altına ait oldukları nizamların adlarını yazınız.



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....



.....

## 7.1.2 - Antik Yunan Heykel Sanatı

Yunan heykel sanatı mimariyle beraber gelişme göstermiş, heykeller tapınakların vazgeçilmez unsurları olmuştur.



Görsel 22 - Kore,  
Atina

**Arkaik Dönem**

Arkaik Dönem'de insan vücudu aslına uygun biçimde şekillendirilmiştir. Bu dönemde katı görünümlü, cepheden tasvir edilen genç erkek (kuros) ve genç kız (kore) heykelleri çokça yapılmıştır. Gerçek kişileri ve tanrıları temsil etmeyen bu heykellerin tanrı veya tanrıçalara sunulan adaklar olduğu kabul edilmektedir.

Heykel ve kabartmalar canlı renklerle boyanmıştır. Bu heykeller bacak ve kolların gövdeden ayrılması, çıplak oluşları ve desteğe ihtiyaç duymamaları nedeniyle hem Doğu'daki hem de Mısır'daki örneklerinden ayrılır. Genç kız heykelleri genellikle gövdeye yapışık, kıvrımsız ve kalın kumaştan yapılmış uzun bir giysi ile gösterilmiştir. Dudak uçları hafifçe yukarı kaldırılarak yüze tebessüm ifadesi verilmiştir. Bu döneme ait eserler arasında; Delfi'deki "Atlet Heykeli", Sisam'daki "Tanrıça Hera Heykeli" ve Atina'da bulunan "Gülümseyen Kadın Heykeli" gösterilebilir (Görsel 20-21-22).

Arkaik Dönem'in sonlarına doğru genç erkek ve genç kız heykelleri, eskiye oranla daha doğal ve gerçekçi bir görünüm kazanmıştır. Genç erkek heykellerinde eklem, kaslar ve diğer oylumlar başarıyla aksettirilmiştir. Genç kız heykellerinde ise saçlar özenlidir.

**Klasik Dönem**

Klasik Dönem'de insan vücudu sanatın ana objesi olmuştur. Estetik açıdan ideal ölçülerdeki insan vücuduna ve yüz detaylarına çok önem verilmiştir. Elbise ile vücut arasında gerçekçi bir uyum yakalanmış; baş, gövde, kollar ve bacaklar farklı duruşlarda tasvir edilmiştir.

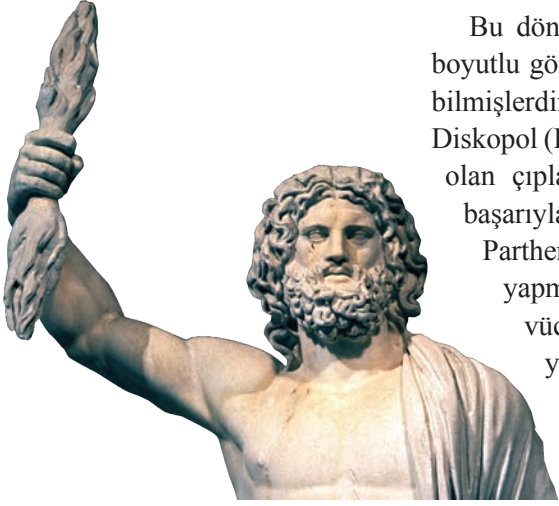
Heykeltıraşlar bu dönemde insan vücudunu oluşturan uzuvların boyutları konusunda ideal oranlar geliştirmişlerdir. Tanrılar kusursuz kabul edildiğinden ideal fiziksel vücuda sahip genç erkekler tanrı, sakin görünümlü zarif genç kadınlar da tanrıça olarak tasvir edilmiştir.



Görsel 20 - Kuros,  
Delfi



Görsel 21 - Kore, Tanrıça Hera,  
Sisam



Görsel 25 - Zeus Heykeli, Louvre Müzesi, Paris

Bu dönemde yetişen heykeltıraşlar hareket hâlindeki bir bedenün üç boyutlu görünümünü oldukça iyi gözlemiş ve gerçekçi bir şekilde aktarabilmişlerdir. Dönemin heykeltıraşlarından olan Myron (Miron), ünlü Diskopol (Disk Atan Atlet) Heykeli'nde elinde tuttuğu diski fırlatmak üzere olan çıplak atletin, sağ ayağı üzerine eğilmiş hâldeki zor duruşunu başarıyla tasvir etmiştir (Görsel 23). Phidias (Fidyas), Atina Athena Parthenon ve Olympia Zeus Tapınakları'nın tanrı heykellerini yapmıştır (Görsel 24-25). Polykleitos (Polikleitos) ise heykellerinde vücut oranlarına ayrı bir önem vermiştir. Ona göre baş tüm gövde yüksekliğinin yedide biri; ayak, avuç içinin üç katı; ayaktan dize kadar olan mesafe avuç içinin altı katı olmalıdır. Praxiteles (Praksiteles) ise çıplak tanrı ve tanrıça heykelleri ile ün yapmıştır. Sanatçının ünlü Tanrıça Aphrodite (Afrodit) heykeli insanüstü güzelliğini sürdürmekle birlikte insani vasıfları hissedilen bir figüre dönüşmüştür.



Görsel 23 - Disk Atan Adam, Thermen Müzesi, Hollanda



Görsel 24 - Athena Heykeli, Atina

### Helenistik Dönem

Helenistik Dönem'de Yunan kültürü, Ön Asya ve Mısır kültürüyle etkileşim içine girmiş ve bu durum sanata da yansımıştır. Bu dönemde yeniliklere açık bir sanat anlayışı benimsenmiştir. Bol kıvrımlı elbiseler, vücudun farklı yönlerde zıtlık oluşturacak biçimdeki zor duruşları heykeltıraşlarca tasvir edilmiştir. Acı, korku, keder, sevinç gibi ifadeler heykellere yansıtılmıştır. Ayrıca bu dönemde heykeltıraşlar mitolojik hikâyelerden esinlenmiş, dinî konulardan uzaklaşmış, teknik açıdan oldukça güç olan grup heykellerine ilgi duymuşlardır.



Görsel 26 - Büyük İskender'in başı, İstanbul Arkeoloji Müzesi

Bu dönemin ünlü heykeltıraşı Lysippos (Lisipos), insanları oldukları gibi değil, kendisine göründükleri gibi tanımlayarak en küçük ayrıntılara kadar işlenmiş birtakım tunç heykeller yapmıştır. Lysippos portre alanında da ün kazanmış ve Büyük İskender'in portrelerini yapmıştır (Görsel 26).



Dönemin diğer ünlü eserleri arasında, Laokoon Heykel Grubu ve Zafer Tanrıçası Nike Heykeli (Görsel 27-28) gösterilebilir.



Görsel 27 - Laokoon Heykel Grubu,  
Vatikan Müzesi, Roma



Görsel 28 - Nike Heykeli,  
Louvre Müzesi, Paris

#### Etkinlik

Aşağıda Yunan heykel sanatının Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemlerine ait heykel örnekleri ve dönemlerin özelliklerini belirten cümleler karışık olarak verilmiştir. Heykelleri de inceleyerek cümlelerin sonuna ve heykellerin altına ait oldukları dönemin adını örnekteki gibi yazınız.



- 1- Heykeller genelde hareketsiz görünümlüdür. (..... *Klasik Dönem* .....
- 2- Duyguları dışa yansıtan yüz ifadeleri vardır. (.....)
- 3- Ana tipler kuros (erkek) ve kore (kadın) heykelleridir. (.....)
- 4- Yüz ve vücut öne bakar (frontal) pozisyonundadır. (.....)
- 5- Heykellerde hareketli pozisyonlar işlemeye başlanmıştır. (.....)
- 6- Hareketli heykellere realistik heyecan katılmıştır. (.....)
- 7- Grup heykelleri yaygındır. (.....)
- 8- Heykellerde yüz ve eller farklı yönlere bakar, vücut asimetriktir ve eğilip bükülmüştür. (.....)



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1 -Batı Anadolu'da kurulan şehir devletleri Yunan mimarisinin gelişimine nasıl katkıda bulunmuşlardır?

2 -Yunan mimarisinin en önemli yapı türü nedir?

3 -Yunan sanatında yapısal nizamlar arasındaki farklılıklar hangi mimari unsurlarda görülmektedir?

4 -Yunan mimarisinde tapınak dışında ne tür yapılar görülür?

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

5 -Aşağıdakilerden hangisi Yunan mimarisinde nizamların ortaya çıkmasının bir sonucu **değildir**?

- A) Yapılara anıtsal bir görünüm verilmesi
- B) Tapınakların dış görünümüne önem verilmesi
- C) Tapınakların etrafının sütunlarla çevrilmesi
- D) Tapınakların yapımında kerpiç ve ahşap malzeme kullanılması
- E) Tapınaklarda süsleme unsurlarına yer verilmesi

6 -Yunan portre heykel sanatının en önemli temsilcisi olarak kabul edilen ve çok sayıda "İskender Portresi" çalışan ünlü heykeltıraş aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Fidyas B) Lisipos C) Donatello D) Polikletos E) Bernini

7 -Aşağıdaki tapınaklardan hangisi Dor nizamında yapılmıştır?

- A) Efes Artemis Tapınağı B) Assos Athena Tapınağı C) Didim Apollon Tapınağı
- D) Atina Nike Tapınağı E) Atina Zeus Tapınağı

8 -Arkaik Dönem giyimli genç kız heykellerine verilen isim aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Kuros B) Koro C) Kore D) Kolaj E) Korint

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Bazilika

Forum

Zafer takı

Su kemeri

Amfiteatr

Tiyatro

Lahit

Mozaik



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite;

- 1 - Roma mimarisinin genel özelliklerini,
- 2 - Roma mimarisine ait yapı türlerini,
- 1 - Roma heykel sanatının genel özelliklerini **öğreneceksiniz.**



# 8.ÜNİTE

## Roma Sanatı

Konu Başlıkları

- 8 - Roma Sanatı
  - 8.1 - Roma Mimarisi
  - 8.2 - Roma Heykel Sanatı

## 8.1 - Roma Sanatı

Harita

## Roma İmparatorluğu



Tarihin en büyük imparatorluklarından biri olan Roma İmparatorluğu kuruluşundan itibaren birkaç yüzyıl içinde İtalya sınırlarını aşarak Akdeniz Havzası'na egemen olmuş, Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar geniş bir coğrafyada büyük bir uygarlık kurmuştur. Kuruluşundan yıkılışına kadar Roma; krallık, cumhuriyet ve imparatorluk dönemlerini yaşamıştır.



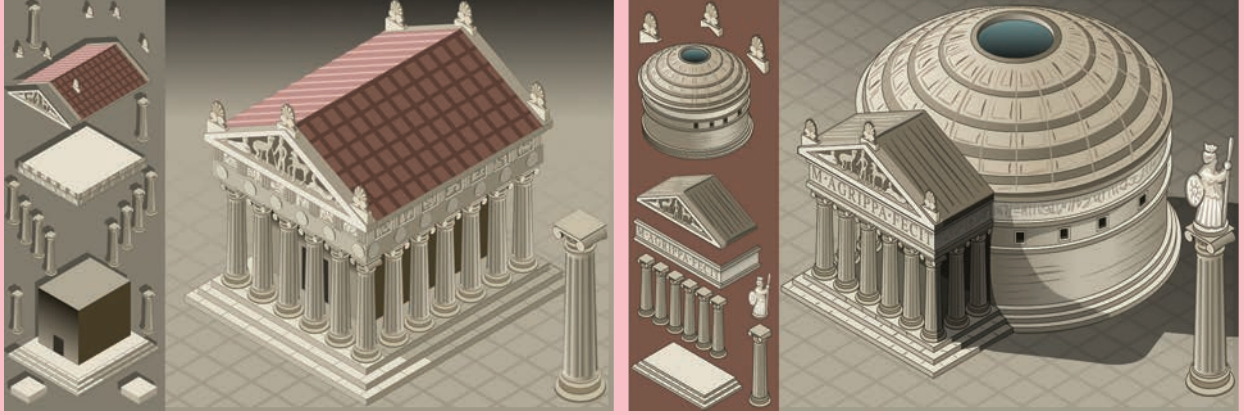
Görsel 1 - İstanbul'un Fethi'ni gösteren temsili resim

Geniş bir coğrafyaya hükmeden Roma İmparatorluğu, içinde barındırdığı farklı kültürlerin de etkisiyle hâkim olduğu topraklarda sayısız sanat eseri meydana getirmiş ve dünya sanat tarihindeki yerini almıştır. İmparatorluk, Kavimler Göçü (375) sonucunda Batı ve Doğu Roma olmak üzere ikiye ayrılmıştır (395). Batı Roma 476'da, Doğu Roma (Bizans) ise İstanbul'un Türkler tarafından fethi (1453) (Görsel 1) sonucunda tarih sahnesinden çekilmiştir.

## 8.1.1 - Roma Mimarisi

## Etkinlik

Aşağıda farklı iki uygarlığa ait tapınak görselleri verilmiştir. Tapınakların farklı ve benzer özelliklerini açıklayarak hangi uygarlıklara ait olduklarını söyleyiniz.



*Soldaki tapınak dört tarafından basamaklyken, sağdaki tapınak ön taraftan basamaklıdır.*

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Roma sanatının en çok gelişme gösterdiği alanların başında mimari gelmektedir. Romalılar hakim oldukları topraklarda kendilerine özgü şehir planlamacılığını ve yapı tiplerini yaygınlaştırmaya önem vermişlerdir. Bunu gerçekleştirirken kireç harcı kullandıkları kemer, kubbe ve tonozlarla geniş mekânların üstünü örterek boyut ve oran itibarıyla daha görkemli eserler yapmışlardır (Görsel 2). Bu yapılar arasında; tapınaklar, tiyatrolar, amfiteyatrolar, evler, saraylar, forumlar, bazilikalar, stadyumlar, hamamlar, su kemerleri, kütüphaneler ve zafer takları yer alır.



Görsel 2 - Roma mimarisine özgü devasa kubbeler

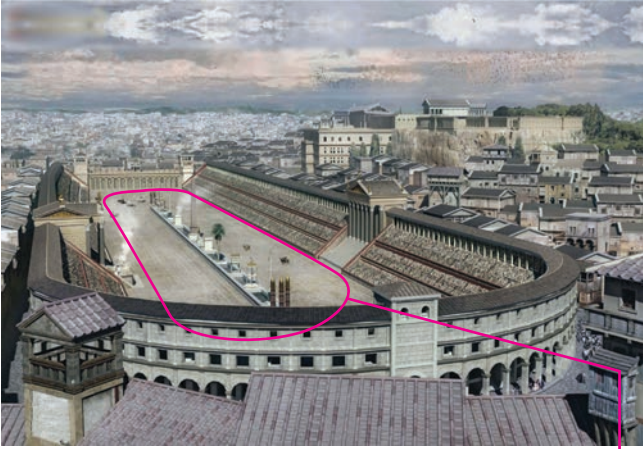
Roma İmparatorluğu'nda saray, villa, yüksek katlı ya da tek kat ev tipleri geniş kentlerin ana dokusunu meydana getirmelerinin yanında uygarlığın ihtişamını gösteren yapılardır. Roma sarayları; tören daireleri, oturma daireleri ve bahçeden oluşurken evler ise üzeri örtülü, ortası delik bir tavan ve tam altında havuz bulunan bir avluya (atrium) sahip yapılar idi. Avlu çevresinde yemek ve yatak odaları ile bahçe yer almaktaydı. Havuz, çeşme ve odalarının tabanları mozaiklerle süslenmiş olan Gaziantep Zeugma antik kentinden ve Efes'te bulunan Yamaç Evler Anadolu'daki Roma sarayı örnekleridir (Görsel 3).



Görsel 3 - Zeugma Antik kentinden detay, Gaziantep



Görsel 4 - Roma Forumu'nun günümüzdeki görünümü

Görsel 5 - Collesium,  
RomaGörsel 6 - Circus Maximus,  
Roma

Kentlerin merkezinde yer alan ve çevresi bazilika gibi önemli kamu binalarıyla kuşatılmış olan forumlar Yunanlılardaki agoraların işlevini yerine getirmiştir. Ticari faaliyetlerin yanı sıra davaların görüldüğü, resmî ve genel toplantıların yapıldığı bazilikalar ise kent hayatında ayrı bir öneme sahiptir. Roma Forumu'nda inşa edilen Aemilia (Emilya) ve Julia Bazilikaları, önemli bazilikalar arasında yer almaktadır (Görsel 4).

Roma tiyatroları, Yunan tiyatrolarında olduğu gibi sahne binası, yarım daire şeklinde bir meydan ve oturma kademelerinden oluşmuştur. Sahne bölümü çok geniştir ve oturma basamakları ile birleştirilerek mimari bir bütünlük sağlanmıştır. Bu tiyatroların Anadolu'daki en güzel örneği Antalya yakınlarındaki Aspendos Tiyatrosu'dur. Tiyatro planından uyarlanmış olan amfitiyatrolar, Roma toplumsal yaşamının önemli bir parçası olan gladyatör dövüşleri ve kalabalık gösteriler için tasarlanmıştır. Amfitiyatroların en görkemli ve tanınmış örneği ise başkent Roma'daki Collesium'dur (Kolezyum) (Görsel 5).

Roma mimarisine özgü diğer yapılar arasında; içinde spor alanları, hamam ve çeşitli sosyal alanların bulunduğu çok amaçlı bir yapı olan gimnazyum ile gladyatör oyunları ve araba yarışlarının gerçekleştirildiği circuslar (Serkus) yer almaktadır. Circusların en büyüğü başkent Roma'da inşa edilen Circus Maximus'tur (Görsel 6).



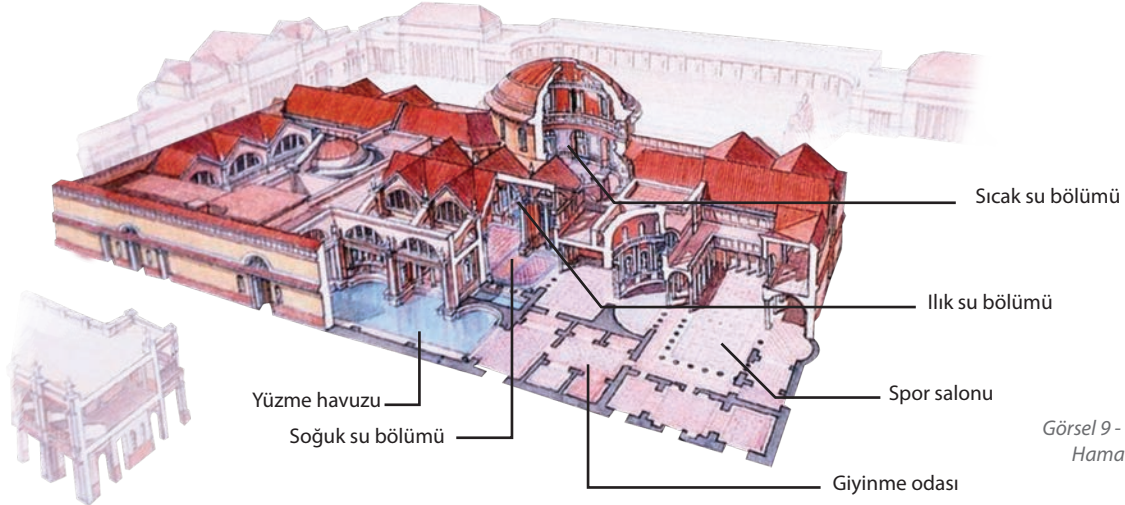
Roma hamamları sadece temizlenme amaçlı olmayıp uyku, dinlenme, okuma, sohbet ve sportif faaliyetlerin de gerçekleştirildiği yapılar olmuştur. Hamamlar; açık avlu, giyinme bölümü, oturma sıralarının bulunduğu soğuk bölüm, içinde genellikle bir havuzun bulunduğu ılık mekân ve sauna hücrelerinden oluşmaktadır. Antalya'da Phaselis (Faselis), Ankara'daki Roma Hamamı (Görsel 7), Milet'teki Faustina ile Roma'daki Caracalla (Karakalla) (Görsel 8-9) önemli Roma hamamları arasında sayılmaktadır.



Görsel 7 - Roma Hamamı, Ankara



Görsel 8 - Caracalla Hamamı içinden detay, Roma



Görsel 9 - Caracalla Hamamı, Roma

Romalılar şehirlerin su ihtiyaçlarını karşılamak için çok sayıda su yolları ve kemerleri inşa etmişlerdir. Fransa'daki Pont du Gard (Po du Gâh), Antalya'daki Aspendos ve İstanbul'daki Bozdoğan Kemeru bu yapılardan günümüze kalan örneklerindendir.

Roma'nın askeri ve politik gücünü yansıtan zafer takları; senato, imparatorlar, komutanlar veya eyaletlerdeki halk tarafından askeri başarıların anısına inşa edilen anıtlardır. Ana caddelerin girişlerinde veya forumlarda yer alan zafer takları, üzerlerindeki imparator heykelleri ve kabartmaları ile görsel bir şölen niteliğindedir. Bunlardan Titus Zafer Takı en güzel örneklerden birini teşkil etmektedir (Görsel 10). Roma mimarisinde tapınaklar büyük bir öneme sahiptir. Tapınakların görünümü ve mimarisi Yunan tapınaklarına benzese de bazı yönlerden farklılık arz etmektedir. Yüksek bir zemin üzerinde inşa edilen Roma tapınaklarının ön cepheleri basamaklıyken Yunan tapınakları dört yönde basamaklıdır.



Görsel 10 - Titus Zafer Takı, Roma



Görsel 11 - Pantheon,  
Roma

Roma tapınaklarında kare şeklindeki sella (kutsal iç mekân) genellikle üç bölüme ayrılmıştır ve sadece ön cephesinde (iki veya üç sıra) sütun sırası yer alır. Buna karşılık Yunan tapınaklarında sella dikdörtgen biçimlidir ve dört yönden sütun sıraları ile çevrelenmiştir. Roma mimarisinin en ünlü tapınakları arasında sayılan Pantheon Tapınağı dairesel plana sahiptir (Görsel 11-12). Yapının yüksekliği ile kubbe çapı aynı olup ışık, çatıda bulunan 8.74 m genişliğindeki yuvarlak açıklıktan gelir.



Görsel 12 - Pantheon (iç),  
Roma



Görsel 13 - Augustus Tapınağı,  
Ankara

Anadolu'daki Roma tapınak örnekleri arasında yer alan Ankara Augustus Tapınağı (Görsel 13), Ulus'taki Hacı Bayram Veli Camii bitişiğinde yer alır. Yapı, orijinal halinde önde ve arkada sekiz; kuzey ve güney kenarları boyunca da on beş uzun sütun ile çevrilidir. Tapınak Efes, Sardes (Sart) tapınakları gibi batıya dönük inşa edilmiştir. Aizanoi (Çavdarhisar-Kütahya) Zeus Tapınağı etrafı sütunlu galerilerle çevrili 130,5x112 m boyutlarındaki alanın ortasında, bir podyum üzerine kuruludur. 120 adet iyon ve 4 adet korint üslubunda sütunlarla dipteras planlı olarak inşa edilmiştir.

Roma mimarisinde; kütüphane, toplantı salonları ve latrina (umumi tuvalet) gibi idari ve sosyal işlevli olanlar dışında; yollar, köprüler, limanlar ve kanalizasyon sistemleri gibi bayındırlık yapıları yaygınlaşmıştır.

#### Etkinlik

Aşağıda Roma sanatının Anadolu'da bulunan bazı mimari örnekleri verilmiştir. Bu yapı türlerini görselden yola çıkarak tamamlayınız.



Kütahya

Zeus ..... Tapınağı .....



İstanbul

Bozdoğan .....



Antalya

Hadrianus .....



Aydın

Afrodiasias .....



Antalya

Aspendos .....



Antalya

Aspendos .....

## 8.1.2 - Roma Heykel Sanatı

## Etkinlik

Aşağıda Roma heykel sanatına ait görseller verilmiştir. Görselleri inceleyerek aşağıdaki soruları cevaplayınız.



İmparator Vespasian  
Büstü



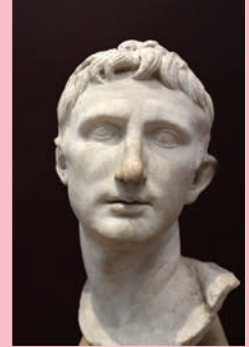
Roma Tanrıçası  
Büstü



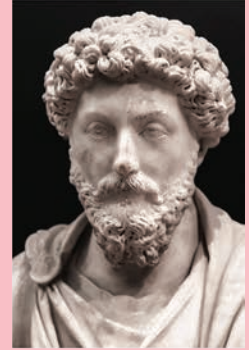
Julius Caesar  
(Jul Sezar) Anıtı



Primaporta Augustus  
(Avgustus) Heykeli



İmparator Augustus  
(Avgustus)



İmparator Marcus  
Aurelius'un Büstü

- 1- Heykelerde genellikle hangi konular işlenmiştir?
- 2- Heykellerin yapılmasında hangi faktörler etkili olmuştur?
- 3- Heykellerin teknik özellikleri (perspektif, hareketlilik vb.) hakkında neler söylenebilir?

Yunan uygarlığında tapınaklar için yapılan heykeller, Roma uygarlığında tapınakların yanı sıra diğer yapıları, sokakları, meydanları süslemek için yapılmıştır. Özellikle İmparatorluk Dönemi'nde mimari cephelerin tasarımı heykelle birlikte düşünülmüştür (Görsel 14). Ayrıca zafer kazanmış komutanları, başarılı olmuş sporcuları onurlandırmak için de çok sayıda heykel yapılmıştır. Bu üretimde heykeltıraşın, heykelin dengesini hesaplamakla uğraşmamasında, denge sorununu bir destekle çözmüş olmasının büyük etkisi vardır. Hareketli görünüme sahip pek çok heykelde, vücut organları ayrı ayrı çalışılmış ve heykelin gövdesine kenetlerle bağlanmıştır. Böylece seri heykel üretimi kolay hale gelmiştir.

Romalılar heykel sanatında ilk dönemlerde Yunanlıları taklit etmişlerdir. Yunanistan'ın Roma topraklarına katılmasıyla Romalılar, Yunan heykeltıraşlarını kendi ülkelerine getirmişlerdir. Ayrıca Yunanistan'dan getirdikleri heykelleri kendi konutlarında ve kamu binalarında sergilemişlerdir. Roma heykel sanatında zamanla özgün eserler verilmeye başlanmış ve iki ülkenin heykel sanatında farklılıklar belirginleşmiştir. Yunan heykellerinde daha çok mitolojik konular işlenirken Roma heykellerinde günlük hayattan konulara yer verilmiştir. Yunan portrelerinde görülen ideal güzellik anlayışı terk edilmiş, yerine realist bir anlayışla bugünlere benzer portreler yapılmıştır.



Görsel 14 - Marcus Aurelius Anıtı,  
Roma

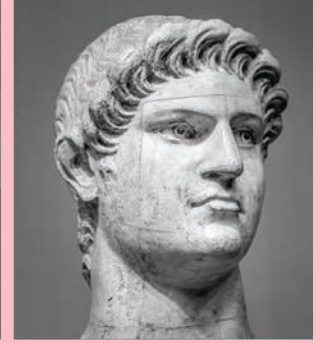
## Etkinlik

Aşağıda Yunan ve Roma heykellerinden örnekler verilmiştir. Bu görsellerden yola çıkarak Yunan ve Roma heykellerinin farklılıklarını boş bırakılan yerlere yazınız.

## Yunan Heykelleri



## Roma Heykelleri



.....

.....

.....



Görsel 17 - Traianus Sütunu, Roma

Romalıların heykel sanatına en büyük katkıları portre alanında olmuştur. Portreciliğin gelişmesinde atalarının masklarını evlerinde saklama ve halka açık yerlerde ünlü kişilerin onuruna heykel dikme alışkanlığı etkili olmuştur. Özellikle idarecilerin portrelerinde, imparatorların bütün üstün nitelikleri kendinde toplayan kişi olduğu halka anlatılmak, vurgulanmak istenmiştir. Bundan dolayı portreler genç, dinamik, güçlü ve sert bir imaja sahiptir. Portrelerde her türlü yüz ifadesi ve şahsi özellikler gerçekçi bir üslupla işlenmiştir. Bu portrelere örnek olarak imparatorlardan Neon ve Konstantin'in portreleri gösterilebilir (Görsel 15).



Görsel 15 - İmparator Konstantin'in Büstü



Görsel 16 - İmparator Augustus (Avgustus) Heykeli



Görsel 18 - Traianus Sütunu üzerindeki kabartmalar

Heykel ve kabartma sanatı, Akdeniz dünyasına egemen olmak isteyen Roma İmparatorluğu'nun resmî propaganda aracı olmuştur. Tanrısallaştırılan imparator heykelleri, vatandaşların devlete bağlılığını güçlendiren bir unsur olarak görülmüştür. Bu konudaki en güzel örneklerden biri olan Augustus'un (Avgustus) heykeli yüz ve duruşuyla, tanrısallaştırılmış bir idareciyi gösterir. Bu heykelde askerî elbiseleri ile görünen Augustus, savaş alanlarından zaferlerle dönen güçlü bir komutandır (Görsel 16). Zafer takları, sunaklar ve anıtlardaki kabartmalar da İmparatorluğun etkin bir propaganda aracıdır. İmparator Traianus (Treynus)'un yaptırdığı 40 m yüksekliğindeki anıt sütunun gövdesinde, imparatorun Romanya Seferi'ni betimleyen kabartmalar yer almaktadır (Görsel 17-18).



## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 -Roma Dönemi'nde görülen başlıca yapı tipleri nelerdir?
- 2 -Roma heykel sanatının özellikleri nelerdir?
- 3 -Romalıların mimariye getirdikleri en önemli yenilikler nelerdir? Kısaca bilgi veriniz.
- 4 -Roma tiyatrolarını Yunan tiyatrolarından ayıran en önemli özellik nedir? Söyleyiniz.

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

- 5 -Roma'daki Colosseum, aşağıdaki yapı türlerinden hangisine örnektir?
  - A) Tiyatro B) Amfityatro C) Forum D) Bazilika E) Circus
- 6 -Aşağıdaki Roma tapınaklarından hangisi Anadolu'da bulunmaktadır?
  - A) Vesta Tapınağı
  - B) Nimes Tapınağı
  - C) Augustus Tapınağı
  - D) Pantheon Tapınağı
  - E) Parthenon Tapınağı
- 7 - Roma tapınaklarındaki sütun başlıkları ve sütunların taşıdığı saçaklar, hangi mimarı nizamda yapılmıştır?
  - A) Dor B) İyon C) Tromp D) Korint E) Pandantif
- 8 - • Yapılarda taş, tuğla, mermer gibi malzemeler kullanılmıştır.
  - Kemer, kubbe, tonoz gibi yapı elemanları kullanılmıştır.
  - Kentlerde; meydanlara çıkan geniş caddeler, kanalizasyon ve su dağıtım ağı gibi alt yapı sistemlerinin yer aldığı görülür.
 Yukarıda sıralanan mimari anlayışa sahip uygarlık, aşağıdakilerden hangisidir?
  - A) Mısır B) Yunan C) Roma D) Girit E) Mezopotamya
- 9 - “Roma evi, ..... adı verilen avluya açılan odalardan oluşur.” Verilen cümlede boş bırakılan yere, aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?
  - A) Atrium B) Forum C) Agora D) Bazilika E) Circus

## Notlar

A large rectangular area with a light pink border, containing a grid of small dots for writing notes.

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Katakomp

Yer altı şehri

Fresko

Manastır

Kilise

Şapel

Bazilika

Apsis



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite de;

- 1 - Erken Hristiyan sanatını,
- 2 - Bizans sanatını,
- 3 - Bizans mimarisinin özelliklerini,
- 4 - Bizans Dönemi kentini meydana getiren öğeleri **öğreneceksiniz.**





# 9.ÜNİTE

## Erken Hristiyan ve Bizans Sanatı

Konu Başlıkları

- 9 - Erken Hristiyan ve Bizans Sanatı
  - 9.1 - Erken Hristiyan Sanatı
  - 9.2 - Bizans Sanatı

## 9.1 - Erken Hristiyan Sanatı

Hristiyanlık, Roma İmparatorluğu zamanında Filistin topraklarında doğmuştur. İlahi bir din olan Hristiyanlık çok tanrı inancını reddettiği için başlangıçta Roma İmparatorluğunca kabul edilmemiş ve Hristiyanlar bu topraklarda uzun süre baskı altında tutulmuştur. Tarihte 1-4. yy. arasındaki bu döneme Erken Hristiyanlık Dönemi, bu dönemde ortaya çıkan sanata da Erken Hristiyan sanatı denir. Erken Hristiyan sanatı, Romalıların egemen oldukları topraklarda (Anadolu, Yunanistan, Mısır, İtalya gibi) ortaya çıkmıştır.



Görsel 1 - Katakomp

Romalıların baskısından kaçan ilk Hristiyanlar, toprağı oyarak yer altı kentleri yapmışlar ve buralarda saklanarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İlk Hristiyanların sığındıkları bu yer altı mezarlarına katakomp denir (Görsel 1). Katakompolar; uzun galeriler, küçük odalar ve geçitler şeklindedir. 4. yüzyıldan sonra yerlerini kiliselere bırakan katakompolar dinsel ziyaret yerlerine dönüşmüştür.



Görsel 2 - Erken Hristiyanlık Dönemi resim örneği

Kapadokya yöresinde yer altı şehirleri kuran ilk Hristiyanlar, girişleri kolayca fark edilemeyecek şekilde yapılmış bu şehirlerde saklanarak Romalı askerlerin zulmünden kurtulabilmişlerdir. Kurulan bu yer altı şehirlerinde uzun süre dışarı çıkmadan yaşamak zorunda kaldıkları için yer altına erzak depoları, havalandırma bacaları, şarap imalathaneleri, kiliseler, manastırlar, su kuyuları, tuvaletler ve toplantı odaları yaparak yaşam alanlarını genişletmişlerdir. Birbirine bağlı odalardan oluşan bu şehirlerde bazı odalar ancak bir insanın geçebileceği genişlikteki tünellerle birbirine bağlanmıştır. Tünellerin giriş çıkışlarında güvenlik nedeniyle tüneli kapatmak için kullanılan silindir şeklinde büyük taşlar bulunmaktadır.

Kapadokya, Erken Dönem Hristiyanlık sanatı açısından da önemli bir yere sahiptir. 1. yüzyıldan sonra katakompolarında yaşamaya başlayan ilk Hristiyanlar, bu yapıların duvarlarını Hristiyanlıkla ilgili çeşitli resimlerle süslemişlerdir. Resimlerde estetik kaygıdan çok yeni bir din görüşünü en yalın biçimde yansıtmaya çabası ön plandadır. Üzerlerindeki baskıdan ötürü duygularını sembollerle anlatan ilk Hristiyanların ortaya koyduğu bu sanat, sembolik bir sanattır. Bu sembollerin en çok kullanılanları; güvercin, tavus kuşu, balık, kuzu, iyi çoban, çiçekli bahçe ve gemi motifleridir. Kapadokya yöresinde birçok manastır, kilise, şapel ve evlerin duvarlarına yapılan resimler Bizans resim sanatının öncüleri olmuştur (Görsel 2).

Derinkuyu ve Kaymaklı, Kapadokya yöresindeki (Nevşehir, Niğde, Aksaray, Kayseri) yer altı kentlerinin en önemlileridir. Bu kentler, çeşitli dehlizlerle birbirine bağlı yer altı katlarından oluşmaktadır.

### Derinkuyu Yer Altı Şehri

Kayalara oyulmuş olan şehir, Nevşehir-Niğde karayolu üzerinde ve Nevşehir'e 30 km uzaklıkta bulunan Derinkuyu ilçesindedir. Sekiz kattan oluşan ve 85 m derinliğe inen Derinkuyu yer altı şehri, büyük bir topluluğu içinde barındıracak ve bu topluluğun ihtiyaçlarını karşılayacak mekânlardan oluşmaktadır. Yer altı şehrinde; yaşama alanları, mutfak ve yemekhaneler, ahırlar ve şirahanelerin yanı sıra diğer yer altı şehirlerinde bulunmayan bir misyoner okulu bulunmaktadır. Kapadokya'daki diğer örnekleri içinde Derinkuyu yer altı şehri en geniş, en derin ve en gelişmiş yerleşim alanıdır (Görsel 3).

### Kaymaklı Yer Altı Şehri

1964'te ziyarete açılan şehir, Nevşehir'e 19 km uzaklıktaki Kaymaklı kasabasında yer alır. Tüf kayalara oyulmuş sekiz katlı şehrin dört katı ziyarete açıktır. Bir topluluğun geçici olarak yaşayabilmesi için gerekli barınma şartlarına uygun olan alanda; dar koridorlarla birbirlerine bağlanan oda ve salonlar, mutfak, şarap ve erzak depoları, havalandırma bacaları, su kuyuları, kilise ve dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehlikeyi önlemek için kapıyı içten kapatan büyük sürgü taşları yer alır.

Kaymaklı yer altı şehrinin ilk katı diğer yer altı şehirlerinde de olduğu gibi ahırlara ayrılmıştır. Hayvanların dar koridorlardan daha aşağıdaki katlara geçişi zor olacağından ahırın hemen girişte yer aldığı tahmin edilmektedir. Girişteki ahır, birçok koridorla kilise ve yaşama mekânları gibi diğer bölümlere geçişi de sağlamaktadır. Bu koridorlar sürgü taşlarıyla korunmuştur. İstenildiğinde sürgü taşıyla kapanabilen bir pasajla ikinci kattaki kiliseye geçilebilmektedir. Bu kilise tek nefli ve iki apsislidir. Apsislerin önünde vaftiz taşı, kenarlarında ise oturmaya yarayan platformlar yer almaktadır. Bu kilisenin bitişiğinde kilise görevlileri için yapıldığı varsayılan bir de mezarlık bulunmaktadır.

Kaymaklı yer altı şehrinin şirahaneler, erzak depoları, mutfaklar ve oturma alanlarından oluşan asıl mekânları ise üçüncü katta ortaya çıkarılmıştır. Burada bulunan en ilginç mekânlardan birisi de bakır işleme atölyesidir. Yer altı şehrinin açığa çıkarılabilen son katı olan dördüncü katındaki üretim, işleme ve depolama mekânlarının çokluğu ve gelişmişliği, şehir sakinlerinin yer üstündeki gündelik mesailerini aynen yer altında da sürdürdüklerini göstermektedir. Aydınlatma için ise beziryağı yakılan kandiller kullanılmış, bu kandiller ısınmada da büyük görev üstlenmiştir. Henüz tümüyle ortaya çıkarılmamış olan Kaymaklı yer altı şehri, keşfedilen bölümlerinin zenginliğinden dolayı Kapadokya'nın en geniş ve en çok nüfus barındıran yer altı şehirlerinden biri olmuştur (Görsel 4).



Görsel 3 - Derinkuyu yer altı şehri (temsili resim), Nevşehir



Görsel 4 - Kaymaklı yer altı şehri (temsili resim), Nevşehir

## 9.2 - Bizans Sanatı

**Bizans Sanatının Genel Özellikleri**

Bizans sanatı 395 yılında ikiye bölünen Roma İmparatorluğu'nun doğu parçası olan ve 1453 tarihinde Osmanlı Türkleri tarafından ortadan kaldırılan Bizans Devleti'nin sanatıdır. Bizans sanatı; Roma'dan miras kalan gelenekler, Helenistik Dönem'in bilgileri, Hristiyan inancı, aynı çağda yakın ilişkide bulunulan ülkelerden alınan sanat etkilerinin birlikte yoğrulmasıyla orijinal bir üslup oluşturmuştur.

Bizans sanatında iki güçlü akım egemen olmuştur. Birincisi; özellikle saray ve ileri gelen çevrelerce tutulan, kökü eski sanat geleneklerine bağlı, ince, hassas, hatta bazı durumlarda Hristiyanlığa yabancı unsurların bile göze batmadığı görkemli, zengin ve göz kamaştırıcı bir sanat akımı olan başkent üslubudur. İkincisi ise form güzelliğine önem vermeyen, dini konuları esas alan ve sanatı dinin bir anlatımı olarak kabul eden ilkel ve kuru bir sanat akımı olan eyalet üslubudur. Ancak bu akımları kesin bir biçimde bölgelere ayırmak olanaksızdır.

Sonuç olarak Bizans sanatı için, İlk Çağ ve Roma sanatından aldığı bilgileri, Doğu beğenisi ve deneyimlerini Hristiyanlıkla kaynaştırarak uygulayan ve yerli geleneklerden de faydalanarak Doğu Akdeniz çevresinde bütün Orta Çağ'ı kaplayan Hristiyan sanatıdır, denebilir.

Bizans sanatı, özelliklerine göre dört döneme ayrılmıştır:

**1. Erken Bizans Dönemi Sanatı:** 5. yüzyılın sonlarından ikonoklazma hareketinin başladığı 726 yılına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Helenistik ve Roma sanatı anlayışı Bizans sanatı üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca Yakın Doğu'nun sanat ve estetik zevkleri de bu sanata sızmıştır.



Görsel 5 - İkonoklazma hareketini gösteren temsili resim

**2. İkonoklazma Dönemi Sanatı:** Bizans sanatının ilk dönemi siyasal ve askeri gerilemelerle birlikte, 726'da ortaya çıkan ve kiliselerin dini resimlerle süslenmesini yasaklayan bir akım ile sarsıntı geçirmiş, bu durum kısa bir ara ile 842'ye kadar sürmüştür. Bu akıma İkonoklazma adı verilir. Bu dönemde tasvir yasağı olduğundan dini resimler yasaklanmış ve tahrip edilmiş, tamamen bezemeye dayanan ve dini olmayan sanat anlayışı benimsenmiştir (Görsel 5).

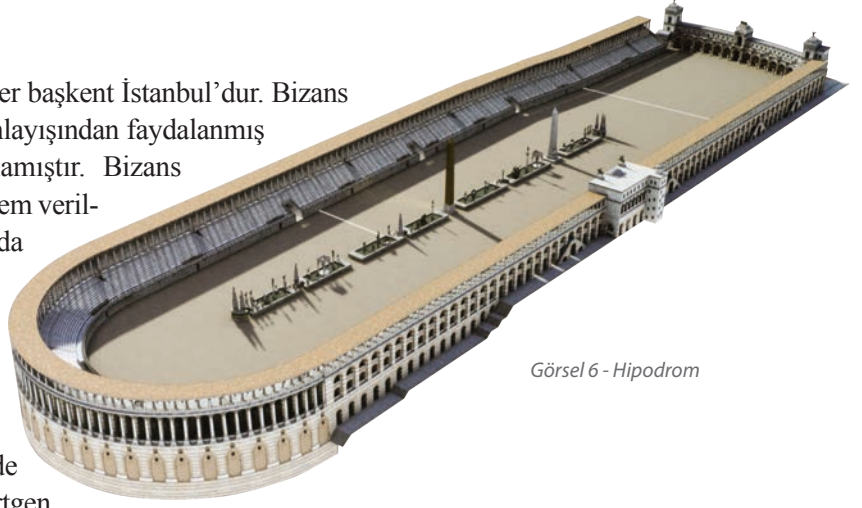
**3. Orta Bizans Dönemi Sanatı:** İkonoklazma'nın 842'de ortadan kalkması ile başlayan Orta Dönem Bizans sanatı, IV. Haçlı Seferi'nin (1204) Bizans'a yönelmesi ve İstanbul'u ele geçiren Latinlerin bir

Latin İmparatorluğu kurmalarına kadar sürmüştür. Makedonyalılar ve Komnenoslar sülaleleri zamanına rastlayan bu dönemde Bizans sanatı, kilisenin İkonoklazma'ya karşı kazandığı zaferle yeni bir yön tutmuştur. Bizans sanatının kendine özgü karakterini bulduğu bu dönemde, İslam uygarlığı ile beraber, İlk Çağ bilgisi ve Doğu'nun sanat zevki egemen olmuştur.

**4. Son Dönem Bizans Sanatı:** 1261'den 1453'e kadar ki son eserlerin verildiği dönemdir.

### Bizans Mimarisi

Bizans mimarisinin en iyi görüldüğü yer başkent İstanbul'dur. Bizans mimarisi başlangıçta İlk Çağ'ın mimari anlayışından faydalanmış ve bunları yeni yapılan eserlere uyarlamıştır. Bizans Dönemi'nde de şehircilik çalışmalarına önem verilmiştir. Yeni kentlerin kurulmasının yanında eski kentlerde de onarımlar yapılmıştır. Antik Dönem agoraları, forumları, surları onarılmış, gerekli durumlarda genişletilmiş ya da yeniden yapılmış, suyolları, sarnıç ve köprüler inşa edilmiştir. İmparatorlar ayrıca, halkın eğlenmesi için, içinde atlı araba yarışlarının yapıldığı dikdörtgen planlı hipodromlar yaptırmışlardır (Görsel 6).



Görsel 6 - Hipodrom

Bizans mimarisinin en önemli dini yapıları kiliselerdir. Kilise planlarında dört plan çeşidi uygulanmıştır.

#### 1 - Bazilikal Planlı Kiliseler

Bazilikalılar Roma Dönemi'nde çarşı, borsa binası gibi ticari amaçlara yönelik veya yargılama ile ilgili ihtiyaçlara cevap veren profan (din dışı) binalar halinde inşa edilmiştir. Bu yapı şeması, yeni inançtan doğan farklı anlayışların oluşturduğu birtakım değişikliklerle kilise mimarisinin erken devrinde çokça uygulanmış ve çeşitli tiplerle sınıflandırılmıştır. Plan ve örtü sistemi bakımından zamanla gelişme kaydeden bazilika plan tipinde özellikle oran, ölçü ve malzeme olarak İlk Çağ'ın esasları benimsenmiştir. Bazilikal planlı kilise uzun bir yapıdır. İçi iki sütun dizisi ile üç nef ayrılmış, ortadaki nef yandakilere oranla daha geniş tutulmuştur. Doğu ucunda ise yarım yuvarlak şeklinde dışarı taşan apsis bulunur. Batı yönünde de narteks adı verilen bir hol vardır. Bunun iki yanındaki merdivenlerden yan neflerin üstünde yer alan ve kadınlara ait olan galerilere çıkılır. Bir bazilikanın üstü çift meyilli ve kiremit kaplı ahşap bir çatı ile örtülüdür. Bu basit ve yalın kilise tipinin çok sayıda örnekleri inşa edilmiştir. İstanbul Studios Manastır Kilisesi (İmrahor İlyas Bey Camisi), Demre (Antalya) Aziz Nicolaus Kilisesi önemli örneklerdendir.



Görsel 7 - Aziz Nicolaus Kilisesi, Demre

Demre Aziz Nicolaus Kilisesi, Bizans sanat tarihinin önemli bir anıtı olup mimari üslubu ve süslemeleriyle Orta Bizans Dönemi'nin en seçkin örneğidir. Myra halkı Aziz Nicolaus'ın ölümünden sonra onun adına önce bir anıt sonra da büyük bir bazilika inşa ettirmiştir. 3-4. yüzyılda bazilika formunda inşa edilen kilise zaman içinde birçok değişikliğe uğramıştır. Bu kompleks ana hatlarıyla; avluya açılan iki narteks (iç avlu), iki yan koridorun arasında yer alan kubbeli bir orta mekan (naos), bema ve önündeki syntanonlu (kiliselerde apsisin önündeki bemaya çıkan basamaklar) apsisten ibarettir. İç narteksin tonozlarında peygamber ve konsül toplantılarının resmedildiği, kilisenin en eski duvar freskleri bulunur (Görsel 7).

## 2 - Merkezi Planlı Kiliseler

Yuvarlak bir ana mekân oluşturacak biçimde inşa edilen bu binalarda mekânın üstü, yapının bütününe kaplayan bir kubbe ile örtülüdür. Bu tipin en yalın örneğinde kubbe, sekiz köşeli bir plana göre inşa edilen dış duvarlara oturur. Aynı tipin daha gelişmiş biçiminde kubbe dış duvarlara değil, yapının içinde yer alan ve ortada bir çember halinde sıralanan sütun ile payelere biner. Kaynağı İlk Çağ sanatının türbe ve hamamları olan ve Hristiyan mimarisi tarafından özellikle anı yapılarında kullanılmak üzere benimsenen bu tipin güzel bir örneği, İstanbul'da bugün Küçük Ayasofya Camii adını taşıyan eski Sergios Bakhos Kilisesi'dir. (Görsel 8).



Görsel 8 - Küçük Ayasofya,  
İstanbul

Sergios Bakhos Kilisesi, İmparator I. Justinianos tarafından 526-530 yıllarında yaptırılmıştır. Yapının dış duvarları pek düzgün olmayan bir kare oluşturur. Batıya bakan cephe önündeki sütunlu son cemaat yeri, bir Türk dönemi eklentisidir. İçerde sekiz güçlü paye ile oluşturulan sekizgen bölümü basık dilimli bir kubbe örtmektedir. Bu orta mekân doğu yönünde ileri doğru uzanan ve dışarı taşan bir apsise sahiptir. Payeler ve bunların arasındaki sütunlar ile dış duvarlar arasında kalan dehliz, orta kısmı bir at nalı gibi sarmakta, üst kısımda ise bir galeri bulunmaktadır.

## 3 - Kubbeli Bazilikalar

Bizans mimarisi bazilika ve merkezi planı birleştirerek yeni bir mekân yaratmış, bunun neticesinde 5. yüzyılın sonlarına doğru kubbeli bazilika denen tip doğmuştur. İlk örnekleri Anadolu'da yapılan kubbeli bazilikaların en görkemli örneği Hagia Sophia (Ayasofya) kilisesidir.

Ayasofya, Bizans İmparatoru I. Justinianos tarafından 532-537 yılları arasında İstanbul'un tarihi yarımadasındaki eski şehir merkezine inşa ettirilmiş bir patrik katedralidir. 1453 yılında İstanbul'un fethiyle birlikte Fatih Sultan Mehmet tarafından camiye dönüştürülmüş ve 1933'ten sonra müze hâline getirilmiştir. Bu eser dikdörtgen plân üzerine oturtulmuştur. Bunun batısına yerleştirilen narteks, yani giriş, narteksin önünde de bir atrium (iç avlu) vardır. Ayasofya'nın dış yüzeyindeki tuğlaları sıvalı, yine tuğla ile örülen kubbeleri kurşunla kaplıdır. İç duvarlar, payandalar ve zemin çeşitli mermerlerle; tonoz ve kubbeler ise mozaiklerle kaplanmıştır.

726'da III. Leo'nun tüm ikonaların yok edilmesi emriyle Ayasofya'dan tüm ikona ve heykeller kaldırılmıştır. Dolayısıyla Ayasofya'da günümüzde görülen ve surat tasvirleri içeren mozaiklerin hepsi İkonoklazma Dönemi sonrasında yapılan mozaiklerdir. Genelde altının kullanıldığı Ayasofya mozaiklerinde; gümüş, renkli cam, pişmiş toprak ve renkli mermer gibi taş parçaları da kullanılmıştır (Görsel 9).

#### 4 - Haç Planlı Kiliseler

Kare plânlı bu kiliselerde karenin ortasındaki dört fil ayağı üzerine bir kubbe oturtulmaktadır. Kubbenin ağırlığı da dört taraftan, eksenleri birbirine dikey olan beşik kemerle karşılanmaktadır. Bu kubbe ve kemer sistemi zemine yansıtıldığından dört kolu birbirine eşit bir haç oluşmaktadır. Ortada yer alan ana kubbe dışında, dört kol üzerine de kubbeler konarak kubbe sayısı beşe çıkarılmıştır. Doğuda bir apsis batıda ise narteks bulunur. Haç plânlı kiliseler, başta başkent İstanbul olmak üzere Anadolu'nun birçok yerinde yapılmıştır. İstanbul'daki Hagia Eirene Kilisesi (Aya İrini) haç planlı kiliselerdendir.

Aya İrini Kilisesi, Topkapı Sarayı 1. avlusunda yer alan ve camiye çevrilmemiş en büyük Bizans kilisesidir. Eski kaynaklara göre Aya İrini Kilisesi; Roma Dönemi'nden kalma Artemis, Afrodit ve Apollon mabetlerinin kalıntılarından yararlanılarak 4. yüzyılın başlarında I. Konstantin (324-337) zamanında yapılmıştır. Ayasofya'yla aynı avlu duvarı içinde bulunan Aya İrini, 532'deki Nika Ayaklanması'nda yanmıştır.

İmparator I. Justinianos Ayasofya'nın yanı sıra Aya İrini'yi de yeniden yaptırmıştır. Yapımına 532'de başlanmış olan Aya İrini'nin bitiriş tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Üç nefli bazilikal planlı olan yapı; naos (ana mekân), narteks (giriş) ve atrium (avlu) olarak üç bölümden oluşmaktadır. Apsis yarım kubbesinde altın yaldızlı mozaik zemin üzerine geniş kollu bir haç, apsis kemerinde Tevrat'tan alınmış "Yeryüzünde yaptığı güzel icraatla cennet mekânına yükselişini sağlayanın adı Tanrı'dır." anlamına gelen bir yazı bulunmaktadır.

8 ve 9. yüzyıllarda yaşanan şiddetli depremler binada önemli hasarlara neden olmuştur. Bizanslıların patrikhane şapeli diye niteledikleri Aya İrini, İstanbul'un fethinden sonra Topkapı Sarayı'nı çevreleyen Sur-ı Sultani içerisinde kalmıştır. Bu yüzden camiye çevrilmeyen Aya İrini'de önemli bir mimari değişiklik olmamıştır. Aya İrini önce cephanelik, sonra da Harbiye Nezareti'nin silah ambarı olarak kullanılmıştır (Görsel 10).



Görsel 9 - Ayasofya,  
İstanbul



Görsel 10 - Aya İrini,  
İstanbul

### Manastırlar

Manastır, din görevlilerinin ve kendini dine adanmış kişilerin bir arada yaşadığı dini yapılardır. Genelde şehirden ve uygarlıktan uzakta, ulaşılması zor alanlara kurulmuştur. Bunun amacı, inzivaya çekilen kişilerin beşerî sorunlardan en az düzeyde etkilenmesi ve şehirlere yapılacak olası askerî saldırıları en az zararla atlama istemeleridir (Görsel 11).



Görsel 11 - Sümela Manastırı,  
Trabzon

Bizans'ta manastır hareketi özellikle 5. ve 7. yüzyıllar arasında gelişme göstermiştir. İmparatorluk, manastırların kurulmasını hem dinsel olarak hem de siyasal açıdan desteklemiştir. Bazı imparatorlar tahtını devrettikten sonra manastıra çekilerek keşiş yaşamını tercih etmişlerdir. Bu durum manastırların imparatorluk yaşamının bir parçası olarak var olmasını sağlamıştır. Fakat Bizans tarihi boyunca manastırlarla imparatorluk arasındaki bu uyum kesintisiz ve sorunsuz bir şekilde yürümemiştir. Başlangıçta mistik ve öte dünyacı bir anlayış benimseyen manastırlar, I. Justinianos (527-565) Dönemi'nde piskoposluk denetimi altına sokularak daha özgür hale gelmiş ve imparatorluk kilisesinde ağırlıklarını giderek ortaya koymuşlardır.

Bizans sosyal yaşamında manastırların önemi çok büyüktür. Manastırlar yaşlı ve yoksullara bakar, onları tedavi eder, günün belli vakitlerinde ekmek ve bayramlarda giysi dağıtırlardı. Ayrıca bazı manastırlar tıbbi alanda hizmet verip dönemin en kaliteli sağlık hizmetini sunarlardı. Burada çocuklara da dini eğitim verilirdi. Bunların dışında kültürel ve entelektüel alanlarda da manastırlar oldukça önemliydi. Keşişler el yazması eserleri kopya eder, tezhip yazar, ilahi derler ve ilahiyat araştırmaları yaparlardı. Bizans edebiyat yaşamına önemli katkıları bulunmuş kişilerin çoğunu bu manastır kökenli keşişler oluştururdu.

Bir Bizans manastırının fiziki yapısı kompleks yapılar topluluğu şeklindedir. Genellikle merkezde diğer yapılardan ayrı olarak kilise yer almakta, kimi zaman da manastır kurucu ailesi için bir mezar şapeli bulunmaktadır. Kilisenin önünde çeşme bulunmaktadır. Rahip ve keşişlerin hücreleri ise çoğunlukla koğuş biçimindedir. Hücreler genelde dikdörtgen planlı ve beşik tonozludur. Ortak yemek salonu, para ve değerli eşyalar odası, mutfak, kiler, fırın, şaraphane, çamaşırhane, depolar, dikiş odası, kitaplık, revir, konuk evleri, sarnıçlar komplekste bulunan ana yapı ve mekânlardır.



Sonuç olarak Bizans manastır yaşamı dağlardaki inziva yerlerinden kalabalık kentsel komplekslere kadar çeşitli biçimlerde kendini göstermiştir. Manastırlar, toplumun ihtiyaçlarına cevap verip her sınıftan insanın hayatını etkileyen kurumlar olmuşlardır. Sümela Manastırı, Trabzon'un Maçka ilçesinin Altındere köyü sınırları içinde yer almaktadır. Altındere Vadisi'ne hâkim Karadağ'ın eteklerinde sarp bir kayalık üzerine kurulmuş olan manastır, halk arasında Meryem Ana adı ile anılmaktadır. Sümela Manastırı'nın Bizans İmparatoru I. Theodosius zamanında (375-395) Atina'dan gelen Barnabas ve Sophronios isimli iki rahip tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Manastır 1923 yılına kadar işlevini sürdürmüştür.

Yapı, esas olarak; ana kaya kilisesi, birkaç şapel, mutfak, öğrenci odaları, misafirhane, kütüphane ile kutsal ayazmadan oluşmaktadır. Bu yapılar topluluğu oldukça geniş bir alan üzerine yayılmıştır. Manastırın girişindeki su kemeri yamaca yaslanmış durumdadır. Çok gözlü olan bu kemerin büyük bölümü restore edilmiştir. Dar, uzun bir merdivenle manastırın ana girişine ulaşılmaktadır. Giriş kapısının yanında muhafız odaları bulunmakta, buradan bir merdivenle iç avluya inilmektedir. Solda, manastırın esasını teşkil eden ve daha sonra kilise haline getirilmiş olan mağaranın önünde, çeşitli manastır binaları bulunmaktadır. Bu binaların sağ tarafında da kütüphane yer almaktadır (Görsel 12).

Manastırın ana ünitesini meydana getiren kaya kilisesinin ve ona bitişik şapelin iç ve dış duvarları fresklerle donatılmıştır. Bu fresklerde üç ayrı devirde yapılan üç tabaka görülmektedir (Görsel 13).

### Bizans Dönemi Kentini Meydana Getiren Ögeler

Roma Dönemi'nde olduğu gibi Bizans Dönemi'nde de şehircilik çalışmalarına önem verilmiş, yeni kentlerin kurulmasının yanında eski kentlerde de onarımlar yapılmıştır. Şehirlerin etrafını çevreleyen surlar, kaleler, çeşitli saraylar, meydanlar, su kemerleri, köprüler, yer altı yolları, direkli caddeler, üzeri kapalı ya da açık sarnıçlar Bizans kentini meydana getiren öğelerden bazılarıdır. İstanbul'daki surlar, Tekfur Sarayı, Chora Manastırı (Kariye Camii), Pantokrator Manastırı (Zeyrek Camii), Yerebatan ve Binbirdirek sarnıçları, Valens Su Kemeri (Bozdoğan Kemeri), Çukurbostan Açık Sarnıcı, Dikilitaş, Çemberlitaş, Bizans mimarisinin günümüze ulaşan dev boyutlu yapılarındandır.



Görsel 12 - Sümela Manastırı içi, Trabzon



Görsel 13 - Sümela Manastırı freskleri, Trabzon

Edirne'deki Adrianapolis Kalesi, Gebze'deki Eskişehir Kalesi, Malatya'daki Karamanağa Köprüsü, Amasra Kalesi, İzmir'deki Laskarisler Sarayı, Side ve Efes gibi antik kentlerdeki çeşmeler (nymphaion) Anadolu'da yapılan Bizans yapılarına örnek olarak gösterilebilir.

### Augustaion Meydanı

Antik ve Orta Çağ Dönemi Konstantinopolis (İstanbul) şehrinin tören meydanı olan Augustaion Meydanı, günümüzde Ayasofya Meydanı olarak adlandırılan alana karşılık gelir. Erken ve Orta Dönem Bizans İmparatorluğu'nun yönetsel, dinsel ve törensel merkezi olan Konstantinopolis'in doğu bölümünde yer alır. Başlangıçta pazar yeri olan yapı 6. yüzyılda revaklarla çevrelenmiş, kapalı bir saray avlusuna dönüştürülmüş ve Bizans İmparatorluğu başkentinin en önemli binalarının bazıları ile ilişkilmesi sağlanmıştır. Meydan, Geç Bizans Dönemi'ne kadar varlığını sürdürmüştür.



Görsel 14 - Dikilitaş,  
İstanbul

### Anıtlar

#### I. Theodosius Obeliski

Bizans Dönemi'nde İstanbul'un çeşitli yerlerine dikilmiş anıtlar vardı. Bunların en önemlilerinin bulunduğu Hipodrom, kentin eğlence ve siyaset merkezi olmasının yanında politik mücadelelerin de yapıldığı yerd. Hipodrom, Sultan Ahmet Camii ile Adliye Sarayı arasındaki düzlükte uzanan "U" biçiminde bir saha idi. Anıtlar, ortada yer alan ve **Spina** adı verilen bir eksenin üzerinde sıralanırdı. Burada yer alan I.Theodosius Obeliski (Dikilitaş) meydanın simgesi durumundaydı. Bu anıt aslında bir Mısır yapıtı olup MÖ 1600 yılında Firavun III. Tutmosis adına Karnak'ta dikilmiştir. Pembe granitten yekpare olan bu dikilitaş, 390'da İstanbul'a getirilmiş ve Hipodrom'a dikilmiştir. I.Theodosius Obeliski mermer bir kaidenin üzerindeki dört bronz ayağa oturmuş durumdadır. Kaidenin dört yüzü de kabartmalarla kaplıdır. Bu kabartmalarda; I. Theodosius, oğulları, karısı ve yardımcılarının tasvirleri ile Hipodrom sahneleri ve anıtın dikilişini gösteren tasvirler yer almaktadır. Anıtın kaidesinde Latince ve Grekçe yazılmış iki kitabe vardır (Görsel 14). Bu tür obelisklerin dikilme amaçları tümüyle psikolojik olup imparatorun halk üstündeki görkem ve gücünün artmasını sağlamaktır.

#### Çemberlitaş

Çemberlitaş Sütunu, 330 yıllarında İmparator I. Konstantin onuruna, İstanbul'un yedi tepesinden biri olan ve şu anki adıyla Çemberlitaş olarak adlandırılan semtteki tepeye dikilmiş anıtsal sütundur. Bu yapı, her biri 3 ton ağırlığında ve 3 m çapında olan bileziklerle birbirine bağlanmış toplam 8 adet sütun ve bir kaidenin üst üste konulmasıyla oluşturulmuştur. Konstantin, uzunluğu 57 m olan bu sütunu Roma'daki Apollon Tapınağı'ndan söktürterek günümüzdeki yerine diktirmiştir (Görsel 15).



Görsel 15 - Çemberlitaş Sütunu,  
İstanbul

### Kıztaşı

Kıztaşı ya da Markianos Sütunu, 455 yılında İstanbul'da Bizans İmparatoru Markianos anısına dikilmiştir. Fatih'te Kıztaşı olarak isimlendirilen küçük bir meydanın ortasındadır. Anıt kızıl-gri Mısır granitinden iki parça olarak yapılmıştır. Kaidesi dört yüzlüdür ve beyaz mermerden yapılmıştır. Her üç yüzündeki madalyonlar Yunan haçları ile bezenmiştir. Kaidesinde Nike Heykeli'nin (zafer tanrıçası) bulunuşundan ötürü halk arasında Kıztaşı olarak bilinmektedir. Kaidesinin batı yüzünde bir de kitabe vardır. Sütunun üzerinde bir korint başlığı bulunmaktadır (Görsel 16).



Görsel 17 - Arkadius Sütunu,  
İstanbul

### Arkadius Sütunu

Arkadius Sütunu, İmparator Arkadius'un 402 yılında kendi adına yaptırdığı Arkadius Forumu'nda yer alıyordu. Bugün Cerrahpaşa semtinde sadece kaidesi kalan anıtın orijinal yüksekliği yaklaşık 70 m idi ve üzeri Arkadius'un Tuna seferini anlatan kabartmalarla süslüydü. Bizans Dönemi'nde harap olmuş olan bu anıtın bugün yalnızca kaide kısmı ayakta kalmıştır (Görsel 17).

### Saraylar

Bizans sarayları; imparator, özel ve piskoposluk sarayları olmak üzere üçe ayrılır. Saraylar denize ve manzaraya hâkim yerlerde, özellikle teraslandırılmış yamaçlar üzerine kurulmuştur. Bizans imparatorları başlangıçtan itibaren İstanbul'daki Büyük Saray ve Tekfur (Blakhernai) Sarayı'nı imparatorluk sarayı olarak kullanmışlardır.

Çeşitli yapılardan oluşan ve Büyük Saray diye bilinen kompleks, İstanbul'un ilk büyük imparatorluk sarayı olup çok geniş bir alan içinde yer almaktaydı. O dönemde Sultanahmet'ten Küçük Ayasofya'ya kadar olan sahayı kaplayan ve denize doğru uzanan saray, 4. yüzyıldan 10. yüzyıla kadar sürekli inşa ve tadil edilmiş olan irili ufaklı yapılarıyla adeta küçük bir kent görünümüne bürünmüştür. Zaman içerisinde tümüyle harap olmuş bu kompleksten günümüze yalnızca bazı cephe kalıntıları kalmıştır. Büyük Saray'dan günümüze ulaşan kalıntıların en önemlisi zengin döşeme mozaiklerine sahip avludur.

Bizans imparatorlarının ikinci saray kompleksi ise Edirnekapı yakınlarındaki Tekfur (Blakhernai) Sarayı'dır. Son derece zengin bir cephe mimarisi ve süslemenin bulunduğu yapıda özel olarak imal edilen süs tuğlaları yer almaktadır. Saray, İstanbul'un fethinden sonra çini fabrikası ve cam atölyesi olarak da kullanılmıştır (Görsel 18).



Görsel 16 - Kıztaşı,  
İstanbul



Görsel 18 - Tekfur Sarayı,  
İstanbul

## Su Yapıları

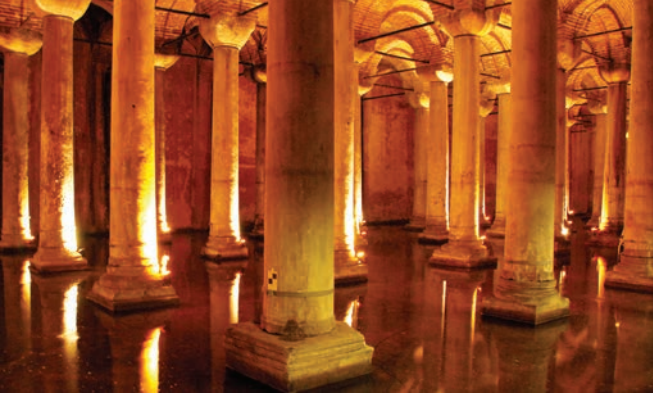
Erken Bizans Dönemi'nde diğer kentlerde olduğu gibi İstanbul'da da Antik Çağ'ın su kemer ve kanalları kullanılmıştır. İmparator Valens'in (364-378) yaptırdığı, Türkler tarafından Bozdoğan Su Kemerı olarak adlandırılan yapı önemli örneklerden biridir (Görsel 19).



Görsel 19 - Bozdoğan Su Kemerı,  
İstanbul

İstanbul'daki su yapılarından biri de kente gelen suyu barındırma işlevi gören sarnıçlardır. Sarnıçlar kare ya da dikdörtgen planlı olup üstleri kemerler ve tonozlarla örtülü tesislerdir. Bu örtü sistemi, içeride taş sütunlara oturmuştur. İstanbul'daki kapalı sarnıçların içinde en büyüğü ve en tanınanı Sultanahmet Meydanı'ndaki Yerebatan Sarnıcı'dır. İmparator Justinianos Dönemi'nde genişletilmiş olan sarnıç 140 x 70 m ölçülerindedir. İçinde, her dizide 28 sütun olmak üzere 12 sütun dizisi bulunmaktadır (Görsel 20).

## Surlar



Görsel 20 - Yerebatan Sarnıcı,  
İstanbul

İmparator I.Konstantin, İstanbul'u Bizans İmparatorluğu'nun başkenti yapmaya karar verince şehrin düşmanlara karşı savunulması sorunu ortaya çıkmıştır. Bu sorunu çözmek için imparator, 328 yılında bugün sur içi dediğimiz bölgeyi içine alacak şekilde, Haliç'ten Marmara Denizi'ne uzanan ve karadan birleşen surların inşası emrini vermiştir. Surlar; kara surları, deniz ve Haliç surları olmak üzere üçe ayrılmıştır (Görsel 21).

## Kara Surları

Kara surları, deniz ve Haliç surlarından daha yüksek ve güçlü olarak inşa edilmiştir. Bunun nedeni de asıl büyük tehlikenin karadan geleceği düşüncesidir.



Görsel 21 - İstanbul Surları

Marmara kıyısından başlayıp Tekfur Sarayı'nda sona eren 19 km uzunluğunda olan ve 1400 hektarlık alanı kaplayan kara surları 410-442 yılları arasında yapılmıştır. Şehrin kalabalıklaşması ve Gotların isyanı nedeniyle II. Theodosius, surları Konstantin surlarından 1300-1400 m daha açığa alarak yeniden inşa ettirmiştir. Surların uzunluğu 5,7 km, genişliği 4,8 m, yüksekliği ise 11 m'dir. Surlar 70-75 m aralıklarla dikdörtgen ve çokgen planlı 96 kuleden oluşmaktadır.

Ana surların 14,5 m önünde, 8 m yüksekliğinde burçlu ön surlar ve 18 m genişliğinde hendekler yer almaktadır. 7 adet kapısı ile giriş-çıkışlar sağlanmıştır. Marmara kıyılarından itibaren başlayan bu kapılar; Altın Kapı, Belgrad Kapı, Silivri Kapı, Mevlevihane Kapısı, Topkapı, Örülü Kapı ve Edirnekapı'dır.

### Deniz Surları

Deniz Surları, Vandal istilasına karşı 439 yılında II. Theodosius tarafından şehrin güneyinde, Sarayburnu'ndan Kara Surlarına kadar olan alanda, 8,5 km uzunlukta inşa ettirilmiştir. Surların üzerinde 36 kapı, 101 kule, 27 burç yer almaktadır. Ancak bunlar çeşitli saldırılar ve depremlerden zarar görmüştür.

### Haliç Surları

439 yılında II. Theodosius tarafından yapımı başlatılan Haliç Surları, Ayvansaray Kapısı'ndan başlayıp Sarayburnu'ndaki Yalı Köşkü Kapısı'nda sona ermektedir. Surlar 2-3 m genişliğinde, 5,2 km uzunluğunda olup üzerinde 20 adet kapı ve 172 adet kule bulunmaktadır. Bugün Haliç surlarından günümüze çok azı ulaşmıştır. Kalıntılar ya evlerin temelleri olmuş ya da evlerin arasında kalmıştır. Küçük Ayvansaray Kapısı, Balat Kapısı, Fener Kapısı, Yenikapı Haliç surlarında yer alan kapılardan bazılarıdır.

#### Etkinlik

Aşağıda Bizans Dönemi'ne ait yapı türleri ile ilgili görseller verilmiştir. Görsellerin altına eserlerin adlarını yazınız.



### Bizans Resim Sanatı

Bizanslılar resmi Hristiyanlığı yaymak için kullanmışlardır. Bu nedenle Bizans'ta resim sanatı gelişmiştir. Sanatçılar eserlerini oluştururken daha çok fresko (yaş duvar sıvası üzerine kireç suyunda eritilmiş madenî boyalarla resim yapma tekniği) ve mozaik tekniğini (küçük, birbirinden farklı parçaları yüzey üzerinde yan yana getirerek resim oluşturma tekniğine verilen isim) tercih etmişlerdir. Sanatçıların mozaik tekniğini tercih etme nedenlerinden biri de mozaikten yapılan eserlerin uzun ömürlü olmasıdır. Bu dönemde kilise, şapel, saray duvarları mozaik ve freskolarla süslenmiştir. İsa, Meryem ve azizlerin yer aldığı ahşap levha resimleri olan ikonalar (Hristiyan inanç ve töresine uygun kutsal kişi ve olayların konu edildiği tasvirler) dönem sanatını aktarması bakımından önemlidir (Görsel 22). Kitap ve kumaş resimleri de Bizans Dönemi resim sanatının örneklerindedir.



Görsel 22 - Bizans ikonası



Görsel 23 - Ayasofya  
mozaikleri



Görsel 24 - Kariye Müzesi  
mozaikleri



Görsel 25 - Büyük Saray  
mozaikleri

Bizans sanatının belirgin görsel özelliklerinden biri mozaik tekniğinin yüksek bir sanatkarlık seviyesine ulaşması ve dinsel mekânlarda sıklıkla kullanılmasıdır. Yoğun emek ve yetkin bir teknik isteyen mozaik sanatında amaç, kişileri aynen resmetmekten öte onların ruhani kişilikleri hakkında bilgi vermek, dinsel duygu ve temaları öne çıkarmaktır. Binlerce parçayı hazırlamak, parçaları renklerine göre gruplandırmak ve duvar, tavan, kubbe gibi yüzeylere bu parçaları uygulamak kolay değildir. Bütün zorluğuna karşın mozaik sanatının iç mekânda diğer resimleme tekniklerine nazaran önemli bir etkileyciliği vardır. Ayasofya ve Kariye Müzesi'ndeki (İstanbul) mozaikler, türünün ve devrinin en güzel örneklerindedir (Görsel 23-24).

Bizans resim sanatı birbirinden farklı özellikler gösteren dönemlere ayrılmaktadır.

Erken Bizans resim sanatı 527-726 yılları arasına tarihlenmektedir. Bu dönemde dinî konuların yanı sıra, İmparator ve ailesinin günlük yaşamından kesitler içeren sahneler ve çeşitli hayvan betimlemeleri de resmedilmiştir. Bu dönemden günümüze kalan en güzel örnekler İstanbul'daki Büyük Saray'ın döşeme mozaiklerinde görülür. Mozaiklerde; çeşitli hayvanlar, çember çeviren çocuk, su taşıyan kadınlar gibi günlük yaşamdan sahneler yer almaktadır (Görsel 25).

726-842 yılları arası İkonoklazma Dönemi'dir. İkonoklazma dini konularda ve günlük hayatta kullanılan tasvirlerin ortadan kaldırılıp sade bir din anlayışı oluşturmak amacıyla bazı Bizans İmparatorlarının desteklediği tasvir karşıtı bir olaydır. Bu dönemde İstanbul Ayasofya Kilisesi'nin neredeyse tüm mozaikleri yok edilmiş, apsisteki Meryem figürü yerine büyük bir haç tasviri yapılmıştır. İznik Koimesis Kilisesi ve İstanbul Aya İrini Kilisesi'nin apsis mozaiklerinde de benzer uygulamalar gerçekleştirilmiştir (Görsel 26). Bu devirde kiliseler sadece haçlar, bitkisel motifler ve hayvansal figürler gibi din dışı bezemelerle dekore edilmiştir. V. Konstantin'in ölümünden sonra ikonoklast hareket etkisini yitirmeye ve sanatta daha Klasik, Helenistik unsurlar görülmeye başlanmıştır. Bu Neo-Helenizm olarak kabul edilebilecek üslup; Doğu motifleri, tavus kuşları, ikiz yapraklarla zenginleştirilmiş, resimlerde figürler perspektif düşünülerek daha zarif bir şekilde verilmiştir.



Görsel 26 - Aya İrini Kilisesi  
apsis yarım kubbesi

Orta Bizans resim sanatı ise 842-1204 yılları arasına tarihlenmektedir. Orta Bizans Dönemi, dini betimlemelerin yeniden kabul edilmesiyle başlayıp IV. Haçlı Seferleri ile İstanbul'a gelen Latinlerin istilasına kadar sürmüştür. Bu dönemde Bizans resim sanatında canlanma yaşanmış, fresko ve mozaik, kilisenin belirlediği kurallar içinde gelişme göstermiştir. Zemin altın yaldızlıdır. Düzenlemeler simetrik ve durağandır. Kişiler belli bir hiyerarşiye göre dizilir. Giysiler bezemelidir. Figürler cepheden ve yüzeysel olarak gösterilmiştir. 866-867 yıllarında tamamlanan İstanbul Ayasofya Kilisesi apsis yarım kubbesinde yer alan Meryem ve bema tonozu içindeki baş melek mozaikleri bu dönemin eserleridir. Ayasofya'nın iç narteksindeki imparator kapısının alınlığındaki tahtta oturan Pantokrator İsa ile birlikte tasvir edilen VI. Leon mozaiginde (886-912), klasik sanatın tersine sert hatlı ve çizgisel üslup hâkimdir (Görsel 27).



Görsel 27 - İmparator Kapısı mozaigi,  
Ayasofya

Orta Bizans Dönemi Anadolu'sunda fresko örneklerini barındıran en önemli merkez, Kapadokya'dır. Kapadokya'nın kayaya oyulmuş kiliselerinde bulunan ve resim sanatı açısından da çok önemli olan freskolar Doğu kültürü etkisindedir ve daha çok yerel gelenekleri yansıtmaktadır. Freskolarda başkent etkilerinin görüldüğü örnekler de bulunmaktadır. Kapadokya'daki resim örneklerinde baniler, Azizler, Başmelekler, İncil konulu İsa ve Meryem'in hayatını anlatan sahneler yer almaktadır. Kapadokya dışındaki Orta Bizans Dönemi Anadolu fresko örneklerine, Bafa Gölü çevresindeki İsa ve Yediler Manastırı Mağaraları ile Demre Aziz Nikolaos Kilisesi'nde rastlanmaktadır (Görsel 28). Trabzon Ayasofya Kilisesi freskoları Komnenoslar Dönemi üslubunu göstermekte ve Meryem ile Vaftizci Yahya'nın hayatını ele alan konuları içermektedir (Görsel 29).



Görsel 28 - Demre Aziz Nikolaos Kilisesi,  
Deisis freski

Son Bizans resim sanatında Rönesans niteliğinin belirdiği görülür. Bu dönemde sanat, kilisenin sert kurallarından sıyrılmış ve dini konuları daha özgür bir biçimde dile getirmiştir. Bu arada, İlk Çağ'ın Helenistik üslubunun temel ilkeleri de yeniden canlanma olanağı bulmuştur. Son Bizans Dönemi'nin en görkemli resim koleksiyonu, bugün Kariye Camii olarak bilinen Khora Manastırı Kilisesi'ndedir. Kilisenin naosunda yer alan ve 14. yüzyıla tarihlenen az sayıda mozaik korunabilmiştir. Kariye Camii mozaiklerinde İsa ve Meryem'in hayatı ile İsa'nın mucizeleri tasvir edilmiştir. Kariye mozaikleri ifade açısından canlı ve hareketli tablolarıdır. Bu kompozisyonlarda Orta Bizans Dönemi'nin sert ve korkunç ifadesi yoktur. Batı girişinin üzerinde yer alan Meryem'in Ölümü sahnesi naosdan günümüze gelen tek parçadır. İç nartekste Meryem'in hayatına ilişkin 19 sahne, dış nartekste İsa'nın çocukluk dönemi ve mucizelerini konu alan 26 sahne bulunmaktadır.



Görsel 29 - Ayasofya Müzesi mozaikleri,  
Trabzon

Bu sahnelerde mimari ve doğa kompozisyonları ile bir arada verilen figürlerin boyları uzun, başları vücutlarına göre daha küçük tasvir edilmiştir. Yüz ifadelerinde abartılı bir görünüm bulunsa da gerçeğe yakınlık dikkati çekmektedir. Dönemin resim sanatında, figürleri ruhani değil de dünyevi kılan gerçekçi hümanist bir yaklaşım hâkimdir (Görsel 30-31).



Görsel 30 - Kariye Müzesi mozaikleri



Görsel 31 - Kariye Müzesi mozaikleri

#### Etkinlik

Bizans Resim sanatının farklı dönemlerine ait örnekler verilmiştir. Aşağıdaki görsellerden hareketle Bizans resim sanatında ele alınan konular ve kullanılan teknikler hakkında neler söyleyebilirsiniz?





## Ünite Özeti

1-4. yüzyıllar arasındaki döneme Erken Hristiyanlık Dönemi, bu dönemde ortaya çıkan sanata da Erken Hristiyan sanatı denir. Erken Hristiyan Sanatı, Romalıların egemen oldukları topraklarda ortaya çıkmıştır. Kapadokya, Erken Dönem Hristiyanlık sanatı açısından önemli bir yere sahiptir Derinkuyu ve Kaymaklı, Kapadokya yöresindeki yer altı kentlerinin en önemlileridir.

## Bizans Sanatı

## Bizans Sanatının Genel Özellikleri

Bizans sanatı 395 yılında ikiye bölünen Roma İmparatorluğu'nun doğu parçası olan ve 1453 tarihinde Osmanlı Türkleri tarafından ortadan kaldırılan Bizans Devleti'nin sanatıdır.

Bizans sanatı özelliklerine göre dört döneme ayrılmıştır:

1. Erken Bizans Dönemi Sanatı
2. İkonoklazma Dönemi Sanatı
3. Orta Bizans Dönemi Sanatı
4. Son Dönem Bizans Sanatı

## Bizans Mimarisi

Bizans mimarisinin en önemli dinî yapıları kiliselerdir. Kilise yapılarında dört plan çeşidi uygulanmıştır:

- 1- Bazilikal Planlı Kiliseler
- 2- Merkezî Planlı Kiliseler
- 3- Kubbeli Bazilikalılar
- 4- Haç Planlı Kiliseler

## Manastırlar

Manastır, din görevlilerinin ve kendini dine adayan kimselerin bir arada yaşadığı dinî yapılardır. Genelde şehirden ve uygarlıktan uzakta olan, ulaşılması zor alanlara kurulmuşlardır. Bu manastırlardan biride Trabzon'un Maçka ilçesindeki Sümela Manastırı'dır.

## Bizans Şehirlerini Meydana Getiren Ögeler

Şehirlerin etrafını çevreleyen surlar, kaleler, çeşitli saraylar, meydanlar, su kemerleri, köprüler, yer altı yolları, direkli caddeler, üzeri kapalı ya da açık sarnıçlar Bizans şehirlerini meydana getiren ögelerden bazılarıdır. İstanbul'daki surlar, Tekfur Sarayı, Chora Manastırı, Pantokrator Manastırı, Yerebatan ve Binbirdirek Sarnıçları, Valens Su Kemerli, Çukurbostan Açık Sarnıcı, Dikilitaş, Çemberlitaş, Bizans mimarisinin günümüze ulaşan dev boyutlu yapılarındandır.

## Bizans Resim Sanatı

Bizanslılar resmi, Hristiyanlığı yaymak için kullanmışlardır. Sanatçılar eserlerini oluştururken daha çok fresk ve mozaik tekniğini tercih etmişlerdir. Bizans resim sanatı birbirinden farklı özellikler gösteren dönemlere ayrılmaktadır:

Erken Bizans Resim Sanatı 527-726 yılları arasında tarihlenmektedir. 726-842 yılları arası İkonoklazma Dönemi'dir. Orta Bizans resim sanatı ise 842-1204 yılları arasındaki dönemi kapsamaktadır. Son Bizans resim sanatında dinî konular daha özgür bir biçimde dile getirilmiştir.

## Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 -Erken Hristiyanlık sanatı nedir?
- 2 -Katakomp nedir? Açıklayınız.
- 3 -Bizans sanatı hangi sanatların etkisinde kalarak gelişme göstermiştir?
- 4 -Bizans resim sanatında en çok kullanılan teknikler nelerdir?
- 5 -Bizans mimarisindeki kiliselerde görülen plan çeşitlerini söyleyiniz.
- 6 -Manastırların, Bizans sosyal yaşamındaki önemi hakkında bilgi veriniz.

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

7 - Aşağıdakilerden hangisi Kapadokya yöresine ait erken Hristiyanlık Dönemi yer altı şehirlerinden biridir?

- A) Özkonak
- B) Derinkuyu
- C) Pınarbaşı
- D) Tilköy
- E) Aydıntepe

8 - Aşağıdakilerden hangisi Bizans Dönemi'nde yapılan kubbeli bazilikalardandır?

- A) Ayasofya Kilisesi
- B) Studios Manastır Kilisesi
- C) Efes Meryem Ana Bazilikası
- D) Hagia Eirene Kilisesi
- E) Khora Manastırı

9 - Aşağıdakilerden hangisi Bizans resim sanatı örneklerinden **değildir**?

- A) Mozaik resimler
- B) Freskolar
- C) İkonalar
- D) Minyatürler
- E) Yağlı boya resimler

10- Bizans sanatında dinî tasvirlerin yok edildiği dönem aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Arkaik Dönem
- B) Helenistik Dönem
- C) İkonaklazma Dönemi
- D) Erken Hristiyanlık Dönemi
- E) Korint Dönem

11 - Aşağıdakilerden hangisi Bizans mimarisinde görülen yapı türlerinden **değildir**?

- A) Kilise
- B) Katedral
- C) Su kemeri
- D) Saray
- E) Sur

## Öğreneceğiniz Kavramlar

Katedral

Koro

Kript

Rozet

Portal

Vitray

Tonoz

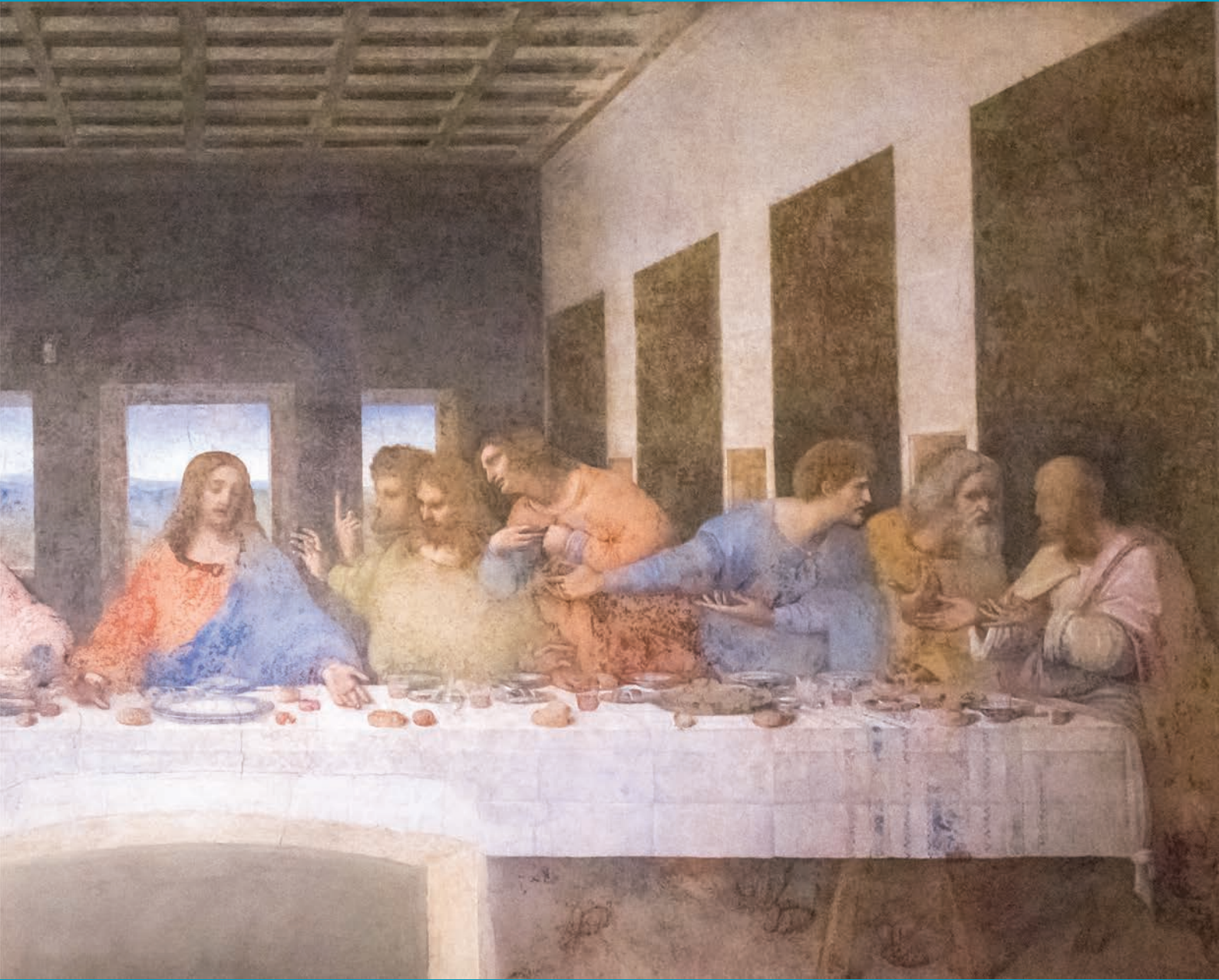
Kemer



### Neler Öğreneceksiniz ?

#### Bu ünite;

- 1 - Roman Sanatının genel özelliklerini,
- 2 - Gotik Sanatının genel özelliklerini,
- 3 - Roman ve gotik sanatını karşılaştırmayı,
- 4 - Rönesans kavramını açıklamayı,
- 5 - Rönesans'ı hazırlayan etkenlerin neler olduğunu,
- 6 - Rönesans mimarisini,
- 7 - Rönesans heykel sanatını,
- 8 - Rönesans resim sanatının genel özelliklerini açıklamayı **öğreneceksiniz.**



# 10.ÜNİTE

## Avrupa Sanatı

Konu Başlıkları

- 10 - Avrupa Sanatı
  - 10.1 - Roman Sanatı
  - 10.2 - Gotik Sanatı
  - 10.3 - Rönesans Sanatı

## 10.1 - Avrupa Sanatı

Roma, Antik Çağ Yunan ve göçlerle gelen kavimlerin kültürleri, skolastik felsefe inancı çerçevesinde Orta Çağ Avrupa sanatını oluşturmuştur. Bu dönemde ağırlıklı olarak mimari alanda eserler verilmiş olup anıtsal kilise, manastır ve katedraller yapılmıştır. Heykel, kabartma ve resim gibi sanatlar ise Tanrı'nın tapınağı kabul edilen bu mimari yapıları süslemek ve dinî inancı kuvvetlendirmek için bir araç olarak görülmüştür. Orta Çağ Avrupası'nda bu görüşe uygun olarak mimari sanat eserleriyle ön plana çıkan ve birbirini takip eden Roman ve Gotik sanat üslupları gelişmiştir. Eski Yunan ve Roma sanatının yeniden canlandığı Rönesans sanatı ise İtalya'da 14. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır.

## 10.1.1 - Roman Sanatı

Harita

## 11. Yüzyılda Avrupa Haritası



Manastırlar idari, yaşamsal ve dinsel amaçlı binalardan oluşan ve işlevsel açıdan da kendine yeten yapı gruplarıdır. Ortaçağ Avrupa'sında her türlü toplumsal faaliyetin odak noktasında yer alan manastırlar sanat eğitiminin ve üretiminin tek merkezi konumunda olmuşlardır. Mimari tasarımlarıyla özgün bir stil ortaya koymaya başlayan manastırlar özellikle hac yolları üzerinde inşa edilmiştir. Bu stilin ilk örnekleri 9. yüzyılda, klasik örnekleri de 11-12. yüzyıllarda verilmiştir. Manastır mimarisine estetik yönden bir bütünlük getiren bu stile, Roma üslubunu anımsatan anlamında, romanesk denilmiştir. Bu üslup 12. yüzyılda Gotik stilin ortaya çıkışına kadar tüm Batı Avrupa'da hâkim olmuştur.

Romanesk stil, Roma'nın mimarlık mirasından etkilenmiştir. Romanesk yapılarda Roma mimarisini belirleyen sütun ve kemerlerin yerine masif duvarlar ve ayaklar tercih edilmiştir. Batı Avrupa'da manastırların güçlenmesiyle paralel bir yükseliş çizgisi izleyen romanesk sanat, önceki dönemin saraya bağlı sanat anlayışından farklı olarak çok sayıda bölgesel stilden oluşmuştur. Bölgesel farklılıklara rağmen romanesk stil, tüm Avrupa'ya etkisi altına alan ilk büyük sanat akımıdır.

### Romaneks Mimari

Romanesk stilin belirginleştiği dönemde artan inşaat faaliyetleri ve ilerleyen teknolojiyle birlikte kiliselerin boyutları da büyümüştür. Teknik gelişmelere paralel olarak ahşap örtü sistemlerinin yerini taş tonozlar almıştır. Yuvarlak kemerler ve küçük pencerelerle tanımlanan romanesk yapılar adeta savunma amaçlı binalar gibi sağlam, ağır, masif duvarlarla inşa edilmiştir. Dış görünümünün simetrik ve basit olmasına rağmen anıtsal boyutları ile kilisenin şahsında Hristiyanlık kurumunun gücünü ve zenginliğini simgeler niteliktedir. Bunlar, yalnız dinsel değil, sosyal ve kültürel etkinlikleri de içeren yapı kompleksleridir (Görsel 1).



Görsel 1 - Speyer Katedrali,  
Almanya

Romanesk mimarlık üslubuna Avrupa'nın değişik yörelerinde rastlanır. Ama en tipik ve anıtsal örnekler daha çok Almanya, Fransa ve İngiltere'de toplanmıştır. Romanesk mimarının en yaygın formu çok nefli ve transeptli bazilikal formdur. Bu üsluptaki kiliselerde orta nef ile yan neflerin bağlantısı masif ayaklara dayanan yuvarlak kemerlerle sağlanmıştır. Roma yapılarından alınan yarım daire biçimli yuvarlak kemer, Romanesk mimarının en belirgin özelliklerinden biridir. Yuvarlak kemerlerle dörtgen bölümlerin oluşturulduğu neflerin üzerini dilimli kubbeleri andıran çapraz tonozlar örtmektedir.

Romanesk Dönem'de dini yapıların yanında, Avrupa'nın birçok yerinde yerel idarecilere ait çok sayıda şato, kale, saray, anıtsal mezar gibi görkemli yapılar inşa edilmiştir. Apsislerin veya koro yerlerinin altında kriptalara rastlanmaktadır. Önceki dönemlerden farklı olarak kriptaların boyutları büyümüştür.

Haçlı Seferleri ile İstanbul'a gelen Avrupalılar, İstanbul surlarını ve Müslüman kalelerini gördükten sonra 12. yüzyıldan itibaren kalelerinin planlarını ve kulelerinin şekillerini değiştirmeye başlamışlardır. Bununla birlikte kare veya dikdörtgen planlı, belirgin bir giriş kapısı bulunan ve bu girişin iki yanında burç ya da kulelerin yer aldığı düzenli planlara sahip kaleler inşa etmişlerdir.



Görsel 2 - Saint Pierre Kilisesi  
sütun başlığı

Bu dönem manastırlarında Batı Roma ve Bizans mimarisinden alınan etkilerle; kalın duvar, yuvarlak kemer, çapraz tonoz ve dekoratif kemer sıraları ve büyük kuleler görülür. Yunan ve Roma sütun başlıklarının düzenleri değiştirilmiş, korint başlıklar üzerine kabartma insan veya hayvan figürleri eklenmiştir (Görsel 2). Kiliselerin ana giriş kapıları ile apsis cephelerinin iki yanına ve iz düşümü transept bölümünün ortasına denk gelecek biçimde çatılarına birer kule yapılmış, çan kuleleri simetriyi sağlayan mimari elamanlara dönüştürülmüştür. İtalya'daki Pisa Katedrali'nde olduğu gibi çan kulelerinin yapılardan bağımsız olanları da bulunmaktadır (Görsel 3).



Görsel 3 - Pisa Katedrali eğik  
çan kulesi

Kiliselerde batı cephe diğerlerine kıyasla daha özenli işçiliğe sahiptir. Batı cephelerde genellikle tek veya üçlü girişler (kapılar) kullanılmıştır. Almanya-Aachen Katedrali, İtalya-Pisa Katedrali, İtalya-Modena Katedrali, Almanya Saint Michel Kilisesi bu döneme ait örneklerdir (Görsel 4).

Kuzey Avrupa'nın en eski katedrali olarak bilinen Almanya-Aachen Katedrali ülkenin batısındaki Aachen bölgesinde yer alan Katolik Katedrali'dir. Katedral, 814 yılında ölümünün ardından buraya defnedilen Şarلمان'ın emriyle 793 ile 813 yılları arasında inşa edilmiştir. 936 ve 1531 yılları arasında bu katedralde 30 Alman kralı ve 12 kraliçe taç giymiştir. Katedral 1802'den beri Aachen Piskoposluk Bölgesi'nin merkezidir. UNESCO dünya mirası listesine Almanya'dan seçilen ilk yapıdır (Görsel 5).



Görsel 4 - Modena Katedrali,  
İtalya



Görsel 5 - Aachen Katedrali,  
Almanya



Şarلمان yaptığı seferlerde Roma'da Konstantin ve Ravenna'da Justinyen'in yaptırdığı yapıları görmüş ve bunun sonucunda başkent Aachen'da bir katedral inşa ettirmiştir. Bu yapıda İtalya'nın Ravenna şehrinde 6. yüzyılın ikinci yarısında Justinyen zamanında yapılan San Vitale kilisesinin etkisi görülmele birlikte San Vitale'nin planı tekrarlanmamış, yapıya birçok yenilik ve düzen getirilmiştir.

Çift katlı olarak inşa edilen Aachen Katedrali, merkezde kubbeli bir mekânla çevresinde yuvarlak kemerler ve tonozların oluşturduğu bir yapı olarak dikkati çeker. Masif ayaklar ve kemerler Roma sanatının özelliklerini taşımaktadır. Sütunlar Roma ve Ravenna'dan getirilmiş olup kilise içindeki mozaiklerde Bizans'ın özellikle İstanbul kiliselerinin etkisi görülür.

Pisa Katedrali, Antik Dönem özelliklerinin ve yerel beğenilerin bir arada bulunduğu İtalya'nın Pisa şehrinin Mucizeler Meydanı'nda yer alır (Görsel 6).



Görsel 6 - Pisa Katedrali,  
İtalya

Katedral 1063 yılında Busketos isimli Yunanlı bir mimar tarafından yapılmıştır. 5 nefli, transeptli bazilikal plan tipindeki yapının orta nefi düz tavan, yan nefleri çapraz tonoz örtülüdür. Katedralin yanında vaftizhane, çan kulesi ve Campo Santo (anıtsal mezarlık) bulunmaktadır. Yapı topluluğunun en dikkat çeken unsuru 1174-1271 yılları arasında yapılmış eğik çan kulesidir. Kule, 15.8 m çapında, 54.5 m yüksekliktedir.



Görsel 7 - Saint Michel Kilisesi,  
Almanya

Almanya Saint Michel Kilisesi üç nefli bazilikal planlı bir kilisedir. İmparator III. Otto'nun ünlü öğretmeni Piskopos Bernard'ın denetiminde 1010-1033 arasında inşa edilmiştir. Otto Dönemi mimarisinin en önemli örneklerindedir. 1046'da yıkılan kilise 1054-1079 arasında yeniden yapılmış ancak II. Dünya Savaşı sırasında hasar görmüştür. Daha sonra restore edilerek özgün görünümünü kazandırılmıştır. Bu kilise ilk Romanesk Çağı'nın bir örneği olup gelecek iki yüzyıl süresince Orta Avrupa'da yapılan kiliseler bu yapıdan geliştirilmiştir (Görsel 7). Önceki dönemlerde binaların cephesi önemli değildi ve çan kuleleri binadan ayrıydı. Fakat Romanesk Çağ'da kilise cephelerinin de içerisi kadar muhteşem olması istendi. Saint Michael Kilisesi; iki korosu, iki kesişme yerindeki kuleleri ve transeptlerin ucundaki merdiven kuleleriyle ilk gerçek romanesk kilise cephesi örneğini oluşturdu. Kilise; Speier, Mainz, Worm ve Leach Katedrallerine örnek olmuştur.

## 10.1.2 - Gotik Sanat

Orta Çağ Avrupa sanatının en önemli üsluplarından olan Gotik üslup, 12. yüzyılın 2. yarısında Fransa’da ortaya çıkmış ve buradan yayılarak 15. yüzyıla kadar tüm Avrupa’da etkisini göstermiştir. Romanesk deyince akla manastır yapıları gelirken Gotik denildiğinde ilk akla gelen sivri çatı ve kuleleriyle göğe doğru yükselen dev boyutlu katedral yapılarıdır. Boyutları büyüyen ve nüfusu artan 13. yüzyıl şehirlerinde hem daha büyük bir insan kitlesine hitap edebilecek hem de dönemin değişen estetik beklentilerine uygun olabilecek büyük kiliseler ve katedraller yapılmıştır.



Görsel 8 - St. Denis Kilisesi, Fransa

Gotik gerçekte bir mimarlık üslubudur. Romanesk Dönem’de temelleri atılan Gotik üslupta, bilinçli olarak romanesk üslubun özellikleri bir araya getirilmiş ve Orta Çağ kentlerinin katedralleri Gotik üslupta inşa edilmiştir. Katedraller piskoposların öncülüğünde, halkın ve loncaların desteği ile yapılmıştır. Gotik stilin özelliklerinin belirdiği ilk yapı, Paris yakınlarında Rahip Suger tarafından yaptırılan St. Denis Kilisesi’dir (1137-1144) (Görsel 8). Gotik kiliseler genellikle üç ya da beş nefli, transeptli, bazilikal planlı olarak yapılmışlardır. Masif ve karanlık romanesk yapılardan farklı olarak Gotik kiliselerde duvarlar daha fazla pencere açıklığıyla çözümlenmiştir. Bu açıklıklardan ve renkli vitraylardan (renkli cam işçiliği) süzülerek binanın içine yansıyan ışığın yarattığı etki bu dönemin kilise mimarisinde görülen en önemli yeniliklerdendir (Görsel 9). Gotik mimarinin belirleyici özelliği yuvarlak kemer yerine sivri kemerin kullanılmaya başlanmasıdır. Sivri kemer üst yapının yükünü sütunlara ve ayaklara dik açıyla aktardığından çok daha yüksek binaların yapılabilmesi mümkün olmuştur. Yükseklik dışta da kulelerle vurgulanmıştır. Gotik katedrallerde boyutlar yükseldikçe örtü sistemini desteklemek için uçan payandalar yapılmıştır. Gül pencere, kilise duvarları ile alınlıklarına yapılan kabartma ve heykeller bu üslubun önemli özellikleri arasındadır.



Görsel 10 - Reims Katedrali, Fransa



Görsel 9 - Notre Dame Katedrali iç mekan

Katedrallerin ön cepheleri çok görkemli ve anıtsal bir görünüm taşır. Ön cephelerde, genellikle kapıların üstünde içeri doğru kademeli olarak daralan büyük alınlıklar, kademeleri oluşturan silmelerde ise çok sayıda aziz figürü yer alır. Orta bölümde vitraylı yuvarlak bir pencere ile iki yanda dar ve yüksek pencereler bulunur. Üst bölümde yine bir sıra aziz figürü taş işlenmiştir. Her iki yanda ise görkemli çan kuleleri yükselir. Klasik bir Fransız katedrali olan Reims’in cephesi bu tanıma en iyi uyan örnektir (Görsel 10).



Görsel 11 - Chartres Katedrali  
uçan payanda

Saint Denis Katedrali'nden sonra inşa edilen Chartres Katedrali Gotik üslubun en ünlü yapılarındandır. Uçan payanda ilk kez bu yapıda kullanılmıştır (Görsel 11). Gotik katedrallerin en ünlüleri arasında bulunan Paris Notre Dame Katedrali, ekonomik özgürlüğün sembolü olarak yerel tüccarlar tarafından Meryem Ana'ya ithafen yaptırılmıştır. 1163-1345 yılları arasında tamamlanan katedralin inşası uzun yıllar sürdüğünden yapıda çok sayıda mimar çalışmış ve bundan dolayı üslup değişiklikleri ortaya çıkmıştır (Görsel 12).

Paris şehriden Fransa'nın tümüne yayılan Gotik üslup tüm Avrupa'da aynı anda ve aynı biçimde görülmemiştir. Yapılar ülkelere göre değişiklik gösteren özelliklere sahiptir. Gotik yapılar Fransa ve İtalya'da göğe doğru yükselirken İngiltere'de daha yaygın şekilde kalıp geniş bir alana etki etmiştir. İngiliz katedrallerinde transeptlerin ve nefin kesiştiği yerde bir kule yükselmiş, iç kanatta nefin üst örtüsünün doğal ışıkla aydınlanması mekândaki yükseklik algısını kuvvetlendirmiştir. Wells Katedrali İngiliz Gotik üslubuna örnek bir yapıdır. 1175 ve 1490 yılları arasında inşa edilmiştir (Görsel 13).



Görsel 12 - Notre Dame Katedrali,  
Fransa



Görsel 13 - Wells Katedrali,  
İngiltere

Hollanda, Almanya, Belçika, Avusturya, İtalya, İspanya gibi ülkelerde de Gotik üslubun örneklerine rastlanır. İspanyadaki Toledo Katedrali, İspanyol Gotik katedrallerinin en iyi örneği olarak kabul edilir. Yapımına 1226'da Kral III. Fernando Dönemi'nde başlanmış olan Toledo Katedrali 1493'te Katolik Krallar Dönemi'nde tamamlanmıştır. Katedral günümüzde Toledo'nun en önemli sembollerinden biri olmasının yanında Toledo'nun ruhani merkezi ve Toledo Başpiskoposluğu'nun resmi konutudur. 120 m yüksekliği ve 59 m genişliği ile Hristiyan dünyasının en büyük katedrallerinden biridir. Bu katedral dini zenginliği, gücü ve ihtişamı simgelemesi için inşa edilmiştir. Devasa boyutlarda bir çan kulesi vardır. Yapının içinde Toledo'nun en ünlü sanatçıları El Greco, Velazquez ve Goya'ya ait eserler bulunmaktadır. Bunun yanında yapıda hazine bölümü, koro salonu, duvar ve tavanlarda da eşsiz vitraylar vardır (Görsel 14).



Görsel 14 - Toledo Katedrali,  
İspanya

### Gotik Resim Sanatı



Görsel 15 - Notre Dame Katedrali'nin gül pencereleri

Gotik katedrallerde bütün ağırlık sivri kemerlerle sütun ve ayaklara aktarıldığı için taşıyıcı öge olarak duvara gerek kalmamış, ara bölümlere boydan boya pencereler açılabilmiştir. Bu pencereler renkli camlarla kaplanmıştır. Çeşitli motiflerle ve figürlerle süslenen bu renkli camlara vitray adı verilmiştir. Paris Notre-Dame Katedrali cephesindeki gül pencere, dönemin vitray sanatının en görkemli örneklerinden biridir (Görsel 15). Vitraylarda daha çok dinî konular işlenmiştir. Gotik sanat daha çok mimari tarzda ağırlığını belirgin şekilde ortaya koyarken resim alanında da değişimler başlamıştır. Giotto Di Bondone (Cotto Di Bondone) İtalya'da Gotik sanata yön veren kişilerdendir. Giotto'nun en ünlü eserleri fresko tekniğiyle yaptığı resimlerdir. Orta Çağ insanı için resimde gerçek dünyanın tasvirinden ziyade tanrısal olanın yansıtılması önemlidir. Giotto'nun resimlediği eserlerde, İncil konuları ve alegorik konular şeritler hâlinde işlenmiştir. Sanatçı figürlerde ifadeye önem vermiş, acı, keder, mutluluk gibi duyguları belirgin şekilde betimlemiştir. Giotto, Cimabue, Duccio, Simone Martini, A. Lorenzetti gibi sanatçılar dönemin önemli resim ustalarıdır.

### Gotik Heykel Sanatı

Gotik heykel ve kabartmalar katedralleri süslemek amacıyla yapıldıklarından katedrallerin kapılarına, nişlerine, cephelerine, vaftiz kurnalarına, korkuluk levhalarına ve mezar lahitlerine uygulanmışlardır. Dinî konuların betimlendiği bu heykel ve kabartmalarda İncil konuları coşturucu ve inandırıcı biçimde anlatılmaya çalışılmıştır. Katedralin bir parçası durumdaki heykeller yapının yüksekliğine uygun olarak normalden daha uzun yapılmış, donmuş gibi dimdik duran figürlerdir. Heykel sanatındaki bu donmuşluk 13. yüzyıl ortalarında yumuşamaya, aziz figürleri bol giysiler içinde kımıldamaya, donuk yüzlü melekler gülümsemeye başlamıştır. Kucağında çocuk İsa'yı taşıyan bakire Meryem heykellerindeki dini ağırlığın giderek dünyasal bir ana oğul sevgisine dönüşüp hafiflediği sezilenir. Gotiğin son döneminin resim sanatında da katı kalıpların gevşediğini, şematik anlatımların yerini doğalcı betimlere bırakmaya başladığını görürüz. Ama hem heykelde hem de resim sanatında doğal görünümü ön plana alan örnekler ancak Rönesans Dönemi'nde ortaya çıkar.



Görsel 16 - Chartres Katedrali heykelleri



Görsel 17 - Notre Dame Katedrali heykelleri

### Roman ve Gotik Sanat Arasındaki Farklar

Romanesk denilince manastır yapıları, Gotik denildiğinde ise sivri çatı ve kuleleriyle göğe doğru yükselen dev boyutlu katedral yapıları akla gelir. Romanesk yapılar geniş bir alan kaplar fakat yükseklik konusunda çok iddialı değildir. Gotik yapılar romanesk yapıların aksine geniş bir alana yayılmadan yatay değil dikey düzlemde ve çok yüksek biçimde inşa edilmiştir. Gotik katedraller romanesk katedrallerle karşılaştırıldığında Gotik katedrallerin yüksekliğinin romanesk katedrallerin neredeyse iki katı olduğu görülmektedir (Görsel 18-19). Romanesk kiliseler çok kalın duvarlara sahiptir. Duvarların, çatının ve kubbenin yükünü desteklemesi için yan cephelere çok kalın payandalar (destekleyiciler) yapılmıştır. Dış duvarlara payandalar yaslandığı için aşağı kısımlarda pencere bulunmamaktadır. Pencereler genelde yüksek kısımlarda ve küçük boyutta fakat çok sayıdadır. Bu nedenle güneş ışığının yapının içine girme olanağı sınırlı olduğundan katedralin içerisi loş ve kasvetlidir. Gotik üslupta dış duvarlar çok daha incedir. Duvarları desteklemek için yeni bir uygulama olan uçan payandalar yapılmıştır. Gotik yapılarda pencere ögesi çok sık kullanılmış, yalnızca üst kısımlarda değil, aşağı kısımlarda da pencereye yer verilmiştir. Çoğunlukla zengin vitraylarla süslenmiş olan pencereler yüksekçe ve devasa boyutlardadır. Bu sayede güneş ışığı rahatça içeri girmiş, içerisi çok daha aydınlık ve ferah olmuştur.

Romanesk mimaride kullanılan yuvarlak kemerlerin yerini Gotik mimaride sivri kemerler almıştır. Romanesk yapıların içinde ince işlemler ve süslemeler bulunmaktadır. Bunlar genelde soyut figürlerdir ve çok şey anlatmazlar (Görsel 20). Dış cephe süslemeleri ise yok denecek kadar az ve genellikle de düzdür. Gotik yapılarda iç ve dış süslemeler çok ince bir işçilik ürünüdür. Daha somut, hikâyeler anlatan figürler kullanılmıştır. Yapılarda öylesine fazla oyma ve kabartma bulunur ki neredeyse İncil'de anlatılan tüm hikâyeler kilisenin iç ve dış duvarlarında bu süslemeler sayesinde betimlenmiştir (Görsel 21). Geçmişte, okur-yazarlık oranının çok düşük olduğu dönemlerde, sıradan halkın İncil'de anlatılan kıssaları daha iyi anlaması için bu yola gidilmiştir. Romanesk yapılarda kemerler yuvarlak biçimlidir. Aynı uygulama pencere ve kapı çerçevelerinde de görülür. Kulelerin yüksekliği fazla değildir.

Gotik yapıların mimariye getirdiği en büyük yeniliklerden biri de üçgen ve sivri uçlu tonozlardır. Bir kilise ya da katedralin yalnızca giriş kapısına bakarak bile yapının Gotik mi romanesk mi olduğunu anlayabiliriz. Gotik mimaride kuleler çok yüksektir. Adeta göğe ulaşmaya çalışıyormuşçasına uzun kuleler görülmektedir.



Görsel 18 - Milano Katedrali,  
Gotik mimari



Görsel 19 - Ely Katedrali,  
romanesk mimari



Görsel 20 - Pisa Katedrali,  
romanesk üslup



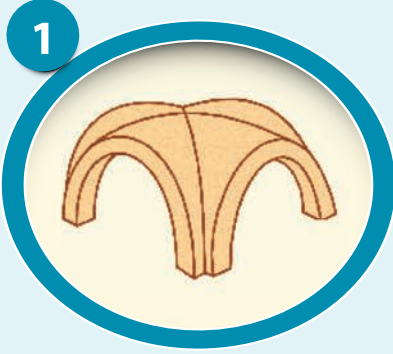
Görsel 21 - Notre Dame Katedrali,  
Gotik üslup

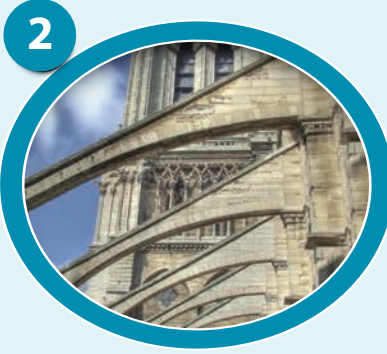
## Etkinlik

Aşağıda Roman ve Gotik sanatının genel özelliklerine ait birtakım öğeler dağınık halde verilmiştir.

1- Bu öğelerin isimlendirmelerini altlarına yazınız.

2- Bu öğelerin ait olduğu sanat üslubunu aşağıda ilgili daireye sayı olarak yazınız.







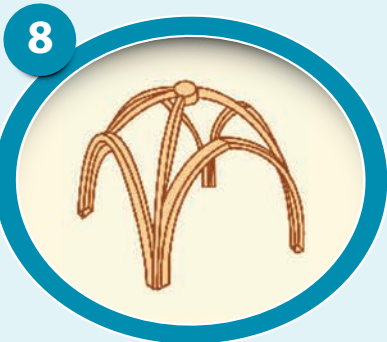
*Yuvarlak kemer,  
fresko*














ROMAN SANATI

3



GOTİK SANATI



## 10.1.3 - Rönesans Sanat

Rönesans, 14–16. yüzyıllarda İtalya’da klasik modellerin etkisi ile sanat ve yazın alanındaki canlanış olarak tanımlanır. Rönesans sözcüğü Fransızca renaissance kökenli olup yeniden doğuş anlamına gelir. Bu çağ Yunan ve Roma Dönemi kültür ve sanatının öğelerine geri dönüşle hem eğitim alanında, hem de bireyin yaşamını irdeleyen konularla hümanizmin ortaya çıkmasını sağlar. Çünkü Rönesans Avrupa coğrafyasında sadece sanat alanında değil; sosyal, kültürel, politik alanlarda da değişime yol açmış ve insana ilişkin değer kavramları Rönesans’la birlikte yenilenmiştir. Rönesans, Klasik Avrupa sanatını başlatan dönemdir. 15. yüzyıldan itibaren düşünce alanında İlk Çağ anlayışının etkileri görülmeye başlanır. Büyük düşünürlerin yapıtları İtalyancaya çevrilir, İlk Çağ mitolojisindeki öyküler Hristiyanlığa uyarlanır. Bu arada resim, heykel ve mimari, yapılan kuramsal çalışmaların da etkisiyle sanat niteliği kazanmaya başlar. İlk Çağ felsefesinin de etkisiyle insanı küçük evren (micro cosmos) olarak gören hümanist anlayış gelişir. Bu değişim ekonomik bir temele de dayanmaktadır. Zenginleşen kent dükalıklarında klasik sanat eğitimi görmüş patronların egemenliği, Rönesans’ın oluşmasında çok etkili olmuştur.

## Rönesans’ı Hazırlayan Etkenler

Rönesans’ı hazırlayan etkenler arasında; Avrupa’da meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, kâğıdın bollaşması ve matbaanın icadı ile fikir ve düşüncelerin hızlı bir şekilde yayılması sonucunda okuryazar oranının artması, savaşların ve vebanın bitmesiyle nüfusun artması, kilisenin güç kaybetmesi, İstanbul’un fethi ile İtalya’ya giden Bizanslı bilgilerin birikimlerini buraya taşımaları, Eski Yunan ve Roma Dönemi’ne ait birçok eserin incelenerek üniversitelerde okutulmaya başlanması, hümanizm hareketi, coğrafi keşiflerle Avrupa’da sanattan zevk alan, sanatçıları ve sanat eserlerini koruyan zengin bir sınıfın ortaya çıkması gibi nedenler etkili olmuştur (Görsel 22).

## 1) Hümanist Düşüncenin Rönesans Sanatı Üzerindeki Etkisi

Hümanizm Latince kökenli bir kelime olup insancılık anlamına gelmektedir. Hümanizm, Rönesans Avrupasında Antik Dönem metinlerinin incelenmesiyle ortaya çıkan, insanı temel alan, insanın her şeyin ölçüsü olduğunu kabul eden düşünce akımına verilen isimdir. Rönesans hümanizmi, insanı Orta Çağ’ın boyunduruğundan kurtarmış, insanın saygınlığı düşüncesiyle bireyi dünyanın merkezi durumuna getirmiştir. Orta Çağ’da eserlerinin altına imzasını atmayan sanatçı, Rönesans’ta kendi yaratma gücünün arkasında durarak eserlerini imzalamıştır. Hümanizmle bireycilik ve laiklik gibi görüşler ön plana çıkmıştır.

## 2) Burjuva Sınıfının Ortaya Çıkışı ve Sanat Hamilikleri

Ticaretin gelişmesine paralel olarak kentler toplumsal ve kültürel birer merkez haline gelirken bu süreç içinde burjuva sınıfı da güçlenmiştir. İtalya’da yeniden doğuşun yaşandığı ilk kent Floransa’dır. Bankacılık sistemiyle güçlenen kentteki zengin Floransalı aileler (özellikle Medici ailesi) sanata önemli katkılarda bulunmuştur. Klasik sanata ilgi duyan ve sanatçıyı himaye etme gücü olan zengin aristokratlar ile tüccarların desteği sanatçıları ve sanat ortamını etkilemiştir (Görsel 23).



Görsel 22 - Matbaanın icadı



Görsel 23 - Medici ailesi

## Etkinlik

Aşağıda Rönesans'la ilgili bazı görseller verilmiştir. Sizde öğrendiğiniz bilgiler ve görsellerden yola çıkarak Rönesans'ı hazırlayan nedenleri söyleyiniz.



### Rönesans Mimarisinin Genel Özellikleri

Eski Yunanca ve Latince belgelerin ortaya çıkması ve çevrilmesinin etkisiyle Antik mimarlık üslupları ve kuramları tekrar keşfedilmiştir. Ancak bu dönem yapıları Antik Dönem örneklerinin kopyaları değil, 15. yüzyılın anlayışı ve dünya görüşü doğrultusundaki yorumlarıdır. Mimarlar özellikle Roma İmparatorluğu Dönemi'nin yapılarını incelemiş ve yazarlarını keşfetmişlerdir. Bu alandaki en önemli girişim Antik Çağ'ın önde gelen kuramcısı Vitruvius'un 25 yılında yazdığı mimarlık ve kent tasarımı konu alan 10 ciltlik yapıtı De Architectura'nın (Mimarlık üzerine) yeni resimler ve yorumlar eklenerek önce İtalyancaya ardından da başka dillere çevrilmesidir. Yapıt içeriğiyle Rönesans mimarlarının Roma mimarlarını daha iyi tanımasını sağladığı gibi pek çoğunu da benzer kuramsal kitaplar yazma konusunda etkilemiştir. İtalyanların Roma mimarisini temel aldığı bu yeni mimari üslup Rönesans mimarisidir.

Rönesans mimarisinde dinî yapı örnekleri arasında yer alan katedral, kilise, bazilika ve şapellerin (1. Tek mekândan oluşan küçük kilise. 2. Kilise ya da katedralde bir azize adanmış küçük tapınma mekânı.) yanı sıra; köşk, saray, ev gibi sivil mimari örnekleri de görülür. Floransa'nın varlıklı ortamı konut mimarisine olan ilgiyi arttırmış, şehir evi yani palazzo kavramının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Yapılarda zarif ve düzenli sütunlar, kemerler ve çeşitli dekoratif öğeler kullanılmış, cephelerdeki hareketlilik yerini sadeliğe bırakmıştır. Bir bütünlüğün görüldüğü yapılarda kare ve dikdörtgen şeklinde temel planlar uygulanmış, malzeme olarak çoğunlukla taş ve mermer kullanılmıştır. Bu dönemde sivri tonoz, sivri kemer ve çan kulelerinin yer aldığı yüksek yapılar yerini yuvarlak kemer, beşik tonoz ve kubbenin kullanıldığı daha alçak merkezî planlı yapılara bırakmıştır.

Brunelleschi, Alberti, Bramante, Palladio gibi mimarlar önemli eserler vermiş ve Rönesans'ın gelişiminde etkili olmuşlardır.



### Philippo Brunelleschi (Filippo Brunelleski) (1377-1446)

Brunelleschi, Rönesans sanatının temel dayanak noktalarından birini oluşturan oran ve perspektif konusunda araştırmalar yapmıştır. Bilinen ilk doğrusal perspektif çizimini yapmış ve serbest perspektifin de öncüsü olmuştur. Perspektif sayesinde mimarlar artık tasarladıkları yapının daha bitmeden nasıl görüneceğini çizerek anlatabilmişlerdir. Bu da mimarlığı ileri bir tasarım sanatı haline getirmiştir. Sanatçının Floransa'da yaptığı Pazzi Şapeli (1420) Rönesans'ın mimari anlayışını açıkça ortaya koymaktadır. Brunelleschi bu küçük yapıda yatay-dikey karşıtlığını belirgin bir biçimde gözler önüne sermiştir. Yapıda Gotik Dönem'de kullanılmış olan sivri kemer yerine yuvarlak kemer kullanılmıştır. Yalın kare planı, altı sütunlu bir giriş bölümü ve İlk Çağ tapınaklarını andıran kubbesiyle Pazzi Şapeli, Erken Rönesans mimarisine örnek bir eserdir (Görsel 24). Brunelleschi'nin bir başka yapıları da Rönesans'ın ilk mimari örneklerinden olan Öksüzler Hastanesi'dir. Sanatçı, yapımına 1419'da başlamış olduğu yapının revaklı cephesinde klasik ve romanesk sanata ait pek çok forma yer vermiştir. Cephedeki yatay çizgilerin verdiği rahatlık, yuvarlak kemerler, ince sütunlar, pencere düzenindeki uyum ve yalnlık Rönesans mimarisinin temel özellikleridir (Görsel 25).



Görsel 25 - Öksüzler Yurdu,  
Filippo Brunelleschi

Mimarın Floransa'da yaptığı San Lorenzo Kilisesi (1425) ise Orta Çağ'da yaygın olan bazilika planına dayanılarak gerçekleştirilmiştir. Yapıda yatay ve dikey çizgiler başarılı bir biçimde kaynaştırılmıştır (Görsel 26).



Görsel 26 - San Lorenzo Kilisesi,  
Filippo Brunelleschi



Görsel 24 - Pazzi Şapeli,  
Filippo Brunelleschi

**Leon Battista Alberti (Leon Batista Alberti) (1404 - 1472)**

Alberti, mimarlıkta daha sonra kullanılacak olan merkezi perspektifi bulan kişi olarak kabul edilmektedir. Kuramsal çalışmalar yapmış olan Alberti, mimari alanındaki en önemli çalışmalarından biri olan eseri De Pictura'yı 1436'da, yapı ideallerini açıkladığı eseri De Re Aedificatoria'yı da 1450'de yayımlamıştır. Alberti'nin kuramsal çalışmaları mimariyle de sınırlı kalmamış; sanatçı aile düzeni, yemek adabı gibi sosyal konularda da yazılar yazmıştır. Alberti, yapımına 1458'de başlanan Palazzo Pitti (Pitti Sarayı) adlı eserde Brunelleschi ile birlikte çalışmıştır. Palazzo Pitti, cephe düzeniyle tipik bir Rönesans sarayıdır. Pencerelerin üzerindeki yuvarlak Rönesans kemerleri, üst katlarda da aynı düzenin uygulanmış oluşu, bu dönemde saray cephelerinin genel özellikleridir. Alttan yukarı doğru katlarda hafifleme etkisi sağlayan taş işleme tarzı dikkati çeken bir başka özelliktir.



Görsel 27 - Palazzo Rucellai,  
Leon Battista Alberti

Floransa'da yaptığı Palazzo Rucellai (yak.1446) de kentin varlıklı ailelerinden Rucellaier'in sarayıdır. Yapı o dönemde kent meclisi olarak da kullanılmıştır. Alberti bu yapıda Roma Colosseum'daki gibi farklı düzenlere yer vermiştir. Klasik Çağ mimarisinin düzenlerinden Dor giriş katında, İyon ilk katta, korint ise ikinci katta uygulanmıştır (Görsel 27).



Görsel 28 - San Francesco Kilisesi,  
Leon Battista Alberti

Alberti'nin İlk Çağ'ın mimari formlarını ustaca kaynaştırdığı bir yapıtı da Rimini'deki San Francesco Kilisesi'dir (1447-1455). Bu yapı bölge yöneticisi Sigismondo Malatesta için inşa edilmiştir. San Francesco Kilisesi'nde Roma ve Gotik mimarisinin pek çok özelliğine rastlanmaktadır (Görsel 28).

Sanatçı, Mantua'da yaptığı San Andrea Kilisesi'nde (1472-1512) Roma tapınaklarının cephesini örnek almış; alınlık, anıtsal kemer gibi Klasik Çağ mimarisine özgü formlara yer vermiştir.

Alberti'nin kilise ve sarayları sonraki kuşaklara ilham kaynağı olmuş, neoklasik ve barok üslubu etkilemiştir.

### Donate Bramante (Donate Bıramante) (1445-1515)

Bramante, Yüksek Rönesans'ın görkemli ve anıtsal üslubunu eserlerine yansıtan en önemli sanatçılardan biridir. Sanatçı, Roma mimarisini üslup ve ölçü açısından yorumlayarak bunları eserlerine yansıtmıştır. Bramante'nin merkezî planla geniş mekân arayışına bağlı olarak Sen Piyer Kilisesi'nin avlusuna inşa ettiği Tempietto (1502) Klasik Rönesans'ın en önemli yapılarından biridir. Antik Çağ yansımaları yapı elemanlarına sahip sütunlar ile çevrili daire planlı yapı, panteon benzeri bir kubbe ile örtülür. Kubbe Floransa Katedrali gibi aydınlık fenerine sahiptir. Bir podyum üzerinde yükselen anıtsal görünümlü yapı Sen Piyer Kilisesi ile bir bütünlük oluşturur (Görsel 29).

### Andrea Palladio (1508-1580)

Batı mimarisinin en fazla örnek alınan ve neoklasik mimarinin temellerini attığı kabul edilen İtalyan mimardır. Taş oymacılığı ve heykeltıraşlık üzerine eğitim almıştır. Villa mimarisinde yeni kurallar ortaya koymuş ve tüm dünyada mimarları etkilemiştir. 1570'te "Four Books of Architecture"ı yayımlamıştır. Oran, simetri ve antik elemanlara gönderme yaparak bunları yeniden yorumlayan kendine has bir üslup geliştirmiştir. Ayrıca kullanıcının ihtiyacını karşılayan bir mekân tasarımı ortaya koymayı da başarmıştır.



Görsel 29 - Tempietto,  
Donate Bramante



Görsel 30 - Villa Almerico Capra,  
Andrea Palladio

Andrea Palladio'nun en ünlü eseri, Vatikan'dan emekli olup memleketi Vicenza'da yaşamaya karar veren Monsenyör (rahip) Paolo Almerico için Roma'daki Pantheon'dan ilham alarak inşa ettiği daha sonra Capra ailesinin olan Villa Almerico Capra'dır. Bu yapı simetrik olan planlaması nedeniyle Villa Rotonda olarak adlandırılır. Kare planlı olan yapının dört cephesine altışar sütunlu portikolar yerleştirilmiştir. Bu birbirinin eşi dört görkemli cephe ve orta mekânı örten kubbe yapının heybetini arttırmıştır. Daha önceki kubbe çoğunlukla dinî yapılarda kullanılmış olsa da Palladio, kubbenin sivil mimaride de kullanılabileceğini kanıtlamıştır. 1567 yılında inşaatına başlanan villa, Palladio 1580 yılında vefat edince öğrencisi Vincenzo Scamozzi tarafından üstlenilmiş ve 1606 yılında bitirilmiştir (Görsel 30).

## Etkinlik

Aşağıda Rönesans mimarisinin yapı türleri ve cephe düzeni ile ilgili görseller verilmiştir. Verilen boşluklara yapı türlerinin adını ve yapıların cephe düzenleri hakkındaki düşüncelerinizi yazınız.



## Rönesans Heykel Sanatı

Rönesans heykellerinde form, denge, oran ve anatomi güçlü bir dramatik ifade ile ortaya konulmuştur. Orta Çağ'da heykel mimariye bağımlıyken Rönesans Dönemi'nde mimariden bağımsız heykeller yapılmıştır. Heykeller meydanlarda, saraylarda ve köşklere sergilenmeye başlanmıştır. Figürlerde canlılık ve gerçekçilik ön planda olup heykeller üç boyutlu yapılmıştır. Anatomi incelenmeye başlanmış, heykellerde oran ve orantı kullanılmıştır. İşlenen konular arasında; İsa, melekler, mitolojik konular ve soyluların at üzerindeki heykelleri yer almaktadır.

Yunan ve Roma Dönemi kent meydanlarında yer alan imparatorların atlı heykellerinin yeni bir anlayışla yapılması bu dönemin özelliğidir. Lorenzo Ghiberti, Donatello, Buonorotti Michelangelo dönemin önemli heykel sanatçılarıdır.

### Lorenzo Ghiberti (Ciberti) (1378-1455)

Erken Dönem İtalyan Rönesans ustalarındandır. En önemli yapıtı Floransa Vaftizhanesi için hazırladığı bronz kapılardır. Döküm tekniği ile yaptığı doğu kapısı üzerindeki on panoda konularını İncil ve Tevrat'tan alan birçok olayı betimlemiştir. Bunlar arasında Âdem ile Havva'nın Yaratılışı, Cennetten Kovuluş sayılabilir. Michelangelo'nun "cennet kapılarını süslemeye layık" sözü üzerine bu kapılara Cennet Kapıları denilmiştir. Ghiberti'nin bu yapıtındaki anlatılan güçlü tarz ve insan vücutlarının anatomisinin işlenişi Michelangelo'yu ve diğer birçok sanatçıyı etkilemiştir. Ghiberti o güne kadar mimar ve ressamların vermeye çalıştıkları derinlik duygusunu rölyeflerine taşımıştır (Görsel 31).

### Donatello (1386-1466)

Floransalı olan Donatello, İtalyan Rönesansı'nda mermer ve madene can veren sanatçı olarak tanınır. Yapıtlarında Antik Çağ heykellerinden ve atölyesinde çalıştığı Ghiberti'den etkilenmiştir.

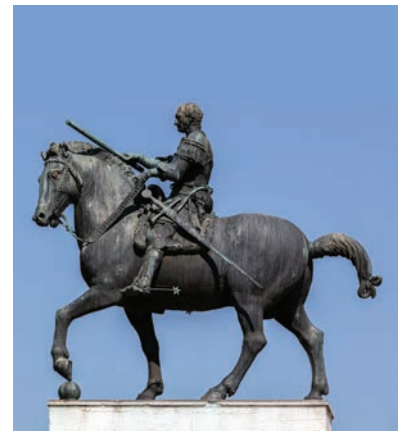
İlk yapıtlarından biri olan Davut Heykeli'nde Ghiberti'nin etkisi görülür. Anatomiye önem verilerek yapılan bu heykel Antik Çağ'dan sonra yapılan ilk çıplak heykel olarak da önem taşımaktadır. Sanatçı bu heykelinde çıplak, atletik vücutlu bir genci tasvir etmiştir.

Donatello'nun en tanınmış yapıtı Gattamelata Atlı Heykeli'dir. Padua'daki bu atlı heykel Rönesans'ın tüm özelliklerini yansıtır ve Rönesans Dönemi'nin ilk atlı heykelidir. Heykelde atın koşum takımları ile binicinin silahları en ince ayrıntısına kadar ve gerçeğe uygun olarak verilmiştir. Atın anatomisi, vücut hatları gerçekçi bir üslupla tasvir edilmiştir. Anatomiye dikkat edilmesine karşın duruşlar sabittir. Atın arka bacaklarının gerilmesi, burada önlenmiş bir hareketin varlığını belirtir (Görsel 32).

Tarzı ve teknikleri ile birçok heykeltıraş ve ressamı etkileyen Donatello'nun diğer önemli yapıtları arasında Çarımıhtan İndiriliş adlı tahta yontu ile Jeremia ve Eyüp peygamber sayılabilir.



Görsel 31 - Cennet Kapıları,  
Lorenzo Ghiberti



Görsel 32 - Gattamelata Atlı Heykeli,  
Donatello

### Bunarotti Michelangelo (Mikelancelo) (1475-1564)

Usta-çırak eğitimiyle yetişmiş olan Michelangelo, insan vücudunu en güzel ve yetkin bir biçimde ifade edebilmenin yollarını araştırmıştır. Sanatçı heykel çalışmakla birlikte Rönesans mimarisi ve resmi alanında da eserler vermiştir. Sanatçının yaptığı en önemli resim çalışmaları Sixtina (Sistina) Şapeli'nin tavanına yaptığı resimlerdir. Taşa kazandırdığı ruh ve derinlik onu Rönesans sanatçıları arasında ayrı bir yere koyar. Eserlerindeki mükemmel oran ve detaylar sanatçının iyi bir anatomi bilgisine sahip olduğunun göstergesidir.

Yirmi beş yaşındayken tamamladığı “Pietà”da, Meryem’in kucağındaki İsa ile büyük dramı görselleştirir. Sanatçı eserinde, çarımıtan indirildikten sonra Meryem’in dizleri üzerinde yatan ölü İsa’yı konu edinmiştir. İsa’nın aşağı sarkan sağ eli ile geriye atılmış başı, Meryem’in çaresizce açılmış sol eli çektikleri acıyı çok iyi yansıtmaktadır. Tek parça mermer bloktan yapılmış eserde anatomiye önem verilmesinden dolayı figürler son derece gerçekçidir. Kumaşta ayrıntılı bir işçilik görülür (Görsel 33).



Görsel 34 - Musa Heykeli,  
Michelangelo



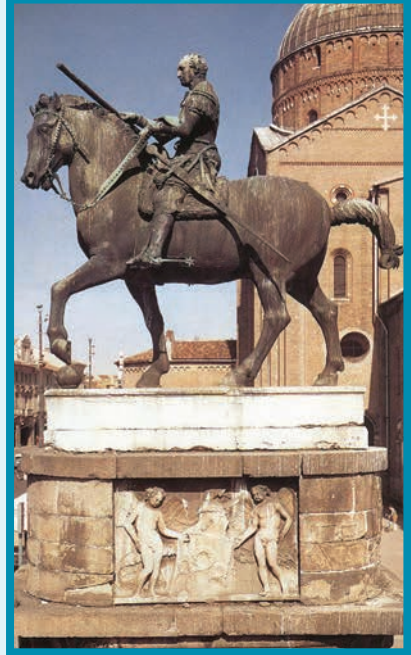
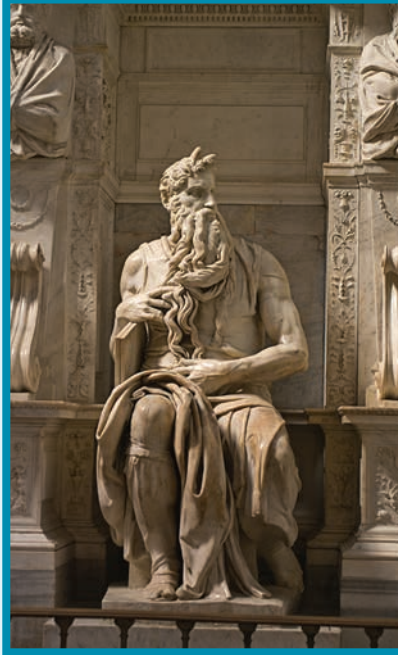
Görsel 33 - San Pietro Pietası,  
Michelangelo

Michelangelo'nun önemli eserlerinden biri de “Davud” (David) Heykeli'dir. “Davud” Rönesans heykel sanatının bir başyapıtı kabul edilmektedir. Eser Davut'un Golyat'a saldırmaya karar verdiği anı simgelemektedir. 5.17 m yüksekliğindeki mermer heykel Floransa'nın bir sembolü niteliğindedir. “Pietà”yla karşılaştırıldığında Davut Heykeli'nin daha yalın bir anlatıma sahip olduğu görülmektedir. Vücut oranları ve ışığın mermer üzerindeki dağılımı esere büyüleyici bir etki katmaktadır.

Sanatçının diğer önemli bir yapıtı da Musa Heykeli'dir. Eserde Musa Peygamber'in on emri alıp halkına bu emirleri anlatmak için geldiği an anlatılır. Mermerden yapılan heykelde Musa'nın yüzündeki hiddet çok iyi canlandırılmış olup anatomiye, vücudun atletik yapısına, kumaş kıvrımlarına çok özen gösterilmiştir. Heykelde kullanılan boynuz gücü simgelemektedir (Görsel 34).

## Etkinlik

Aşağıda Rönesans heykel sanatı ile ilgili görseller verilmiştir. Görsellerin altına sanatçı isimlerini yazınız. Rönesans dönemi heykel sanatının genel özelliklerini söyleyiniz.



## Rönesans Resim Sanatı

Rönesans resim sanatı mimarlık ve heykel sanatına göre çok daha verimli olmuş, adeta kendi başına Rönesans sanatını ifade edecek kadar gelişmiştir. Rönesans resim sanatının ana özellikleri olan perspektif kurgusu, resimde din dışı konuların ele alınması, manzara tasvirlerinin ortaya çıkması İtalya'da ancak 14. yüzyıl öncesinde oluşmaya başlamıştır. Sanatçı Cimabue (1204-1302) tarafından 14. yüzyılda kurulan Floransa okulu, Orta Çağ ve Bizans etkisinde resim çalışmaları yapmıştır (Görsel 35).

15. yüzyıldan sonra resim sanatında iki boyutlu resimlerin yerini üç boyutlu resimler almıştır. Resimlerde perspektifin uygulanması için arka fonda manzara resimleri kullanılmıştır. Orta Çağ resminde biçimler gelişigüzel bir şekilde ve belirsiz mekânlar içinde ifade edilirken Rönesans resmi ile birlikte mekânlar gerçek mekânlar hâline gelmiştir. Rönesans'ta düşünce sistemlerinde meydana gelen değişimlerle birlikte sanatçılar resimlerinde gerçek dünyaya yönelmişler ve özgür iradelerini kullanarak sanatın konusunu belirlemeye başlamışlardır. Rönesans resminde yüzey bölünmeye başlanmış, figürler gruplandırılmış ve bütünlük içerisinde birleştirilerek resmedilmiştir. Işık farklı açılardan kullanılmış, figürlerde ideal güzellik ön planda tutulmuş ve tuval, yüzey olarak kullanılmaya başlanmıştır. Gotik Dönem'deki kahve tonlarının yerini Rönesans'ta doğa renkleri ve canlı renkler almış, yağlıboyanın kullanılmasıyla daha ince ve saydam tabakalar elde edilmiştir.

Orta Çağ'da usta-çırak ilişkisi içinde kuşaktan kuşağa aktarılan geleneksel üslup, Rönesans sanatçısının çevresine, yani doğaya ve insana yönelmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır. Atölyelerde artık doğrudan modelden



Görsel 35 - Maesta,  
Cimabue

çalışılmış, bir anlamda bilim ve sanat el ele yürümüştür. Sanatçılar uzam içinde gösterilen figürlerin görünümünün bakış noktasına göre değişmesi gerektiğini fark etmişlerdir. Bunun sonucunda da anatomiye özel bir ilgi göstermeye; iskelet yapısını, eklemleri ve kas sistemini incelemeye başlamışlardır.



Görsel 36 - Assisi San Francesco Kilisesi freskleri,  
Giotto



Görsel 37 - Annaya Müjde,  
Giotto

### Giotto di Bondone (1266-1337)

Floransa Okulu'ndan yetişen Cimabue'nin öğrencisi olan fresk sanatçısı Giotto, Assisi San Francesco Kilisesi fresklerinde perspektif ve derinlik kavramlarını resme katmıştır. Rönesans resminin temeli olan perspektif olgusunun Giotto ile başladığı kabul edilmektedir (Görsel 36).

Giotto, 14. yüzyıl başlarında yeniden doğuş müjdesini veren bir sanatçıdır ve düz bir yüzeyde derinlik yarılması yaratma sanatını yeniden keşfetmiştir. Anna'ya Müjde isimli eserinde konuyu adeta bir tiyatro sahnesindeymiş gibi ele almış ve sadece bir duvarı kaldırarak özel bir ana tanıklık etmemizi istemiştir. Evin hem içten hem de dıştan gösterilmesiyle ilginç bir sembolik bütünleşme sağlanmıştır. Pencereden sarkan baş meleklerden Cebrail, ibadet etmekte olan Anna'ya, Meryem'e hamile kalacağı müjdesini vermektedir. Duvarda asılı yün eğirme aletleri ve dışardaki kadının yün eğirmesi kadınların erdemine işaret etmektedir. Antikite etkili alınlık ve alınlığın üzerine işlenmiş iki melek tarafından taşınan bir deniz kabuğu içine yerleştirilmiş İsa portresi ise resmin alt tarafında işlenen Müjde'nin sonuçta İsa'nın doğumuna yol açacak bir zincirin ilk halkası olduğunu vurgular. Giotto kutsal bir olayı daha önceki dönemlerde yapıldığı gibi doğadan koparmamış, aksine bu olayı içinde yaşadığı dünyaya indirgemıştır (Görsel 37).

### Leonardo Da Vinci (1452-1519)

16. yüzyılda Leonardo ile İtalyan sanatına yeni bir kompozisyon anlayışı girmiştir. Buna göre dağınık durumda bulunan konunun ana figürleri geometrik bir düzen içinde resmin ortasına alınmış, öteki figürler ve manzara öğeleri bu ana motif etrafında toplanmıştır. 15. yüzyılda tam anlamıyla gerçekleştirilemeyen figürlerle uzam arasında birlik Leonardo tarafından sağlanmıştır. Rönesans'ın en önemli sanatçılarından ressam, mühendis ve matematikçi olan Leonardo Da Vinci aynı zamanda tarih, siyaset, bilim, şiir ve müzikle de ilgilenmiştir. Köprü projeleri, ilk balon projesi, anatomi kitabı, çağının çok ilerisinde bir bilim adamı olan Leonardo Da Vinci'nin öncü eserleri olarak sayılabilir.



Sanatçının diğer bir önemli yapıtı bugün Paris Louvre Müzesinde bulunan Mona Lisa'dır. Tarifi mümkün olmayan bir yüz ifadesi ve Leonardo'nun kendi tanımıyla bir "ruh nesnesi" olan bu eser yüzyıllar boyu insanoğlunu büyülemeye devam etmiştir. Resimde zarif bayan figürü geniş bir manzaranın önünde oturmakta, figür ile zemin zengin ve sıcak bir ışığın etkisinde görülmektedir. Resmin en ünlü ve gizemli noktalarından biri figürün yüzündeki esrarengiz gülümsemedir. Bu gülümseme son derece masumane olup insanı figürün gözlerinin içine kilitleyen ve baktıkça şekil değiştiren bir etkiye sahiptir. Gülümsemesinde derin bir hüznün gölgesi gizlidir. Resmin önemli özelliklerinden biri izleyiciyi ezmeden son derece mütevazı şekilde ve yavaşça kendi gizemli dünyasına çeken etkileyici sadeliğidir. Resmin gizemlerinden biri de birbiriyle ilişkisi olmayan arka plandaki manzaranın sol ve sağ kısmıdır (Görsel 38).



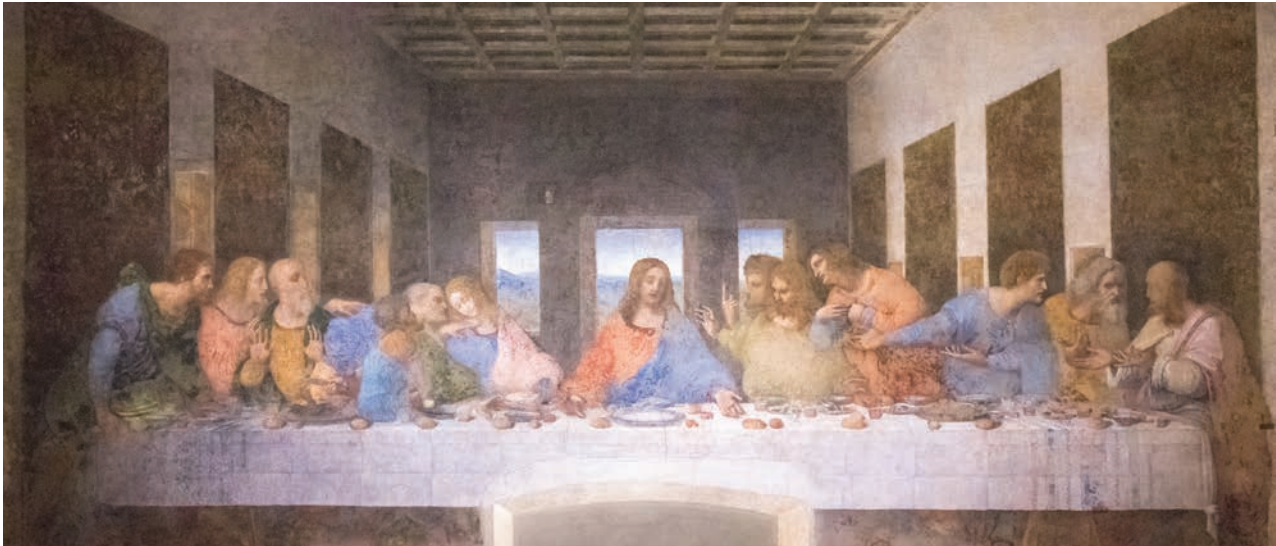
Görsel 38 - Mona Lisa,  
Leonardo da Vinci

Leonardo, 15. yüzyılın çizgisel perspektifine "sfumato" denilen hava perspektifi ekleyerek derinlik algısını çok daha gerçekçi bir boyuta getirmiştir. Bu teknikte, konturları yumuşatan bir hava tabakası bütün formları dört bir yandan sarmakta ve geride sis perdeleri içinde gözden silinen peyzaj, resmin derinliğini izleyiciye aktarmaktadır. Sanatçı bu perspektif sistemini ilk kez Üçlü Anna Grubu isimli eserinde kullanmıştır (Görsel 39).



Görsel 39 - Üçlü Anna Grubu,  
Leonardo da Vinci

Sanatçının en önemli yapıtı, Milano Santa Maria della Grazia Manastırı'nın yemekhane duvarındaki Son Akşam Yemeği isimli duvar freskidir. Da Vinci, Son Akşam Yemeği tablosunda İsa'nın "İçinizden birisi beni ele verecek." dediği anı betimlemiştir. Yatay bir kompozisyon uyguladığı resimde İsa'yı merkeze almış ve havarileri üçerli gruplar halinde ayırmıştır. Havariler İsa'nın söyledikleri karşısında dehşete düşmüş, hararetli bir şekilde tartışırken gösterilmişlerdir. Bu tür resimlerde genellikle masanın en kenarında, diğer havarilerden belirgin bir şekilde ayrılmış olarak gösterilen ve İsa'yı ele verecek olan Judas, Leonardo tarafından grubun içine dâhil edilmiş olmakla birlikte, yine de diğer havarilerin yaptığı tartışmaya katılmamaktadır. Düzgün bir perspektifle grubun arkasında derinleşerek giden mekânın arkada kalan duvarına açılan üç pencere, resimde derinlik vurgulamasını daha da arttırmıştır (Görsel 40).



Görsel 40 - Son Akşam Yemeği,  
Leonardo da Vinci

**Tiziano Vecellio (1485-1576)**

Görsele 41 - Baküs Şenlikleri,  
Tiziano

Portre ressamı olan Tiziano Vecellio kendi zamanında Venedik sanatının önde gelen temsilcilerindendir. Bellinilerin araştırmaya başladığı, Giorgione'nin geliştirdiği ışık ve renk kurallarını daha da geliştirmiştir. Bu nedenle en büyük renk ustası unvanı ile anılmıştır. Mitolojik olay ve kahramanları ustaca kullanmaktaki başarısı ile tanınmıştır. Altın Yağmuru, Venüs ve Baküs Şenlikleri önemli eserleridir (Görsele 41).

15. yüzyıldan başlayarak İtalya dışında da Rönesans üslûbunun ana özelliklerinden biri olan natüralizm gelişmeye başlamıştır. Kuzey'de Rönesans'la birlikte gerçeğe uygun bir biçimde resimleme anlayışı doğmuş, sanatçılar resimlerinde doğaya uygun olan "natüralist" anlayışı benimsemişlerdir. Natüralist anlayışta her şey doğada olduğu gibi insan gözünün gördüğü şekilde betimlenmiştir. Duru, sakin anlatımlı portreler, iç mekânın tanımlanışı ve buna bağlı olarak çizgisel perspektif denemeleri, arka planda manzaranın titiz bir gözlem sonucu ayrıntılı biçimde verilmesi, Kuzey resminin temel özellikleridir. Albrecht Dürer ve Pieter Brueghel Kuzey resminin önemli isimleridir.

**Albrecht Dürer (1471-1528)**

Görsele 42 - Albrecht Dürer'in  
Annesinin portresi

Kuzey Avrupa Rönesansı'nın en önemli Alman sanatçılarından. Bilimsel araştırmalara olan ilgisi, bıraktığı yazılı metinleri, baskı, karakalem, yağlıboya, sulu boya gibi pek çok farklı teknikle eser vermesini sağlayan çok yönlü kişiliğiyle Dürer tam bir Rönesans insanıdır. Figürlerinde en dikkat çeken şey ise gerçekçilikte daima mükemmeli aramasıdır. Dürer'in, annesinin portresini yaptığı karakalem çalışması kendi annesinin yaşlılığını, görebildiği en ince ayrıntısına kadar hatta görülenin ardına geçecek kadar gerçekçi resmetme çabasını gözler önüne serer. İtalyan sanatçılarda idealleştirilmiş figürler yer alırken Kuzey'de günlük yaşamdan karakterler ele alınmaktadır. İtalyanların silmeye çalıştıkları bireysel özellikleri Dürer, bir bir belirtmiştir. Bu resimde her bir çizgi yaşanmış gerçek hayatın izi olarak değerlendirilmektedir. İtalyan ustaların elinden çıkan portrelerde de yüzün belirli bir ifadesi vardır ancak orada anlam, estetik kaygılarla verilen dış görünüşün sınırları içinde kalmaktadır. Buradaysa ifadeyi verebilmek için her türlü estetik değer bir yana itilmiştir (Görsele 42).

**Pieter Brueghel (1528-1569)**

Görsele 43 - Karda Avcılar,  
Pieter Brueghel

Realist olduğu kadar komik ifade biçimleri ile günlük yaşam sahnelerini mistik anlatımlarla zenginleştirerek ortaya koymuştur. Karda Avcılar (Kunsthistorisches Museum, Viyana) adlı çok ünlü resminde Brueghel, yüksekçe bir tepeden görülen geniş manzarayı başarıyla verdiği gibi avcılarının ve av köpeklerinin silüetleriyle de Kuzeyin anlatımcılığını en iyi biçimde dile getirmiştir (Görsele 43).

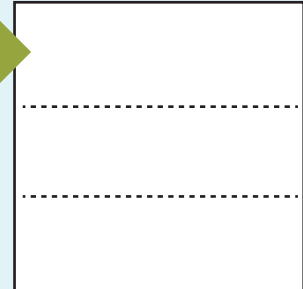
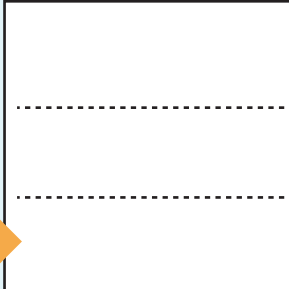
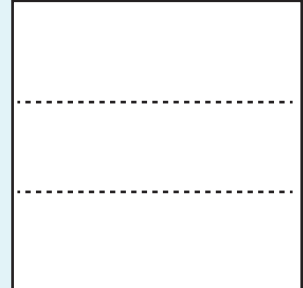
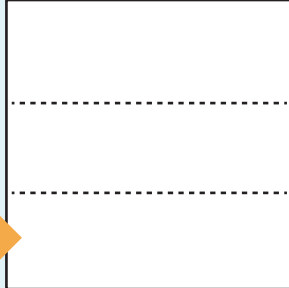
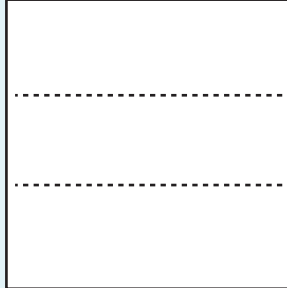
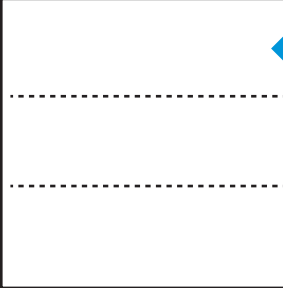
## Etkinlik

Aşağıda Rönesans sanatçılarının eserlerinden örnekler verilmiştir. Eserin adını ve sanatçısını ilgili boşluklara yazınız.



*Pietà*

*Michelangelo*



## Ünite Özeti

## Roman Sanatı (9-12. yüzyıl)

Roman sanatının ilk örnekleri 9. yüzyılda, klasik örnekleri de 11-12. yüzyıllarda verilmiştir. Bu dönemde kiliselerin boyutları da büyümüş, ahşap örtü sistemlerinin yerini taş tonozlar almıştır. Batı Roma ve Bizans mimarisinden alınan etkilerle kalın duvar, yuvarlak kemer, çapraz tonoz ve dekoratif kemer sıraları ve büyük kuleler görülür.

## Gotik Sanat

Gotik üslup 12. yüzyılın 2. yarısında Fransa'da ortaya çıkmıştır. Gotik denildiğinde ilk akla gelen ise sivri çatı ve kuleleriyle göğe doğru yükselen, dev boyutlu katedral yapılarıdır. Gotik kiliselerde duvarlar çok fazla pencere açıklığıyla çözümlenir; bu açıklıklardan ve renkli vitraylardan süzülerek binanın içine yansıyan ışığın yarattığı etki, bu dönemin kilise mimarisinde görülen en önemli yeniliklerdendir. Gotik mimarinin belirleyici özelliği sivri kemerin kullanılmaya başlanmasıdır. Gül pencere, kilise duvarları ve alımlıklarına yapılan kabartma ve heykeller üslubun önemli özellikleri arasındadır. Gotik katedrallere boydan boya pencereler açılmış, bu pencereler renkli camlarla kaplanmıştır. Çeşitli motiflerle ve figürlerle süslenen bu renkli camlara vitray adı verilmiştir. Vitraylarda daha çok dinî konular işlenmiştir.

Gotik heykel ve kabartmalar katedrallerin kapılarına, nişlerine, cephelerine, vaftiz kurnalarına, korkuluk levhalarına ve mezar lahitlerine

yapılmışlardır. Dinî konuların betimlendiği bu heykel ve kabartmalarda İncil Rönesans Sanatı konuları çoşturucu ve inandırıcı biçimde anlatılmaya çalışılmıştır.

Rönesans, 14-16. yüzyıllarda İtalya'da klasik modellerin etkisi ile sanat ve yazın alanındaki canlanış olarak tanımlanır. Avrupa'da meydana gelen sosyal, siyasal ve ekonomik gelişmeler, kağıdın bollaşması ve matbaanın icadı, nüfusun artması, kilisenin güç kaybetmesi, İstanbul'un fethi, hümanizm hareketi, coğrafi keşifler gibi nedenler Rönesans'ın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Yapılarda zarif ve düzenli sütunlar, kemerler ve çeşitli dekoratif öğeler kullanılmış, cephelerdeki hareketlilik yerini sadeliğe bırakmıştır. Bu dönemde yuvarlak kemer, beşik tonoz ve kubbenin kullanıldığı daha alçak merkezî planlı yapılar yapılmıştır. Rönesans heykellerinde form, denge, oran ve anatomi güçlü bir dramatik ifade ile ortaya konulmuştur. Figürlerde canlılık ve gerçekçilik ön planda olup heykeller üç boyutlu yapılmıştır. Anatomi incelenmeye başlanmış, heykellerde oran ve orantı kullanılmıştır. İşlenen konular arasında; İsa, melekler, mitolojik konular ve soyluların at üzerindeki heykelleri yer almaktadır.

Rönesans resim sanatı, mimarlık ve heykel sanatlarına göre çok daha verimli olmuştur. 15. yüzyıldan sonra resim sanatında iki boyutlu resimlerin yerini üç boyutlu resimler almıştır. Atölyelerde artık doğrudan modelden çalışılmıştır. Sanatçılar anatomiye özel bir ilgi göstermeye başlamışlardır.

## Notlar

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Bu ünite de edindiğiniz bilgileri kullanarak aşağıdaki soruları cevaplayınız.

- 1 -Romanesk Dönem’de manastır yapılarının işlevleri hakkında bilgi veriniz.
- 2 -Roman sanatında anıtsal örneklerin verildiği şehirler hangileridir?
- 3 -Gotik üslubun etkili olduğu yüzyıllarda sanat alanındaki değişiklikler nelerdir?
- 4 -Gül pencere nedir? Açıklayınız.
- 5 -Gotik Dönem’deki vitraylarda işlenen konuları belirtiniz.
- 6 -Rönesansın kelime anlamı nedir? Tanımlayınız.
- 7 -Rönesans’ı hazırlayan nedenleri belirtiniz.
- 8 -Rönesans mimarisinde görülen yapı türleri nelerdir?
- 9 -Rönesans heykel sanatının genel özelliklerini söyleyiniz.

## Ölçme ve Değerlendirme Çalışmaları

Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

- 10- Aşağıdaki eserlerden hangisi romanesk üslupta yapılmıştır?
- A) Amiens Katedrali                      B) Brescia Kilisesi                      C) Ely Katedrali  
D) Pisa Katedrali                      E) Laon Katedrali
- 11 - Kilise camlarının vitraylarla süslenmeye başlandığı dönem aşağıdakilerden hangisidir?
- A) Erken Hristiyanlık Dönemi    B) Orta Bizans Dönemi                      C) Son Bizans Dönemi  
D) Gotik Dönem                      E) Romanesk Dönem
- 12- Aşağıda verilen özelliklerden hangisi Gotik üslupla ilgili **değildir**?
- A) Sanatçılar isimleriyle tanınır olmuşlardır.  
B) Gotik denildiğinde ilk akla gelen kalın duvarlı manastır yapılarıdır.  
C) Bu dönemde resim denildiğinde ilk akla gelen vitraylardır.  
D) Gotik yapılar geniş bir alana yayılmadan dikey düzlemde, çok yüksek biçimde inşa edilmişlerdir.  
E) Gotik yapılarda pencere ögesi çok sık kullanılmıştır.
- 13- Aşağıda Romanesk üslupla ilgili verilen bilgilerden hangisi **yanlıştır**?
- A) Romanesk üslup 9 ve 12. yüzyıllar arasında etkinlik göstermiştir.  
B) Avrupa'nın birçok yerinde görkemli yapılar inşa edilmiştir.  
C) Bu dönemde örtü biçimi tonoz olmuştur.  
D) Gül pencere romanesk mimarinin önemli yeniliklerindedir.  
E) Romanesk üslup özellikle resim sanatında etkisini göstermiştir.
- 14- Aşağıdakilerden hangisi Gotik Dönem resim ustalarından biridir?
- A) Simone Martini                      B) Masaccio                      C) Leonardo Da Vinci  
D) Botticelli                      E) Michelangelo
- 15- Aşağıdakilerden hangisi Rönesans sanatını biçimlendiren düşünce yapısının temel ilkelerindedir?
- A) Gotik Dönem'in ağırlığından kurtulmak  
B) Keşfedilen yeni yerlerin yarattığı yeni kültür akımları  
C) Antik Çağ'da önemli olan yaşamın temeli insan olgusunu yeniden canlandırmak  
D) Tanrı adına yeni eserler vermek  
E) Karma bir sanat yaratabilmek
- 16- Milano Santa Maria della Grazia Manastırı'nda yemekhane duvarında yer alan "Son Akşam Yemeği" freskusu aşağıdaki sanatçılardan hangisinin eseridir?
- A) Massaccio    B) Michelangelo    C) Giotto    D) Leonardo da Vinci    E) Bernini



## Sözlük

<b>agora</b>	: Antik Yunan kentlerinde stoalar ile çevrelenmiş, içinde ya da yakınında tapınak, bouleuterion gibi dini ve resmi yapıların bulunduğu toplumsal ve ticari yaşamın yoğunlaştığı alan.
<b>akant</b>	: Yaban enginarı yaprağı biçiminde bir bezeme örgesi. İlk kez Antik Yunan Sanatı'nda kullanılmış, Avrupa'da 19. yy'nın sonuna kadar uygulanması sürmüştür. Özellikle, Korint sütun başlıkları üzerinde görülür.
<b>akik</b>	: Bir tür yarı değerli taş. Eskiden kâse, fincan, tabak gibi ev eşyaları yapımında da kullanılırdı. Günümüzde yalnız kuyumculukta ve tespih yapımında kullanılmaktadır.
<b>akropolis</b>	: Antik Yunan, savunma amacıyla genellikle sarp bir tepe üzerine inşa edilen özel bölge.
<b>akroter</b>	: Üçgen şekilli alınlığın tepesinde ve iki kenarında yer alan bazen bitkisel ( palmet gibi) bazen de küçük heykeller şeklinde bulunan süsleme elemanlarının genel adı.
<b>alçı sıva</b>	: Suyla karıştırılarak macun kıvamına getirilmiş alçıyla yapılan sıva. Genellikle normal sıvanın üzerine yapılır. Çok temiz ve pürüzsüz bir yüzey elde edilmek istendiğinde kullanılır.
<b>altın oran</b>	: Yüzyıllar boyunca sanatta uyum ve oranlandırma (proporsiyon) açısından en yetkin boyutları verdiği varsayılan düzen bağıntısı.
<b>amfityatro</b>	: 1. Çağdaş anlamda, basamaklı bir oturma alanı bulunan gösteri ve toplantı yapısı. 2. Antik Romalılarda, içinde savaş oyunları, gladyatör ve vahşi hayvan dövüşlerinin düzenlendiği daire ya da oval planlı alanı kademeli oturma yerleriyle çevreleyen yüksek yapı.
<b>ampir üslûbu</b>	: I. Napoleon'un egemenlik yıllarında (1804-1814) ortaya çıkan ve etkisini mimarlıkla dekoratif sanatlarda gösteren bir Yeni Klasik üslup.
<b>antik çağ (antikite)</b>	: Yaklaşık olarak MÖ 6. yy'la MS 3. yy arasında kalan dönem. Bu dönemde varlığını sürdürmüş tüm uygarlıklar için değil sadece Yunan ve Roma için kullanılır.
<b>apsis</b>	: Kiliselerde koronun arkasında bulunan ve camilerdeki mihrap kısmının karşılığı olan, tonoz ya da kubbe ile örtülü bölüm.
<b>arşitrav</b>	: Antik mimarlıkta sütunların taşıdığı, bir sütun ekseninden diğer sütun eksenine uzanan taş hatıllara (kiriş) verilen ad.
<b>atrium</b>	: Antik Roma konutlarında evin bir bölümünü oluşturan, etrafı sütunlarla çevrili avlu.
<b>ayak</b>	: Paye, taş ya da tuğladan örülmüş taşıyıcı mimari öge.
<b>aydınlık feneri</b>	: kubbe ve çatı gibi örtülerle kaplanan iç mekanlara ışık sağlamak için düzenlenmiş bölüm.
<b>bab-ı hümayun</b>	: Topkapı Sarayının Ayasofya 'ya bakan birinci avlusuna bakan kapı.
<b>bazilika</b>	: Hristiyanlığa geçişte ve ilk Bizans devrinde yapılan bir kilise tipi.
<b>bezeme</b>	: Mimari eserler ve her türden kullanım eşyası üzerinde süslemeye yönelik olarak yapılan çalışmaların tümü.
<b>bordür</b>	: Kenar, genellikle süslemeli kenar şeridi.
<b>büst</b>	: İnsanın vücudunun başını ya da göğüsten yukarısını gösteren heykel.
<b>çapraz tonoz</b>	: İki beşik tonozun dik açıyla kesişmesinden oluşan tonoz biçimi.
<b>diyorit</b>	: Doğada nadir olarak bulunan sert, saydam, üstü tanecikli derinlik kayacı.
<b>Fil ayağı</b>	: Büyük kubbeleri taşımak amacıyla taştan örülerek yapılan büyük ayaklar.
<b>forum</b>	: Antik Roma kentlerinde, kent merkezinde yer alan, içindeki ve çevresindeki yapılarla Yunan kentlerindeki agora ile aynı işlevi taşıyan alan.
<b>fresk</b>	: Yaş sıva üstüne boya ile yapılan resim ve süsleme.
<b>fresko</b>	: Yaş sıva üzerine suda çözülmüş boya pigmentleri kullanarak yapılan duvar resmi.
<b>friz</b>	: Genellikle Eski Yunan ve Roma yapılarında , duvarların üst bölümünde , duvarın eni boyunca devam eden ve çoğunlukla süsleme veya kabartmaların olduğu bölüm veya kuşak, efi
<b>galeri</b>	: Kiliselerde yarı neflerin(Sahn) üst katında yer alıp ana nefin bakan mekân.



<b>gül bezek</b>	: Tezyini yapraklardan ibaret gülü hatırlatan yuvarlak kabartma.
<b>gül pencere</b>	: Genellikle Gotik katedrallerin cephelerinde yer alan daire biçimindeki vitraylı pencere.
<b>iyon düzeni</b>	: Antik mimarlıkta kullanılan, İyonya'da geliştirildiği için bu adla anılan düzen. Dor düzenine oranla daha incelmış sütunları, sütun kaideleri ve volütlü sütun başlıkları ile ayırt edilir.
<b>izlenimcilik (empresyonizm)</b>	: 19. Yüzyıl sonunda Fransa'da ortaya çıkan, ışık etkilerine dayanarak doğayı anlık görüntüsü ile resimlemeye dayanan sanat akımı.
<b>kaburgalı tonoz</b>	: Genellikle beşik tonozlarda ve diğerlerinde destek kaburga sisteminin görülebildiği tonoz biçimi.
<b>kasnak</b>	: Bir mimari yapıda kubbenin oturduğu ve yapının üslubuna, türüne göre çokgen ya da yuvarlak olan kaide.
<b>kemer</b>	: Dairesel, örgülü ara taşıyıcı ve bezeme ögesi.
<b>kesme taş</b>	: Düzenli yontulmuş taş. Hem duvar ögesi hem bezeme için düzenli işlenmiş taş ve bu taşlarla örülmüş duvar tekniği. Çoğunlukla kaplama malzemesi olarak yüzeylerde kullanılır.
<b>kontur</b>	: Çevre çizgisi. Figürleri ya da motifleri çevreleyen çizgi.
<b>korint düzeni</b>	: Antik mimarlıkta kullanılan bir düzen olup, stilize akant yaprakları ile bezeli sütun başlıkları yoluyla diğer düzenlerden ayrılır. Dor ve İyon düzeninden daha geç bir dönemde ortaya çıkmıştır.
<b>korniş</b>	: Mimaride saçakların altını akan suların korumak amacıyla yapılan çıkıntılı bölüm. Suların duvardan aşağıya süzülmesi yerine belirli bir yerden zemine akıtılması amacıyla kullanılmaktadır.
<b>köşebent</b>	: Dikdörtgen ve kare formlu biçimlerde köşelere yapılan süslemeler verilen ad.
<b>lahit</b>	: Tahta, taş (mermer), ya da pişmiş topraktan yapılan, içine ölünün yerleştirildiği özel sanduka.
<b>megaron</b>	: Prehistorik çağlardan itibaren Ege çevresinde uygulanmış, kısa tarafında giriş bölümü olan ön dehliz ve dikdörtgen bir odadan oluşan ev tipi.
<b>metop</b>	: Yunan mimarisinde Dor nizamında; kare biçimde rölyefdir, frizi süslemek için kullanılır, aralarında üç çizgili triglifler bulunur.
<b>mozaik çini</b>	: Değişik renklerde sırlanmış levha ve parçaların alçı zemin içinde dondurulmasıyla elde edilen bir süsleme tekniği.
<b>natüralizm</b>	: Sanat yapıtının doğal gerçekliğe uygun bir biçimde yapılmasını savunun anlayış.
<b>nekropol</b>	: Antik Yunan ve Roma kentlerinde genellikle kentin dışında yer alan mezarlık alanı.
<b>neo-klasik</b>	: 19. yüzyıl sonları ve 20. yüzyıl başlarında bir sanat akımı. Eski Türk ve İslam sanatından alınmış mimari ve süsleme öğelerinin kullanılması ile ortaya çıkan ilk ulusal akım.
<b>neo-klasisizm</b>	: 18. yüzyılın ikinci yarısında Almanya'da ortaya çıkan, ancak Fransa'da daha çok uygulanma olanağı bulan ve antikiteden esinlenerek klasik formlara dönüşü amaçlayan sanat anlayışı ve üslubu.
<b>orthostad</b>	: Eski Mezopotamya özellikle Asur ve Hitit mimarilerinde, yapıların dış cephelerinin altında yer alan kabartmalı taş blok.
<b>palmet</b>	: Bir sapın iki tarafında simetrik olarak sıralanmış uzunca yapraklardan oluşan üsluplaştırılmış bitkisel bezeme ögesi.
<b>payanda</b>	: Destek, yükü karşılamak üzere eklenmiş duvar parçası.
<b>paye</b>	: Örülerek meydana getirilmiş tek taşıyıcı. Ayak.
<b>perdah</b>	: Her tür pürüzlü yüzeyi düzleştirme, parlatma eylemi. Daha çok sıvalı, taş, metal, seramik yüzeyler için kullanılır.
<b>pieta</b>	: Hz. İsa'nın betimleniş türlerinden biri. Bu türde ölü İsa'nın gövdesi annesinin kucığında ya da kolları arasındadır. Kökeni 14. yüzyıl Almanya olan bu kompozisyona daha çok resim sanatında rastlanır. Ama heykel alanında da çok önemli örnekleri vardır.
<b>realist</b>	: Gerçeğine uygun
<b>rokoko</b>	: 18. yüzyılda ortaya çıkan süslemeci sanat akımı. Resim sanatında saray yaşamından alınan konular ön plana geçmiş, heykeller dekoratif amaçlı biblolara dönüşmüş, mimaride ise bitkisel motifli bezemeler tavan ve duvar yüzeylerinde süsleme amacıyla bolca kullanılmıştır.
<b>romanesk</b>	: Karolenj dönemini izleyen ve Gotik'e geçişi sağlayan dönem. Bu dönem mimarisinde kitlesel görünüm, ağır bir taş işçiliği ve kaba oranlar dikkati çeker.

<b>sella (cella)</b>	: Eski Yunan ve Roma'da içinde kült heykelinin korunduğu, tapınağın en kutsal bölümü.
<b>sfenks</b>	: Eski Mısır'da piramitlerin yakınında bulunan, insan başlı ve hayvan gövdeli yontu.
<b>sır</b>	: Keramikler üzerinde koruyucu, cam benzeri tabaka.
<b>sıraltı tekniği</b>	: Keramik boyalarının bisküvi halindeki keramikler üzerine boyanarak üstlerine sır çekilmesi, boyaların sır altında kalması ile oluşan teknik.
<b>stel</b>	: Yunanca "stele" yani dikili, duran blok demektir. Yüksekliği eninden uzun yekpare bir taştan oluşan yapıt.
<b>stilize</b>	: Üsluplaştırılmış. Doğadaki formların belli bir üslubun ya da tekniğin gereği sadeleştirilmiş şekli. Stilize çiçek motifi.
<b>stoia</b>	: Antik Yunanistan mimarisinde bir sokak ya da agoranın yanında yer alan, üstü kapalı, sütunlu galerilere verilen ad.
<b>stuko</b>	: Alçı yoğunluklu süsleme tekniği.
<b>sunak (altar)</b>	: Tapınağın içinde ya da yakınında bulunan, tanrılara sunulan adaklar için kullanılan, genellikle taştan yapılmış öge. Küçük boyutlarda olduğu gibi, anıtsal yapı türünde olanları da vardır.
<b>sütun</b>	: Genellikle mermerden, yekpare, taşıyıcı mimari öge.
<b>sütunce</b>	: Küçük sütun. Mihrap ve portal gibi yerlerde daha çok dekoratif amaçla kullanılır.
<b>şapel</b>	: 1) Tek mekanlı küçük kilise. 2) Büyük bir kilise ya da katedralde bir kutsal kişiye adanmış dua mekanı.
<b>tasvir</b>	: İnsan dışındaki canlı veya cansız varlıkların sahip oldukları özellikleri ve nitelikleri resim veya yazı ile ifade etme.
<b>tonoz</b>	: Taş ya da tuğladan örülerek meydana getirilen bir mimari örtü elemanı. Biçimine göre beşik tonoz, aynalı tonoz, çapraz tonoz, kaburgalı tonoz, yelken tonoz gibi adlar alır.
<b>transept</b>	: Örtü sisteminde nefleri dik açı ile kesen ve altyapıya da yansıyan birim. Kiliselerde apsisin önünde nefleri dik olarak kesen uzun mekan.
<b>tromp</b>	: Kare planlı bir yapının üzerine kubbenin oturabilmesini sağlayan geçiş ögesi.
<b>tümülüs</b>	: Eski Yunan ve Roma'da bir yeraltı mezar odası ile bunun üzerine toprak ya da taş yığılmasıyla meydana getirilen yapay tepeden oluşan mezar tipi.
<b>vitray</b>	: Renkli camların belli bir kompozisyon düzeni içinde bir araya getirilişi.

## Kaynakça

Akademik Bakış Dergisi Sayı: 39 Ka sım – Aralık 2013 Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü

**AKKAYA**, Tayfun, **BEKSAC**, Engin (1990), **Kaynak ve Kökleriyle Avrupa Resim Sanatı**, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Yayınları

**AKŞİT**, İlhan (1981), **Hititler**, İstanbul, Sandoz Yayınları

**AKTÜRE**, Sevgi (1994), **Anadolu'da Bronz Çağı Kentleri**, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları

**AKURGAL**, Ekrem (1999), **Bir Arkeoloğun Anıları**, İstanbul, TÜBA Yayınevi

**AKURGAL**, Ekrem, **Remzi Oğuz Arık Armağanı** (1987), **Hattı Uygarlığı**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları,

**AKURGAL**, Ekrem (1998), **Anadolu Kültür Tarihi**, Ankara, Tübitak Popüler Bilim Kitapları

**AKURGAL**, Ekrem (1989), **Anadolu Uygarlıkları**, İstanbul, Net Turistik Yayınlar

**AKURGAL**, Ekrem (1995), **Hattı ve Hitit Uygarlıkları**, İstanbul, Net Turistik Yayınlar

**AKYÜREK**, Engin (1996), **Bizans'ta Sanat ve Ritüel**, İstanbul

**AKYÜREK**, Engin (1994), **Ortaçağ'dan Yeniçağ'a Felsefe ve Sanat**, İstanbul, Kabcacı Yayınevi

**ALANYALI**, Hüseyin Sabri (2012), Eskişehir, **Anadolu Arkeolojisi**, A.Ü. AÖF Yayınları

**ALP**, Sedat, (2001) Ankara, **Hitit Çağında Anadolu**, Tübitak Popüler Bilim Kitapları

**ALPARSLAN**, Ali (1992), **Ünlü Türk Hattatları**, Ankara, Kültür Bakanlığı, Yayınları

**ALTUN**, Ara (1988), **Ortaçağ Türk Mimarisinin Anahatları için Bir Özet**, İstanbul

**ALTUNER**, Huriye (2007), **Türkiye'de Sanat Tarihi ve Cumhuriyet'ten Günümüze Sanat Tarihi Eğitimi**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 6(2):156-167

**Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi**

**ANTMEN**, A. (2009) **20.yy Batı Sanatında Akımlar**, İstanbul, Sel Yayıncılık

**ARNHEİM**, R. (1974), **Art and Visual Perception. London**, University of California Pres

**ARSEVEN**, Celal Esad (1952), **Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul,

**ATAKAN**, N (Z. Rona, Çev.) (1998), **Arayışlar**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları

**ATEŞOĞLU**, İ. (2008), **Şehir Markası Oluşturmada Sembol Yapıların Etkisi**, Yerel Siyaset,

**BAĞCI**, S. – **ÇAĞMAN**, F. – **RENDİ**, G. (2006) **Osmanlı Resim Sanatı**, İstanbul,

**BAKIR**, Betül (2003). Ankara, **Mimaride Rönesans ve Barok**, Nobel Yayın Dağıtım

**BAYRAM**, Fahriye, (1998) **Türkiye Arkeolojisi**, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları

**BEKSAC**, E. ve Akkaya, T. (1990), **Kaynak ve Kökleriyle Avrupa Resim Sanatı** (Gelişim ve Değişim Süreci İçinde), İstanbul

**BEKSAC**, Engin (2000), **Avrupa Sanatına Giriş**, İstanbul, Engin Yayınları

**BERNARD**, E. (K. Özsezgin, Çev.) (1999), **Cezanne Üzerine Anılar**, İmge Kitabevi Yayınları İstanbul,

**BERNARD**, E. (1999), **Cezanne Üzerine Anılar**, İstanbul, İmge Kitabevi Yayınları

**CLAUDON**, F. (Çev Ö. İnce, İ. Usmanbaş), (1988) **Romantizm Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi

**ÇELİK**, Haydar (1996), İstanbul, **Maniyerizmin Sanat Felsefesi**, Engin Yayıncılık

**ÇİĞ**, Muazzez İlmiye (2000), İstanbul, **Hititler ve Hattuşa**, Kaynak Yayınları

**DARGA**, Muhibbe (1985), **Hitit Mimarlığı**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

- DARGA, Muhibbe (1992), **Hitit Sanatı**, İstanbul, Akbank Kültür ve Sanat Kitapları
- DELAMARE, F. ve Guneau B. (2007), **Renkler ve Malzemeleri**, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları
- DİNÇOL, Ali M. (1982), **Hititler, Anadolu Uygarlıkları Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi**, İstanbul, Görsel Yayınlar Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi
- ERBAY, Mutlu (2013), **Sanat Eğitimi Üzerine**, İstanbul
- ERTEM, Hayri (1980), **Hitit Devletinin İki Eyaleti: Pala - Tum(m)ana**, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları
- ETİ, S. (1974) **Rönesans Sanatı Tarihi**, İstanbul, Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu Yayınları
- EYUBOĞLU, İsmet Zeki (1981), **Anadolu Uygarlığı**, İstanbul, Der Yayınları
- GENÇ, A. ve ŞİPAHİOĞLU A. (1990), **Görsel Algılama Sanatta Yaratıcı Süreç**, İzmir, Sergi Yay.
- GENÇAYDIN, Z. (1993), **Sanat Eğitimi**, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları
- GİNA PİSCHEL (1978), **Sanat Tarihi Ansiklopedisi**, İstanbul, Görsel Yayın Ansiklopedik Neşriyat
- GOMBRİCH, E.H (1997), **Sanatın Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- GOMBRİCH, H. Ernst , (2004) **Çev. Erol Erduran ve diğer Sanatın Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- GOMBRİCH, E. H. (1992), **Sanat ve Yanılsama**, (A. Cemal. Çev.). İstanbul, Remzi Kitabevi
- GOMBRİCH, E. H. (1992). **Sanatın Öyküsü**, (B. Cömert. Çev.). İstanbul, Remzi Kitabevi
- GOMBRİCH, E. H. (Güz 2000). **Düşen Gölgenin Özellikleri**. (Ü. Tamer. Çev.). Sanat Dünyamız, 77, 177-191
- GRANT, Michael (Terc. Z. Zühre İlkelen), (2000) **Roma'dan Bizansa**, İstanbul
- GÜVENÇ, B. (1976), **Mekan ve Eğitim Sorunları ve Bir Mekan Antropolojisine Doğru**, Mimarlık Yay.
- GÜVEMLİ, Zahir (1960), **Başlangıçtan Bugüne Türk ve Dünya Sanat Tarihi**, İstanbul, Varlık Yayınevi
- HASOL, Doğan (1990), **Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul
- İNAM, Ahmet (Editör) (2012), **Estetik Ve Sanat Felsefesi**, Eskişehir, A.Ü. AÖF Yayınları
- İstanbul Üniv. Rek. (2000), **Güzel Sanatlar Ders Notları**, İstanbul
- JOEDİCİTE, J.(1968), **Bir Mimari Mekan Kuramına Giriş ve Aynı Zamanda Mimarının Durumunun Saptanması İçin Deneme**, Bauen-t-Wohnen 1968/9, ( Doç. Attila Arpat Çev), İtü Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Matbaası
- KARUL, Necmi (2012), **Anadolu'nun Arkeoloji Atlası,1-2**, Atlas Dergisi Yayınları, İstanbul,
- KILIÇ, L. (2000), **Görüntü Estetiği**, İstanbul, İnkılap Yayınları
- KINAL, Fürüzan (1987), **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları
- KINAY, Cahid (1993), **Sanat Tarihi-Rönesans'tan Yüzyılımıza, Geleneksel'den Modern'e**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları
- KÖROĞLU, Kemalettin (Editör), (2011) **Eski Anadolu Tarihi**, A.Ü. AÖF Yayınları, Eskişehir,
- KUBAN, Doğan (1993), **Batıya Göçün Sanatsal Evreleri**, İstanbul
- LLOYD, Seton (1997), **Türkiye'nin Tarihi, Bir Gezginin Gözüyle Anadolu Uygarlıkları**, Ankara, Tübitak Popüler Bilim Kitapları
- LYNTON, N. (1991), **Modern Sanatın Öyküsü**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- MİLLERSON, G. (1999), **Television Production**, Oxford, Focal Press
- MİLLERSON, G. (2002), **Lighting for Television and Film**. Oxford, Focal Press
- MUTLU, Belkis (2007), **Mimarlık Tarihi I**, İstanbul
- ÖZGÜÇ, Tahsin (1988), **İnandıktepe, Eski Hitit Çağında Önemli Bir Kült Merkezi**, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları

- ÖZÖN, N.** (1984). **100 Soruda Sinema Sanatı**, Ankara, Gerçek Yayınevi
- PARRAMON, J. M.** (1998), **Işık ve Gölge**, (E. Erduran ve E. Tuzcular. Çev). İstanbul: Remzi Kitabevi
- PARLA, Canan** (Editör) (2013), **Sanat Tarihi**, Eskişehir, A.Ü. AÖF Yayınları
- PARSA, S.** (1994), **Televizyon Estetiği**, İzmir, Ege Üniversitesi Basımevi
- PASSERON, R.** (1996), **Sürrealizm Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul
- RICHARD, L.** (2005), **Ekspresyonizm Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- SALMAN, Fikri** (1990), **Kurganlarda Bulunan Hun Giysileri**, Ankara, Van Çevre ve Kültür Derneği Yayınları
- Sanat Tarihi Ansiklopedisi**
- Sanat Dünyamız**, 77, 145-149
- SERULLAZ, M.** (1998), **Empresyonizm Sanat Ansiklopedisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- SEVİN, Veli** (1999), **Anadolu Arkeolojisi**, İstanbul, Der Yayınları
- SEVİN, Veli** (1991), **Anadolu Arkeolojisinin ABC'si**, İstanbul, Simavi Yayınları
- SİVAS, Taciser** (2013), **Uygarlık Tarihi**, Eskişehir, A.Ü. AÖF Yayınları
- SÖZEN, Metin - TANYELİ, Uğur** (1994), **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul
- STOKSTAD, M - COTHREN M. W.** (Editör) (2011), **Art History**, New Jersey, Pearson Education
- TANSUÇ, Sezer** (1993), **Resim Sanatının Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- TUNA, Celâl** (2000), **Mağaradan Kente, Anadolu'nun En Eski Yerleşim Yerleri**, İstanbul, İletişim Yayınları
- TURANİ, A.** (1998), **Çağdaş Sanat Felsefesi**, İstanbul, Remzi Kitabevi,
- TURANİ, A.** (1999), **Dünya Sanat Tarihi**, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları
- TURANİ, A.** (1998), **Sanat Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- TURANİ, A.** (2007), **Dünya Sanat Tarihi**, İstanbul, Remzi Kitabevi
- WÖLFFLİN, H.** (1995), **Sanat Tarihinin Temel Kavramları** (A. Örs. Çev), İstanbul, Remzi Kitabevi.
- YENİŞEHİRLİOĞLU ÇALIŞLAR, Filiz** (Editör) (2011), **Akdeniz Uygarlıkları Sanatı**, Eskişehir, A.Ü. AÖF Yayınları
- YETKİN, Suut Kemal** (1997), **Barok Sanat**, İstanbul, Cem Yayınevi

## Görsel Kaynakça

## 1. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- <http://www.osmanhamdibey.gov.tr/Resim/38290,021jpg.png?> 15.10.2016 11.30  
 Görsel 2- Kültür ve Sanat Dergisi sayı 1 s.39  
 Görsel 3- Hakan Öztürk arşivi  
 Görsel 4- Komisyon  
 Görsel 5- Komisyon  
 Görsel 6- ID 73352461 © Chris Hill | Dreamstime.com  
 Görsel 7- Abı Hayat Çeşmesi, Osman Hamdi Bey, Kültür ve Sanat Dergisi, s.1s.28  
 Görsel 8- Komisyon  
 Görsel 9- ID 11712275 © Ihar Balaikin | Dreamstime.com  
 Görsel 10- ID 12686392 © Aleksandra Alekseeva | Dreamstime.com  
 Görsel 11- [www.Museum\\_für\\_Indische\\_Kunst\\_Dahlem\\_Berlin\\_Mai\\_2006\\_063](http://www.Museum_für_Indische_Kunst_Dahlem_Berlin_Mai_2006_063) 10.10.2016 11.30  
 Görsel 12- Komisyon  
 Görsel 13- Komisyon  
 Görsel 14- Komisyon  
 Görsel 15- Komisyon  
 Görsel 16- Komisyon  
 Görsel 17- Komisyon  
 Görsel 18- Komisyon  
 Görsel 19- Kültür ve Sanat Dergisi sayı 1 sayfa.24

## 2. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- <http://www.bilim.orgwp-content/uploadsaltin-oran-400x265.jpg> 12/11/2016 11.30  
 Görsel 2- <http://www.safraanboluevleri.orgsafraanbolu-evleri-311/11/2016> 11.30  
 Görsel 3- Komisyon  
 Görsel 4- Komisyon  
 Görsel 5- [www.alfredsisley.org](http://www.alfredsisley.org) 13/11/2016 11.30  
 Görsel 6- Komisyon  
 Görsel 7- Komisyon  
 Görsel 8- <http://img.eba.gov.tr/475/353/2c1/232/fa0/1b4/ebb/bdf/ca6/92c/425/2eb/629/c34/015/img.png> 13/11/2016 11.30  
 Görsel 9- Komisyon  
 Görsel 10- ID 81161 Dreamstime.com  
 Görsel 11- Komisyon  
 Görsel 12- Komisyon  
 Görsel 13- Komisyon  
 Görsel 14- Komisyon  
 Görsel 15- Komisyon  
 Görsel 16- Komisyon  
 Görsel 17- [http://www.suleymaniyecamii.orgimagesgallery4970\\_1.jpg](http://www.suleymaniyecamii.orgimagesgallery4970_1.jpg) 10/11/2016 11.30

## 3. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- <http://www.antalyamuzesi.gov.tr/tr/karain-magrasi> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 2- <http://www.tgdurkey.com/statics/images/istanbul/foto-galeri/9034.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 3- <http://users.stlcc.edu/mfuller/catalhuyuk.html> 10.01.2017 11.36  
 Görsel 4- <http://arkeofili.com/?p=7191> 10.01.2017 11.39  
 Görsel 5- <http://arkeofili.com/?p=7191> 10.01.2017 11.34  
 Görsel 6- <http://s49.radikal.ru/i124/0902/2c/30560d074a48.jpg> 10.01.2017 11.40  
 Görsel 7- <http://www.aydinarkeolojimizesi.gov.tr/TR,135572/sergi.html> 10.01.2017 11.50  
 Görsel 8- <http://ankusam.ankara.edu.tr/limankara> 10.01.2017 11.20  
 Görsel 9- <http://dosemealti.meb.gov.tr/dmem2/index.php/ilce-hakkinda/karain-magarasi> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 10- [http://www.visitkemer.com.tr/\\_fm/131-201608031709151.JPG](http://www.visitkemer.com.tr/_fm/131-201608031709151.JPG) 10.01.2017 11.10  
 Görsel 11- <http://www.basaksehir.bel.tr/resize/500/500/uploads/content/4Y3W7518.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 12- [http://www.tekkekoy.gov.tr/resimler/haber\\_resimleri/111220131733\\_mem\\_webfotolari\\_\(10\).jpg](http://www.tekkekoy.gov.tr/resimler/haber_resimleri/111220131733_mem_webfotolari_(10).jpg) 10.01.2017 11.50  
 Görsel 13- <http://www.gundemturkiye.com/resimler/thumb/68339439084776368281.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 14- <http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/3924> 10.01.2017 11.34  
 Görsel 15- <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2015/07/g%C3%B6bekli.jpg> 10.01.2017 11.32  
 Görsel 16- <http://www.diyarbakirimuzesi.gov.tr/veriler/2322015102557503.JPG> 10.01.2017 12.31  
 Görsel 17- <http://www.burduryenigun.com/wp-content/uploads/2015/06/26-31.jpg> 10.01.2017 11.32

- Görsel 18- <http://www.gazetekadikoy.com.tr/resim/buyuk/2062011131740812Resim3.jpg> 10.01.2017 11.34  
 Görsel 19- <http://www.mersinmuzesi.gov.tr/Resim/106169,yumuktepe-1.png?0> 10.01.2017 11.47  
 Görsel 20- <http://hakkindabialgi.com/tarih/arkeoloji/3227-alisar-hoyugu.html> 10.01.2017 11.32  
 Görsel 21- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=146362> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 22- [http://fe-mitolojiosozlugu.com/turkiye\\_yerlesimler/c/canhasan\\_merkez\\_karaman\\_2.png](http://fe-mitolojiosozlugu.com/turkiye_yerlesimler/c/canhasan_merkez_karaman_2.png) 10.01.2017 11.30  
 Görsel 23- <http://www.yesilcivilil.net/wp-content/uploads/2015/06/baslik-1425643110-beycesultan-2009-05-e1463727097160.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 24- <https://i1.wp.com/nerdengeliyo.com/wp-content/uploads/2016/10/obsidyen.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 25- <https://listekitap.com/static/img/2016/03/20160315073946-1200x795.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 26- <http://www.ou.edu/class/misha/Images/troy/troy3.jpg> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 27- <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/genel/gezilecekyer/alacahoyuk-muze-ve-orenyeri> 10.01.2017 11.38  
 Görsel 28- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/236x/7b/8c/11/7b8c1149f1d686c6f8ebdf9afb0b4221-ara.jpg> 10.01.2017 11.38  
 Görsel 29- <http://www.byegm.gov.tr/uploads/made/uploads/images/08.09.2015h%C3%B6y%C3%BCk%C4%B1o.jpg> 10.01.2017 11.50  
 Görsel 30- <http://www.byegm.gov.tr/turkce/haber/4-bin-yillik-tabletler/8273710.01.2017.11.30>  
 Görsel 31- [http://fe-mitolojiosozlugu.com/turkiye\\_yerlesimler/i/ikiztepe\\_bafra\\_samsun\\_1.png](http://fe-mitolojiosozlugu.com/turkiye_yerlesimler/i/ikiztepe_bafra_samsun_1.png) 10.01.2017 11.35  
 Görsel 32- [http://wowturkey.com/tr354/k\\_Cetin\\_KOSAR\\_ikiztepePICT0460.jpg](http://wowturkey.com/tr354/k_Cetin_KOSAR_ikiztepePICT0460.jpg) 10.01.2017 11.30

#### 4. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- <http://whapmesopotamia.weebly.com/the-8-features-of-civilizations.html> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 2- <http://www.historyshories.com/mesopotamia.html> 10.10.2016 11.30  
 Görsel 3- <http://www.rogueriverecoveillage.com/water-rights-system> 10.01.2017 11.35  
 Görsel 4- <http://sirius-star.ro/wp-content/uploads/2015/12/main-zigurat-at-ur-e1307831878658.jpg> 10.01.2017 11.40  
 Görsel 5- <http://www.parzemin.com/li-mezopotamyaye-pevajoya-ji-nistecihya-waren-ewil-ber-bi-bajaribun/> 10.01.2017 11.45  
 Görsel 6- <http://dhsarthistory.weebly.com/uploads/2/3/1/4/23149282/1137877.jpg?151> 10.01.2017 11.47  
 Görsel 7- [http://www.easynotecards.com/notecard\\_set/57011](http://www.easynotecards.com/notecard_set/57011) 10.01.2017 11.50  
 Görsel 8- <http://www.tarih.gen.tr/forum/sumerler/1692-lagas-gorseller.html> 10.01.2017 11.52  
 Görsel 9- [http://www.theitalianviking.com/a\\_APAH\\_250/content\\_102/1016\\_a\\_standard\\_ur\\_peace.jpg](http://www.theitalianviking.com/a_APAH_250/content_102/1016_a_standard_ur_peace.jpg) 06.11.2016 13.23  
 Görsel 10- <http://cfile208.uf.daum.net/image/231A423357FF70F233FFF3> 22.11.2016 15.40  
 Görsel 11- <http://cfile208.uf.daum.net/image/231A423357FF70F233FFF3> 22.11.2016 16.45  
 Görsel 12- [http://www.course-notes.org/flashcards/the\\_rise\\_of\\_civilization\\_the\\_art\\_of\\_the\\_ancient\\_near\\_east\\_flashcards](http://www.course-notes.org/flashcards/the_rise_of_civilization_the_art_of_the_ancient_near_east_flashcards) 23.11.2016 15.42  
 Görsel 13- <https://elamarhistory.com/2016/09/18/our-first-tableaux-vivant/victory-stele-of-naram-sin-2-2k-bc-2/> 15.12.2016 08.32  
 Görsel 14- <http://gambar.maknyus.net/sargon-of-akkad-akkadian-king15.12.2016.06.04>  
 Görsel 15- [http://www.dw.com/image/18299150\\_303.jpg](http://www.dw.com/image/18299150_303.jpg) 15.12.2016 06.25  
 Görsel 16- <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/32260915.12.2016.06.31>  
 Görsel 17- [https://mesocosm.files.wordpress.com/2011/12/img\\_5998.jpg](https://mesocosm.files.wordpress.com/2011/12/img_5998.jpg) 25.11.2016 12.36  
 Görsel 18- <http://wol.jw.org/es/wol/d/r4/lp-s/2013247> 16.12.2016 06.43  
 Görsel 19- <http://ancientandmodernassyrians.webnode.com/photogallery/16.12.2016.06.49>  
 Görsel 20- <https://www.awesomestories.com/asset/view/Hammurabi-s-Stele> 16.12.2016 06.55  
 Görsel 21- <http://cabinflooresoterica.com/image.php?pic=.images/babylon/babylon-01.jpg> 14.11.2016 21.40  
 Görsel 22- ID 3392585 Dreamstime.com 15.12.2016 15.20  
 Görsel 23- <http://www.realmofhistory.com/2016/07/18/animation-hanging-gardens-of-babylon/16.01.2017.14.05>  
 Görsel 24- <http://dl.topnaz.com/2016/03/294bc4a7-b346-41b8-9df9-4ba55f9a9811.jpg> 16.01.2017 17.00  
 Görsel 25- <http://toosfoundation.com/wp-content/uploads/2016/04/Cuneiform-tablet-chogha-zanbil.jpg> 16.01.2017 10.25  
 Görsel 26- <http://www.djibnet.com/photo/zigurat/zigurat-2923936525.html> 16.01.2017 18.15  
 Görsel 27- <http://maiar.org/napir-asu/16.01.2017.10.25>

#### 5. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- Komisyon tarafından düzenlenmiştir. 10.10.2016 08.45  
 Görsel 2- <http://sobrehistoria.com/las-piramides-de-egipto/> 11.01.2017 09.40  
 Görsel 3- <http://africanknowledge.weebly.com/the-egyptians.html> 12.01.2017 12.15  
 Görsel 4- <https://www.quora.com/Have-pyramids-been-found-from-Ancient-Egypt-that-were-caved-in-or-failed.2016.10.15>  
 Görsel 5- <http://hdwallpapersbuzz.com/pyramids-of-giza-2-hd-wallpaper-images11.01.2017.16.40>  
 Görsel 6- <http://www.dtfhforum.com/topic/909-graham-hancock/?page=811.01.2017.13.55>  
 Görsel 7- <http://4.bp.blogspot.com/-WQFasNgKVmE/Vdzldmv17UI/AAAAAAAAAABU/QOriZVAqjig.jpg> 10.01.2017 13.25  
 Görsel 8- <http://forum.index.hu/Article/viewArticle?a=100885367&t=9000303&openwith=112.01.2017.18.35>  
 Görsel 9- [http://www.rizzuti.org/Egitto/AltoEgitto/Abu\\_Simbel\\_02\\_Tempio\\_grande\\_645.JPG](http://www.rizzuti.org/Egitto/AltoEgitto/Abu_Simbel_02_Tempio_grande_645.JPG) 10.01.2017 12.00  
 Görsel 10- <http://www.peginsean.net/~sue/pics/551-600/tm/597%20Karnak%20Temple,%20Luxor.JPG.html> 14.01.2017 16.40  
 Görsel 11- <http://airlines-airports.com/air-arabia-ticket-office-in-luxor-egypt/14.01.2017.08.00>  
 Görsel 12- <http://www.thousandwonders.net/Deir+el-Bahari> 10.01.2017 17.00  
 Görsel 13- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/564x/7e/a3/63/7ea363bf063f5efce7da7a3873a0154.jpg> 14.01.2017 08.45  
 Görsel 14- <http://classconnection.s3.amazonaws.com/1584/flashcards/874063/jpg/khafre.jpg> 14.01.2017 12.40  
 Görsel 15- <http://kvmagrunder.net/hsci/images/SeatedScribe.jpg> 14.01.2017 09.10  
 Görsel 16- [http://egyptianstreets.com/wp-content/uploads/2013/03/dsc\\_0365-2.jpg](http://egyptianstreets.com/wp-content/uploads/2013/03/dsc_0365-2.jpg) 15.01.2017 17.50  
 Görsel 17-1- <https://suckermagazine.com/2016/04/10/works-of-art-we-totally-have-crush-on/10.01.2017.18.00>  
 Görsel 17-2- <http://losojosdehpatia.com.es/wp-content/uploads/Nefertiti-2.jpg> 15.01.2017 09.25

- Görsel 18- <http://egiptomaniacos.top-forum.net/t7516-relieves-de-templos>15.01.2017 15.05  
 Görsel 19- <http://egiptomaniacos.top-forum.net/t1736-mastaba-de-merefnebef>15.01.2017 14.15  
 Görsel 20- <http://egiptomaniacos.top-forum.net/t1736-mastaba-de-merefnebef>15.01.2017 09.40  
 Görsel 21- [https://d43fweuh3sg51.cloudfront.net/media/media\\_files/3748.JPG](https://d43fweuh3sg51.cloudfront.net/media/media_files/3748.JPG)15.01.2017 18.00

## 6. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44427/hattusa-bogazkoy---hitit-baskenti-corum.html> 11.01.2017 11.30  
 Görsel 2- <http://testsite.kultur.gov.tr/ktmcorum/TR,58682/hitit-dili.html> 10.03.2017 11.30  
 Görsel 3- <http://www.bogazkale.gov.tr/resim/hattusa/yazilikaya/yazilikaya-001.jpg> 12.01.2017 11.30  
 Görsel 4- <http://testsite.kultur.gov.tr/ktmcorum/Resim/47321,corum014jpg.png?0> 10.04.2017 11.30  
 Görsel 5- <http://testsite.kultur.gov.tr/ktmcorum/Resim/47347,hattusa006jpg.png?0> 12.01.2017 11.30  
 Görsel 6- <http://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodetay/37917> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 7- [http://www.bogazkale.gov.tr/hattusa\\_yazilikaya.html](http://www.bogazkale.gov.tr/hattusa_yazilikaya.html) 10.06.2017 11.30  
 Görsel 8- <http://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/mus/gezilecekyer/alacahoyuk-muze-ve-orenyeri> 10.07.2017 11.30  
 Görsel 9- <http://www.eba.gov.tr/gorsel/bak/44475> 12.04.2017 11.30  
 Görsel 10- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Resim/105203,gordion03.png?0> 10.01.2017 11.30  
 Görsel 11- <http://eskisehir.kulturenvanteri.gov.tr/sitdetay.aspx?ID=271> 12.01.2017 11.30  
 Görsel 12- <https://s-media-cache-ak0.pinning.com/236x/7b/8c/11/7b8c1149f1d686c6f8ebdf9afb0b4221-ara.jpg> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 13- <http://arkeofili.com/wp-content/uploads/2016/02/frig2.jpg> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 14- [http://images.slideplayer.biz.tr/10/2735752/slides/slide\\_21.jpg](http://images.slideplayer.biz.tr/10/2735752/slides/slide_21.jpg) 10.01.2017 11.30  
 Görsel 15- <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/Resim/39271,gccsardes2jpg.png?0> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 16- <http://www.manisakulturturizm.gov.tr/Resim/68711,kybele2jpg.png?0> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 17- <http://www.usaktanitim.gov.tr/default.aspx?x=fotolar&id=2> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 18- <http://van.goc.gov.tr/files/images/van-kalesi.jpg> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 19- <https://kurumsal.kultur.gov.tr/turkiye/agri/kulturenvanteri/eski-bayezid-kalesi-urartu-kaya-mezarlighi> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 20- <http://www.aturizm.com.tr/wp-content/uploads/2015/01/Altintepe-templeS.jpg> 15.01.2017 11.30  
 Görsel 21- [http://gurpinar.meb.gov.tr/meb\\_iys\\_dosyalar/2013\\_07/25130843\\_cavustepeharabeler.jpg](http://gurpinar.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2013_07/25130843_cavustepeharabeler.jpg) 16.01.2017 11.30  
 Görsel 22- <http://www.anadolumedenyetlerimuzesi.gov.tr/Resim/75785,urartu3jpg.png?0> 18.01.2017 11.30  
 Görsel 23- <http://www.elmalimuzesi.gov.tr/TR,145395/urartu-krallighi.html> 19.01.2017 11.30

## 7. Ünite Görsel Kaynakça

- Görsel 1- Komisyon  
 Görsel 2- ID 2343192 Dreamstime.com  
 Görsel 3- ID 48250149 Dreamstime.com  
 Görsel 4- <https://s-media-cache-ak0.pinning.com/736x/13/13/82/1313823f1b3a8a1137bface696a66fec.jpg> 10.01.2017 11.40  
 Görsel 5- ID 8595025 Dreamstime.com  
 Görsel 6- <http://www.miti3000.it/mito/luoghi/atene.htm> 10.01.2017 11.47  
 Görsel 7- <http://www.hellenicaworld.com/Greece/Architecture/en/DoricOrder.html> 20.01.2017 15.50  
 Görsel 8- <https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece>10.01.2017 11.52  
 Görsel 9- ID 7454980 Dreamstime.com  
 Görsel 10- ID 18607262 Dreamstime.com  
 Görsel 11- ID 28216839 Dreamstime.com  
 Görsel 12- ID 20988795 Dreamstime.com  
 Görsel 13- <https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece/15.12.2016> 05.32  
 Görsel 14- ID 4878810 Dreamstime.com  
 Görsel 15- ID 67018898 Dreamstime.com  
 Görsel 16- ID 71210617 Dreamstime.com  
 Görsel 17- <https://tr.khanacademy.org/humanities/ancient-art-civilizations/greek-art/beginners-guide-greece25.11.2016> 12.36  
 Görsel 18- ID 5639642 Dreamstime.com  
 Görsel 19- ID 70018031 Dreamstime.com  
 Görsel 20- ID 20623229 Dreamstime.com  
 Görsel 21- ID 16811284 Dreamstime.com  
 Görsel 22- <http://media.web.britannica.com/eb-media/02/121402-050-9FBF20C6.jpg>15.12.2016 15.20  
 Görsel 23- ID 26754729 Dreamstime.com  
 Görsel 24- ID 81368836 Dreamstime.com  
 Görsel 25- <http://shelton.berkeley.edu/175c/ACROP/cultstatue.jpg>16.01.2017 10.25  
 Görsel 26- ID 6630857 Dreamstime.com  
 Görsel 27- [http://www.turizmhaberleri.com/img/haber/gobek/2\\_imparatorlar2jpg.jpg](http://www.turizmhaberleri.com/img/haber/gobek/2_imparatorlar2jpg.jpg)14.11.2016 21.40  
 Görsel 28- ID 43301670 Dreamstime.com  
 Görsel 29- ID 43941142 Dreamstime.com



## 8. Ünite Görsel Kaynakça

Görsel 1- Komisyon  
 Görsel 2- ID 20530159 Dreamstime.com  
 Görsel 3- ID 33321532 Dreamstime.com  
 Görsel 4- ID 36189341 Dreamstime.com  
 Görsel 5- ID 5528308 Dreamstime.com  
 Görsel 6- ID 31501032 Dreamstime.com  
 Görsel 7- ID 24081524 Dreamstime.com  
 Görsel 8- ID 4533776 Dreamstime.com  
 Görsel 9- ID 28095294 Dreamstime.com  
 Görsel 10- <http://archsoc.westphal.drexel.edu/New/Baths10.jpg> 10.01.2017 11:41  
 Görsel 11- ID 33384142 Dreamstime.com  
 Görsel 12- ID 3032042 Dreamstime.com  
 Görsel 13- ID 26934298 Dreamstime.com  
 Görsel 14- ID 1281575 Dreamstime.com  
 Görsel 15- ID 47795355 Dreamstime.com  
 Görsel 16- ID 13236782 Dreamstime.com  
 Görsel 17- ID 26149802 Dreamstime.com  
 Görsel 18- ID 69557619 Dreamstime.com

## 9. Ünite Görsel Kaynakça

Görsel 1- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/2f/3e/e7/2f3ee7220ccee2be8798baace8a5dc72.jpg> 12.01.2017 14.30  
 Görsel 2- <http://waking-up.org/wp-content/uploads/2015/01/rozhdestvenskaya-ikona.jpg> 12.05.2017 14.30  
 Görsel 3- <http://www.ntb.org.tr/uploads/resim/large/MTU3NzU3ZjcyMTdiOTQ.jpg> 12.03.2017 14.30  
 Görsel 4- dreamstime\_xxl\_82796846  
 Görsel 5- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/82/c6/cc/82c6cc907c4f29e5128445d6f725d25b.jpg> 12.02.2017 15.30  
 Görsel 6- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/15/8d/de/158dded33b0791c57a1d969769bb49cb.jpg> 12.02.2017 12.30  
 Görsel 7- <http://www.tarihiyapilar.org/wp-content/uploads/2015/08/2-150x150.jpg> 12.01.2017 14.30  
 Görsel 8- dreamstime\_xxl\_35268120  
 Görsel 9- Komisyon  
 Görsel 10- dreamstime\_xxl\_63534129  
 Görsel 11- dreamstime\_xxl\_23917829  
 Görsel 12- dreamstime\_xxl\_56775287  
 Görsel 13- dreamstime\_xxl\_71633582  
 Görsel 14- Komisyon  
 Görsel 15- Komisyon  
 Görsel 16- <http://img.fatih.bel.tr/assets/photo2014/images/fotograflarla-fatih/kiz-tasi.jpg?w=auto&h=600> 10.01.2017 18.30  
 Görsel 17- <http://www.byzantiumistanbul.com/dosya/buyuk/5783739.JPG> 10.01.2017 10.30  
 Görsel 18- dreamstime\_xxl\_84597089  
 Görsel 19- dreamstime\_xxl\_32086041  
 Görsel 20- dreamstime\_xxl\_19161282  
 Görsel 21- dreamstime\_xxl\_32814114  
 Görsel 22- dreamstime\_xxl\_11940599  
 Görsel 23- Komisyon  
 Görsel 24- Komisyon  
 Görsel 25- dreamstime\_xxl\_11094290  
 Görsel 26- dreamstime\_xxl\_85358690  
 Görsel 27- Komisyon  
 Görsel 28- dreamstime\_xxl\_46783186  
 Görsel 29- [http://www.conocereisdeverdad.org/pic/2430\\_\\_4139019b52191.jpg](http://www.conocereisdeverdad.org/pic/2430__4139019b52191.jpg) 10.01.2017 14.30  
 Görsel 30- Komisyon  
 Görsel 31- Komisyon

## 10. Ünite Görsel Kaynakça

Görsel 1- dreamstime\_xxl\_663917  
 Görsel 2- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/79/1c/d8/791cd8657dd812a312e24214db68f390.jpg> 10.01.2017 16.30  
 Görsel 3- dreamstime\_xxl\_42854710  
 Görsel 4- dreamstime\_xxl\_52289815  
 Görsel 5- dreamstime\_xxl\_26140160

- Görsel 6- dreamstime\_xxl\_107  
Görsel 7- [http://whc.unesco.org/uploads/thumbs/site\\_0187\\_0001-750-0-20090924143057.jpg](http://whc.unesco.org/uploads/thumbs/site_0187_0001-750-0-20090924143057.jpg) 10.01.2017 18.30  
Görsel 8- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/5e/05/75/5e057537cee9781d219eb9ff34c9338.jpg> 10.01.2017 13.30  
Görsel 9- dreamstime\_xxl\_57997007  
Görsel 10- dreamstime\_xxl\_2131334  
Görsel 11- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/736x/e9/8e/67/e98e674085a69296aee7263268c6f60e.jpg> 10.01.2017 12.30  
Görsel 12- dreamstime\_xxl\_21876098  
Görsel 13- dreamstime\_xxl\_78365789  
Görsel 14- idreamstime\_xxl\_25387969  
Görsel 15- dreamstime\_xxl\_416242  
Görsel 16- dreamstime\_xxl\_29003092  
Görsel 17- dreamstime\_xxl\_2534401  
Görsel 18- mimaridreamstime\_xxl\_8982633  
Görsel 19- mimaridreamstime\_xxl\_1346824  
Görsel 20- dreamstime\_xxl\_14480445  
Görsel 21- dreamstime\_xxl\_20196909  
Görsel 22- <https://www.kokturk.org/images/2016/12/ibrahim-muteferrika.jpg> 10.01.2017 17.30  
Görsel 23- <http://www.kleio.org/site/assets/files/4738/5693a.jpg> 10.01.2017 10.30  
Görsel 24- dreamstime\_xxl\_51853439  
Görsel 25- dreamstime\_xxl\_52831243  
Görsel 26- dreamstime\_xxl\_1676714  
Görsel 27- <https://s-media-cache-ak0.pinimg.com/originals/50/80/6b/50806bf3ded64fdbca3fc72009bb201.jpg> 10.01.2017 10.30  
Görsel 28- <http://rubens.anu.edu.au/htdocs/surveys/charlotte/0005/000545.JPG> 10.01.2017 12.34  
Görsel 29- dreamstime\_xxl\_25579270  
Görsel 30- dreamstime\_xxl\_41100840  
Görsel 31- dreamstime\_xxl\_27298603  
Görsel 32- dreamstime\_xxl\_73397327  
Görsel 33- dreamstime\_19936898  
Görsel 34- dreamstime\_23487458  
Görsel 35- [http://www.rsarchive.org/Lectures/GA292/English/UNK1981/images/HA01-001\\_Cimabue.jpg](http://www.rsarchive.org/Lectures/GA292/English/UNK1981/images/HA01-001_Cimabue.jpg) 10.01.2017 11.36  
Görsel 36- [http://san-francesco.org/files/includes/images/images\\_basilica-franc01.jpg](http://san-francesco.org/files/includes/images/images_basilica-franc01.jpg) 10.01.2017 11.30  
Görsel 37- [http://www.rsarchive.org/Lectures/GA292/English/UNK1981/images/HA01-023\\_Anne.jpg](http://www.rsarchive.org/Lectures/GA292/English/UNK1981/images/HA01-023_Anne.jpg) 10.01.2017 15.39  
Görsel 38- dreamstime\_81169694  
Görsel 39- dreamstime\_xxl\_40270810  
Görsel 40- <http://www.carmelite.org/pictures/heritage/leonardodavinci03.jpg> 10.01.2017 11.30  
Görsel 41- <http://kleos.chs.harvard.edu/wp-content/uploads/2014/07/titian-ariadne-bacchus.png> 10.01.2017 17.30  
Görsel 42- [http://www.the-athenaeum.org/art/display\\_image.php?id=7048110.01.2017](http://www.the-athenaeum.org/art/display_image.php?id=7048110.01.2017) 11.30  
Görsel 43- <http://terraingallery.org/wp-content/uploads/2014/07/Bruegel-Hunters-in-the-Snow-500px.jpg> 10.01.2017 18.30

## Ölçme ve Değerlendirme Cevap Anahtarları

## 1. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Boşuk Doldurma Soruları

- 11- Arkeoloji  
12- Estetik  
13- Sanayii Nefise  
14- Osman Hamdi Bey  
15- Peyzaj

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 16- D  
17- B  
18- C  
19- B  
20- C

## 2. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Boşuk Doldurma Soruları

- 11- Başlık, gövde, kaide  
12- Kemer  
13- Kontrast  
14- Işık ve Gölge  
15- Türk Üçgeni

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 16- A  
17- D  
18- B  
19- D  
20- E

## 3. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 14- C 19- A  
15- E 20- D  
16- C  
17- E  
18- B

## 4. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 11- Y  
12- Y  
13- D  
14- Y  
15- Y

## 5. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 11- Y  
12- Y  
13- D  
14- Y  
15- Y

## Ölçme ve Değerlendirme Cevap Anahtarları

## 6. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 11- A
- 12- C
- 13- A
- 14- A
- 15- D

## 7. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 10- D
- 11- B
- 12- B
- 13- C

## 8. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 7- B
- 8- C
- 9- D
- 10- C
- 11- A

## 9. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 13- B
- 14- A
- 15- E
- 16- C
- 17- B

## 10. Ünite Ölçme ve Değerlendirme Soruları Cevap Anahtarları

## Çoktan Seçmeli Sorular

- 20- D
- 21- D
- 22- B
- 23- E
- 24- A
- 25- C
- 26- D